

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

★

4875

क्रम संख्या

काल न० 24.09 85

खण्ड

श्रीशेषकृष्णकृता
प्राकृत-चन्द्रिका
स्वोपज्ञवृत्तिसहिता]

वा० संस्कृतविश्वविद्यालयीय-
ग्रन्थाध्यक्षचरैः
श्रीसुमद्रोपाध्यायैः
संशोधितम्

सम्पादकः
श्रीप्रभाकरभट्टा

एकमात्र वितरक
भारतीय विद्या प्रकाशन

पो० बा० १०८
वाराणसी (भारत)

प्रकाशक

अमर पब्लिकेशन्स

सी० के० १३/१२ सर्वज्ञासिंह
वाराणसी (भारत)

प्रथमावृत्ति १०००

१९६९ ई०

मूल्य १५)

मुद्रक .

मानव मन्दिर मुद्रणालय,
तरहरिपुरा, वाराणसी-१

ग्रन्थसंशोयितुर्निविदेनम्

भगवतो विष्वनाथस्य कृपया शेषकृष्णकृता सटीकेय प्राकृतचन्द्रिका पञ्चाना कोशाना साहाय्येन विदुषपुरत समुपस्थाप्यते । तत्र द्वौ कोशौ पुण्यपत्तनस्थ भाण्डारकर-अनुमन्धान् ग्रन्थालयस्य विद्येते, अथ च वाराणसेय-संस्कृतविश्वविद्यालयस्य सन्ति । ग्रन्थे विभिन्नकोशस्वपाठ-भेदाना सारिणीम् अनेकेभ्य हेतुभ्य उपस्थापयितुमक्षम क्षमा याचते

श्रावण कृष्ण-सप्तम्या
२०२४ सत्यकसंवत्सरे
वाराणस्याम्

— सुभद्रोपाध्यायः

प्राकृतचन्द्रिकायाः

प्रकाशम्:

प्रथमः प्रकाशः (सामान्यविधिप्रकाशः)	१-११
द्वितीयः प्रकाशः (असंयुक्तादेशप्रकाशः)	१२-२०
तृतीयः प्रकाशः (संयुक्तादेशप्रकाशः)	२१-४४
चतुर्थः प्रकाशः (अव्ययप्रकाशः)	४५-४८
पञ्चमः प्रकाशः (तुल्यप्रकाशः)	४९-६७
षष्ठः प्रकाशः (सक्रियाप्रकाशः)	६८-७३
सप्तमः प्रकाशः (तिङन्तप्रकाशः)	७-१०१
अष्टमः प्रकाशः (कृदन्तप्रकाशः)	१०२-१०४
नवमः प्रकाशः (विविधभाषाप्रकाशः)	१०५-११२

प्राकृत-चन्द्रिका

प्रथमः प्रकाशः

अलिकुलमण्डितगण्डं प्रत्यूहन्पूतिमिरमार्तण्डम् ।
सिन्दूरारुणशुण्डं देवं वेतण्डतुण्डमवलम्बे ॥१॥
कलितकमलपुस्तन्यस्तहस्ताग्रमुद्रा

दिशतु लिखनसिद्धिं शारदा सारदानः ।

प्रतिवदनसरोज या कवीनां नवीना

५

वितरति मधुधारा माधुरीणां धुरीणाम् ॥२॥

श्रीनृसिंहगुरोर्नत्वा पदपङ्कजतल्लजम् ।
विशदार्थां शिशुहितां कुर्वे प्राकृतचन्द्रिकाम् ॥३॥

प्रकृतिः संस्कृतं तत्र भवत्वात्प्राकृतं स्मृतम् ।

तद्भवं तत्समं देशीत्येवमेतत् त्रिधा मतम् ॥४॥

१०

प्रकृतिप्रत्ययाशाभ्यां विकृतं तद्भवं यथा ।

गोरीआ देउसो हग्ग सामिद्धि पाअडं स्मृतम् ॥५॥

यत्केवलं प्रत्ययांशे विकृतं तत्समं यथा ।

हरिणो चरणे चारु नुमो कमलकोमले ॥६॥

देशी देश-विशेषेण प्रयुक्तमपरिस्फुटम् ।

१५

यथा हल्लो हलं हालः कदोट्ट सम उप्पवम् ॥७॥

तेषु देश्यं निरुद्धत्वात् स्वतन्त्रत्वाच्च लक्षणम् ।

नापेक्ष्यतेन्यभाषावत् संप्रदायोस्य बोधकः ॥८॥

संस्कृतप्राकृतोक्ताभ्यां लक्ष्याभ्यां विद्धि तत्समम् ।

अतस्तद्भवमेवैकमिह लक्ष्यतया स्थितम् ॥९॥

२०

तच्चार्षं मागधी शौरसेनी पैशाचिकी तथा ।

चूलिकापैशाचिकं चापभ्रक्षेति षड्विधम् ॥१०॥

एषां कार्यविशेषेण भेदोऽत्र स्फुटयित्वते ।

शेषं संस्कृतवत्सिद्धं प्रकृतिप्रत्ययादिकम् ॥११॥

महाराष्ट्रोद्भवा भाषा प्रकृष्टं प्राकृतं विदुः ।

२५

आकरः सूक्तिरत्तानां सेतुबन्धादि यन्मयम् ॥१२॥

ऐ-औ-ँक^४ प-ऋ-ॠ लृ-लृ-सुतशषाः सर्गाः ।

चतुर्थी भ्यसि प्रान्ते हल् ङञनाः पृथग्विवचनं
नाष्टादश प्राकृते ॥१३॥

- ऐ औ-इति ॥ प्रायोवादोयम् ॥ कैअव [= स० कैतवम्] । सौभरिअं
५ [= स० सौन्दर्यम्] । कौरवा [= स० कौरवाः] इत्यादौ क्वचित् ऐदौतोरपि
दक्षनात् ॥ १११३११

जिह्वामूलीयश्च क्वचित् शौरसेन्यादौ वक्ष्यते ॥ तक्ष = त^२ को ॥ तथा श्कः
मागध्यां वक्ष्यते ॥ यथा - यक्षे [= स० यक्ष.] । लक्ष्का [= स० लाक्षा
॥ १११३१२

- १० लहशवशणमिअलुलशिलविअलिअमदाललाइअ अहियुगे ॥
वीलधिणेय पक्षालदु मह शअलमवय्ययंवाळ ॥
= रभसवशनमितसुरशिरोविगलितमन्दारराजिताङ्घ्रियुग ।
वीरजीनः प्रक्षालयतु मम सकलमवद्यजम्बालम् ॥
मागध्यां रस्य ल. सः शो जो य सेहं च वक्ष्यते ॥ १११३१३
- १५ चतुर्थी भ्यसि इति । चतुर्थ्यां भ्यस् न प्रयुज्यते ॥ यद्वक्ष्यति -
षष्ठी चतुर्थ्याः सदा इति ॥ भ्यसि इति वचनात् चतुर्थ्या एकवचन-
मस्त्येव ॥ यद् वक्ष्यति—तादर्थ्योदितङ्गस्तु वा इति । तादर्थ्यं चतुर्थी
वाच्या इति विहिता या चतुर्थी तत्सम्बन्धिनो ङे षष्ठी वा स्यात् ॥ देवाभ
णिवेज्ज देवस्स वा [= स० देवाय नैवेद्यम्] देवार्थमित्यर्थः ॥ १११३१४
- २० प्रान्त इति । प्रान्ते हल् नास्ति । लापोन्त्यस्य हलः इति वचनात् ।
प्रान्तग्रहणादनन्त्यस्य हल. प्रयोग न वारयति ॥ १११३१५
ङञना इति । ङञना पृथक् । पृथक् असयुक्ता न सन्ति । पृथग्ग्रहणात्
सयुक्ताननुमन्यते ॥ पञ्चमो । सपङ्क । चिन्तइ । झङ्गइ ॥ १११३१६
द्विवचनेति । स्यादीनां स्यादीनां च द्विवचन न प्रयुज्यते । द्वित्वे बहुवचन-
२५ स्यैव विधास्यमानत्वात् ॥ १११३१७॥

सुप्तिङलिङ्गनराज्जलादिवहुलं षष्ठी चतुर्थ्याः सदा ।
तादर्थ्योदितङ्गस्तु वा बहुवचो द्वित्वे प्रयोग्यं सदा ॥१४॥

तथा प्राकृते सुवादिविचिर्बहुलं भवति । यत्र विहितास्ततोन्मन्त्रापि भवन्ति ।
सुविति स्यादथ तिङिति च स्यादथ पाणिनीयप्रसिद्ध्योध्यन्ते ।

- ३० तत्र द्वितीयार्थे षष्ठी यथा—गंगाधरस्स वदे [= गङ्गाधरं वन्दे] ।
तृतीयार्थे—धणस्स लुद्धो । धनेन इत्यर्थः । पञ्चम्यर्थे—चौरस्स बीइइ [= चौराद्

विभेति] । सप्तम्यर्थे—विट्स्स केशवासो = पृष्ठे केशपाशः इत्यर्थः ॥

कश्चिद् द्वितीयातृतीययोः सप्तमी ॥ यथा—गामे अहिबस्तामि [= ग्रामम-
धिबस्तामि] । चरेण जाभि [= गृहं गच्छामि] । तिसु तैसु अकंकिभा पुहवी =
त्रिभिस्तैरकंकुता पुषिबी इत्यर्थः ॥

कश्चिद् पञ्चम्यास्तृतीयासप्तम्यौ ॥ यथा चोरेण कीहइ = चौराद् विभे- ५
ति इत्यर्थः । अन्तेडरम्मि उभागळो राजा = अन्तःपुरादुपागतो राजा इत्यर्थः ।

कश्चिद् सप्तम्या द्वितीया । यथा—विज्जुओ अंतरइ रत्ति = विज्जुद्
उद्योतते रात्रौ इत्यर्थः ।

आपे तु तृतीयापि । तेणं कालेण तेणं समएणं = तस्मिन् काले तस्मिन्
समये इत्यर्थः । १०

कचित्प्रथमार्थे द्वितीया ॥ चडवीसं वि जिणवरा = चतुर्विंशतिरपि जिनवराः
इत्यर्थः ॥१११४११

एव तिळामपि व्यत्ययः । परस्मैपदात्मनेपदयो ॥

यथा—हसइ । हसए [= हसति] ॥ वेवइ । वेवए [= वेपते] ॥१११४। २

लिङ्गव्यत्ययो यथा—

१५

प्रावृट्-शरत्तरणयः पुंसि स्नान्तमपि कश्चित् ।

वचः शिरो नभः श्रैयः सुमनः शर्म-वर्म न ॥१५॥

प्रावृट् इति । पाठसो [= प्रावृट्] ॥ सरओ [= शरत्] ॥ एसो तरणी
[= एषा तरणी] ॥१११५।१॥

स्नान्त इति । सान्त नान्त च [कश्चित्] पुंसि स्यात् ॥ जमो [= यमः] । २०
पजो [= पयः] । तमो [= तमः] । चेओ [= चेत] । पुरो [= पूः] ॥
नान्तम्—जम्मो [= जन्म] । नम्मो [= नाम] । कम्मो [= कर्म] ।
पिम्मो [= प्रेम] ।

सर्वत्रान्त्यहलो लोपे सेडो कश्चित् इत्युक्तेनेह—वचः इति वचं ॥
[शिर इति] सिरं । [नभ इति] णहं । [श्रेय इति] = सेअ । [सुमव इति] २५
= सुमणं । [शर्म इति] = सम्मं । [वर्म इति] = वम्म ॥

अन्त्यलोपे कृते क्लीबे अस्त्योरम् ॥१११५॥

बिन्दुः कुलं मण्डलामः खड्गो वचन-भाजने ।

छन्दो माहात्म्यनेत्रार्थदुःखं वृक्षो गुणेश्वरियाम् ॥१६॥

बिन्दुः इति । एते पुन्नपुंसकबोध्यमयोर्भवन्ति ॥ बिन्दू बिन्दू = [बिन्दवः] ॥ ३०
कुलं । कुलो । कुलाइ [= कुलावि] ॥ इत्यादि ॥

नेत्रार्थे । एद अच्ची अच्चीहं [= एते अक्षिणी] ॥ अक्खु । अक्खुहं
[= अक्षुः । अक्षुणि] ॥ गजणा । गजणाहं [= गजनानि] ॥ दुक्खो । दुक्खाहं
[= दुःखम् । दुःखानि] ॥ रुक्खो । रुक्खाहं [= रुक्षः । वृक्षा] ॥ गुणो ।
गुणाहं [= गुणाः] ॥ ११११॥

इमान्वाञ्जलिपृष्ठाक्षिप्रदनाः कुक्षिर्बलिनिधिः ॥
रश्मिर्भन्धिर्विधिर्विद्युच्चोरिकायास्तु वा स्त्रियाम् ॥१७॥

[इमान्ता इति। इमान्ताः—एस गरिमा। एसा गरिमा [= एष गरिमा]॥
 एस पुत्तिमा। एसा पुत्तिमा। [= एष पूत्तिमा]॥ पृथ्यादेवैमन् इति
 इमन्प्रत्यय। एस अंजली। एसा अंजली [= एष अजलि.]॥ पुट्टं। पुट्टी
 १० [= पृष्ठम्]॥ इत्थपक्षे पिड्डी इति स्त्रियामेवेत्येके॥ एअ अच्छि। एसा
 अच्छी। [= एतत् अक्षि]॥ एस पण्हो। एसा पण्हा। [= एष प्रश्न.]॥
 एस कुच्छी एसा च [= एष कुक्षि:]॥ एष वली। एसा च [= एष वलि.]॥
 एस निही। एसा च॥ [= एष निधि]॥ इस रम्ही। एसा च। [= एष
 रक्षि.]॥ एस गण्ठी। एसा च [= एषा ग्रन्थि.]॥ एस विही। एसा च
 १५ [= एष विधि]॥ एस विज्जू। एसा च। [= एषा विद्युत्]॥ विज्जुणा।
 विज्जुए [= विद्यता। विद्यते]॥ चोरिअ। चोरिआ [= चोरिका]॥१११७॥

अर्चां इत्यस्यो बहुलम् ॥ यथा ।

दीर्घह्रस्वौ समासेचां सन्धिर्वा पदयोः क्वचित् ।

नैदात्यादेर नासवर्णेयवोर्वोद्बृत्ते कचिष लुक ॥११८॥

२० दीर्घ इति । समासेचां दीर्घह्रस्वौ भवतो न्यत्ययेन ॥ ह्रस्वस्य दीर्घः ।
अन्तर्वेदि = अन्तर्वेदि । क्वचिन्न । सुबहुजणो [= युवतिजन] ॥ क्वचिद्वा ।
वारिमई । वारीमई [= वरिमयी] । पइहर । पईहरं [= पतिपृथग्] ॥
बेलुवण । बेरूवण [= बेलुवनम्] ॥ शुभअन्तं । शुभाअन्तं [=
शुभयन्त्रम्] ॥

२५ दीर्घस्य ह्रस्व । णिअव सिलकूलिअवीइमालस्य । [=नितम्बसिला-
स्वकितवीचिमालस्य] ॥

कश्चिद्वा । जडैणजल । जडैणजलं [= यमुनाजलम्] ॥ गङ्गसोत्तं
 गङ्गसोत्तं । [= नदीश्रोतः] ॥ बहुमुहं । बहुमुहं । [= वधूमुखम्] ॥ गोरी-
 हरं । गोरीहरं [= गौरीगृहम्] ॥ ११८११ ॥

३० सन्धिः इति । संस्कृतोक्तः सन्धिः पदयोः प्रायेण भवति वा ॥ मही
ईसरो । महीसरो [= महीश्वर] ॥ वास इसी । वासेसी [= म्वासः] ॥

प्रदयोः इति वचनात् एकपदे सन्निधौ ॥ यद् [= पतिः] ॥ वच्छाओ
[= वत्सा.] ॥ सुदाए [= सुखायाः] ॥ महद् [= मन्यते] ॥ होद्
[= भवति] ॥

प्रायो वचनात्कचिदेकपदेपि ॥ काहिद् । काही [= कथयति] वीद्भो ।
वीभो [= वीक्षितः] ॥११८।॥

५

नैदो इति । एदोतोः त्यादेञ्च स्वरस्य स्वरे परे सन्निधौ स्यात् । अप्
अचरिभं [= आश्चर्यम्] ॥ तीप् आणसं [= स्त्रिया आणसम्] ॥ आलक्ष्मिनी
एण्हिं । [= आलक्षामः] इदानीम् ॥ होद्द् [= भविष्यति] ॥ जंप्द् अं
[= जल्पति अथम्] ॥११८।३॥

नासवर्णे इति । असवर्णे अचि परे इकारोकारयो सन्निधौ स्यात् ॥ १०
वंदामि मज्ज [= वन्दे आर्य] ॥ दण्डंद् [= दनुजेन्द्र] ॥

उवोः किम् ॥ गूढोद्गर तामरसाणुसारिणी [= गूढोदर ताम्ररसानु-
सारिणी] ॥

असवर्णे किम् । पुहवीसो । [= पृथ्वीसः] ॥११८।४॥

वोद्बृत्त इति । कगच् इत्यादिलुसम्बन्धनावशिष्टः स्वर उद्बृत्तः । १५
तत्र परेषां सन्निधौ स्यात् । व्यञ्जस्थितवाक्यत्वाच्च कचिन्नैव ॥ गभणं
[= गगनम्] ॥ रभणीभरो [= रजनीचर] ॥ कचिद्द् । कुभारो । कुभारो ।
[= कुम्भकार.] ॥ सुडरिसो । सूरिसो । [= सुपुरुषः] ॥

कचिस्सन्निधेरेव । सालाहणो = शातवाहन ॥ चक्राओ = चक्रवाक
॥११८।५॥

२०

कचिच्चलुक् इति ॥ अचामचि कचिच्च लुगपि स्यात् ॥ त्रिदशेश =
तिअसीसो ॥ निश्वासोच्छ्वासौ = निशामृसासा ॥११८।६॥

हलां व्यत्ययो यथा—

लीप्योन्त्यो हल् निर्दुरोर्वा न स्वरे श्रुदोस्तुं न ।

अविद्युतः स्त्रियामात्व रा रेफस्य शुधस्तु हा ॥१९॥

२५

[लोप्य इति । प्रकृते. प्रत्ययस्य वा यदन्त्यं हल् तल्लोप्यम् ॥ जाव ताव
[= यावत् तावत्] ॥ जसो [= यशः] ॥ तमो [= तमः] ॥ जहं [= जघः] ॥
सिरं [= शिरः.] ॥

समासे तु विवक्षावशादनन्वयत्वमनन्वयत्व च ॥ सद्भिष्टु = सभिक्षु ।
सन्भिक्तु ॥ सज्जव. = सज्जणो । सज्जणो ॥ एतद्गुणाः = दग्गुणा । ३०
दग्गुणा ॥ तद्गुणाः = तग्गुणा । तग्गुणा ॥११९।१॥

निर् इति । अनयोरन्त्यस्य हलो लुगवा स्यात् ॥ गिस्सह । गीसहं ।
[= निःसहम्] ॥ दुस्सहं । दूस्सह [= दुस्सहम्] ॥ दुमिस्सओ । दुहिओ
[= दुःखितः] ॥ १११९।२॥

न स्वरे इति ॥ निदुरो. अन्त्यस्य लोपो व स्यादचि ॥ गिरन्तरं [= निर-
५ न्तरम्] ॥ गिरवभास [= निरवकासम्] ॥ दुरुत्तर [= दुरुत्तरम्] ॥ दुरव-
गाहं [= दुरवगाहम्] ॥

बाहुलकादन्तरोपि न लोपः ॥ अन्तरप्पा [= अन्तरात्मा] ॥

क्वचिद् भवत्यपि ॥ अन्ताउरिभा । [= अन्त पुरिका] ॥ १११९।३॥

अदुदोरिति ॥ अनयोर्नान्त्यलोपः ॥ सद्दहिअ [= अद्वितम्] ॥ सद्दा
१० [= अद्दा] ॥ उग्गभ [= उद्गतम्] ॥ उण्णभं [= उन्नयम्] ॥ १११९।४॥
अविद्युत इति । विष्णुर्जस्य स्त्रीलिङ्गस्यात्वम् अन्त्यहल स्यात् ॥ लोपाप-
वादः ॥ सरित् = सरिभा ॥ [प्रतिपत्] = पडिवभा ॥ [सपत्] = सपभा ॥
विद्युतस्तु विज्जू ॥ अन्त्यलोपे दीर्घः ॥ १११९।५॥

रा इति । श्रियामन्त्यस्य रेकस्य रा स्यात् ॥ गिरा [= गीः] ॥ पुरा
१५ [= पू] ॥ पुरा [= पूः] ॥ १११९।६॥
क्षुध इति ॥ क्षुहा [= क्षुधा] ॥ १११९।७॥

शरदोद् दिक्प्रावृषोः स आयुरप्सरसोस्तु वा ॥

ककुभो हो वा धनुषो मोनुस्वारः स्वरे तु वा ॥ ११२०॥

शरदो इति । शरदोन्त्यस्य अत्वं स्यात् । पुस्वात् सेडो ॥ सरभो
२० [= शरत्] ॥ बाहुलकात् भिषक् । मिसओ ॥ ११२०।१॥

दिगिति ॥ अनयोरन्त्यस्य स इत्यादेशः । स्त्रीत्वादाप् । दिसा
[= दिक्] ॥ पुस्वात्सेडो ॥ पाउसो [= प्रावृट्] ॥ ११२०।२॥

आयुरिति । अनयोरन्त्यस्य सो वा स्यात् । दीहाउसो । दीहाऊ ।
[= दीर्घायुः] ॥ अच्छरसा । अच्छरा । [अच्छरः] ॥ ११२०।३॥

ककुभ इति ॥ स्त्रीत्वादाप् ॥ कउहा [= ककुप्] ॥ ११२०।४॥
वा धनुषः इति ॥

धनुहो धणू । [= धनुः] ॥ ११२०।५॥

मोनु इति । लोपापवादः ॥ जलं [= जलम्] ॥ वण । [= वनम्]
क्वचिदनन्त्यस्यापि ॥

३० वणम्मि । वणमि । [वने] ॥ ११२०।६॥

स्वरे इति । स्वरे परे मस्यानुस्वारो वा स्यात् ॥

णमह अवद्विभुंग अवसारिभविस्थं अण्णोणअगहिरं ।

अप्पलुअपरिसण्हं अण्णाअपरमत्तपाअह महुमहणं ॥

नमतावर्तिततुल्लमपसारितविस्तृतमणोन्नदगम्भीरम् ।

आत्मलघुप्रसन्नमज्ञातपरमार्थप्राकृतं मधुमधनम् ॥

पक्षे मस्य स्थितिः ॥

५

मम सभलमवज्जजंवाल् [= मम सकलमवज्जजम्बालम्] ॥११२०१॥

नासिक्यानामनुस्वारोपदान्तेपि विभाषया ॥

मासमांसलकांस्येषु पांशुप्रांशुर्किकुके ॥२१॥

कथ नूनमिदानी किं-सिंह-कासिक-दाणिमि ॥

संस्कारे च समो मे च बिन्दोर्वालोप इष्यते ॥२२॥

१०

नासिक्यानामिति । पती । पन्ती । [= पक्कि] ॥ परमुहो । परम्मुहो ।

[= पराङ्मुख] ॥ कचुअ । कच्चुअ [= कच्चुकम्] ॥ उक्कठा ।

उक्कण्ठा [= उक्कण्ठा] ॥ विण्णो । विण्णो [= विण्ण्य] ॥ चदो । चन्दो

[= चन्द्र] ॥ कपह । कम्पह । [= कम्पते] ॥११२११॥

मांस इत्यादि । माम् [= मांसम्] ॥ मासलो [= मासल] ॥ इत्यादि ।

१५

११२२२॥ लोपामावे ॥

सयोगे ह्रस्वना बिन्दुराद्याद् वक्राश्रु-भूर्द्भुसु ।

गुच्छ-पुच्छ-श्रमश्रु-पर्शु-व्रघ्न-कर्कोट-दर्शने ॥२३॥

कुडमल त्र्यस्र-मार्जार-गृष्टि-वृश्चिक एवपि ।

मनःशिला-मनस्विन्योर्वयस्ये च प्रतिश्रुति ॥२४॥

द्वितीया स्यात् तृतीयत्तु स्यादुपर्यतिमुक्तके ।

२०

शषयो स स्पर्शयोः फः क्षस्य तु छह्रस्वा कचिन् ॥२५॥

सयोग इति । मस [= मांसम्] ॥ मसलो [= मासलः] ॥

इत्यादि ॥ ११२३१॥

बिन्दुरिति ॥ वक [= वक्त्रम्] ॥ असु [= अश्रु] ॥ मुषा

[= मूर्ध्ना] ॥ इत्यादि ॥ ११२३२॥

२५

[द्वितीयेति ॥] मणसिला [= मनःशिला] ॥ माणंसिणी [= मन-

स्विनी] ॥ ११२५१॥

तृतीयादिति ॥ अवरि [= उपरि] ॥ अणिमुत्तमं [= अतिमुत्कृष्टम्]

॥११२५२॥

शषयोरिति । शष. = सलो ॥ अश. = अस्तो ॥ एष. = एसो ॥

३०

मेषः = मेसो ॥ ११२५३॥

स्पण्ड इति ॥ स्पण्ड इति सयोगयोः क इत्थादेशः स्यात् ॥ निस्पन्दः =
निष्कन्दो ॥ प्रतिस्पण्डो = पाणिष्कण्डो ॥ पुष्पम् = पुष्प ॥ निष्पेषः = निष्केशो ॥

बाहुलकान् कचिन्न ॥ निस्पृहः = निष्पहो ॥ ११२५।४॥

क्षस्येति ॥ क्षस्य यथाविधानमेते त्रय स्युः ॥ क्षीणम् = क्षीणं ॥ क्षीणं ।

५ खीण ॥ क्वचित्स्व एव ॥ क्षयः = स्वभो ॥ लक्षणम् = लक्ष्ण ॥ ११२५।५॥

द्यय्यर्थ इति योगस्य ज स्याज्जज्ञोध्यह्यसाध्वसे ॥

समस्तस्तम्बवर्जस्य स्तस्थ थः त्यध्ययोश्चछौ ॥ २६॥

द्यय्यर्थेति ॥ सयोगानामेषां ज स्यात् ॥ थ—मज्ज = [मयम्] ॥

स्वजए [= स्वाद्यते] ॥ य्य—जय्य = जजो ॥ र्य—मज्जमा [= अर्थमा] ॥

१० सुजो [= सूर्य] ॥ अज [= आर्य] ॥ कज्ज [= कार्यम्] ॥ ११२६।१॥

ज्ञो इति ॥ एषां सयोगस्य ज्ञ स्यात् ॥ ध्य—सज्ञा [= सन्ध्या] ॥

विज्ञो [= विन्ध्यः] ॥ ज्ञ—गुज्ज [= गुह्यम्] । सज्ञ [= संह्यम्] ॥

सज्जस [= साध्वसम्] ॥ ११२६।२॥

समस्तेति ॥ हत्यो [= हस्त] ॥ थुई [= स्तुति] ॥ वलोपः । सस्थि

१५ [= स्वस्ति] ॥ समस्तस्तम्बवर्जस्य किम् । सलोप । समत्तो [= समस्त] ॥

ततो [= स्तम्ब] ॥ ११२६।३॥

त्यध्ययोरिति ॥ निष् [= नित्यम्] ॥ गच्छइ [= नृत्यति ॥ गेवच्छ

[= नेपथ्यम्] ॥ पच्छ [= पथ्यम्] ॥ रच्छा [= रथ्या] ॥ ११२६।४॥

डम्कम्भोः पः हस्य भो वाथ न्मस्य मो र्मस्म चापि वा ॥

२० लुग् युक्ताद्याः ण्कपशषसकगाः पटडास्तदौ ॥ २७॥

डम्कमोरिति । अनयो प स्यत् । कुड्मलम् । वक्रादित्वाद् बिन्दु ।

कुपल ॥ रुक्मिणी = रुप्पिणी ॥ १२७।१॥

हस्येति ॥ द्वित्वम् । झला झलि पदान्ते च तृतीय ॥ प्रह्म = पञ्चभो ।

पहो ॥ आह्वानम् = अवभाण ॥ ११२७।२॥

न्मस्येति ॥ द्वित्वम् । [जन्म =] जन्मो ॥ [मन्मन =] मन्मनं ॥

२५ [तन्मयम् =] तन्मय ॥ ११२७।३॥

र्मस्ये ॥ तिग्मम् = तिग्ग । तिग्म ॥ युग्मम् = जुग्म । जुग्ग ॥ ११२७।४॥

लुगिति ॥ सयोगस्यादिभूतयोजिह्वामूलीयोपध्मानीययो शादीनां च

लुक् स्यात् ॥ शुष्कम् = सुक्कं ॥ दु खम् = दुक्खं ॥ दु क्करम् = दुक्कर

३० ॥ अन्तःपात = अतप्पाओ ॥ निश्चलः = निश्चलो । लक्षणम् = लण्हं ॥ गोष्ठी =

गोष्टी ॥ षष्ठी = छट्टी ॥ स्कन्धः = स्वधो ॥ स्नेह = जेहो ॥ मुक्तम् = मुत्तं ॥ मुक्तम् =

सुचं ॥ दुग्धम् = दुग्ध ॥ सुग्धम् = सुग्ध ॥ सुसः = सुसो ॥ सुसः = सुसो ।
 चट्पदः = चट्पदो ॥ कट्फलम् = कट्फलं ॥ लङ्गः = लङ्गो ॥ चट्पदः = चट्पदो ॥
 उत्पलम् = उत्पल ॥ उत्पातः = उत्पातो ॥ मङ्गुरः = मङ्गुरो ॥ मुङ्गुरः =
 मोगुरो ॥ ११२० ॥

युक्ताधो मनायां प्रायः सर्वत्र लवरामपि ॥

५

सर्व-शुल्ब-द्वितीय-द्विगुणोद्विगुणादिपूर्वबलुक् ॥ २८ ॥

युक्तेति ॥ संयोगस्याव स्थितायां मनायाम् प्रायेण लोपः स्वात् ॥ युग्मम् =
 युग्मं ॥ स्मरः = स्मरो ॥ नग्नः = नग्नो ॥ साध्यम् = सम्मं ॥ कुलम् = कुलं ॥ ११ ॥

सर्वत्रेति ॥ सर्वत्र संयोगस्यावधो वा स्थितानाम् लकार-वकार-मकाराणां
 लोपः ॥ उल्का = उल्का । बलकलम् = बलकलं । शुल्कः = सुको । विह्वः = विह्वो ॥ १०
 च्वस्त = च्वस्तो ॥ पक्कम् = पक्कं ॥ विश्वेश्वरः = विश्वेश्वरो ॥ चक्रम् = चक्रं ॥ ग्रहः =
 ग्रहो ॥ आदिलोपाधोलोपो विप्रतिषेधेन ॥ [नग्नः =] = नग्नो ॥

अधोलोपाध लवराम् ॥ कलमवम् = कलमवम् ॥

सर्व्वेति । सर्व्वम् = सर्व्वं ॥ [शुल्बम् =] सुब्धं ॥ [द्वितीयः =] बीओ ॥
 [द्विगुणः] = विह्वो ॥ [उद्विगः =] उद्विग्यो ॥ द्वेष्टः = वेष्टो ॥ ११२८ ॥ १५

द्विजाति-द्वीप-कुल्या-सुकाव्य-माल्यादिष्वधः ।

द्वारोद्विगुणादिषु द्वेधा रामचन्द्रे तु रो न लुक् ॥ २९ ॥

द्विजातीति । [द्विजातिः =] दुआई ॥ [द्वीपः =] बीओ ॥ [कुल्या =]
 कुला ॥ [काव्यम् =] कव्यं ॥ [माव्यम् =] मव्यं ॥

द्वारेति । [द्वारम् =] वारं, वारं ॥ [उद्विगः =] उद्विग्यो । उद्विग्यो । २०
 पक्षे उद्विग्यो ॥

रामेति । रामचन्द्रो सरकृतसमोचम् ॥ ११२९ ॥

द्रधात्र्योर्वा त्रस्य रात्रौ हरिश्चन्द्रे शचोरपि ।

लुग् दशार्हं हस्य मधुमथने वा न शब्दलुक् ॥ ३० ॥

द्रधात्र्योरिति । द्रशब्दे धात्रीशब्दे च तस्य लुग्वा ॥ [समुद्रः =] समुद्रः । २५
 समुद्रो ॥ [चन्द्रः =] चन्द्रो । चन्द्रो ॥ [रुद्रः =] रुद्रो ॥ [मद्रः =] मद्रो ।
 मद्रो ॥ तलोपः ॥ [धात्री =] । धाई । धात्री ॥

त्रस्येति । रात्रिशब्दे त्र इति संयोगस्य लुग्वा ॥ राई । रात्री ॥ ११ ॥

हरिश्चन्द्रेति । [हरिश्चन्द्रः =] हरिश्चन्द्रो ॥ ११ ॥

लुगिति । [दशार्हः =] दशारो ॥ ११ ॥

मथ्यति । यथयोर्हत्वम् । मधुमथः =] मधुमथो ॥

२ प्रा० च०

[मधुमथन = महुमहजो ॥१॥

सम्भा अपारिधाभ कोत्थुह-लच्छिविरहितः ।

महुमहणस्य उर सुमरामि अमुक्त्वा महणपुरओ चर्द हरजडापठमार ॥

स्वर्गमपारिजात कौस्तुभलक्ष्मीविरहितम् ।

५ मधुमथनस्योर स्मरामि मथनपुरतः अमुक्त्वा चर्द हरजडापठमारम् ॥१॥१०॥

ह्रस्वाच्छेषादेशयोर्द्वियुक्ते नाद्योर्न रेफहोः ।

समासे वा भवेद् द्वित्वमशेषादेशयोरपि ॥३१॥

ह्रस्वादिति ॥ सयुक्ते लोपावशिष्टस्यादेशभूतस्य चानादेर्ह्रस्वात्परस्य हलो

द्वित्वं स्यात्, न तु रेफहकारयोः । शेषे— [उक्तम् =] उक्त ॥ [मुक्तम् =]

१० मुक्तं ॥ [दुग्धम् =] दुग्धं ॥ [अर्क =] अर्को ॥ [मार्ग =] मार्गो ॥

आदेशे— [विद्या =] विज्जा ॥ [विश =] विष्णो ॥ [मध्यम =] मज्झिमो ॥

ह्रस्वादिम् । [निश्वास =] नीसासो । [शीर्षम् =] सीस ॥ [ईश्वर =]

ईसरो ॥ [आज्ञा =] आणा ॥ [दुस्सहम् =] दूसह [दर्शनम् =] दर्शनं ॥

[स्पर्श =] फासो ॥ [वक्रम् =] वक्र ॥

१५ युक्ते किम् । [गगनम् =] गगण ॥ अनाद्योः किम् । [स्तम्भ =] स्तम्भो ॥

[स्तुति =] धुर्द ॥

होस्तु ॥ सौन्दर्यम् = सुदरिभ । सुदेरं ॥ विह्वल = विह्वलो ॥

समास इति ॥ समासे वा द्वित्वं स्यात् । [कुसुमप्रकर =] कुसुमप्रकरो ।

कुसुमप्रकरो ॥ [नन्दिग्राम =] नन्दिग्रामो । नन्दिग्रामो ॥

२० अशेषा इति ॥ [सर्पिर्वास =] सर्पिवासो । सर्पिवासो ॥ [त्रैलोक्यम् =]

त्रैलोक्यः । त्रैलोक्यः ॥१॥३॥

तैल-प्रभूत-मण्डूक स्रोतो-विचकिलज्जुषु ।

व्रीडाप्रेम्णोर्द्विरन्त्यस्य यौवनादौ तु मध्यतः ॥३२॥

तैलेति । [तैलम् =] तैल ॥ [प्रभूतम् =] बहुत ॥ [मण्डूक =] मण्डूको ॥

२५ [स्रोतः =] स्रोतं ॥ [विचकिल =] विचकिलं ॥ [ज्जु =] उज्जु ॥

[व्रीडा =] विड्डा ॥ [प्रेम =] प्रेम ॥ [यौवनम् =] यौवण ॥१॥३॥

सेवा-नीड-नख-स्थूल-निहित-व्याकुले हृते ।

मृदुके व्याहृते स्त्याने दैवे मूके कृतहले ॥३३॥

स्थाणुतुष्णीकास्मदीयादिषु द्विर्वा यथोचितम् ।

३० सेवेति । सेवा । सेवा । नेडु । नीडम् ॥ नखम् । नख । नखम् ॥ बोल ।

बोलं ॥ [=स्थूलम्] ॥ निहितम् । निहितम् । निहितः ॥ वादकम् । वादकम् [=

व्याकुल] ॥ हुत् । हुअं [=हृतम्] ॥ माठक । माठअ । [=मृदुकम्] ॥ बाहुत्तो ।
बाहुओ । [=व्याहृतः] ॥ थियण । थीण । [=स्वायम्] ॥ देव्वं । देव । दइव्वं ।
[= दैवम्] ॥ मुक्को । मूओ [=मूकः] ॥ कोउहल्लं । कोउहल [=कुत्तलम्] ॥
खणू । खाणू । [= स्थाणुः] ॥ तुण्हिहो । तुण्हिओ । [= तूणीकम्] ॥
अम्हक्केर । अम्हकेर । [=अस्मदीयम्] ॥

५

शषसां लुप्तयवरां प्राग्दीर्घः स्यात् त्सच्छूयोरुतः १॥३४॥

शषसामिति । प्राकृतलक्षणवशात्लुप्ता यवरा येषां शषसां वैभ्यः पूर्वस्यावो
दीर्घः ॥ पश्यति = पासइ ॥ कश्यप = कासवो । अश्वः=आसो ॥ विश्वास =
वीसासो ॥ विश्रामः=वीसामो ॥ मिश्रम्=मीस ॥ ष—विष्यः=सीसो ॥ मनुष्यः=
मणूसो ॥ विष्वाण्=वीसाणो ॥ विष्वक् = वीस ॥ कश्चक = कासओ ॥ वर्षा =
वासा ॥ स-शस्यम् = सासं ॥ कश्चिन् = कासइ ॥ विकस्वरः = विकासरो ॥ १०
निःश्व = णीसो ॥ नि सह = णीसहो ॥

त्शक्नेति । त्सशब्दे क्षशब्देवि लोपावशिष्टे परे उतो दीर्घः । उत्सव =ऊसवो ॥
उत्सिक्तः = ऊसितो ॥ उच्छ्वसति = ऊससइ । [उच्छ्वास. =] ऊसासो ॥

तालव्ये रोष स्थितानामेव लोपे न दीर्घता ॥

तेनेह न । आदर्शक = आअरसिओ ॥

१॥३४॥

१५

इति सामान्यविधि-प्रकाशः ॥

द्वितीयः प्रकाशः

[असंयुक्तादेशप्रकाशः]

३५ क-ग-च-त-ज-द-प-व्यं लुप्यते नाद्ययुक्तं
न विदुरसमवाये कोपने नो सपापे ॥
स्वगत-सुगत-देवे दानवे चूचुके चा—
शुरु-विजन-सुतारे न प्रयागे सचापे ॥२॥१॥

५ कगचेति । अनादौ स्थिता असंयुक्ताः कादयो लुप्यन्ते विदुरादिवर्जम् ।

क—॥ [लोकः] = कोलो ॥ [शकटम्] = सभट ॥

ग—॥ [नगरम्] = नभरं ॥

च—॥ [शची] = सई ॥ [लोचनम्] = लोभन ॥

ज—॥ [राजा] = राभा ॥

१० त—॥ [भूतलम्] = भूअलं ॥ [आगत] = आगलो ॥

द—॥ [मदनः] = मअणो ॥

प—॥ [रिपु] = रिऊ ॥

व—[लावयम्] = लाअण ॥

वर्णोपि बो गृह्यते ॥ [विबुधः] = बिउदो ॥

१५ य—[नयनानि] = नअणार्ह ॥

अनादौ किम् । [कालः] = कालो ॥ [गन्धम्] = गन्धो ॥ [चौरः] = चोरो ॥

[जार] = जारो ॥ [तरु] = तरू ॥ [दारुणः] = दारुणो ॥ [पुरुषः] = पुरिसो ॥

[वनम्] = वण ॥

वस्य तु जलमादेर्वक्ष्यते ॥

२० वृत्तौ तु वाक्यविमर्शयपेक्षया मिश्रमभिन्न च पदं यथावक्ष्ये विवक्ष्यते ॥
तेनोभयथापि दृश्यते ॥

[सुखकर] = सुहकरो ॥ सुहकरो ॥ [बहुतरः] = बहुदरो ॥ बहुअरो ॥

अयुक्तं किम् । [अर्क] = अकरो ॥ [वर्गः] = वगो ॥ [हाकरः] = सकरो ॥

[संगमः] = सगमो ॥

२५ विदुरादेस्तु । [विदुरः] = विदुरो ॥ [समवायः] = समवाओ ॥

इत्यादि ॥२॥१॥

३६ स्यादवर्णादवर्णस्योद्भूतस्य लघु-य-श्रुतिः ।

स्वराद्युक्तस्यानादेर्नो णो वादौ तु पत्य वः ॥२॥

स्यादिति । उद्भूतस्य व्यञ्जने लुप्ते सत्ववशिष्टस्य अवर्णस्य लघुप्रत्ययः
अवर्णाकारस्य आगम उच्चार्यः ।

[नगरम्] = नगरं ॥ [गगनम्] = गगनं ॥

अवर्णात्मिकम् । [कोचनम्] = कोचन ॥ [द्वीप] = द्वीपः । अवर्णस्य किम् ।

[राजीवम्] = राजीवं ॥ [सगुणम्] = सगुणं ॥

स्वरादिति । स्वरात्परस्वास्युक्तस्यानादौ स्थितस्य नस्य खत्वं स्यात् ।

[कनकम्] = कनकं ॥ [मानिनी] = मानिनी ॥

वादौ इति ॥ आदौ तु नस्य णो वा ॥ [नरः] = नरो । नरो ॥ [नदी] = नदी । नदी ॥

अस्युक्तस्येत्येव । न्यायः=नाथः ॥

पत्येति । शपथः=सवहो ॥ सापः = साधो ॥

स्वरादित्येव । [कम्पते] = कम्पते ॥

अस्युक्तस्येत्येव । अप्या ॥ अनादेरित्येव । [पुरुषम्] = पुरुषं ॥ [पठति] = पठति ॥ पठति ॥ व्यवस्थितवानुद्भूतोरदन्तादेव वः ॥ नेह । रिपु.=रिज ॥ कचिज्ज । कपिः=कई ॥ पत्य वः=कोपापानुक्तौ । तत्र यस्मिन्कृते श्रुतिसुखमुत्पद्यते स तत्र कार्य इति ॥१॥२॥

३७. टस्य डः स्यान्नत्वटतेष्टस्य ढो डस्य चापि लः ।

वडिशो दाडिमे नाडी नडेण्वपि गुडेपि वा ॥३॥

टस्येति । अयुक्तस्यानादेष्टस्य ड स्यान्नाड-धातोः । नडः = नडो ॥ मडः = मडो ॥ मडो ॥ स्वरादित्येव । [घटा] = घटा ॥ अयुक्तस्येत्येव । [खट्वा] = खट्वा ॥ वलोपे द्वित्वम् । अनादेरित्येव । टको । अटतेस्तु अटति । अटति ॥

ठस्येति । ठस्य ठकारः । [पठति] = पठति ॥ [मडः] = मडो ॥ [कुठारः] = कुठारो ॥ स्वरादेव । [वैकुण्ठः] = वैकुण्ठः ॥ असंयुक्तस्यैव । [विडति] = विडति ॥ वडि [= वडते] ॥ अनादेरेव । [स्थविरः] = स्थविरः ॥

डस्येति । डस्य डः । वडवा=वलवा ॥ [कडार] = कडारो ॥ गरुडः=गरुडः ॥ स्वरादित्येव । मोण्डं । कोण्ड ॥ युक्तस्य तु [खड्गः] = खड्गः ॥ आदेस्तु डिम्यो ॥ वडिशेति । एषु डस्य को वा । वडिसं । दाडिसं । नाली । नखं । गुको । एषे वाडशमित्यादि ॥१॥

३८. निविडे पीडिते गौडे निगडोद्भूतडित्सु न ।

रस्य लः स्यादयुक्तस्य शिशिरे चरयो नरि ॥४॥

निबिडेति । षु लृत् न । निबिड । [षीडितम् =] ॥ षीडितः । [गौडः =]
गौडो । [निगडः =] निगडो । [उडुः =] उडू । [तडित् =] तडो ॥

रस्येति । [सिथिर =] सिथिलो । [चरणः =] चलणो । नलो ॥ [सत्कार =]
सत्कालो । [रुग्णः =] लुग्णो ॥ इत्यादि ॥ १३ ॥

५ ३६. सत्कारे शिबिरे रुग्णो दरिद्रातौ च वत्सरे ।
परिधे पारिभद्रे च करुणे बरुणोरुणे ॥ ५ ॥

४०. परिखामुकुमारापद्वारेषु समरे वरे ।

४१. विबरे जठरे वारे किराते मत्सरे करे ॥ ६ ॥

जठरे निष्ठुरे चैव शबरे मुखरेपि च ।

१० हरिद्रायां हलही स्याद्बलहा वेब लस्य वा ॥ ७ ॥

[शिबिरः] = शिबिलो ॥ [चरणः] = चलणो ॥ [सत्कारः] = सत्कालो =
[रुग्णः] = लुग्णो इत्यादि ॥ ६ ॥

हरिद्रेति । हलदशब्दे लकाराकारस्य ह्रस्वं च वा स्यात् । हलिही । हलही ।

हलिहा इत्यपि ॥ १७ ॥

१५ ४२ अङ्गारस्य तु अंगालो इंगालो अंगार इत्यपि ।

फोभहौ बहुलं वो वो ह्रस्वं खघथधां सभाम् ॥ ८ ॥

फोभेति । फस्व मत्वं ह्रस्वं च स्यात् कच्चिद् । रेफ = रेभो ॥ शिफा =
सिमा ॥ कचिन् ह्रस्वः ।

[मुक्ताफलम्] = मुक्ताफल ॥ कचिदुभौ । सफलम् = सफल ॥ सहलं ॥

२० शोफलिका-सेभालिका ॥ सेहालिका ॥ शफरी = सभरी । सहरी ॥ हब-गुभइ ।
गुहइ ॥

स्वरादित्येव । गुम्फइ ॥

अयुक्तस्येत्येव । [पुष्पम् =] पुष्प ॥ [अनादेरित्येव । फणी ॥ [समासे
भिक्षपदत्वविषयः । [कृष्णफणी =] कसणफणी ॥

२५ बोवेति ॥ पर्वर्णस्य वस्थान्तस्थोयो वः स्यात् । [अखाव्] = अखाव् ॥

[खबलः] = खबलो [स्वरादित्येव । [शम्भूकः] = सम्भूभो ॥

[ह्रस्वमिति । लघ्वथधम इति पञ्चानां ह्रस्वः ।

ल- [सत्ता] = सहा ॥ [सुलम्] = सुह ॥ [मेलका] = मेहका

[किलति] = लिहइ ॥

३० व- [मेघ] = मेहो ॥ [माघ] = माहो ॥ [लघवम्] = लघ्वर्ण ॥

थ- [नाथः] = नाहो ॥ [पथः] = पहो ॥ [मिथुनम्] = मिहुण ॥

ध—[साधुः] = साहू ॥ [वधिरः] = वहिरो ॥ [इन्द्रधनुः] = इन्द्रहणू ॥ [स्वभावः] = लहावो ॥ [नभः] = खहं ॥ [शोभते] = सोहह ॥

स्वरादित्येव । [शङ्खः] = सखो ॥ [सङ्को] = संको ॥ [कन्धा] = कथा ॥
अयुक्तस्येत्येव । [वक्षत्रम्] = नक्षत्रं ॥ [प्रस्तरः] = पत्थरो ॥ ५
अनादेरेव । [एष क्षत्रियः] = एष कृत्तिओ ॥
समासे पृथक्पदत्वविवक्षया । [प्रलयघनः] = पलमवणो ॥ [राममङ्गः]
= राममङ्गो ॥ १६॥

४३ पदस्यादेर्यस्य जः स्यात् शुनके कस्य हः स्मृतः ।
कस्य खः कर्परे कीले कुञ्जे पुष्पेन्यतोप्ययम् ॥ १६
पदस्येति । [यशः] = जसो ॥ [यमः] = जमो ॥
उपसर्गाणां पृथग् विवक्षया । [संयमः] = सयमो ॥ [सयोगः] = सजोओ ॥
शुनेति । [अम धार्मिक विलम्बः स खा अय मारितस्तेन =] अम धर्मिअ
वीसथो सो सुणहो अज मारिओ देण ॥
कस्येति । रजोपे द्वित्वे लघ्वरं ॥ लोओ ॥ स्वार्थे के [कीलकः] = लीलओ ॥ १५
कुञ्जेति । पुष्पान्यवाचिनः कुञ्जशब्दस्य लः । लुजो ॥ पुष्पे तु कुजश्च ॥
सर्वत्र कवराश्च इति वजोपे द्वित्वम् ॥
अन्येति । आर्षेण्यस्यापि कस्य खः स्यात् । कासितम् = लासिअ ॥ कासितम् =
खसिअ ॥ १७॥

४४ गत्वं मरकते कस्य तथा मदकले भवेत् । २०
किरातस्य चिलाश्रः स्यात् कन्दुकस्य तु गेदुश्रं ॥ १८॥
गत्वमिति । [मरकतम्] = मरगअ ॥ [मदकल] = मद्यगलो ॥ किरा-
तेति । कस्य चत्वं निपात्यते । कस्य निपात्यते । कस्य तु रस्य क इति स्थितमेव ।
[किरातः] = चिलाओ ॥ पुकिन्द् एवेत्यते । नेह—। णमिमो हर किराअ ॥ =
[नमामो हर किरातम्] ॥ २५

कन्दुकेति । अस्यादेः कस्य गत्व निपात्यते ॥ १९॥ ०॥

४५ शीकरे शीहरोपि स्यात्सीमरः शीशरोपि च ।

चन्द्रिकायान्तु मः कस्य चिकुरे निकषे च हः ॥ १९॥

शीकर इति । कस्य मरक इत्य च वा निपात्यते । एषे कलोपः स्थित एव ।

चन्द्रिकायामिति ॥ श्लोपः । चंदिमा ॥

चिकुरेति । अमयोः कस्य हः स्यात् । चिहुरो । निहुरो ॥ २०॥ १॥

४६ फलिहः स्फटिकस्य स्वात् स्फाटिके परिचे तथा ।
दीर्घे दिग्धोपि दीहोपि शृङ्खलस्य तु संकलम् ॥१२॥ १

फलिहेति । टस्य डः । कस्य हः ॥

स्फा इति । फलिहो । फलिहो ॥

५ दीर्घेति । एङ्गस्य ह्रस्वे उपरि तृतीय परत्र तु नेति भेदः ॥
शृङ्खलेति । लस्य को निपात्यते । ऋतेः अत्वं स्थितमेव ॥१११॥

४७ प्रयक्शब्दस्य तु पिधं पुधं वापि पिहं पुहं ।
गस्य भो भागिनी पुत्रागे वा छागे तु गस्य लः ॥१३॥
प्रयमिति । अस्य चत्वारः आदेशाः ॥

१० गस्वेति । भागिनी पुत्रागाह् बसन्ते । पक्षे गलोपे भाइयो पुण्याओ ॥
छाग इति । छाओ छाओ ॥११३॥

४८ दुर्भगे दूहवः पक्षे सुभगे सूहवोपि च ।
खचिते खसिओपि स्यात् पिशाचेपि पिसल्लवत् ॥१४॥

दुर्भगेति । उत ऊत्वे गस्य वत्वं अत्वं हत्वं तु स्थितमेव । पक्षे कगचेति
१५ गलोपे हस्य अत्वं ह्रस्वम् । दुरोन्मलोपे दूहओ सूहओ ॥ अन्मलोपाभावे
सर्वत्रेति रलोपे ह्रस्वे । दुर्भओ । सुहओ ॥

लेति । अपिशब्दात्पक्षे च तयोर्लोपे खहओ ॥ पिशाचेति । पिसल्लो ॥

पक्षे च लोपे । पिसा ओ ॥११४॥

४९ भो वादेर्जटिले टस्य सटायां शकटे च डः ॥
२० कैटभे केढवं विद्यादौषधेत्योसदौसहौ ॥१५॥

भो इति । जटिलशब्दे आदेर्जस्य जत्वं वा स्यात् टस्य डः । जटिलो ।
पक्षे जटिलो ॥

टस्येति । एतयोस्तस्य डः स्यात् । [सटा=] सटा । कलोपः । [शकटः=]
सकटो ॥

२५ [कैटमेति । टस्य डो निपात्यते । केढवो ॥
[औषधेति । औसढ । औसहं । हत्वं वेत्यर्थः ॥२११॥

५० ढोंको देल्लक्षपेटायाश्चविला चविडा तथा ॥
पिठरे पिहडोपि स्याच् चुच्छं छुच्छं च तुच्छवत् ॥१६॥

ढोंको डे इति । अङ्गोऽशब्दे टस्य द्विरुक्तोऽः स्यात् । अकोलो । अकोल-

३० तेह । संयोगे हस्यता । पक्षे अंकुल ॥ अपेटा इति स्वष्टम् ॥

पिठरेति । टस्य हः स्य च ड इति यावत् । पक्षे पिठरो । टस्य डः ॥

सुखमिति । सुखस्यैते शब्दः स्वः । तस्य चलो वेत्तव्यः ॥ सुखं । सुखं ।
सुखं ॥१११॥

५१ वेयोर्वा बेलुर्वेत् तगर-तूवर-असरे तटः ॥

(तो डः पताकाप्रभृतिप्राभृतन्यापृतप्रतेः ॥१७॥)

वेयोर्वेति । बेळु । बेळु । पक्षे वेयू ॥

५

तगरेति । यषु तस्य टः स्यात् । टगरो । टूवरो । टसरो ॥ रलोपः ॥

तोवेति । यषां तस्य डः स्यात् । [पताका] = पडाभा ॥ [प्रभृति] =
पहुडि ॥ [प्राभृतः] = पाहुडो ॥ पलोपः ॥ यो व । वृतोत् । [न्यापृतम्] =
वावडं ॥ [प्रतिकूलः] = पडिकूलो ॥ [प्रतिभा] = पडिमा ॥ [प्रतिवदा] =
पडिवदा ॥ [प्रतिहारः] = पडिहारो ॥१७॥

१०

५२ न प्रतिष्ठा-प्रतिष्ठान-प्रतिज्ञा-संप्रतिष्वयम् ।

न प्रतीपप्रतिसमययोरो वास्य तिष्ठतौ ॥१८॥

न प्रतिष्ठेति । एषु प्रतस्तस्य डो न स्यात् । तलोपः । पलोपः । डस्य द्वित्वम् ।

[प्रतिष्ठा] = पड्डा । [प्रतिष्ठानम्] = पड्डानम् ॥

संज्ञार्थः । [प्रतिज्ञा] = पड्डिणा ॥ [संप्रति] = सपड्ड ॥

१५

नेति [प्रतीपम्] = पड्डिप ॥ [प्रतिसमयम्] = पड्डिसमय ॥

रोवेति । अस्य प्रतेस्तकारस्य स्थायात् परे रो वा स्यात् । [प्रतिष्ठिता
शङ्खशुक्लीव] = पड्डिभा सत्सुत्तिष्व ॥ पक्षे पड्डिभा ॥१८॥

५३ हरीतक्या हरडई बहेडअ विभीतके ॥

मृतके मडअ वेतसे तु वेडिस-वेअसौ ॥१९॥

२०

हरीतक्यामिति । बहेडओ ॥ मृतेति । स्पष्टम् । वेतसेति । वेडिसो ।

वेअसौ ॥१९॥

५४ गर्भिन्ते गर्भिण्यो रुण्यो रुदिते गद्गदे र दः ॥

अतस्यामलसी पीते पीअ-पीबल-पीअलाः ॥२०॥

गर्भिन्तेति । गर्भिण्यो ॥ रुण्येति । रुण्य रामेय ॥ गद्गदेति । गद्गद- २५

शब्दे दस्य रः स्यात् । सयोगादिलोपः । गद्वित्वम् । [गद्गदः] = गगरो ॥

अतेति । तस्य क इत्थर्थः । पीतेति । [पीतम्] = पीअं । पीबलं । पीअलं ॥

५५ हालः सालाहणः सालबाहणः शातवाहने ॥

वितस्तौ भरते मातुलिङ्गे हो वसतौ तु वा ॥२१॥

हालेति । हाल इति देसीशब्दोप्ययं पर्वावसीकृत्पर्यन्तमुपनिबद्धः । परयोस्तु ३०

तस्य कत्वभिप्रात्यसे ।

- [सातवाहनेन विरचिताभिः] = हाकेण विरहाह ॥ साखाहणो । साखाहाहयो ॥
 वितेति । एषा तस्य हः स्यात् । तस्य थः ॥ [वितस्ति] = विहत्थी ॥
 [भरतः] = भरहो ॥ [मातुलिङ्गम्] = मातुङ्गिगं ॥
 वसताविति । [वसतिः] = वसही । वसई ॥२१॥
- ५ ५६ कातरे काहलः प्रोक्तः पाटेणौ फाल फाड च ॥
 पलिते तस्य लत्वं वा वस्य डत्वं दहेर्दशोः ॥२२॥
 कातरेति । काहलो ॥ पाटेरिति । ण्यन्तस्य पाटेरेतौ स्तः । [पाटवति] =
 फालेह ॥ फाडेह ॥
 पलितेति । पलिल । पक्षे तलोप । पलिञ्च ॥
- १० दस्येति । दह भस्मीकरणे दश दशने अनयोर्दस्य डः । दहति चन्द्र] =
 डहइ चदो ॥ [दशति मुजङ्ग] = डसइ भुअगो ॥२२॥
- ५७ दष्टे दग्धे दण्ड-दोला-दशने दाह-दम्भयोः ॥
 दरे भयार्थे कदन-दर्भयोर्दस्य डो न वा ॥२३॥
 दष्टेति । दष्टादिषु भयार्थे च दशब्दे दस्य डत्व वा स्यात् । [दष्टः] =
 १५ डटो ॥ [दग्ध] = डडडो ॥ डटो इत्यपीष्यते । [दण्ड] = डंडो ॥ [दण्ड] =
 दंडो ॥ डरो = दर ॥
 भयार्थे किम् । ईषदर्थस्य न । [ईषदलितकेसराणि] = दरदलिअ-
 केसराह ॥२३॥
- ५८ बिन्दोर्दस्य तु वा चत्वमन्यत्रापि तु दृश्यते ॥
- २० शिथिरे प्रार्थिते मेथौ थस्य ठो वा निशीथके ॥२४॥
 बिन्दोरिति । अनुस्वारात्परस्य हस्य वा व । [सिंह] = सिंघो = सिंहो ॥
 [सहार] = संघारो ॥
 अन्येति । डाहो । दाघो [= दाघ] ॥ शिथिरेति । [शिथिलः] = सिथिरो ।
 सिथिलो ॥ [प्रार्थित] = पड्ढिथो ॥ [मेथौ] = मेढी ॥
- २५ वा इति । छन्दोनुरोधास्वार्थे क । [निशीथ] = निसीढो ॥ पक्षे
 हत्वम् । खचथघां सभाम् इति हः । निशीढो ॥२४॥
- ५९ प्रथमे पदुमो पढमो पुढमो पुढुमो पृथिवी पुढवी पुढवी ॥
 शिथिले तु मतं सिदिल सडिलं ककुभे कउहो निषधे निसढो ॥२५॥
 प्रथमेति । चत्वारि स्यु ॥२५॥
- ३० ६० अतिमुक्तके तु अणिउत्तअस्तथा अइउत्तओपि अइमुत्तओपि च ॥
 शबरे भवेत्तु समलः समरः सबलस्तथैव सबरअरमः ॥२६॥

अतीति । अतिमुक्तकसन्धे तस्य णत्वम् । इकारस्थानुनासिक । मलोप ।
उकारे बिन्दुः । युष्कादेः परस्य च कश्च लोप इति निषास्यते । तेन
अण्डित्तओ । अनुस्वारस्य वा परसवर्णः । अण्डित्तओ ॥ द्वितीये तु णत्वा-
भावात्तलोपे पूर्ववच्छेदे अण्डित्तओ । अण्डित्तओ ॥ तृतीये तु मलोपानुनासि-
कानुस्वाराभावे तलोपकलोपतद्विवेक्ये अहमुत्तओ । इति श्रीणि ॥

५

शबर इति । अस्य मत्वम् । अन्तस्थीयवस्य ओ वरस्य वलत्व
वेत्यर्थः । समरो । समलो । सवलो । सवरो ॥ २१ ॥

६१ स प्रागिन्दुस्तु चामुण्डा-यमुना-कामुके मलुप ॥

कदल्या कअली केली करली त्वद्रुमे मता ॥२७॥

सेति । एषा मस्य लोप पूर्वस्य चानुनासिक इति । चाँडण्डा । जँडणा । १०
काँडओ ॥

कदल्यामिति । कअली । केली ॥ द्रुमादन्यत्र करली ॥२७॥

६२ अभिमन्यावहिवरण् अहिमरण् चापि अहिमज्जू ॥

अहिवज्जू अहिमज्जू अहिवज्जू चेति षट् प्रोक्ताः ॥२८॥

अभिमन्या इति । स्पष्टम् ॥२८॥

१५

६३ यष्टौ स्मृता च लङ्घी पापद्वौ चापि पारद्वौ ॥

भिसिणी स्त्रियां विसिन्यां विषमे विसदोथवा विसमो ॥२९॥

स्पष्टम् । भिमिणीति । भिसिणीपत्तस्मि रेहह वळाआ ॥ स्त्रिया किम् ।

विसतंतुपेलवाण ॥

विषमे इति । स्पष्टम् ॥२९॥

२०

६४ छाही छाहाकान्तौ छायायां स्याच् शिरा छिरापि सिरा ॥

कवन्धे कर्मधः कर्मधः प्रदीप्ते पलितं कदम्बे कलंबः कअंबः । ३०॥

छाहोति । तरुच्छाही । तरुच्छाहा ॥ अकान्तौ किम् । [मुखच्छाया]

मुखच्छाया ॥ मुखकान्तिरिति ।

स्यादिति । स्पष्टम् । कर्मधो । कर्मधो ।

२५

कवन्धेति प्रेति । स्पष्टम् । कदम्ब इति । कलंबो । कअंबो ॥३०॥

६५ तथा नावित्रो गृहावित्रो नापिते स्याल्ललाटे ॥

गिण्डालं गण्डालं च तुल्यं वा शत्वमादेलाङ्गूले लाङ्गूले

लाहले तथा ॥३१॥

तथेति । सयोगे ह्रस्वता । णंगूलं लंगूल ॥ णंगूलं । लंगूलं ॥ ग्राहलं । ३०

लाहल ॥३१॥

६६ सिबिणः सिमिणः स्वप्ने नीमी नीमी च नीमिषु ॥

करबीरे कणबीरः पर्याणो स्यात्पडायाणं ॥३२॥

सिमिषेति । [स्वप्नः] = सभिणो । सिबिणो ॥ नीमी इत्यादि ।

स्पष्टम् ॥३२॥

५ ६७ पल्लाणं च स्थूले थोरं सुण्हा सुसा सुषायां च ॥

कइवाहं कइअवं भवेत्कतिपयस्य तु ॥३३॥

६८ पाषाणे पासाणोधो किरिः किडी ख्यातः ॥

भेरे भेडो निम्बे णिम्बो लिबोथ वम्महो मदने ॥३४॥

अथेति । मन्मथशब्दस्य वम्मह इत्यादेशो निपात्यते । [मन्मथसरा] =

१० वम्महसरा ॥३४॥

६९ स्यात्कदर्थितशब्दस्य कवट्टिअ-कवट्टिदौ ॥

उत्तरीये वोत्तरिज्जं दिवसे दिअहः स्मृतः ॥३५॥

स्यादिति । दस्य व थस्य ट । तस्य च वा लोपो निपात्यते । कवट्टिओ ।

कवट्टिदौ ॥

१५ उत्तेति । पक्षे उत्तरीयं ॥

दिवेति । सस्य ह. निपात्यते । दिअहो ॥३५॥

७० आपीडे त्वामेलअामेडआपि आवेलः ॥

आवेडोप्यथ नीपे णीमो णीवोपि बिञ्जेयः ॥३६॥

आपीडेति । पस्य वत्त्वं वा पक्षे तु पो व स्थित एव । ईकारस्य च एडस्य

२० लट् च वा निपात्यते ॥

अथेति । पस्य मत्वं वा निपात्यते । पक्षे वत्त्वं स्थितमेव ॥३६॥

॥ इति असंयुक्तादेशप्रकाश ॥

तृतीयः प्रकाशः संयुक्तादेशप्रकाशः

७१ तीक्ष्णस्य तिष्ठं तिवस्त्रं च जानातेज्ज्ञो जज्ञो क्वचित् ॥
आधिनःपूर्वकस्य ज्ञो न जत्वं केवलस्य च ॥
अभिज्ञकर्मोपपदकान्तस्य ज्ञस्य एस्य गुः ॥१॥

तीक्ष्णेति ॥ स्पष्टम् ॥

जानेति ॥ ज्ञ इति संयोगमात्रस्येत्यर्थः । ज्ञानम् = ज्ञानं । ज्ञाणं ॥ मनोज्ञम् = ५
मणोज्ञम् । मणोज्ञं ॥ आज्ञा = अज्ञा । अज्ञा ॥

क्वचित्किम् । विज्ञानम् = विज्ञाणम् ॥

आवीति । [आज्ञा] = आज्ञा ॥ [विज्ञानम्] = विज्ञाणम् ॥ वैज्ञा-
निक = बहुव्याख्यो ॥ अज्ञ = अज्ञो ॥ जानाति ज्ञ = ज्ञो ॥

अभिज्ञेति । अभिज्ञसम्बन्धिनस्तथा कर्मण्युपपदे विहितकप्रत्ययान्तस्य जानाते- १०
ज्ञस्य गुणरिति आदेशः । [अभिज्ञ] = अहिण्णू । [सर्वज्ञ] = सर्वज्ञू ॥ [आगमज्ञ] =
आगमज्ञू । [कृतज्ञ] = कृतज्ञू ॥ ज्ञो जाणमुणाविति जाणादेशेऽपि बो णस्तस्या-
पि णु भवति । [बहुज्ञ] = बहुज्जाणुओ ॥ स्वार्थे क । तथा च सप्तमती-प्रयोगः ॥

हिअट्टिअमणुक्कं ओतुण्णमुहिं पिअ पसार्अता ।

अवरद्धस्स विणहुदं बहुजाणुअ रुसिठं सक्कं ॥ गुणपताकायां च— १५
ससारो कामाओ कामो णिच्च हइ जुवइरअणाओ ।

ज तम्मि तेण सारं मणिअं बहुजाणुण्णकुडं ॥

अनयोरेवेति किम् । प्राज्ञ = पण्णो ॥ विज्ञ = विण्णो ॥ [मनोज्ञः] =
मणोज्ञो ॥ णस्य किम् । [अभिज्ञः] = अहिज्जो । [सर्वज्ञः] = सर्वज्ञो ॥१॥

७२ प्रावरणे पावरणं पाउरणं पगुरणं ॥ २०

चापि शुक्ले सुक्खं सुक्कं स्कन्दे क्खंदोथ कंदोपि ॥२॥

प्रावरणेत्यादि । स्पष्टम् ॥२॥

७३ स्थाणोः स्तम्भे खाणू हरे तु थाणू विनिर्दिष्टः ॥

स्तम्भे खभो थंभो स्तम्भातेः थंभ-ठंभौ च ॥३॥

स्तम्भेति । स्तम्भ रोधन इत्यस्य स्पन्दाभावबुद्धेरेतौ स्तः । [स्तम्भः] = २५
थंभो । ठंभो ॥ सात्त्विको भावः स्तम्भ्यते = थंभिज्जइ । ठंभिज्जइ ॥३॥

७४ वा भाजने राजकुले दनुजे च जशब्दलुक् ॥

दनुजस्यासमासे तु न जशब्दो विलुप्यते ॥४॥

वेति । एषु जकाराकारसंघस्य लुक् स्यात् । पक्षे कगचेति कज्योल्लोपः ।

[भाजनम्] = भाण । भाअण ॥ [राजकुलम्] = राउलं । राअकुलं ॥

५ [दनुजराज] = दणुराओ । दणुअराओ ॥ [दनुजवध] = दणुवहो । दणु-
अवहो ॥

दनुजेति । दणुजो ॥१॥

७५ लुगवा साचोर्वाकरणे प्राकारे चागते कगोः ॥

कालायसे किसलये हृदये वा यशब्दलुक् ॥५॥

१० लुग्वेति । एषामवसहितयो कगयोर्वा लुक् । युक्ताघो मनयां प्राय इति
बलोप । [व्याकरणम्] = वारण ॥ पक्षे कलोप । वाअरण ॥ सर्वत्र लवरा-
मिति रलोप । [प्राकार] = पारो । पक्षे पाआरो ॥ [आगत] = आओ ।
आअओ ॥

कालेति । शब्दग्रहण साचो लोपार्थम् । [कालायसम्] = कालास ।

१५ कालाअसं ॥ [किसलयम्] = किपल । [किसलअ ॥ [हृदयम्] = हिअ ।
हिअअ ॥५॥

७६ दुग्गादेवीपादपीठयोः पादपतने तथा ॥

साचोनादेर्दस्य लुगवा तथैवोदुम्बरेपि च ॥६॥

दुगेति । रलोपे गस्य द्वित्वम् । [दुग्गादेवी] = दुग्गावी । दुग्गाई ।

२० दुग्गादेवा ॥ पो व । अस्य ढ । [पादपीठम्] = पावीढ । पाअवीढ ॥ [पाद-
पदनम्] = पावडण । पाअवडण ॥ [उदुम्बर] = उबरो । उडबरो ॥

अनादेरित्युक्ते दुर्गाशब्दे न स्यात् ॥६॥

७७ यावत्तावदेवकुलावर्तमानावटेषु च ॥

प्रावारके जीवितैवमेवयोर्वावशब्दलुक् ॥७॥

२५ यावदिदि । लोपोन्त्यस्य हल । [यावत्] = जा । जाव ॥ [तावत्] = ता ।

ताव ॥ [देवकुलम्] = देउलं ॥ रलोप । त-य द्वित्वम् । सयोगे ह्रस्वता ।

[आवर्तमान] = अत्तमाणो । आवत्तमाणो ॥ अस्य ढ । [अवट] = अडो ।

अवडो ॥ [प्रावारक] = पारओ । पावारओ ॥ [जीवितम्] = जीअं । जीविअ ॥

[एवमेव] = एमेव । एवमेव ॥०॥

१० ७८ शक्ते युक्ते च दृष्टे च क्त्वं युक्तस्य वा भवेत् ॥

रुग्णस्य लुक्को रुग्णोपि गृहस्य तु चरोपतौ ॥८॥

शक्त इति । एषां सयुक्तस्य को वा । [शक्तः] = सक्रो । पक्षी संयोगा-
देर्लोप । तस्य द्विवचम् । सतो ॥ [युक्तः] = युक्तो । सुतो ॥ डको ॥ डटो ॥
दटो = [दष्ट] ॥

रुणेति । स्पष्टम् ।

गृहेति । [गृहम्] = घर ॥ [गृहस्वामी] = घरस्सामी ॥ पतौ तु ५
गहवई ॥८॥

७९ रक्ते रगो रक्तो शुल्बे सुहं च मुंगं च ॥

प्रत्यूषे पञ्चूषः पञ्चूहः त्यस्य चोचैत्ये ॥६॥

रक्त इति । स्पष्टम् । शुल्ब इति । स्पष्टम् । प्रत्येति । पञ्चूषो । पञ्चूहो ॥
त्यस्येति । त्यशब्दस्य च-आदेश चैत्य वर्जयित्वा ॥ [सत्यम्] = सच्च ॥ १०
[अमात्य] = अमच्चो ॥ [प्रत्यय] = पञ्चओ ॥ आदेशत्वाद् द्वित्वम् । चैत्ये
तु चङत् ॥९॥

८० ह्रस्वात्परेषा ध्यश्चत्सप्तानां छत्वमनिश्चले ॥

वोत्सवोत्सुकसामर्थ्यं स्पृहायान्तु छिहा प्पहा ॥१०॥

हस्येति । [पथ्यम्] = पच्छ ॥ [मिथ्या] = मिच्छा ॥ १५

अ—[पश्चिमम्] = पच्छिम ॥ [पश्चात्] = पच्छा ॥

त्स—[उत्साह] = उच्छाहो ॥ [सवत्सर] = सवच्छलो ॥ [मत्सर] =
मच्छलो ॥

प्स—[लिप्सते] = लिच्छइ ॥ [जुगुप्सति] = जुगुच्छइ ॥ [अप्सर]
अच्छरा ॥ ह्रस्वात् किम् । [उत्सारित] = ऊसारिओ ॥ २०

निश्चले तु न । [निश्चलः] निश्चलो ॥

वोत्सेति । एषु वा छ । [उत्सवः] = उच्छओ ॥ ऊसओ ॥ [उत्सुक] =
उच्छुओ । ऊसुओ ॥ [सामर्थ्यम्] = सामच्छ । सामर्थ्यं ॥

स्पृहेति । [निस्पृहः] = निच्छिहो । निष्पहो ॥१०॥

८१ शमी-शाव-सुधा-षट्सु शस्य छत्वं विधीयते ॥ २५

कृतेः किञ्चि चत्वरे चच्चरं स्यादक्षेरिच्छो वा छमा भूमिरेव ॥११॥

शमीति । [शमी] = छमी ॥ [शाव] = छावो ॥ [सुधा] = छुहा ॥

[षष्ठ] = छटो ॥ [षट्पाद] = छप्पओ ॥ [षण्मुखः] = छम्मुहो ।

कृतेरित्यादि । स्पष्टम् । आक्ष इति । पक्षे ख । रिक्तो ॥

छमेति । भूमावेवार्थे क्षमाया छ स्वाङ्गम् ॥ [क्षमा] = छमा ॥ अन्यत्र ३०
क्षमा शान्ति ॥११॥

८२ इक्षोरुच्छ्र स्यात्पञ्चकलोपि पञ्चलो

पञ्चो वृत्ते स्यात्पु ऋक्लोपि वच्छो ।

स्याच्च छोचि-सदमी-क्षुर-कुचि-दक्ष-

कक्षा-क्षुर-प्रेक्षणे च कृत्ते ॥१२॥

५ ८३ क्षेत्र-क्षुधा-क्षीर-समक्षिका-क्षुत्

क्षुरोषु कौक्षेयक-वक्षसोश्च ।

सदक्षोच्चक्षारकेषु क्षीरक्षारक्षरत्क्षितौ

इयोः क्से स्ते प्रेक्षयक-क्षोयक-क्षपित-क्षते ॥१३॥

इक्षोरिति । उच्छ्र ।

१० स्यादिति । एषु क्षस्य छ. स्वात् । [अक्षि] = अक्षि ॥ [लक्ष्मी] = लक्ष्मी ॥ [क्षुर] = क्षुरो ॥ [क्षुत्] = क्षुत् ॥ इत्यादि ॥१२॥१३॥

८४ स्थगिते छद्मं क्षीरमिक्षुसारिक्खमार्षके ॥

वृत्तस्य वटं वृत्तं च प्रात्पञ्च पञ्चवत् ॥१४॥

स्थगित इति । आर्षे प्राकृते क्षीरेक्षुसदक्षानामेतान्यपि रूपाणि स्यु ॥

१५ वृत्तेति । [वृत्त =] वटो । वृत्तो ॥

प्रादिति । प्रात्पञ्चस्यापि वृत्तस्य एते रूपे स्त । पञ्चवटो । पञ्चवत् ॥१४॥

८५ स्यान्मद्विष्ठा मृत्तिकायाः पत्तने पट्टं स्मृतम् ॥

वृन्तस्य वेंटं वोटं च बिटं दिही धिई धृतेः ॥१५॥

स्यादित्यादि । स्पष्टम् ॥१५॥

२० ८६ मृषाशब्दे मुसा मूसा मोसा र्तस्य तु टः स्मृतः ॥

धूर्त्तकीर्त्यावर्त्तिवार्त्ता-वर्त्तिकार्त्तवर्त्तिका

॥१६॥

मृषेति । [मृषावाद =] मुसावाओ । मूसावाओ । मोसावाओ ॥

र्तस्येति । र्तस्य तु ट । [कैवर्त्त] = कैवटो ॥ [वर्त्ती] = वट्टी ॥ [वर्तुलम् =]

वट्टुलम् । मर्त्तकी = नट्टई ॥

१५ धूर्त्तल्यादि । धूर्त्तादिषु तु रलोपे द्वित्वे । धुत्तो । कित्ती ॥१६॥

८७ वार्त्तिकोत्कीर्त्तमार्त्तेषु कर्त्तरी-मूर्त्त-मूर्तिषु ।

आनिस्सं-प्रतिपूर्वेषु वृत्तेः शानञ्जकानयोः ॥१७॥

आ-निस्-स-प्रति एतदुपसर्गपूर्वाणि वृत्ते रूपाणि शानञ्-अक-अन-इत्येवं प्रत्ययान्तानि । [आवर्त्तमान =] आवत्तमानो । [निवर्त्तमान =] निवत्तमानो ।

३० [संवर्त्तमान =] संवत्तमानो । [अवर्त्तमान =] अवत्तमानो । निवत्तमानो । एवम् आवत्तओ आवत्तणमित्यादि ॥ अत्रोपसर्गस्य भिन्नपदत्वविवक्षया वलोपामात्र ॥१७॥

८८ मूहूर्ध्वं कर्त्तने कर्त्तस्वरे च तंस्व नैव टः ॥

विसंस्थुलेस्थनि च ठो वार्धे स्त्रीने वस्तुर्थके ॥१८॥

विसंस्थुलेति । विसङ्गं । गङ्गा । बलोपपन्नः ।

वार्धे इति । वस्तु संयुक्तस्य ठो वा स्यात् । [वार्धे-] = गङ्गा । प्रयोजनम् ॥

अथो धनम् । [स्त्रीकम्] = स्त्रीयं । यत्ने स्तस्य वः स्त्रीयं । स्तस्यमिति ५

निपातनात् संप्रसारणम् । सेवादित्वात् द्विन्द्वे हस्वे यिसं । ठिसं । [वस्तुर्थ] =

वस्तु । वस्तुत्यो ॥११८॥

८९ णस्य ठोनुह्रसंदष्टेष्टास्तु गर्त्ते तु डः स्मृतः ॥

पृष्ठस्य पिट्टी पुट्टी च षट् संप्राक्पदस्य तु ॥१९॥

पृष्ठेति । उग्रविभज्जेषु ह्रस्व ङः स्यात् । [मुष्टि] = मुष्टी ॥ [षट्] = १०

दिट्टो ॥ [इट्. =] इट्टो ॥ उग्रवी तु व-र-वीरौ । [उग्रः] = उग्रो ।

[संष्ट] = संष्टो ॥ [इष्टा] = इष्टा ॥

गर्त्त इति ॥ [गर्त्त] = गङ्गा । गङ्गा ॥

पृष्ठेति । उत्तरपदस्य ह्रस्व ङः स्याद्देशः । [गङ्गापृष्ठम्] = गङ्गापृष्ठम् ॥११९॥

९० संमर्द-छर्दि-विच्छर्दि-कपर्दक-वितर्दिषु ॥ १५

मर्दिते च र्दस्य डः स्याद् गर्दभे र्दस्य डस्तु वा ॥२०॥

समर्दति । [संमर्द.] = समर्दो ॥ [छर्दि. =] छर्दि ॥ [विच्छर्दि] =

विच्छर्दि ॥ [कपर्दक] = कवचुली ॥ [वितर्दिः] = विमर्दि ॥ [मर्दित.] =

मर्दिभो ॥

गर्दभ इति । भो इ ॥ [गर्दभः] = गङ्गा । गङ्गा ॥१२०॥ २०

९१ स्तब्धस्य ठड्डो वृद्धस्य वुड्डो विड्ड इति द्वयम् ॥

विदग्धदग्धयोर्दत्त्वं ध्वजस्य तु झप्रो घञो ॥२१॥

स्तब्धेति । ठड्डो ॥

वृद्धेति । वुड्डो । पवर्गीनादिः । विड्डकहणिकविभं [= वृद्धकविभिरुपितम् =] ।

वृद्धस्य इति । क-कस्यस्तथीरेकदेशानुकरणम् । अकार उच्चारणार्थः । तेन वृद्धेरपि २५

वुड्डो विड्डो इति स्यात् ॥

विदग्धेति । [विदग्ध.] = विमर्दो ॥ [दग्धः] = दड्डो ॥ ध्वजस्येति ।

स्पष्टम् ॥१२१॥

९२ अद्वा-मूर्द्धाद्ध-अद्वेर्वा सङ्गा मुद्गाङ्ग-ङ्गयः ॥

अङ्ग्योर्मन्त्र च अण्ण च स्तवस्य तु ञवी तवी ॥२२॥

अङ्गेति । अण्णमेव कमाद्वा णुः । [अद्वा] = सङ्गा । सङ्गा ॥ [मुद्गा] =

१ प्रा० च०

मुडा । मुडा ॥ [अर्धम् =] अड् । अड् ॥ [च्छडि] = इड् । इड् ॥

मन्धोरित्यादि । स्पष्टम् ॥३॥२२॥

६३ पर्यस्ते पल्लत्थो पल्लट्ठो चाप्यथोत्साहे ॥

उत्थारो उच्छाहो आश्लिष्टे चापि आलिङ्गो ॥२३॥

५ ६४ चिह्ने चिह्नं चिधमिधं भणो भस्सोपि भस्मनि ॥

बृहस्पतेर्ममस्सई भयप्पई भयप्फई ॥२४॥

६५ बहस्सई बहप्पई बहप्फई विहस्सई ॥

विहप्पई विहप्फई तुसस्सई तुहप्फई ॥२५॥

६६ वनस्पतेर्वणप्फई वणस्सई भणप्फई भणस्सई ॥२६॥

१० ६७ भीष्मे भिण्णोय सेलिम्हो सेण्णोपि ञ्जेमणि स्मृतः ॥

ताम्ने तु तंबिरं तंबमात्ते त्वंबं तथाविरं ॥२७॥

६८ विह्वले भिच्चलोपि स्यात् बिभलो विह्वलोपि च ॥

स्यादुच्चममुद्धमूर्ध्वे काशमीरे कभरोपि कुसुमीरो ॥२८॥

६९ कंभरोपि च पर्यन्ते स्तः पेरंत-पज्जंतौ ।

१५ अच्छरिअमच्छरिज्जं स्यादाश्चर्येच्छरीअं च ॥२९॥

१०० अच्छअरं चाच्छेरं पत्यङ्केथापि पलिअंको ॥

वाण्णे वप्फो वाहोश्रुणि तूहं तित्थमपि तीर्थं ॥३०॥

अच्छरिअ इति । अच्छरिअ । अच्छरिज्ज । अच्छरीअ । अच्छेर ॥३॥३०॥

१०१ कार्षापणस्य तु कहावणो काहावणोपि च ॥

२० दुःखे दुह च दुक्ख दन्तिणे दाहिण-दक्खिणौ ॥३१॥

१०२ ब्रह्मचर्यं बम्हचेरं स्याद्बम्हचरिअं तथा ॥

अन्ते इत्यन्तरं प्रोक्तं अंतःपुरम् अंतोत्तरं ॥३२॥

१०३ अन्तश्चारी अंतोचारी कचिन्नान्तर्गतादिषु ॥

शय्यायां सेज्जा स्याद्वल्यां बेली च मेत्तमपि मात्रे ॥३३॥

२५ अन्ते इति ॥ अन्त पुरम्=अंतोत्तर ॥ अन्तश्चारी=अंतोचारी ॥ कचिदिति ।

अन्तर्गतम्=अतर्गतम् ॥ अतर्गतां = [अन्तवर्षम्] ॥ अतोवीसमवासिआणं =

अन्तर्विअम्मवासितानाम् ॥३॥३२॥

मेत्तमिति । [क्षणमात्रम्] = क्षणमेत्त । एहमेत्तत्थणिआ=एतावन्मात्रस्त-
नीत्यर्थः ॥३॥३३॥

३० १०४ एत्तिअ-तेत्तिअ-जेत्तिअ-केत्तिअमेतत्तदोर्यदोश्च किमः ॥

एहहजहहतहहकहह इत्यप्यवेहि परिमाणे ॥३४॥

एतीति । एतावदादीनामेते निपाताः । एतत् परिमाणमस्य एत्तिञ्च ॥३॥३॥

१०५ सौन्दर्यं सुन्दरं सुन्दरिञ्च तूरमपि तौर्ये ॥

शौण्डीर्यं सुन्डीरं धैर्यं धीरं च धिज्जं च ॥३५॥

१०६ सौकुमार्यं सोअमल्लं कोह्डी कोह्लीति च ॥

मार्जारोपि च मजारो मंजरो बंजरोपि च ॥३६॥

५

कोहंलीति । कुष्माण्ड्यामित्यर्थः ॥

मर्जार इति । मार्जारे इत्यर्थः ॥३॥३॥

१०७ युधिष्ठिरे जुहुट्टिलो जुहिट्टिलोपि वृश्चिके ॥

तु विच्छिओपि विच्छुओ हरे हरोपि हीरओ ॥३७॥

१०८ महरट्टो मरहट्टो थेरो ठेरोपि च स्थविरे ॥

१०

पूर्वं पुरिमो पुवो प्रस्तावे पत्यवोपि पत्थावो ॥३८॥

महरट्टेति । महाराष्ट्रे इत्यर्थः ॥३॥३॥

१०९ पके पक्कं पिक स्यादाआरिसोपि आअंसो ॥

भिन्दिपाले दस्य डत्वं प्रभावे ह्रस्वतापि वा ॥३९॥

स्यादाआरिस इति । आदर्शे इत्यर्थः ॥

१५

भिन्दीति । भिन्दिपालो । प्रभावे । [प्रभाव] = पहवो । पहावो ॥३॥३॥

११० श्म-ष्म-स्मश्मां पद्मणश्च म्हो न रश्मि-स्मरादिषु ॥

श्म-ष्ण-स्न-ह्ण-ह्ण एषां एहः स्याद् ह्रस्व ल्ह इत्यपि ॥४०॥

एषां सयुक्तस्य मकाराकान्तो ह स्यात् । कुश्माण = कुम्हाणो ॥ ग्रीष्म =

गिम्हो ॥ ऊष्मा = उम्हा ॥ अस्मादश = अम्हारिसो ॥ विस्मयः = विम्हओ ॥ ब्रह्मा = २०

बम्हा ॥ सुहमा = सुम्हा ॥ पद्मल = पम्हलो ॥ [पद्मलक्ष्मी] = पम्हलक्ष्मी ॥

नेति । [रश्मि] = रस्सी ॥ [स्मर] = सरो ॥ [सस्मारितम्] =

सस्मारिञ्च ॥

श्रेति । श्म-ष्ण-स्न-ह्ण-ह्ण एषां एह स्यात् ॥ प्रश्न = पण्हो ॥ शिश्न =

सिण्हो ॥ विष्णु = विण्हू ॥ उष्ण = उण्हो ॥ कृष्ण = कण्हो ॥ स्नात = २५

पहाओ ॥ प्रस्तुत = पण्हुओ ॥ बह्नि = वण्हो ॥ जाह्नवी = जण्हवी ॥ पूर्वाह्न =

पुष्पण्हो ॥ [अपराह्नः] = अवरण्हो ॥ तीक्ष्णम् = तिण्ह ॥ श्लक्ष्णम् = सण्ह ॥

हो तु मस्यभ इत्यपि । [ब्राह्मण] = बंढमणो बम्हणो ।

ह्रस्वेति । क्लृप्तः =] क्लृप्तो । [प्रह्लादः =] पल्हाओ ॥३॥४०॥

१११ सूक्ष्मे तु सुण्हं सण्हं च सुहुमं चेति कीर्तितम् ॥

१०

आचार्यस्य त्वाअरिओ भवेदाइरिओपि च ॥४१॥

- १९३ उपाध्याये उवज्जाओ ओज्जाओ-ओज्जाओ इत्यपि ॥
 आर्द्रशब्दे त्वल्लमोल्लमद्मोहं च कीर्तितम् ॥४२॥
 उपेति । [उपाध्यायः] = उवज्जाओ । ओज्जाओ । उज्जाओ ॥ अल्लं ।
 ओल्लं । अहं । ओहं ॥३॥४२॥
- १९४ विष्णौ कृष्णस्य कण्हः स्यात् कसणो कसिणोसिते ॥
 गुच्छे तु गुंछो गोंछोपि मिलिच्छो म्लेच्छ ईरितः ॥४३॥
 विष्णाविति । कण्हो । क्षामगुण इत्यर्थः ॥३॥४३॥
- १९४ मृदङ्गे मिङ्गो मिञ्चंगो मुङ्गो मुञ्चंगो मृगे स्यान्मञ्चोथो मिञ्चोपि ॥
 तटाके तलाओ तडाओथ चाओ भवेत्थागशब्दे मुरुक्खोपि
 मूर्ख ॥४४॥
- १९५ मुरुक्खेति । अपि शब्दात्पक्षे मुक्खो ॥३॥४४॥
- १९५ उपयोगे उज्जोओ ओज्जोओ स्यात्तथैव उवज्जोओ ॥
 खल्वाटे खल्लिडो धिट्ठो घट्ठोपि धृष्टे स्यात् ॥४५॥
- १९६ अग्नेरगिण्यगयग्गी शार्ङ्गे सारंगमीरितम् ॥
- १९७ श्लाघायान्तु सलाहा स्याद्गत्ने तु रयणं स्मृतम् ॥४६॥
 अग्नेरिति । अगणी । अगिणी । अग्गी । इति त्रयं स्यात् ॥३॥४६॥
- १९७ स्नेहे तु णेहो सणेहो सिणेहोपि प्रकीर्तितः ॥
 कृत्ते तु कसिणो ज्ञेयः क्रियायां किरिआ किआ ॥४७॥
- १९८ तप्ते तविओ तत्तो वज्जे वहर च वज्जं च ॥
- २० भव्ये भव्वं भविअं चैत्ये चइओ चेइअ च दिट्ठिआ दिट्ठया ॥४८॥
- १९९ श्री-ईह्री अहेन्त्यादलः प्रागिल् लान्ते च र्षर्षोस्तु वा ॥
 हर्ष परामर्श-संघर्षधर्षके अमर्शसंकर्षणतर्षसर्षपे ॥४९॥
 ओति । एषु सयोगेष्वन्त्यादल पूर्वमिकार आगम स्यात् । सिरी ॥
 हिरी ॥ अहति = अरिहइ ॥ अरिहो ॥
- २०० लान्त इति । लान्ते च सयोगेष्वन्त्यादल पूर्वमित्थ स्यात् । झिल्ल =
 लिल्लिट्ठो ॥ श्लान्त = मिलाय ॥ झान्त = किल्लतो ॥
 शं इति । अनयो सयोगयोरेन्त्यात्पूर्वमिद्वा । अमर्श = अमरिसो ॥ दर्श =
 दस्सि ॥ हर्ष = हरिसो ॥ [परामर्शः] = परामरिसो ॥३॥४९॥
- १२० अकर्षवर्षेण्यथ कर्षके च संघर्षवर्षादिषु नित्यमिः स्मृतः ॥
- ३० आकर्षकः आआसअ आकासअ आगरिसओपि स्यात् ॥५०॥
 हर्षेति । स्पष्टम् ॥

आकर्षेति ॥ आभासश्च । आकाशश्च । आत्मरिसश्च ॥३॥१०॥

१२१ वर्षे वरिसं वारं वासा वरिसा न वर्षासु ॥

स्पर्शं परिसो फंसो दंसणमपि दरिसां दशं ॥२१॥

दंसणेति । दशं कृतगुणे द्वाचातो रूपे । तेन दंसिञ्चो । दरिसिञ्चो ।

दंसणीञ्च । दरिसणीञ्च ॥३॥११॥

५

१२२ चौर्य-सूर्य-स्थैर्य-धैर्य-भार्या-गाम्भीर्य-वीर्ययोः ॥

सौन्दर्याचार्यवर्षादौ र्यस्य स्यात् रिय इत्ययम् ॥२२॥

चौर्येति । चोरिञ्च । सूरिञ्चो । धेरिञ्च । धीरिञ्च । भारिञ्च । गंभीरिञ्च ।

गहीरिञ्च । वीरिञ्च । सुदरिञ्च । आभरिञ्चो । वरिञ्चो ॥३॥१२॥

१२३ अहं अरहो अरिहो अरुहो पद्मे तु पद्मपोम्भौ स्तः ॥

१०

छद्मनि छडमं छद्मं भ्रमरे भसलोपि भमरोपि ॥२३॥

पद्म इति । [पद्मम्] = पद्मम् । पोम्भ ॥ [पद्मराजम्] = पोम्भराजो ॥

भ्रमरेति । भसल सत्कृतोऽस्ति ॥३॥१३॥

१२४ द्वारे देरं दारं वारं दुआरमपि जीआ ज्या ।

घस्मरसद्यवेरमादौ युक्तेन्त्यात्पूर्वमुहल्लः ॥२४॥

१५

जीआ इति । जीआ ॥

घस्मरेति । एवंप्रकारेण संयोगस्यान्त्यस्य अनात्पूर्वमुत्वं स्यात् ॥ [घस्मर =]

चसुमरो ॥ [वेडम् =] वेसुम् ॥ सद्य = सडम् ॥३॥१४॥

१२५ स्वश्वसोः सुबोसमासे क्षिया इत्थी च त्थी इति ।

वनितायास्तु विलया हलुञ्चं लहुञ्चं लघोः ॥२५॥

२०

स्वश्वेति । असमस्तयो स्वश्वल् इत्येतयो सुब इत्यादेश स्यात् ॥ स्वे

जनाः = सुवे जणा ॥ श्व कृतम् = सुवे कर्त्तम् । समासे तु स्वजन = सज्जो ॥

क्षिया इत्यादि स्पष्टम् ॥३॥१५॥

१२६ हरिताले हलिआरो हरिआलः स्यात् ह्रदे द्रुहोपि दहो ।

आलाने त्वाणालं वैदूर्यं स्यात्तु वेरुलिञ्चं ॥२६॥

२५

१२७ दष्ट्या अपि दाढा अचलपुरे स्याच्च अलचउरं ।

बाराणस्या करेणौ च व्यत्ययो रणकारयोः ॥२७॥

बारा इति ॥ [बाराणसी =] बाणारसी । [करेणु =] कणेरु ॥३॥१७॥

१२८ स्तोकस्य थोक्कं थोवं च थोरं च थोञ्चं च कीर्तितम् ॥

दुहितुर्धूआ दुहिआ बहिणी भइणी भगिन्याः स्यात् ॥२८॥

३०

स्तेकादि स्पष्टम् ॥३॥१८॥

१२६ मातुः श्वसुर्मांससिन्ध्या माउच्छा स्यात्पिउसिआपि पिउच्छा ॥

मल्लिने मइलं उमये अवहं उवहं च उहअं च ॥१९॥

स्यादिति । पितृष्वसुरिति शेषः ॥३१-५९॥

१३० शुक्तेः सिप्पी मुत्ती लुप्ते छिक्कोपि लुत्तोपि ॥

५ आरब्धे त्वारद्धो आढत्तो स्यात्पदातेस्तु ॥६८॥

१३१ पाइक्कोपि पआई बहिसो वाहं च वाहि च वाहिर च स्यात् ॥

अधसो हेट्टं तिरसस्तिरिच्छि तिरिआ इति त्वार्षे ॥६९॥

अन्यत्पष्टम् । तिरस इति ॥ [तिर्यक् प्रेक्षते =] तिरिच्छि पेच्छइ ॥

[तिर्यक् गच्छति =] तिरिआ गच्छइ ॥२१९॥

१० १३२ स्यात्सिआ ईषतस्त्वीसि स्यात्कूरो वास्योपसर्जने ॥

निर्मात्ये ओमाल निम्मल्लमपि लुक् पदादपेर्वादेः ॥

अपि शब्दस्यै वा स्यात् सम्बोधन एव नान्यत्र ॥६२॥

स्यादिति । स्यादित्यस्य सिआ-आदेशः स्यात् । [स्यादेवम् =] सिआ

एवं ॥

१५ ईष इति ॥ ईषदित्यस्य ईसि स्यात् ॥ [ईषत् शुम्भितानि =] ईसि
शुविआइ ॥

वेति । गौणत्वे ईषदित्यस्य कूर आदेशो वा स्यात् । चिचन्व कूरपिक्का =
चिच्चेव ईषत्पक्का । पक्षे ईसि पिक्का ॥

लुगिति । पदात्परस्यापेरेध्यस्यस्यादेर्लुग्वा स्यात् ॥ [तमपि =] तपि ।

२० तमवि ॥ [किमपि =] किपि । किमवि ॥ [केनापि =] केणवि । केणावि ॥

इह अपिशब्दस्य पलोपे अइ मअणिण् [= अपि मदनिके] इति सिद्धम् ॥

सम्बोधने च ऐ इति निपातान्तरमेव ॥ ऐ वीहेमि ॥ ततश्च अपि शब्दस्य
ऐ अइ इत्यादेशौ न विधेयौ ॥३१६२॥

१३३ तिः स्यादितेः स्वराद् द्विः स्तस्यादथादेस्तिरेरिआः प्रोक्तः ॥

२५ ति इति ॥ इति शब्दस्य ति इत्यादेशः स्यात् । [किम् इति =] किति ॥

[इष्टम् इति =] दिट्ठति ॥

स्वरादिति । इते तकारस्य स्वरात्परस्य द्वित्वं स्यात् । [तथा इति =]

तहेत्ति ॥ [नदी इति =] नइत्ति ॥ [प्रिय इति =] पिओत्ति ॥ [पुरुष

इति =] पुरिसोत्ति ॥

३० स्वरात् किम् । [न युक्तमिति =] न जुत्तति ॥

अथेति । वाक्यस्यादी स्थितस्येते इअ इत्यादेशः स्यात् ॥ इति राजश्री-

प्रवरसेनविरचिते रावणवधे महाकाव्ये = इअ राजसिरिप्पवरसेनविरहृष्ट रावणवधे
महाकाव्ये ॥

आदेर्दीर्घो वासमृद्धिप्रतिपत्प्रतिसिद्धिसु ॥६३॥

१३४ अस्पर्शं च प्ररोहे च तथा वर्णशतेपि च ॥

प्रसिद्धौ प्रकटे चैव चतुरन्धिप्रसुप्तयोः ॥६४॥

५

१३५ मनस्विन्यभिजातौ च प्रतिस्पर्द्धिं प्रवासिनोः ॥

परकीये प्रवचने सदृक्चतुरन्तयोः ॥६५॥

आदेरिति ॥ अत इत् ॥ [समृद्धिः =] समिद्धौ । सामिद्धौ ॥ तो ङः ।
[प्रतिपत् =] पाडिपत् । पडिपत् ॥ [प्रतिसिद्धिः =] पडिसिद्धौ । पाडिसिद्धौ ॥
[अस्पर्शं =] अफसो । आफसो ॥ [प्ररोहः] = परोहो । पारोहो ॥ [वर्णशतम् =] १०
वर्णशतम् । वाणसम् ॥ [प्रसिद्धिः =] पसिद्धौ । पासिद्धौ ॥ [प्रकटम् =] पडम् ।
पाडम् ॥ [चतुरन्धिः =] चउरन्दी । चाउरन्दी ॥ [प्रसुप्तः =] पसुप्तो । पासुप्तो ॥
[मनस्वी =] मणसी । माणसी ॥ [मनस्विनी =] मणसिणी । माणसिणी ॥
[प्रतिस्पर्द्धिः =] पडिप्फद्धौ । पाडिप्फद्धौ ॥ [अभिजातिः] = अहिआई ।
आहिआई ॥ [प्रवासी =] पवासू । पावासू ॥ [परकीयम् =] परकेरं । १५
पारकेर ॥ पारककं । [प्रवचनम् =] पवअण । पावअण ॥ [सदृक् =] सरिच्छं ।
सारिच्छ ॥ [चतुरन्तम् =] चउरन्तं । चाउरन्त ॥ ३।६५॥

१३६ व्यलीके विलिख्य प्रोक्तं ह्यशब्दे व्यत्ययो हलोः ॥

व्यजने विभ्रण प्रोक्तं कृपणे किविणो मतः ॥६६॥

ह्येति । व्यत्ययो वैपरीत्यम् ॥ गुह्यम् = गुह्यं । गुह्यं ॥ सङ्गः = सङ्गो । २०
सङ्गो ॥ ३।६६॥

१३७ उत्तमे तूत्तिम प्रोक्तं मरिचे मिरिञ्च स्मृतम् ॥

दत्ते दिण्ण दत्तं च कतमे कइमो भवेत् ॥६७॥

१३८ सप्तपर्णे छत्तिवण्णो छत्तवण्णोपि कीर्तितः ॥

मयटः प्रत्ययस्य स्यान्मइओ मउओपि च ॥६८॥

२५

मयेति ॥ [विषमयः =] विसमइओ । विसमउओ ॥ ३०८॥

१३९ सा साणश्च शुनो विण्वक् विमुं स्याच्च ॥

ध्वनेर्भुणी बन्द्रे वण्डोपि वुण्डो खण्डितशब्दे तु खण्डिओ
खुडिओ ॥६९॥

१४० गवये गउओ गवयी गउआ अरण्यालाब्धोरादेरतो लुग्व ॥ ३०

नमस्कारे नमोक्कारो परस्परे परोप्परं ॥७०॥

संज्ञि । [खा =] खा । खाणो ॥३॥६५॥

गवति गवयी । गडआ ॥

अरण्येति । अरण्य-अखाद् पुङ्गवीरादेशवो कुम्भा स्यात् । खलीयः । द्वित्वम् ।

रण्य=अरण्यम् ॥ अलोयः । काक । ककाक ॥ काकं । अकाकं [=अकाकु.] ॥३॥७०॥

५ अप्येति । अवयतेर्भातीरेतौ स्तः । अप्यइ । ओप्पइ [अर्पयति] ॥ [अर्पितम्]=
अप्पिअ । ओप्पिअं ॥३॥७०॥

१४१ अप्प-ओप्पश्चार्पयतेः स्वपेः सोव-सुधौ स्मृतौ ॥

१० पुनः शब्दे पुणाइ स्यात्पुणा पुणोपि च ॥७१॥

स्वपेरिति । [स्वपिति =] सोअइ । सुअइ ॥ [स्वपितुम् =] सोविडं ।

सुविडं ॥

पुनरिति । अपूर्वस्वानादिस्वात्पलोपे [न पुअ =] णडणाइ । णडणा ।

णडण । णडणो ॥३॥७१॥

१४२ वान्ययेषु ह्रस्व आत्तः नित्यं त्वित्तरथाभ्यधा ॥

अमान्तरा विना माङि वृधा-मुधा-पुरादिषु ॥७२॥

१५ वा इति । [यथा=] जह । जहा ॥ [तथा =] तह । तहा ॥ [अथवा =]

अह्व । अहवा ॥ [वा =] व । वा ॥ [हा =] ह । हा ॥ [न वा=] न व ।

[नाना =] नाण । नाणा ॥ [सर्वथा =] सव्वह । सव्वहा ॥

नित्यमिति । [इतरथा =] इअरह ॥ [अन्यथा =] अण्णह ॥

इत्यादि ॥३॥७१॥

२० १४३ वोत्खाते चामरे तालवृन्ते नाराच-खादिरे ॥

कुमार-कालक-बलाका-पारावत-हालिके ॥७३॥

१४४ ब्राह्मणे स्थापिते पूर्वार्द्धे हारिद्रे च मागधे ॥

बोत्त वात इति । उत्खादादिषु आदेशाकारस्य ह्रस्वो वा स्यात् । [उत्खातम्=]

उक्खअ । उक्खाअ । [चामर =] चमरो । चामरो ॥ [तालवृन्तम् =] तल-

२५ वेण्ट । तालवेण्टं । तलवेण्ट । तालवेण्ट ॥ [नाराच. =] नराओ । नाराओ ॥

[खादिरम्=] खइरं । खाइर ॥ [कुमार] = कुमरो । कुमारो ॥ [कुमारी=] कुमरी ।

कुमारी ॥ [कालक =] = कलओ । कालओ ॥ [बलाका =] बलआ । बलाआ ॥

[पारावत.] परेवओ । पारेवओ ॥ [हालिक =] हलओ । हालओ ॥३॥७३॥

[ब्राह्मण =] बम्हणो । बम्हणो । विधिवलात्सयोगे ह्रस्वता न । [स्थापित =]

३० ठविओ । ठविओ ॥ [सस्थापित. =] सठविओ । सठविओ ॥ [पूर्वार्द्ध.]

पुअण्हो । पुअण्हो ॥ [हारिद्र =] हलहो । हलहो ॥ [मागध. =] मगहो ।

भाषाहो ॥ [चतुः =] चह । चाह ॥ [इत्वाग्नि. =] = दग्नी । दग्नी इति
शब्दभेदादेव सिद्धम् ।

ध्वन्तस्यादुपान्त्यस्य वा स्वाभाविकस्य सायञ्चो ॥७४॥

अदुपधस्य ध्वन्तस्यातो ह्रस्वो वा स्वात् ॥ [प्रवाहः =] पवहो । पवाहो ॥
[ग्रहारः =] गहरो । गहारो ॥ [प्रकार =] पजारो । पजारो ॥ स्ववदितत्वाच्चेह । १
पाकः = पाजो । स्वागः = चाजो । अदुपधस्य किम् । रागः = राजो । आम. क्रोवे ।
आजो ॥३॥७४॥

१४५ सदा-तदैकदा-सर्वदा-कूर्पास-निशाचरे ॥

सुभाञ्जलप्रभृतिषु चात इत्वं विभाषया ॥७५॥

सदेति । [सदा =] सह । सभा ॥ [तदा =] तह । तथा ॥ [एकदा =] १०
एकह । एकभा ॥ [सर्वदा =] सम्बह । सम्बभा ॥ [कूर्पास. =] कुप्पिसो ।
कुप्पासो ॥ [निशाचर =] निसिचरो । निसाचरो ॥ [सुभाञ्जल =]
सुप्पिजलो । सुप्पजलो ॥३॥७५॥

१४६ स्यात्सास्नायां सुगृहा शुबञ्चोपि स्ताबके प्रोक्तः ॥

उत्तिञ्चे च उच्छिञ्चः स्यादूर्सचञ्च विज्ञेयः ॥७६॥

उत्तिञ्चेति । [उत्तिञ्चति =] उच्छिञ्चह । उच्छिञ्चह ॥ उत्तिञ्चकः = उत्तिञ्चजो ।
उत्तिञ्चजो ॥३॥७६॥

१४७ आसारे ऊसारोप्यञ्जू श्रश्वास्तथाप्यायाः ॥

पारेबञ्चो स्यात्पारावञ्चो पारावते स्मृतः ॥७७॥

आसारेति ॥ अपिशब्दात् आसारो इत्यपि ॥ अञ्जू इति । आर्षाशब्दस्य अञ्जू २०
इति स्यात् श्रश्चेद् वाच्य ॥ [आर्षा =] अञ्जू । श्रश्वा किम् । अजा ॥३॥७७॥

१४८ पङ्क्त्या अबल्यां भवेदोली संयोगे वा तु एदितः ॥

मेरा मिरायां किमुञ्चं केमुञ्च चापि किमुके ॥७८॥

पथः पडोश्च नीडे तु शेडुं णीडं च नीडवत् ।

पङ्क्ताविति । पङ्क्तौ किम् । सख्याम् आली ॥ संयोग इति । संयोगे परे २५
इत एत्वं वा स्यात् ॥ पिण्डम् = पेण्ड । पिण्ड ॥ [धम्मिल्लम् =] धम्मिल्ल ।
धम्मिल्ल ॥ [सिङ्गूरम् =] सिङ्गूर । सेंडूरं ॥ [बिल्लम् =] बिल्लं । वेडं ॥
नीडेति । [नीडम्] = णेडुं । णीडं । नीडं ॥

मूषिके मूसञ्चो ज्ञेयः प्रतिभृतिः पडंसुञ्चो ॥७९॥

१५० इकुदे अंगुञ्चं वा स्यात् तित्तिरौ तित्तिरः स्मृतः ॥

कुत्रिमे किच्चिमो वापि मज्जौ नेरव्ययस्य गुः ॥८०॥

कृत्रिमेति । [निमज्जति =] गुमज्जइ ॥ [निमग्ग] = गुमग्गो ॥ मज्जौ
किम् । [निपतति =] निवडइ ॥३१०॥

१५१ द्विधेत्यस्य दुहा दोहा कृव्योगे केवलस्य च ॥

प्रवासिनि पवासू स्याज्जीर्णं जुण्णो कचित्तु न ॥२१॥

५ द्विधेति ॥ [द्विधा क्रियते =] दुहाकिज्जइ । दोहाकिज्जइ ॥ [द्विधाकृतम् =]
दुहाइअ । दोहाइअ ॥ कृव्योगे किम् । बलोप । [द्विधागतम् =] दिहागर्थं ॥
केवलेति । केवलस्य धातुनासयुक्तस्यापि द्विधाशब्दस्यैतौ स्तः । [द्विधावेष-
सुरवधूसार्थं =] दुहावेसो सुरवहसत्थो ॥

प्रवासीति । समृद्ध्यादित्वाद् दीर्घ ॥ [प्रवासी =] पवासू ॥ जीर्णेति ।

१० क्वचित्तु न । [जीर्णे भोजनमात्रे =] जिण्णे भोजनमत्ते ॥२१८१॥

१५२ हीने हूणोपि हीणोपि विहीनेष्वेवमीरितम् ॥

विहीति । [विहीन =] बिहूणो । बिहीणो ॥ बेरेवोपसर्गान्नान्यस्मादिति
नियमार्थमिदम् ॥ तेनेह न । [प्रहीणपरिजन =] पहीणपरिअणा ॥

ईत इद्वा तु पानीयोपनीतालीकजीवतौ ॥३१२॥

१५ १५३ प्रदीपित-करीषेषु तूष्णीके च निरीक्षिते ॥

अवसीदत्प्रसीदन्नीडितेष्वपि शिरीपके ॥८३॥

ईत इति । [पानीयम् =] पाणिअ । [उपनीतम् =] उवणिअ ॥

[अलीकम् =] अलिअ ॥ [जीवति =] जिअइ ॥ [जीवतु =] जिअउ ॥

जीवतो इति तन्त्रेण तिप्तुब्धन्योरनुकरणम् । पक्षे पाणीअ । उवणीअ । अलीअ ।

२० जीअइ । करीसो । अत्र व्यवस्थितत्वादेपु विकल्पोन्येषु तु नित्यम् ॥३१८॥

११४ द्वितीये च तृतीये च तदानीमि गृहीतके ॥

निलीयानीत-बल्मीक-गभीर-हीतपूर्वके ॥८४॥

११५ कुतूहले कोउहल्ल कोउहल्ल कुउहल्लं ॥

कोहल कउहल्ल च कोडुं चेति विनिर्दिशेत् ॥८५॥

२५ १५६ कीदृशेदृश-पीयूषेष्वीत एद्वा तु पीठके ॥

कुतूहलेति । स्पष्टम् ॥

कीदृशेति । एषामीकारस्य एत्वं स्यात् ॥ [कीदृश =] केरिसो ॥

[ईदृश =] एरिसो ॥ [पीयूष =] पेउसो ॥

वेति । स्वार्थे क ॥ [पीठम् =] पेठ । पीठ ॥८६॥

३० गुह्य्यां तु गलोई स्याद् गुव्यां तु गरुई भवेत् ॥८६॥

१५७ आदेरुदोत्वं मुकुले मुकुरे मुकुटे गुरौ ।

आदेरिति । मउलो । मउरो [= मुकुलः । मुकुरः ।] इत्यादि ॥

चुलुके मुकुतौ “१” चापि गुरोः कप्रत्यये तु वा ॥

१५८ उपरेरवरिमुवरिमुद्व्यूढे उब्बीढमुब्बूढम् ॥

भिउडी स्मृता भुकुट्यां भुवि भुभया चापि भभया च ॥८८॥

गुरोरिति । [गुरुरेष पाषाण =] गरु एसो पासाणो । गुरोगुण एवेक्ष्यते ५

गुणादन्यत्र तु [अस्माक गुरुजनवक्र =] अम्हाण गुरुजनवक्रो ॥१८७॥

गुरोरिति । स्वार्थे कप्रत्यये परे गुरोस्त अस्व वा स्यात् । [गुरुकः] = गरुओ । गुरुओ ॥

उपेलि । [उपरि =] अवरि । उवरि ॥

१५९ स्यात्पौरुषे पउरिस पुरुषे पुरिसोपि च ॥ १०

छीअं लुतेथ मुसले मूसल मुसलं द्वयम् ॥८९॥

१६० दुकूले दुअल्लं दुऊल्लं दुगुल्लं

पशौ सिंहशब्दस्य सीहोपि सिधो ।

अपि स्तेनशब्दे स्मृतौ थेण-थूणौ

सइरणं च सेण्णं च सिण्णं च सैन्ये ॥९०॥ १५

दुकूलेति । दुगुल्लमित्यार्षे ।

पशाविति । पशौ किम् । [सिंहदत्त सिंहराज =] सिंघदत्तो सिंघराओ ॥

अपीति । [स्तेन =] थेण । थूण ॥३१९०॥

१६१ सैन्यवे सिन्धवं विद्यात् शनैश्चरे सणिच्छरो ॥

देवरे दिअरोपि स्यात् केसरं किसर द्वयम् ॥९१॥ २०

अपिशब्दात् देअरो ॥३१ ३॥

१६२ हनूमति हनूमन्तो वातुले वाउलो भवेत् ॥

महुअ महुअ वापि मधूके सप्रकीर्तितम् ॥९२॥

१६३ नूपुरे नूउर प्रोक्त णेउरं निउरं त्रयम् ॥

ताम्बूले स्यात्तु तंबोलं ताबूल तंबुल तथा ॥९३॥ २५

१६४ पुंश्चल्यां छिच्छई प्रोक्ता कर्पूरे कोप्परं भवेत् ॥

स्थूणा थूणा च थोणी च तूणे तोणं च तूणवत् ॥९४॥

१६५ मूल्ये तु मोल्लं मुल्लं कण्डूये कडुअः स्मृतः ॥

अतोत्स्यात् रिः केवलस्य वृषभे वसहोसहौ ॥९५॥

अत इति । अकारस्वात्स्यात् ॥ घृतम्=घअ ॥ तृणम्=तणं ॥ कृतम्=कअं ॥ ३०

रि इति ॥ न्यअनाद्युक्तस्य अतोरिः स्यात् । अडि=रिद्धी ॥ अश्च=रिच्छो ॥

वृषेति ॥ [वृषभः =] वसहो । उवहो ॥ ३।९५॥

१६६ रिक्तहोसहो वृषभे ऋणो रिणामर्णं तथा ।

ऋणो रिक्त च उजू च ऋतोरपि रिक्त उऊ ॥ ६६॥

रिक्तेति । ऋणम गच्छे तु एवौ स्तः । रिक्तहो । उवहो । ऋणे इति ।

१७ ऋणम् = अण ॥

[ऋतौ इति ॥ शौरसेन्यां तु रिट् उट् ॥ ३।९६॥

१६७ वेष्मणा विष्मणामि स्वाम् ऋषेरपि रिषी इसी ॥

निवृत्तवृन्दारकयोरुत्वमत्वं भवेदतः ॥ ६७॥

निवृत्तेति । [निवृत्तम् =] विवृत्तं । विष्म [वृन्दारकः =] बुद्धाराओ ।

१० वंदारओ ॥ ३।९७॥

१६८ मृगाङ्क-मृत्यु-मृङ्गेषु मसृणो च ऋतोदितौ ।

मृदुकस्य तु माउकं मउअं प्रकीर्तितम् ॥ ६८॥

१६९ मृदुत्वस्य भवेन्माउत्तयां चापि मउत्तयां ।

कृशायां किला कासा दृप्ते तु दरिओ मतः ॥ ६९॥

१५ मृगाङ्केति । एषामृकारस्य अत्वमित्वं च स्वात् । गलोप । संयोगे हस्वता ।

[मृगाङ्क =] मङ्को । मिङ्को ॥ त्यस्य च. । [मृत्यु =] मञ्जू । मिञ्जू ॥

[मृङ्गम् =] सग । सिग ॥ [मसृणम् =] मसिण । मसर्ण ॥

दस इति ॥ [दससिहेण =] दससिहेन ॥ ३।९९॥

१७० क्लृप्ते क्लिप्तं क्लान्ते च किलत्तं आदृते दृष्टिः ॥

३० क्लिप्तक्लान्तस्य तु दृशेर्दृशब्दस्य रिरिष्यसे ॥ १००॥

१७१ वृष्टौ विट्ठी च वुट्ठी च वृष्टे विट्ठं च वुट्ठवत् ॥

नट्टके णत्तिओपि स्यात् णत्तुओपि प्रकीर्तितः ॥ १०१॥

क्लृप्त इति । [क्लृप्तकुसुमोपहारेषु =] क्लिप्तकुसुमोपहारेषु ॥ क्लान्त

इति । [धाराक्लान्त =] धाराक्लिप्तवत् ॥

२५ आदृत इति । आदृतशब्दे इ इत्यस्य ठि स्यात् । आठिओ ॥

कञ्वीति । सदश = सरिसो ॥ सदक् = सरि ॥ [सदृग्देवानाम् =]

सरिदेवाण ॥ [सदृग्रूप. =] सरिरूपो ॥ सदक्ष = सरिसो ॥ [तादक्ष =]

तारिस. ॥ [यादक्ष. =] वारिसो ॥ [ईदक्ष. =] एरिसो ॥ [कीदक्ष. =]

केरिसो ॥ [अन्यादक्ष. =] अण्णारिसो ॥ [अस्मादक्ष =] अस्मारिसो ॥ ३।१०१॥

३० १७२ ऋतः पूर्वपदान्ते उत् इत्त्वमुत्त्वं च मातरि ।

प्राकृते पञ्चमं पाञ्चमं स्यात्पञ्च-पाञ्चौ ॥ १०२॥

अतः इति ॥ [पितृगृहम् =] पिउहरं ॥ [पितृवन्म =] पिउवन्मं ॥
[जामातृगृहम् =] जामाउहरं ॥

इत्थमिति ॥ [मातृगृहम् =] माइहरं । माउहरं ॥ [मातृमण्डलम् । माउमण्डलं ॥
प्राकृतेति । प्राकृतशब्दस्यैते चत्वारः स्युः ॥ पञ्चम । पाञ्चमं । पउमं ।

पाउमं ॥ २१०२ ॥

१७३ इत्यात् कृपा-हृदय-वृद्धि-वृषी-वितृष्ण-

दृष्टेषु दृष्टि-नृप-नृप-सकृच्छ-गाले ॥

कृत्या-कृशानु-कृशरासु समृद्धि-श्रद्धि-

कृच्छाति-कृच्छकृषिते कुस्तौ कृशे च ॥ १०३ ॥

१७४ कृत्याकृति-प्रकृति-कृत्यकृपीट-वृष्टि-

कृष्टेषु कृत्रिम-कृपे-कृपणे-कृपाणे ॥

हृत्-कृत्तिका सकृकलास-वृथा-नृसिंह-

भृङ्गार-निष्कृति-नृशंस-विस्तृत्वरेषु ॥ १०४ ॥

१७५ शृङ्गार-सृष्टि-हृत्-हृष्टिकृषौ समृद्धे

स्यात्कृत्तिवास-भृगु-भृङ्ग-विशृत्वरेषु ।

संन्याहृते-नृषित-वृत्ति वृके-निकृष्टे

वृष्ये वृषे च मृगया पुथुले पृथौ च ॥ १०५ ॥

[कृपा =] क्रिपा ॥ [हृदयम् =] हिमयम् ॥ [हृदि. =] = विद्मि ॥

[वृषी =] विसी ॥ [वितृष्ण =] विहृष्यहो ॥ [कृच्छम् =] क्रिच्छं ॥

[नृपम् =] तिप्य ॥ नृप = निवो ॥ ३१०५ ॥

१७६ वृत्तेपि केचन जगुर्धृतिभृत्य-भृत्या-

वृत्तेषु बृंहित-युतेषु यहच्छया च ॥

भृति-प्रवृत्ति-प्रभृति-निभृत-प्रावृते च ॥

भृतान्ते संबृते चैव विवृते निवृते तथा ॥ १०६ ॥

१७७ मृष्टे मटं रसो मिटं पिच्छी पुच्छी च पृथ्विका

उत्त्वम् श्रुतु-पराशृष्ट-प्रवृष्ट-सृष्ट-प्रावृषि ॥ १०७ ॥

१७८ निवृत्तौ निवृत्ते वृन्दे वृन्दारक-मृणालयोः ।

जैवालुके परभृते संभृते प्राभृते तथा ॥ १०८ ॥

पिच्छीति । पुष्पीशब्दे एतौ ह्य ॥

उत्त्वमिति । [श्रुतुः =] उक्त ॥ [पराशृष्टः =] पराशृष्टो ॥ [प्रवृत्तः =] १०

पठणो ॥ [प्रावृषः =] पाउसो ॥ [श्रुतिः =] श्रुति ॥ इत्यादि ॥ ३१०८ ॥

- १७६ हतौ मृतौ मृते मृष्ये मातृकार्या च मातृके ॥
 जामातृके भ्रातृके च पितृकादिषु चेष्ट्यते ॥१०६॥
- १८० ऐत एत् औत ओदुश्चैर्नीचैसोष्टेरश्चः स्मृतः ।
 अइद्वैत्थैश्चर्य-दैन्त्य-स्वैर-भैरव-सैनिके ॥११०॥
- ५ १८१ वैदर्भे चैव वैशाखे वैदेशे वैणिके तथा ।
 वैदूर्ये वैभवे वैषे वैणो वैदे च वैपुले ॥१११॥
- १८२ नैसर्गिके नैकृतिके स्वैरिणी-शैत्यवैकृते ॥
 वैकर्तने च दैवज्ञे ऐकारस्य भवेद्दृष्टः ॥११२॥
 ऐत एत इति ॥ [शैलः =] खेलो ॥ [कैलाम् =] केलास. [वैद्य =]
- १० बेजो ॥
 औत ओत् ॥ [यौवनम् =] जोष्वण ॥ [कौमुदी =] कोमुई ॥ [कौस्तुभ =]
 कोस्थुहो ॥
 उच्चैरिति । अनयोष्टेऽथ इत्यादेशः स्यात् ॥ उच्च ॥ नीचर्भ ॥
 उच्चक-नीचक-शब्दाभ्यां सिद्धेऽपि उच्चैर्नीचसो रूपान्तरनिवृत्त्यर्थं वचनम् ॥
- १५ अहरिति ॥ एषामैकारस्य अहं स्यात् ॥ [दैत्यः =] दहन्तो ॥ [ऐश्वर्यम् =]
 अहसरिभ ॥ [दैत्यम् =] दह्ण ॥ [स्वैरम् =] सहरं ॥ [भैरवम् =] भरव ॥
 [सैनिक =] सङ्गिभो ॥ इत्यादि ॥
- १८३ वैरे तथा कैरव-कैतवे वैशम्पायने वैश्रवणे च दैवे ।
 कैलास-वैकौशिक-दैवतेषु वैदेहवैतालिक-वैशिकेषु ॥११३॥
- १० १८४ वैकुण्ठ-वैश्वानर-वैजनन्य-वैशाल-वैकर्तन-गैरिकेषु ॥
 वैतानिके शैशव-कैटभे च शैलेयमैरेय-सहैव जैने ॥११४॥
- १८५ जैवातृके वैजवने च वैश्ये सनैषधे वैजनने च चैत्रे ।
 त्रैलोक्य-वैज्ञानिक-वैजयन्ती वैधव्यमुख्येषु अइर्विभाषा ॥११५॥
 वैर इति ॥ पञ्चे एत्वम् । [वैरम् =] वैरं । बहर इत्यादि ॥२११५॥
- २५ १८६ अरण्योऽरण्यमरण्यमरण्यं चान्योन्यपोन्यदे भवेत् ।
 प्रकोष्ठे स्यात्पवटोऽपि पण्डोऽपि प्रकीर्तितः ॥११६॥
- १८७ आतोद्ये स्यादावज्जं आउज्जं च निगद्यते ।
 मनोहरे मणहरं मणोहरमिति द्वयम् ॥११७॥
- १८८ सरोरुहे सररुहमपरं च सरोरुहं ।
- ३० अपि भवति शिरोविअणा सिरविअणा च द्वयं तुल्यम् ॥११८॥
 अपीति । शिरोवेदनाशब्द इति शेषः ॥३११८॥

१८६ सोच्छ्रासे सूसासो गोर्गड-गावश्च निर्दिष्टः ॥
 सौराष्ट्र-मौञ्जायनशौण्ड दौवारिकाश्च सौगन्धिक-सौमनस्ये ॥११६॥
 १६० सौगन्ध्य सौवर्णिकशौण्डिकाः पौलोमी च शौद्धोदनिरेषु औदुत् ॥१२०॥
 गोरिति । गडओ एसो । गडआ एसा । गावो हरस्स । एसा गाई ॥ स्त्रिया-
 मीप् ॥३११९॥

५

सौराष्ट्रेति ॥ एषामौकार उत्स्यात् ॥ सर्वत्र इति रलोपः । ह्रस्व ठः ।
 द्वित्वम् । सयोगे ह्रस्वता ॥ [सौराष्ट्र. =] सुरडो ॥ [मौञ्जायन =] मुंजा
 अणो ॥ [शौण्डः =] सुण्डो ॥ [दौवारिकः =] दुवारिओ इत्यादि ॥३११९॥

१६१ कौलेयके भवेत्कुच्छेअअं कोच्छेअअं तथा ।

कउच्छेअअमित्येवं त्रयं नावा तु नौ पदे ॥१२१॥

१०

नौपदेति ॥ [नौ एषा =] नावा एसा ॥ [नावा गच्छति =] नावाए
 गच्छइ ॥३१२१॥

१६२ पौरकौरवमौनेषु सौध-पौरव-रौरवे ।

गौडकौशलकौले वा सौरे मौलौ च औ अउः ॥१२२॥

पौरिति ॥ एषामौकारस्य अउरित्यादेशः । [पौर =] पडरो । पोरो ॥ १५
 [कौरवः =] कउरवो । कौरवो ॥ [मौलिः =] मउली । मोली ॥३१२२॥

१६३ गौरवे गारव विद्यात्तथा गउरवं विदुः ॥

वेइल्ल विअइल्ल च द्वयं विचकिले भवेत् ॥१२३॥

१६४ अयस्कारे च एकारो केल कअल समम् ।

पूतरे पोर इत्युक्तः वोरं तु बदरे स्मृतम् ॥१२४॥

२०

पूत इति । पोरो दधिकीटकः ॥ वोरमिति ॥ [बदरम् =] वोर । [बदरिका =]
 वोरी ॥३१२४॥

१६५ नवमालिका तु णोमालिआ मता पोप्फल तु पूगफले ॥

णोहलिआ नवफलिकायां च निषण्णे णुमण्णोपि ॥१२५॥

पोत्फलं । पोप्फली ॥

२५

निषण्ण इति ॥ अपि शब्दात् निसण्णो इत्यपि ॥२१२४॥

१६६ लवणे लोणं लअणं मउह मोहौ मयूखेपि ॥

सुकुमारे सोमालं सुउमालं मउर-मोरौ च ॥१२६॥

मउरेति । मयूरशब्दे एतौ स्त ॥ मउरो । मोरः ॥३१२६॥

१६७ चतुर्द्वारे वा चोन्वारो चोगुणोपि चतुर्गुणे ॥

३०

चउत्थ-चोत्थौ चतुर्थे उक्खलं वा उदूखले ॥१२७॥

चतुरिति ॥ [चतुर्द्वारः = चोद्वारो ।] पक्षे चउध्वारो ॥ [चतुर्गुणः = चोर्गुणो ।] चउगुणो ॥

उक्त्विति ॥ [उक्त्वकम् =] उक्त्वकं । पक्षे उक्त्वकं ॥ उक्त्वकस्य तु उक्त्वकं ॥३१२०॥

५ १६६ वावापोतस्य सर्वस्यौत् ऊदोषोपस्य वा गतेः ॥

नापमृत्यावपस्मारे नापस्मृत्यपि शब्दयोः ॥

नैवापराजितायां नोपपत्यपगतादिषु ॥१२८॥

वावा इति । अव-अप-उत् इत्येतेषामभ्ययानां सर्वस्य स्थाने औत्वं वा स्यात् ॥ अवतरति = ओअरइ । अवअरइ ॥ अपसरति = ओसरइ । अवसरइ ॥

१० उद्वगच्छति=ओगच्छइ उअगच्छइ ॥

ऊदो इति । गतिसंज्ञस्थोपस्य एतौ वा स्तः ॥ [उपहसितः =] ऊहसिओ ।

ओसिओ । उअहसिओ ॥ [अपसादः =] ओसाओ । अवमाओ ॥

गतेः किम् । उपकुम् । क्रियायोग एव गतिसंज्ञोक्ता ॥

नापेति ॥ [अपमृत्युः =] अवमिच्छू । इमममममं पक्षमणश्च गृह इति गृहः ॥

१५ [अपस्मार =] अवमहारो ॥ [अपस्मृतिः =] अवमहई ॥ अपशब्द =] अवसहो ॥ [अपराजित =] अवराजिओ ॥ उपपति = उअवई ॥ [अपगतम् =] अवगअ ॥३१२८॥

१६६ त्रस्तस्य द्वित्य-तट्टौ तत्थः क्षिप्तस्य ब्रूढमपि खित्तं ॥

एत्ताहे च इआणि एहिं च स्यादिदानीमि ॥१२९॥

२० २०० कर्णिकारे कर्णिण्आरो कर्णिआरो भवेत्तथा ।

कण्णोरोपि कणोरोपि कणीरोपि निपात्यते ॥१३०॥

२०१ धृष्टद्युम्ने भवेद् धिद्वज्जुणो द्वित्वं तु णस्य न ।

तद्वित्तस्याथ केरः स्यादिदमर्थे कृतस्य तु ॥१३१॥

त्रस्तेति ॥ [त्रस्तम् =] हिरथं । तट्टं । तत्थं ॥

२५ कर्णीति ॥ अस्य कणोरादेशो वा । णस्य च पक्षद्वयेपि द्वित्वं निपात्यते ॥

घृष्टेति । मस्य णादेशो निपात्यते ॥ तस्य च सेवादादेशयोः इति आहं द्वित्वं निषिध्यते ॥ निपात्यमस्त्वैवाय प्रपञ्चः ॥

तद्वित्तेति ॥ तस्यदेश इत्यर्थे कृतस्य तद्वित्तमत्ययस्य केरः स्यात् ।

धुष्मदीयः = तुम्हकेरो । अस्मदीयः = मम्हकेरो ॥३१३१॥

३० २०२ मदीये पाणिनीये च केरादेशो नहीच्छते ॥

तुम्हेश्वरं तु औष्माके अस्माके म्हेश्वरं विदुः ॥३१३२॥

२०३ परकीये पारकं पारिकं पारकेरं च ।

राअकं राइकं कीयान्ते राअकेरं च ॥१३३॥

अदीयेति ॥ [मदीयम् =] मईयं ॥ [पाणिनीयम् =] पाणिनीयं ॥

तुम्हे इति ॥ औष्माकम् = तुम्हेकम् । अस्माकम् = अम्हेकम् ॥

राअकं इति । राजकीयशब्दे एते अयः स्तुः ॥३१३३॥

५

२०४ वतेर्द्विरुक्तो वः सर्वज्ञीणो सर्वगिओ भवेत् ॥

पान्थे तु पहिओ नित्यं आत्मीयेप्पणओ भवेत् ॥१३४॥

वतेरिति । तेन तुल्ये वतिर्विहितस्य द्विरुक्तो वः स्यात् ॥ वाराणसीवन्मथुरा = वाणारसिध्व मथुरा ॥ मथुरावत् पाटलिपुत्रे प्राकारः = मथुरावत् पाटलिपुत्रे पाभारो ॥

१०

सर्वेति ॥ [सर्वाङ्गीण =] सर्वगिओ ॥

पान्थ इति ॥ पथिकशब्दस्य पहिओ सिद्धत्वेव । पान्थशब्दस्य रूपान्तर-
निवृत्त्यर्थं वचनम् । अतएव नित्यग्रहणम् ॥३१३४॥

२०५ तीयस्य इज्जं वा त्वस्य डिमात्तण इत्यमी ।

डेल्लस्तैलस्य नाङ्कोटात् दोत्तो तस्प्रत्ययस्य वा ॥१३५॥

१५

तीयेति । द्वितीयम् = विइज्ज । [तृतीयम् =] तिइज्ज ॥

त्वस्येति । पीनत्वम् = पीणिमा । पीणत्त । पीणत्तणं ॥ पीनता इत्यस्य तु त-
लोपे पीणभा । मागध्यां तु पीणता ।

डेल्ल इति । अङ्कोटं हित्वा अन्यस्मात् पदात् परस्य तैलशब्दस्य कृतस्या-
कृतस्य वडिल इत्यादेशः स्यात् । स्नेहे तैल च । तिकानां स्नेहः । तिलतैलम् । २०
तिलेल्ल । कडेल्लं । डित्वाट्टिलुप् ॥ अङ्कोटात् अकोल्लतेल्ल ॥

दोत्तो इति । सर्व्वतः = सम्बदो । सम्बत्तो ॥ [एकतः] = एगदो । एक्कत्तो ॥
[अन्यतः =] अण्णदो । अण्णत्तो ॥ एके सम्बन्धो इत्यादि ॥३१३५॥

२०६ कृत्वोभिमुखयोर्हुत्तं निपातं मेनिरे परे ॥

मतोः स्थाने इल्ल उल्लः आल आलु इरो मयाः ॥१३६॥

२५

२०७ वन्तो मा मन्द इत्तरच यथालक्ष्यं दश स्मृताः ॥

कृत्वो इति । क्रियाभ्यावृत्तौ विहितस्य कृत्वसुच प्रत्ययस्य अभिमुखशब्दस्य
च कृतमित्यादेशः स्यात् । दशकृत्वाः = दशकृत् ॥ शतकृत्वः = शतकृत् ॥ प्रियस्या-
भिमुखम् = पिअहुत्तं ॥

निपातेति । आभिमुख्यार्थं हुत्तमिति निपात एवायमस्ति नादेश इति केचित् ॥ ३०

मतेरिति ॥ ओम्मावान् = सोद्विहो । जाम्बवान् = जामद्विहो ॥ विकारवान् =

३ प्रा० च०

- विभास्त्रो ॥ [मांसवान् =] मांसुल्लो ॥ [दर्पवान् =] दप्पुल्लो ॥ अद्वावान् =
 सद्दुल्लो । ज्योत्स्नावान् = ज्योत्सुल्लो ॥ [जटावान् =] जटालो ॥ [रसवान् =]
 रसालो ॥ स्वेदवान् = श्वेदाल् ॥ [दधवान् =] दधाल् ॥ [ईर्ष्यावान् =]
 ईर्ष्याल्ल ॥ [लज्जावान् =] लज्जाल् ॥ गम्बवान् = गम्बिरो ॥ रोषवान् = रोहिरो ॥
 ६ धनवान् = धनमणो ॥ [पुत्रवान् =] पुत्रमणो ॥ भक्तिमान् = भक्तिवन्तो ॥
 [धनवान् =] धनवन्तो ॥ हनूमान् = हणूमा । हणूमन्तो ॥ पुण्यवान् = पुण्य-
 मन्तो । मानवान् = माणवन्तो । [काव्यवान् =] कविवन्तो ॥
 मन्तो किम् । [धनी =] धनी । [आर्थिकः =] अर्थिको ॥
 यावतो जेत्तिअं जित्तिअं जित्तिलं च जेहहं ॥१३७॥
 १० २०८ तावतस्तेत्तिअं तित्तिअं तित्तिलं च तेहहं ।
 एतावत्येत्तिअं इत्तिअं इत्तिलमेहहं ॥१३८॥
 २०९ कियतः केत्तियं प्रोक्तं कित्तिलं केहहं त्रयम् ॥
 इदमस्त्वियतोपि स्यादेत्तिअ-एत्तिल-एहहाः ॥१३९॥
 इदम इति । इदम् शब्द-प्रकृतिकस्य इत्यच्छब्दस्य एत्तिअ एत्तिलं एहहं इति
 १५ त्रय स्यात् ॥१३३२॥
 २१० त्रत्प्रत्ययस्य ह-स्थो-हिः वैकाहः स्सि-सिअ-सिआ ।
 डिल्ल-डुल्लौ तत्र भवे आलु आलाविति स्मृतौ ॥१४०॥
 त्रलिति । ह-स्थहि इति त्रय आदेशाः ॥ तत्र = जह । जत्थ । जहि ॥
 तत्र=तह । तत्थ । तहि ॥ अन्यत्र = अण्णह । अण्णत्थ । अण्णहि ॥
 २० वैका इति । एकशब्दात्परस्व दाप्रत्ययस्य धृते त्रय स्युः । एकदा=एकस्मिन् ।
 एकइआ । पणे एगइआ ॥
 डिल्लेति । तत्रभव इत्यर्थे एतौ स्त ॥ ग्रामे भव = गामिल्लो । गामि-
 ल्लिआ ॥ [पुरि भवम् =] पुरिल्लं ॥ [अधोभवम् =] हेट्टिलं ॥ [उपरिभवम् =]
 उवरिल्लं ॥ [आत्मनि भवम् =] अप्पुल्लं ॥
 २५ आल्विति ॥ [ग्रामे भव. =] गामाल् । गामालो ॥१३४०॥
 २११ स्वार्थेज्येते स्मृताः कश्च नवैकाल्लोपि वा स्मृतः ॥
 छिअं शनैः सः मनाफो मणिअं मणअं मणा ॥१३८॥
 २१२ मिश्रेमीसाणिअं मीसं दीर्घस्तु दीह-दीहरौ ॥
 अन्ये त्वन्धो अंधलोपि पत्रे पत्तं च पत्तलं ॥१३९॥
 ३० स्वाधे इति ॥ निजिताशोकपल्लवेन = निजिआलोअपल्लविल्लेण ॥
 मउत्तणहल्लं = मृदुल्लम् ॥ पुरिल्लं । पुरा । पुरो व ॥ मह पिडल्लो = मम

प्रियः । हस्तुल्लो = हस्तः । वासी = वासुल्लो ॥ बौडा = बौडाल्ल ॥ बौडाल्लो ॥
कः । [चन्द्र. =] चन्द्रभो । [गगनम् =] गगनभं ॥ [गिरि =]
गिरिभो । [वधूम् =] वधूभ ॥ आलेट्टुअं = आलेट्टुम् ॥ ब्राह्मकात् बिन्दुलोपः ।
आलेट्टं । आलेट्टुअं = आरिल्लम् ।

कान्ताद् द्वितीयोपि को भवति ॥ [वधूम् =] बहूअभं ॥ पञ्चे चंदो । गिरी । ५
आलेट्टु ॥

कुत्सादौ क. संस्कृतवदेव सिद्धः ॥ स्वार्थिकस्तु को यावदादिभ्यः एव विहित
इति क-वचनम् ।

नवेति ॥ नव एक आभ्यां स्वार्थे द्विस्वतो ल्लोपि वा स्यात् ॥ [नवः =]
नवल्लो ॥ [एक =] एकल्लो ॥ पञ्चे नवो । एको । एओ ॥ १०

उपरे सभ्याने अवरिल्लम् इति तु स्वार्थे विहितेन ङिल्लेनैव सिद्धम् ॥

डिभमिति ॥ शनैस्-शब्दस्य स्वार्थे डिभं-प्रत्ययः स्यात् । डित्वाङ्लोपः ॥
[शनै. जल्प =] शणिअं जप्प ॥

मना इति । एते अथ आदिश्यन्ते ॥३॥१४१॥

दीर्घेति । [दीर्घम्. =] दीह । दीहरं ॥३॥१४२॥ १५

२१३ गोगोर्गो णः स्यात् स्त्रियां गोणी गोणा गावी च गाई च ॥

वलीवर्हेः बहल्लः स्यादप्सु आऊ इति स्मृतम् ॥१४२॥

गोरिति । [गौ. =] गोथो ॥ स्त्रियामिति ॥ [गौ =] गाई । गाव. गावीओ
गाईओ ॥ गोथी । गोणा ॥ वली इति ॥ [वलीवर्द =] बहल्लो ॥

[विज्ञानगुणमहाभ्ये पुरुषे दासत्वमपि रमणीयम् । २०

अबुद्धवलीवर्दानां गृहे मा स्वामिनी भूयात् =]

विष्णाणगुणमहगधे पुरिसे दासत्तणमपि रमणिज्जं ।

अबुद्धबहल्लायं चरे मरघमा सामिणी होन्ना ॥३॥१४३॥

१४ व्युत्सर्जने बोसिरणं व्युत्सर्गं विडसग्गवाक् ।

क्वचित्कथ्यइ अपस्मार अवम्हारोपि बम्हलो ॥१४१॥ २५

व्युत्सर्ग इति ॥ विडसग्गो ॥

क्वचित्-शब्दे कथ्यइ इति प्रयोज्यम् ॥३॥१४४॥

२१५ उद्धतावुव्वहइ भवेन्मुव्वहईति च ॥

निलेहणं स्यान्निलये चच्चिकं स्थासके स्मृतम् ॥१४५॥

उद्धहेति ॥ [उद्धहत गृहिणीम् =] उव्वहइ चरणि ॥ भवेदिति । मुव्वहइ ॥ ३०

अन्यत् विशदम् ॥३॥१४१॥

- २१६ महान्महंतोथ भवान् भवंतो जन्म जन्मणं ॥
 मधवा तु मधोणः स्यात्साक्षिणि स्यात्तु सक्खिणः ॥१४६॥
 मधवेति । मधवा । मधोणो ॥
 साक्षीति । सक्खिणो ॥३१३६॥
- ५ २१७ आशिषि स्यात्तु आसीसा झुल्लके खुडुओ भवेत् ।
 प्रतिस्पद्धाया पाडिसिद्धी पडिसिद्धी च कीर्त्यते ॥१४७॥
- २१८ बृहत्तरे बडुअरं बृहन्बडो बडोपि च ।
 गायने घायणोपि स्यात् ककुदे ककुधंतथा ॥१४८॥
- २१९ स्यादकाण्डे तु अत्थकं कार्पासे फलही मता ॥
- १० २२० समर्थं पक्कलो ज्ञेयः शाखायां साहुली स्मृता ॥१४९॥
- २२० पण्डिते पण्डितो गेलच्छोपि विष्णौ तु भट्टिओ ।
 लज्जावत्या भवेत्तल्लालुइणी उज्जल हठे ॥१५०॥
- २२१ खेले खेडुं श्मशाने मसाणं करसीति च ॥
 तिगिच्छं कुदिनं अल्लं पौष्पे रेणौ स्मृत त्रयम् ॥१५१॥
- १५ २२२ गोदवर्या भवेद्गोला शेषमूख प्रयोगतः ।
 वीप्साया प्राक्पदान्तस्य स्यादेर्भो वा परे स्वरे ॥१५२॥
 शेषमिति । अप्रानुक्तलक्षणं लोपागमविकारादिप्रयोगदर्शनाद्वा उक्तीय बहुल-
 ग्रहणात्समाधेयम् । वीप्सायामिति । एकमेक । एकमेककेण । अङ्गे अङ्गे=अग-
 मंगम्भि ॥ पक्षे एकमेक । अगंअंगंम्भि इत्यादि ॥११५२॥
- २० [इति विविधावेशात्मक तृतीयः प्रकाशः ॥]

चतुर्थः प्रकाशः अव्ययानि

इत. ऊर्ध्वं वक्ष्यमाणानि अभ्ययानि ॥

२२३ उअ पर्यार्थे तं वाक्योपक्रमे स्मृतम् ।

आम स्यादभ्युपगमे वैपरीत्ये णवि स्मृतम् ॥४१॥

उएति ॥

उअ णिञ्चलणिफंदा = [पश्य निञ्चलनिस्पन्दा ।

५

तमिति ॥ [अथ त्रिदशबन्दिमोक्षम् =] त तिअसवधमोक्ष ॥

आमेति । आम वहला वणाली = वहला वनाली ॥

वैपरीति ॥ णवि हा वयो ॥४१॥

२२४ हंदि-हंद गृहाणार्थं जेण तेण च लक्षणे ॥

हंदि स्वेदे विकल्पे पश्चात्तापे निश्चये ऋते ॥४१॥

१०

हदीति । हद पलोएसु इमं = प्रलोक्य इमम् ॥ हंदि तम्बोल । [ताम्बूल]

गृहाण इत्यर्थः ॥ ममरुअ जेण कमलवण = [ममरुतेन कमलवनम्] ॥४१॥

हदि चलणे णओ सो न माणिओ हंदि हुज एताहे ॥

हंदि न होहि मणिरी सा सिज्जइ हदि तुह कज्जे ॥

हदीति । हंदि भणदि । सत्यम् [भणति] इत्यर्थः ॥४१॥

१५

२२५ इवेत्यर्थे मिब पिब विव ण्व विय वेव च ।

गइ-चेअ-चिअ-आः स्युद्धिचाप्यधारणे ॥४१॥

इवेति ॥ [कुमुदमिव =] कुमुअ मिव । [चन्दनमिव =] चदणं पिब ॥

[हस इव =] हंसो विव ॥ सागर इव =] साअरोण्व ॥ [कमलमिव =]

कमलं विय] । [चन्द इव सूर्य इव =] चंदोव सुज्जो इव ॥ शेषस्येव विनि-

मोक् = संसस्स व णिमोओ ॥ [नीलोत्पलमाला इव =] नीलुप्पलमाला

इव ॥

णइ इति । चत्वार एते अवधारणे प्रयोज्या । अन्त्यास्तु त्रयो द्विभूत-
चकारा । अपि शक्यादेकचकारा अपि प्रयुज्यन्ते ॥ गर्हण् णइ ॥ [यदि अदर्शनं
तदैव मरणम् =] अं चेअ अर्दसणं त चेअ मरणं ॥ [अन्धकार इव क्षोचनानां
सत्यशीलेन] = अंधकार विअ क्षोअणाणं सच्चसीलेन ॥

२५

हिंसा इति । यथा ॥ ते क्षिअ धण्णा=[त एव धम्या] ॥ ते एवेअ सुउरिसा
[= त एव सुपुल्लाः] ॥४१३॥

२२६ आनन्तर्यं तु गणवरि केवले गणवरं स्मृतम् ।

मुधेत्यर्थे मोरउत्ता निद्धारे निश्चये बले ॥४१४॥

५ आनन्तर्येति ।

गणवरि अ से रहुवइणो = [अनन्तरम् च तस्य रघुपते.] ॥

केवले इति । [ईक्षति राम केवलो भुवनानि =] इत्थइ रामो गणवर
मुअणायि ॥

मुधेति । एक निपात. ॥

१० निद्धारेति । बले पुरिसो धणजओ खत्तिआणं [पुरुषो धनञ्जय एव
क्षत्रियाणाम्] ॥ बले सीहो ॥ सिंह एव इत्यर्थः ॥४१५॥

२२७ किलार्थे वा किर-हिर-इर संभावने अइ निवारणे अलाहि स्यात् ।

अण्ण-णाई नव्वोर्थके माई मार्ये वेव्व वेव्वे भयामन्त्रणवारणे ॥४१६॥

किलेति । कल् किर खरहिअओ = [कस्य किल खरहृदय] ॥ तस्स हिर

१५ [= तस्य किल] ॥ पिअवअंसो सो इर दिट्ठो जणो अहोहि [प्रियवयस्य स
किल इष्टो जनः अस्मामि] ॥ पणे एव किल तेण सिबियाण् अणिअं एव किल तेण
स्वप्ने मणितम् ॥

समावेति ॥ अइ देवर कि न पेच्छसि आयास किं मुधा पळोएसि ॥

निवारति ॥ अलाहि किं वा इएण लेहेण ॥

२० अयेति । [अचिन्तितम् =] अणचिन्तिअं ॥ णाह करेसि रोस = [मा
कुरु रोषम् ।

मा इति । माई काहीअ रोसं = मा कार्षीन्द्रोषम् ॥

वेव्वेति ॥ [मा प्रियसखि =] वेध्व पिअसहि ॥ वेव्वे मुरले वहसि
पाणीअ ॥४१७॥

२५ २२८ धिग्धिगित्यस्य छि छि स्यात् धिगस्त्विति धिरत्थु च ॥

हद्धीति हा धिगर्थे निर्वेदे धिकि धाह च ॥४१८॥

धिगीति । धिगित्यस्यार्थे धाह इति निपात । धाह हा । धाह ॥

२२९ दे आभिमुख्ये सख्याभिमन्त्रणे मामि हत्ताहले ।

संभावने विस्मये च वितर्के निश्चये हु खु ॥४१९॥

३० दे इति ॥ अभिमुखीकरणार्थे दे इति प्रयोज्यम् ॥ हे प्रसीद सुन्दरि =
दे पसिअ सुदरि ॥

सक्येति । सक्या आमन्त्रणे एते स्युः ।

ममि सरिसक्तराणां विभक्त्य विद्मसो पथं पि अवागा ।

योहभरिआण् अण्यो अण्यो उण रोसभरिआण् हला पेच्छ पेच्छ ॥

अण्णो कोवि सहाओ वम्महसिहिणो । हले हवासस्स । जिब्बाइ गोरसाणं
हिअओ सरसाण पज्जलइ ।

पथे सहि सउणिण् ॥

संभावेति ॥ तरोडं ग्ग हु णवर इम ॥ [एत खलु हसति] ॥ एधं खु हसइ ॥

विस्मये—को हु एसो दससिरो [= कः खल्वेष] दसशिरा'] ॥

वितर्के—ण हु एसा संगहिआ [=न खल्वेषा संगृहीता] ॥ मेहो खु धूमो खु

[= मेघ, खलु धूमः खलु] ॥

बाहुलकादनुस्वारात्परो हुम्नं प्रयुज्यते ॥ किन्तु खलु एतत् = किं खु

पद ॥४१॥

२३० चेपे च सुरताक्रोशे संभाषे च हरे इति ।

थू कृत्सायाम् ओ तु वार्ये पञ्चात्तापे च सूचने ॥४१८॥

२३१ अनुकम्पे विकल्पे च निश्चये स्याद्व्यो इति ।

मयो विमर्शे आश्चर्येभ्यो अप्पणो स्वयमर्थके ॥४१९॥

क्षेप इति ॥ हरे णिल्लज्ज [= हे निर्लज्ज] ॥ [अरे बहुवचनम् =] हरे
बहुवचनम् ॥ [हरे पुरिसा] ॥

थू इति । थू णिल्लज्जो लोभो [= धिक् निर्लज्ज लोक] ॥

ओ इति ॥ विकल्पार्थे ॥ ओ विरएमि णहअले ॥ ओ णम एतद् गाढमालिट्ठो ॥ २०

ओ अविणीद ॥

अन्विति । दासो वयणेन मुचइ = दासोनुकम्प्यो न मुख्यते ॥ होइ वणे न
होइ = भवति वा भवति ॥ वणे देमि = निश्चय ददामि ॥

मयो इति ॥ मयो सूरु = किंस्वित् सूर्य ॥

आश्चर्य इति । अम्भो कह पारिजइ = कथं पार्यते शक्यत इत्यर्थः ।

अप्पेति ॥ अप्पणो विअसंति कमलाइ = [स्वयं विकसन्ति कमलानि] ॥

पथे सन्नं पेअ मुणसि करणिज्ज [स्वयमेव जानासि करणीयम् ॥] ४१९॥

२३२ प्रत्येकमित्यन्ते अत्र पाठिकं पाठिएकं च एककसरिअं ।

सम्प्रति शोधये च स्यादितरथा इह्रा ॥४१९०॥

प्रत्येकेति । प्रत्येकमित्यन्ते अत्राप्यम् ॥

एककेति । एककसरिअ साम्प्रतं शीघ्रं वा ॥

इतरेति । पथे इतरहा ॥४१०॥

२३३ अन्वो संभाषणे दुःखे विषादे विस्मये भये ।
पञ्चात्तापेपराधे च सूचनाद्वयोरपि ॥४११॥
अन्वो इति ॥ किमिष ॥

५ अन्वो किमिष किमिष । अन्वो दत्तति हिमजं ।
अन्वो किमेव देव्येण कञ्च अन्वो हरति हिमज ॥

इत्यादि ॥४११॥

२३४ किणो प्रश्ने पिबि एवे इ-जे-राः पादपूरणे ॥४१२॥

किणो इति । किणो भुवसि ।

१० पिबि इति । निचमार्थे पि बि एतौ स्त ॥
पिबि अप्यर्थे ॥

इजे इति ॥ इ-जे-र अमी पादपूरणे स्यु ॥

अ-इ-वञ्चामि द गाम् तस्थ अ पेक्खामि पिअअण जे ।

अणुहोमि न णअणसुह करोमि जीअ कअत्थअ ॥

१५ इह पुणरुत्तमिति कृतकरणे इति न पठ्यते । पुनरुक्तशब्दादेव सिद्धे ॥

हुं दानपृच्छानिवारणे । ऊर्गर्हाद्येपत्रिस्मये । रेअरे रति संभाषणे कलहे च ।

द्वाराद्धे इत्यादि तु न पठनीयम् । संस्कृतसमत्वात् ॥ अन्ययानामनेकार्थत्वाद्-
र्थान्तरेषु प्रयोक्तुं शक्यत्वात् इति संक्षेपः ॥

इत्यन्ययानि ॥

२० ॥ इति अन्यथप्रकाश ॥

पञ्चमः प्रकाशः

अथ सुबन्तप्रकाशः

एवं प्रकृतिषु संस्कृतासु ताभ्यः स्यादयो विभक्तय योज्यन्ते ॥ तत्राशौ
तदुपयोगिन्यः संगृह्यन्ते ॥

२३५ टामोर्णस्य सुपोहेः क्त्वा चान्ते वा बिन्दुरागमः ॥

अत एभिस्सुपोः वा तु हिन्तो सुन्तो हिषु भ्यसः ॥५१॥

टामोरिति । टाया आमश्चादेशो यो ण यच्च सुप्सप्तमी बहुवचन यश्च हिर्मि- ५
सादेश क्त्वा च प्रत्ययः एषामन्ते बिन्दुरागमो वा स्यात् ॥ [देवेन कृतम् =]
देवेण कअ ॥ देवेण ॥ [देवानां ग्राम =] देवाण गामो । देवाण ॥ [देवेषु =]
देवेषु । देवेषु ॥ [देवै =] देवेहि । देवेहि ॥ क्त्वा- [दृष्टा =] दट्ठण ।
दट्ठण ॥

अत इति । अकारस्य ए स्याद्विसि सुपि च ॥ [देवै =] देवेहि । [देवेषु =] १०
देवेसुं ॥

वा त्विति ॥ भ्यस आदेशेषु हिन्तो-प्रभृतिषु अत एत्वं वा स्यात् ॥
[ग्रामेभ्य =] ग्रामेहिन्तो । ग्रामाहिन्तो । ग्रामेसुन्तो । ग्रामासुन्तो । ग्रामेहि ।
ग्रामाहि ॥ भ्यसः किम् ॥ ङ्क्षेस्तु ग्रामाहिन्तो [ग्रामात्] ॥५१॥

२३६ दीर्घोत्तोदोमुखेन्येषां स्याम् जस् शस् लुक् हि सुप्स्वपि । १५

सर्गे तोडो सैषयोर्वा धेर्वा दीर्घोत्र वा स्वरः ॥५२॥

दीर्घो इति ॥ ङ्क्षेस्तो-दो-दु-हिन्तो-हि-लुक् । सुन्तोन्तिमो भ्यस । [प्राकृत-
चन्द्रिका ५।३] । तेषु दो-प्रभृतिषु परेषु अकारस्य दीर्घं स्यात् ॥ [ग्रामात् =]
ग्रामाओ । ग्रामाउ । इत्यादि ॥

शौरसेन्यां तु ग्रामाक्षो । ग्रामादु ॥

२०

अन्येषामिति । अदन्तादन्येषाम् इदन्तादीनां सौ अमि जस्-शसोश्च लुकि
भिसादेशे हौ सुपि च दीर्घं स्यात् । अपिशब्दात् दो-प्रभृतिष्वपि दीर्घं स्यात् ॥
[कवे. =] कईदो । कईदु ॥ [कविभ्य =] कईहिन्तो । कई ॥ [कवीनाम् =]
कईण । कईण ॥ [कवी इमे =] कई एदे । [कविषु =] कईसु ॥

जशशसो लुकीति किम् ॥ हरयः तिष्ठन्ति =] प्रेक्षस्व वा । हरिणो हरिओ २५
चिद्वन्ति वेच्छ वा ॥

एतत्सर्वं यथास्थानं स्फुटयिष्यते ॥

तत्रादन्ताद् राम-शब्दात् सौ परे राम + स् इति स्थिते सोर्विसर्गे कृते रामः इति सिद्धं रूपम् ।

- सर्ग इति । अदन्तात्परस्य विसर्गस्य स्थाने ङो इत्यादेशः स्यात् ॥ डिङ्वा
५. टिलोपः ॥ रामो । सर्वतः = सम्बन्धो ॥ कुत = कुक्षो ॥
सैवेति । तद् एतद् शब्दप्रभवयो स एष इति रूपयो सम्बन्धिनो विसर्गस्य
ङो वा स्यात् ॥ [स देव =] सो देवो । एस रामो [= एष रामः] ॥
धेवेति । अत परस्य धे सम्बुद्धेर्ङो वा स्यात् । [हे राम =] हे रामो ।
पक्षे लोप्योन्त्यो हङ् । इति स्-लोपः । हे राम ॥

१०. दीर्घ इति । अत्र चि-विषये सर्व एव स्वरो दीर्घो वा स्यात् ॥ [हे राम =]
हे रामा ॥ स्वरग्रहणान्नात् एव । तेन हे हरी । हे हरि । = [हे हरे] ॥
[हे गुरो] = हे गुरु । गुरु ॥ द्वयोर्बहुवचनमेव ॥
रामास् इति सिद्धे रूपे लोप्योन्त्यो हङ् रामा ॥ मोनुस्वार [रामम् =]
राम ॥ ५।२॥

- १५ २३७ शसो डे भिस् स्वरान् हिः स्यात्
स्सङ्सष्टामोर्ण डि मि वा ॥
ङसेः त्तो-दो-दु-हिन्तो हि
लुकः सुन्तोन्तिमोभ्यसः ॥ ५।३॥

- शसो इति ॥ अत परस्य शसो डे स्यात् । डिङ्वाटिलोपः । [रामान्
२०. प्रेक्षस्व =] रामे पेक्षस्व ॥ टायां सिद्धमेव रामेण ॥ टामोर्णस्य इत्यादिना पक्षे
बिन्दु रामेण ॥

- भिसिति । स्वरात् सर्वस्मादपि भिसो हि स्यात् । अत एमिस्सुपो इत्येव
वा बिन्दु । [रामै =] रामेहि । रामेहि ॥ स्वरोक्ते हरीहि । हरीहि । हरीहि ।
[= हरिमि.] ॥ [गुरुमि. =] गुरुहि, गुरुहि ॥

- २५ चतुर्थ्या षष्ठी ॥ स्तेति ॥ षष्ठा ङस् इत्यस्य द्विसकार आदेशः स्यात् ।
[रामस्य =] [हरे =] हरिस्स ॥ [गुरोः =] गुरुस्स ॥

- तादर्थ्यकेस्तु पक्षे रामाभ [= रामाय] । हरये [= हरए] इत्याद्यपि ॥
टा इति ॥ टा-आम् एतयोर्ण आदेशः । टा-ग्रहणमादन्तार्थम् ॥
[हाहानाम् =] हाहाण ॥ [रामाणा =] रामाण । रामाण ॥

- ३० किं इति । स्वरात्परस्य सप्तम्या के मि इति द्विमकार आदेशः स्याद् वा ॥
[रामे =] राममि ॥ [हरौ =] हरिमि । [गुरौ =] गुरुमि ॥ पक्षे रामे ॥

कसेरिति ॥ कसे पञ्चम्याः स्थाने षडादेशः स्तुः । [रामात् आगत. =]
रामत्तो आगतो ॥ दीर्घो तोदो मुक्ते इति दीर्घः ॥ क ग च—इति द्रकोपः ।
रामाओ । रामाड ॥ शौरसेन्यां द एव । रामादो । रामाडु ॥ रामाहिन्तो
रामाहि ॥ लुकि दीर्घे रामा ॥

सुन्तो इति ॥ अत परस्य भ्यसः सौप्रभृतयः षडादेशः । तत्र लुकमुद्घृत्य ५
तस्य स्थाने सुन्तो इति निर्माय तदन्तिमा प्रयोज्या ॥ रामत्तो ॥ रामओ
रामाड ॥ शौरसेन्यां रामादो रामाडु । वा सुहिन्तो सुन्तो हि पु भ्यस इति एवं
वा रामेहिन्तो । रामाहिन्तो । रामेहि । रामाहि । रामेसुन्तो । रामासुन्तो ।

षष्ठी तु न साधिता ॥

डि म्मि वा ॥ [रामे =] रामाम्मि । रामे ॥

१०

अत ए भिस्तुपोः इत्येत्वम् ॥ वा बिन्दुः । [रामेषु =] रामेषुं । रामेषु ॥

एव केशवमाधवगोविन्दादयः ॥

अत इति तपरत्वात् न डो डे लोप्योन्त्यो हन् [हाहा =] हाहा ॥

[हाहान् =] हाहा । सम्बोधनेष्वेवम् । हे-प्रयोगोनावश्यक । हाहा । शसि
हाहान् । हाहा । इति सिद्धौ अन्त्यलोप । हाहा ॥

१५

इयोरप्येवम् । टामोर्ण । वा बिन्दुः ॥ हाहाण्य । हाहाण । तपरत्वाज्जात
एवम् ॥ हाहाहिं । हाहाहि ॥

चतुर्थ्या षष्ठी ॥ संबोधने हस्वता इति हस्वः । हाहस्स । हाहाण्य ।
हाहाण्य ॥ हस्वः । हाहत्तो । हाहाओ । हाहादो । हाहाड । हाहाडु ।
हाहाहिन्तो ॥ ५।३॥

२०

हिलुको प्राप्तयो ।

२३८ नादन्तदिर्हसिभ्यस्-हिङ्सेर्लुङ् डेर्मि डा शसः ।

मागध्यामत एत्वं सौ पुंसि डाहस्तु वा ऊसः ॥ ४।४॥

नादन्तेति ॥ आकारान्तादेः परयोः कसिभ्यसोर्हि कसेश्च लुक् न स्यात् ॥ ते
न कसेस्तोदो-दु-हिन्तो इति चत्वार एव । भ्यसोपि त एव सुन्तोषिका पञ्च ॥ २५
हाहत्तो । हाहाओ । हाहादो । हाहाड । हाहाडु । हाहाहिन्तो हाहासुन्तो ॥ अत
इत्युक्तैवेव न ॥

षष्ठी प्राग्वत् ॥

डेर्मिर्माति । आदन्तादेः परस्य डे. सप्तम्याः मिमरेव नित्य स्याच्च तु विकल्प
इत्यर्थः । हस्वः । हाहम्मि ॥ तपरत्वाच्च एवम् अत एव हाहासु । वा बिन्दुः । ३०
हाहासुं ॥

डा शस् इति । आदन्तात्परस्य शसो डा भवति । आतो भातोः इति आलोपे प्राप्तेऽर्थं विधिः । सोमपा पेक्षत् = [सोमपां प्रेक्षत्] ॥ शेषं डाहावत् ॥ एवं कोला-लघा-प्रभृतयः ॥

मागव्यामिति । मागव्या प्राकृते सौ परे अत एत्वं स्यात् पुंसि ॥ [एष ५ पुरुषः =] एषो पुलिने । पुंसि किम् । जसं [= अलम्] ॥ अत किम् । हाहा [= हाहा.] ॥ गिरि = गिरी ॥

डाह इति ॥ अतो ङस्तो डाहो वा स्यान्मागव्याम् । टिलोपः ॥ [कस्य प्राम =] काह गामो । पञ्चे कस्स [गामो] ॥ ५॥१॥

२३६ आमो वा डाहँ नासिक्यः स्यादहं-वयमोर्हगे ॥

१० अतो ङसेस्तु पैशाच्यां डातो डात् प्रकीर्तितौ ॥ १५॥१॥

आमो इति । अदन्तात्परस्यामो वा डाहँ स्यात् । स चानुनासिकान्तः ॥ [शयनानाम् =] शयणाहँ ॥ [गृहाणाम् =] घराहँ ॥ अम्हाहँ = [अस्माकम्] । [युष्माकम् =] तुम्हाहँ [सरितानाम् =] सरिआहँ ॥ पक्षे शयणाणं इत्यादि ॥
स्यादिति ॥ अहवयमित्येतयो स्थाने हगे इत्यादेश स्यात् । हगे शक्ताल-

१५ दाणित्यणिवाशी धीबले = अह सत्कारदानतीर्थनिवासी धीवर ॥ राजान ॥

अतो इति । पैशाच्यामत परस्य ङसेरेतौ स्तः । तुमातो । तुमातु त्वत् ॥ ममातो । ममातु [= मत्] ॥ ५॥१॥

२४० टया तदिमोर्नेन नाए तु स्यात् स्त्रियां तयोः ॥

धौ दीर्घो वेदुतो क्लीबे जस ओ वो उ वा तयोः ॥ १५॥६॥

२० टया इति ॥ तृतीयैकवचनेन सह तदिदमो स्थाने नेन स्यात् । [अनेन-कृतम् =] नेनकअ ॥

नाए इति । पैशाच्यां तयो तदिदमोः टाप्रत्ययान्तयोः स्त्रिया नाए इत्यादेश स्यात् ॥ [पूजितश्रावया कुसुमप्रकरेण =] पूजितो च नाए कुसुमप्य-अरेण ॥

२५ अनयोरन्ये विशेषा वक्ष्यन्ते ॥ शेषं प्राग्वत् ॥

हरिगुरुया सौ स्याम्-जस्-शस्-तुह् हि सुप्स्वपि इति दीर्घ ॥ लोप्योऽस्यो हल् इति सिद्धोपः । [हरि । गुरु] हरी । गुरु ॥

धौ इति । हे हरि । हे गुरु ॥ हे हरी । हे गुरु ॥ अङ्गीबे किम् । [हे मधु =] हे मधु ॥ हे वहि ॥

३० जस् इति ॥ इदुद्म्या परस्य जसः ओ वो उ इति अय स्यु । तत्संनियोगे च तयोरिदुतो स्थाने अत्वं च वा स्यात् ॥ [हरय] हरओ । हरिओ । हरिबो

हरयो । हरिड । हरउ ॥५॥६॥

२४१ जशशसोर्णो-लुकौ वाथास्त्रियां कसिकसोश्च शो ॥

क्रीबेध्यम्-स्योरिन्दुबिन्दू जशशसोर्षात्र लुकनुमः ॥५॥७॥

जस् इति । इदुर्ध्वा परयोर्जशशसोर्णो इत्यादेशः । पक्षे लुक् वा स्यात् ।
अस्त्रीलिङ्गे तु कसिकसोरपि णो वा स्यात् । वाग्रहणात्पक्षे यथाप्राप्तमपि ॥ ५
हरिणो । गुरुणो । लुक्पक्षे अन्येषां सि-आम्-जस्-शस्-लुक्-हि-सुप्स्वपि इति दीर्घः ।
हरी । गुरु ॥ हरिं गुरु ॥

शो जशशसोः । हरिणो । हरी ॥ गुरुणो । गुरु ॥ सिद्धरूपे हरिणा । गुरुणा ॥
अन्येषाम् इत्यादिना दीर्घः ॥ वा बिन्दु ॥ [अग्निमि =] अग्निहिं । अग्नीहिं ॥
[गुरुमि । गुरुहिं । गुरुहिं ।

२०

चतुर्थ्याः षष्ठी ॥ अस्त्रिया कसि-कसोश्च शो । [हरये हरे =] हरिणो ॥
[गुरवे । गुरोः =] गुरुणो ॥ पक्षे स्त । हरिस्स । गुरुस्स ॥ अन्येषामिति दीर्घः ।
हरीण । हरीण ॥ गुरुण । गुरुण ॥

अथास्त्रियामिति । णो वा ॥ हरिणो । गुरुणो । वा पक्षे कसे तो-दो-दु-
हन्तो । हरित्तो ॥ अन्येषा स्याम्-जस्-शस्-लुक्-हि-सुप्स्वपि इति अपि- २५
शब्दात् दोमुत्पन्नतोपि दीर्घः ॥ [हरे =] हरीओ । हरीदो । हरीउ । हरीदु ।
हरीहन्तो ॥ नादन्तादेः इति हिलुकोर्निषेधः ॥ भ्यसि [हरिभ्य =] हरित्तो ।
हरीदो । हरीओ । हरीदु । हरीहन्तो । हरीसुन्तो ॥

नादन्तादे इति हिलुकोर्निषेधः ॥

षष्ठी प्राग्वत् ॥

२०

[हरौ =] हरिम्म ॥ [हरिषु =] हरीसु । हरीसुं ॥

एव गुरोरपि ऊहम् । एवम् अग्निमान्वादयः ॥

क्रीब इति ॥ क्रीबे वर्तमानस्य नाम्नोन्ते इन्दुरनुनासिको बिन्दुरनुस्वारश्चाग-
गम् स्यात् असम्बुद्धौ सौ अमि च परे ॥ [वनम् =] वण । [धनम् =] धण ।
[प्रेम =] पेम्म । [दधि =] दाहिं । [मधु =] महु । [तिष्ठति प्रेक्षस्व वा =] २५
चिट्ठिदि पेक्ख वा ॥

एवमनुनासिके प्युदाहार्यम् ॥

अधीति किम् । हे वन । धन । दधि । हे मधु =] हे वण । हे धण । हे
दहि । हे महु ॥

जशशसोरिति । क्रीबाजशशसोस्तु इन्दु-बिन्दू वा स्तः ॥ तत्र च कृतयोर्नुमो २०
लोपश्च स्यात् । सञ्जिबोगशिष्टत्वाद्धोषामाधपक्षे नेन्दु-बिन्दू । [वनानि तिष्ठन्ति

प्रेक्षस्व वा = एवं [दधीनि मधूनि =] दहीहँ । दहीहँ । दहीणि । महुहिँ ।
महुहिँ । महुणि ॥

कोचं रामवत् । तदयं निगर्व (?) । वणँ । वणं ॥ धेलुंका लुसत्वाच्च
कोदीवौ ॥ अघौ इत्युक्ते नेन्दुविन्दू ॥ हे वण । वणाहँ । वणाहँ । वणाणि । वणं ।
५ वणँ ॥

शसि जस्-वत् ॥ वणेण । वणेण । वणेहि । वणेहि । वणस्स । वणाण ।
वणाण ॥ कसौ वणत्तो । वणाणो । वणाओ । वणादु । वणाड । वणाहिन्तो ।
वणाहि । वणा ॥

म्यस्योपि-वणत्तो । वणादो । वणादु । वणाहिन्तो । वणेहिन्तो । वणाहि ।
१० वणेहि । वणासुन्तो । वणोसुन्तो ॥

घडी लूका ॥ वणम्मि । वणे ॥ वणोसु । वणोसु ॥ दहिँ । दहिँ । हे दहि ॥
दहीहँ । दहीहँ । दहीणि । दहिँ । दहिँ ॥

शसि जस्-वत् । दहिणा । दहीहिँ दहीहि ॥ डसि दहिणो । दहिस्स ।
दहीणं । कसौ । दहिणो । दहिन्तो । दहीदो । दहीओ । दहीदु । दहीड । दहीदु ।
१५ दहीहिन्तो ।

म्यसि दहीसुन्तो इत्यधिकम् । घडी प्राग्वत् । दहिम्मि । दहीसु । दहीसु ॥
एव महु ॥

स्त्रियां बुद्धिधेनुभ्यां लोप्योन्मयो हल् इति सेह्लोप ॥ अन्येषां सि-आम्-
जस् इति दीर्घ ॥ बुद्धी । धेणू ॥ अक्लीब इत्युक्तेषां वा दीर्घः ॥ हे बुद्धी ।
२० हे धेणू । हे धेणू ॥ ५।१॥

२४२ क्षियां तु जश-शसोः सप्राग्दीर्घः ओदुल्लुकक्षयः ।

टाडसङ्कीनामादेदित्सप्राग्दीर्घाः क्सेस्तु वा ॥ ५।८॥

क्षियामिति । प्राग्दीर्घसहिता ओत् उत् लुक् इति त्रयः स्युः । तकारोसन्धे-
हार्ये । बुद्धीओ । बुद्धीड । बुद्धी ॥ धेणूओ । धेणूड । धेणू ॥

२५ त्रिग्रहणम् अस ओ-ओ-ड-वा तयो इत्यस्य वाधनार्थम् ॥ क्षियां किम् ॥
[हरय =] हरिवो ॥ [दधीनि =] दहीह । [बुद्धिम् =] बुद्धि ॥ [धेनुम् =] धेणुं ॥
शस्यपि जस्वत् ॥

टाडस् इति । एषां प्रत्येकम् एते अत् आत् एत् इत् इति चत्वार आदेशाः
स्युः पूर्वस्य दीर्घश्च ॥ क्सेत्येते वा स्यु ॥ तकारोसन्धेहार्ये । बुद्धीओ । बुद्धीआ ।

३० बुद्धीए । बुद्धीइ कञ् [= बुद्ध्या कृतम्] ॥ धेणूओ । धेणूआ । धेणूए । धेणूइ
कञ् [धेन्या कृतम्] ॥ [बुद्धिभिः =] बुद्धीहिँ । बुद्धीहिँ । धेणूहिँ धेणूहिँ ॥

अतुल्या. वही । तत्र कस् टावत् ॥ बुद्धीयं । घेणूणं [= बुद्धीनाम् ।
घेनूनाम्] ॥ कसिरपि टावत् ॥ पक्षे बुद्धिषो बुद्धीयो । बुद्धीवो । बुद्धीदु ।
बुद्धीढ । बुद्धीहिन्तो ॥

एष घेनोरपि ॥

असि बुद्धीसुन्तो इत्यधिकम् ॥

५

हस् टावत् । बुद्धीण । घेणूणं ॥ [बुद्धीनाम् । घेनूनाम्] ॥ बुद्धिम्मि ।
घेणुम्मि [= बुद्धौ । घेनौ] ॥ बुद्धीसु । बुद्धीसुं ॥ घेणुसु । घेनुसुं ॥

सिलोप । बाला ॥ [नदी =] नई ॥ [वधू =] वहू ॥ ५।७॥

२४३ धावाप पट्टा ईदूतोह्रस्वः सर्वत्र तु क्तिपः ।

स्त्रियां स्वरस्य ह्रस्वोमि ईत अ वा सि-जश्शसाम् ॥ ५।९ ॥

१०

धावेति सबुद्धौ आप एव वा स्यात् ॥ हे बाले । हे बाला ॥ आप. किम् ।
हे माउच्छा । हे पिउच्छा [हे मातृष्वसर्, हे पितृष्वसर् ॥ हे अत्ता ॥ मातृष्वस-
पितृष्वस-भ्रश्रूणामेते आदन्ता निपातिता. ॥ केचित् धावाप ओस्वमपीच्छन्ति ॥ अह
दीहराह् सीसे दीर्घेति वसपत्ताह् अम्भो मयामि भणिण् तुम्हाण बि पंढरा पुट्टी ॥

[अति दीर्घाणि शीर्षे इत्यभ्यन्ते वक्ष्यन्त्राणि ।]

१५

अभि मणामि भणिते युष्माकमपि पाण्डुरं पृष्ठम् ॥

ईदू इति ईदूतोह्रस्व. । धौ इत्येव । हे नहू [= हे नदि] ॥ हे लच्छि [= हे
लक्ष्मि] ॥ [हे ग्रामणि =] हे गामणि ॥ [हे वधु =] हे वहु ॥

[हे खलपु] = हे खलपु ॥

सर्वत्रेति । शिवप्रत्ययान्तस्य नाम्न ईदूतो. सर्वत्र ह्रस्वः स्यात् । गामयिणा । २०
खलवुणा । गामणिणो । खलवुणो । गामणिकुलं । खलवुघरं ॥

जसि तु बालाओ । बालाढ । बाला ॥ गईओ ॥ नईउ । गई ॥
वहुओ । बहुउ । वहू ॥

स्त्रियां तु जश्शसोः प्राग्वर्धः ओबुक्लकजय इति आदेशः ॥ स्त्रियामिति ।

अभि परे स्वरमात्रस्य ह्रस्वः स्यात् । स्वरोक्तिरीदूतोर्निबृत्त्यर्था ॥ बालं । नहं । २५
वहु । गामयि ॥

ईत इति । ईदन्तात्परेषां सि-जश्शसां स्थाने आत्वं वा स्यात् । एसा
हसग्रीवा सहीवा आगच्छति गोरीवा तरुणीवा चिह्नन्ति पेक्ष वा [एताः
हसन्त्यः सख्यः आगच्छन्ति गौर्यः तरुण्यः तिष्ठन्ति । एताः हसन्त्यः सखी गौरी
तरुणीः प्रेक्षस्व वा ।] ॥ पक्षे यथाग्रहं शसि बालाओ । बालाउ । बाला । ३०
[काटा.] ॥ एवं नई-वहू-शब्दयोरपि ॥ ५।८ ॥

२४४ नातष्टा-कसि-कस्-कीनामात् ईवापौ निरकुशौ ॥

हरिद्राक्षाययोरीक्षा स्वस्त्रादीनां तु डा स्मृतः ॥५॥१०॥

नात् इति । टा-कस्-कीनाम् अत् आत् एत् इत् स प्राग्दीर्घा कसेस्तु वा ।
इति प्राप्त आकार आदन्ताच्च स्यात् ॥ बालाअ । बालाए । बालाइ । आत् किम् ॥
५. णईअ [नद्या] ॥ णईआ [नद्या] याईए । णईइ [नद्या] बहूअ । बहूआ । बहूए ।
बहूइ कर्भं ॥ [= वध्वा कृतम्] ॥

चतुर्थ्या षष्ठी ॥ तत्र कसटावत् । बालाय । बालाणँ । याईय । णईणँ ।
बहूणं बहूयँ ।

कसेरपि टावत् ॥ अयसि पक्षे लो प्रभृतयोपि । षष्ठी तूफा ॥ हस्वस्तु युक्परः
१० इति हस्व । बालमि । बहुमि । णईमि ॥

ईवापौ इति ॥ क्षिया विहितावीवापप्रत्ययावनियमेन स्थातां बहुलमिति
यावत् ॥ कइ । कीअ । कया ॥ जाइ । जीअ जया ॥ ताइ । तीए । तया ॥

इमादु । इमीए । अनया ॥

कुरुचरी । कुरुचरा ॥

१५ साहणी । साहणा [= शाधना] सुप्पणही । सुप्पणहा [सूर्पणखा]
हसमाणी । हसमाणा । इत्यादि यथादर्शनमूह्यम् ॥

हरिद्रेति । हलही । हलहा । छाही । छाहा [छाया] ॥

स्वप्नेति । ङित्वाट्टिलोपः ॥ मसा । णणदा । दुहिआ । जाआ । बाला ।

बद्रूपन्नेयम् ॥

२० २४५ स्यादावारः ऋतः पित्रादेस्त्वरः सौ तु आन वा ॥५॥११॥

धौ त्वद्वरं च पित्रादेरुहतामस्यमौषु वा ॥

स्यादाविति ॥ स्यादौ परे ऋते आर स्यात् ॥ सर्गो लो डो । कत्तारो ।
कत्तारा ॥ कत्तारं । कत्तारे । कत्तारेण । कत्तारेणँ ॥ कत्तारेहि । कत्तारेहिँ ।
कत्ताराओ । कत्ताराओँ । कत्तारसो । कत्ताराड । कत्ताराडँ ॥ कत्ताराहिन्तो ।

२५ कत्ताराहि । कत्तारा ॥ अयसि । कत्तारासुन्तो । कत्तारेसुन्तो । कत्तारा । हिन्तो ।
कत्तारेहिन्तो । कत्ताराहि । कत्तारेहि ॥ इत्यधिकम् ॥ लुगवर्जम् । कत्तारस्स ।
कत्तारणं । कत्तारमि । कत्तारे । कत्तारेसुं । कत्तारेसुँ ॥ रामबद्रूपसुन्नेयम् ॥

एव अर्तुहर्तुवेषादयस्तृजन्ताः । लुप्तस्यादिविवक्षया भक्तार-विहिअ ॥

पित्रेति । पितृमातृभ्रातृयातृजामातृ-दुहित्रादीनामौषादिकानाम् ऋतः स्यादौ

३० अरः स्यात् ॥ आरस्यापवादः ॥ पिअरो । पिअरा । पिअरमित्वादि ।

सौ तु इति ॥ सौ तु परे ऋकारमात्रस्य आत्वं वा स्यात् । कत्ता । पिआ

जन्मभार । आभा ॥ कश्चे कस्तारो । कस्तारो । जामभरो । जामभरो ॥५१३॥

औ इति । सप्तुद्धौ तु परे कस्तोद्वा स्यात् । हे कस्त । हे दाभ । हे पिभ ।
हे साभ । कश्चे—हे कस्तार । हे दाभार । हे पिभर । हे माभार ।

अरुमिति । अस्य औ अरं इत्यादेशः । हे पिअरं । कश्चे—हे पिभ ॥ हे
पिभर । हे पिभरा ॥

५१

उदतामिति ॥ सि-अम्-औ एतद्भर्जेषु स्यादिषु पस्वः श्रुत उद् वा स्यात् ॥
जम्-कत् । कत्तुणो । कत्तड । कत्तभो । कत्तभो ।

शसि ॥ कत् । कत्तुणो ॥

दा—कत्तणा ॥

मिस्—कत्तहिं । कत्तहिं ॥

१७

इसि—कत्तुत्तो । कत्तुदो २ । कत्तुदु १ । कत्तुहिन्तो । कत्तुहि । कत् ।

एतान्येव । सुप्तोधिकानि लुग्वर्जानि म्यसि ॥

इस्—कत्तुणो । कत्तुत्त ।

आम्—कत्तूय । कत्तूयं ।

डि—कत्तुस्मि ॥

१५

सुप्—कत्तूसु । कत्तूसु ॥

पश्चे आरादौ कस्तारो । पिभरो । इत्यादि ॥

एव पिडणो = पितु । जामाडणो [= जामातुः] । माडणो [= भ्रातु] ॥

पिडणो [= पितृणाम्] इत्याद्यपि ॥

अस्यमौषु किम् । सि—पिभा [= पिता] ॥ कस्त [= कर्ता] ॥ अम्— २०
पिभर [= पितरम्] ॥ कस्तारं [= कर्तारम्] ॥ औ—पिभरा । कस्तारा । [पितरौ ।
कर्तारौ] ॥५१३॥

२४६ मातुर्जनन्यामाईड देवतार्थे त्वरा भवेत् ।

वात्सर्वादेर्हेसिमाभो डेस्तु स्सि-म्मि-त्थ-हिं ततः ॥

क्रियत्तदिदमेतद्भयोदन्तेभ्यष्टा तु वा डिणा ॥१॥१२॥

२५

मातुरिति ॥ जनन्यर्थेऽस्य मातुर्कृतः स्यादौ परे आ-ई-ऊ-इति त्रय स्युः ।
माभा । माई । माऊ । [= माता] ॥ माभाड । माभाभो । माभं । पश्चे माभारा
माभरं । इत्यादि ॥

माईय । माऊय । माईए । माऊए ॥

देवेति । देवताभाषिणो मातुर्कृतः अरा इत्यादेशः स्यात् । नमो माभराय । १०

स्वादाक्लिष्य ॥ मातुर्गणो । माइवेयो ॥

५ प्रा० च०

सम्बदे । सम्बो । हे सम्बो । हे सम्ब । जति तु सम्बे ।
 सम्बो । जे । ते । के । कअरे । हजरे । एक्के । एए । इति सिद्धरूपाश्रयादेव
 सिद्धम् ॥ तेन सर्वादिर्जसः इति नाम्न्यते अपवादामावे उत्सर्गस्यैवात्म्याव्यत्वात् ।
 शसो वे । सम्बे । जे । ते । के । सम्बेण । जेण । सम्बेहिं । सम्बेहिं ।
 १७ जेहिं । जेहिं । तेहिं । तेहिं ॥

चतुर्थ्याः षष्ठी । सम्बस्स । जस्स । कस्स ॥

वाए इति । अवर्णान्तात्सर्वादेरामो डेसि इत्यादेशो वा स्वाए ॥ सम्बेसि
 [=सवस्मिन्] । अण्णोसि [=अन्यस्मिन्] । जेसि [=यस्मिन्] । केसि [=कस्मिन्] ।
 पक्षे सम्वाण-सर्वेषाम् । जाण [=येषाम्] । काण [=केषाम्] । तपरत्वाभावात्
 १८ स्त्रियामपि ॥

सम्बेसि [=सर्वस्याम्] । अण्णोसि [=अन्यस्याम्] । सर्वासाम् ।
 सम्वासाम् इत्यर्थः ॥

कट्ठेस्तोदो । सम्बतो । अण्णतो । सम्बाओ इत्यादि । व्यस्यपि प्राग्वत् ।
 षष्ठी तृप्ता ॥

१९ डेरित्विति ॥ अवर्णान्तात् सर्वादे परस्य डे एते चत्वारः स्युः । सम्बस्सि ।
 सम्बस्मि । सम्बत्थ । सम्बहिं । अण्णस्सि । अण्णस्मि । अण्णत्थ । अण्णहिं ॥

किंयत्तद्व्यः क्षियामपि । पक्षे काए । कीए । जीए । जाए । ताए । तीए ॥

आवीपौ निरुक्षौ इत्यावीपौ किमः । क । को । के ॥ क । के ॥

किं यदिति ॥ किणा । केण [=केन] ॥ जिणा । जेण [=येन] ॥

२० तिणा । तेण [=तेन] ॥ इमिणा । इमेण [=अनेन] ॥ एदिणा । एदेण
 [=एतेन] ॥ भिसि-केहिं । जेहिं । तेहिं ।

चतुर्थ्या षष्ठी ॥५॥२॥

२४७ किंयत्तद्व्यो कसो वासः स्सा से वा स्त इदन्ततः ।

कितद्व्या डास डेरिणा-आमो म्हा वा यदो कसेः ॥५॥१३॥

२५ किंयदिति । एभ्यो कसः स्थाने आस इत्यादेशो वा स्वाए ॥ पक्षे स्स ॥

कास । कस्स [=कस्य] ॥ जास । जस्स [=यस्य] ॥ तास । तस्स [=तस्य] ॥

क्षियामाकृतादपि । कस्याः = कास । [यस्याः =] जास ॥ [तस्याः =]

तास ॥ पक्षे काए । जाए । ताए ॥

स्सा इति । इदन्तोभ्यस्तु क्षियादिभ्यो कसः स्सा-ओ इत्यादेशो वा स्तः ।

२६ आवीपौ निरुक्षौ इति ईप्पके इस्वस्त्युत्पन्नः ॥ संबोगे इस्वता । किस्सा ।
 वीसे । वीस । वीसा । वीए । वीइ ॥

किंतदिति ॥ कास । केसि । काण ॥ तास । तेलि । ताण ॥ किंतद्वि-
किम् । जेसि । इमेसि ॥

म्हा इति ॥ जम्हा । पक्षे जाओ । जाठ । इत्यादि ॥५११॥

२४८ किमो क्सेडिणो स-म्हा वा डोम्हा तदोपि वा ।

किंयत्तद्व्यस्तु डेः काले डाहे डाला इमा च वा ॥५११४॥ ५

किमो इति । पक्षे तो-दो-अभृतय । किणो । कीस । कम्हा । कतो । कादो
इत्यादि ॥ सो । तो । त ॥

डोम्हा इति । तद् परस्य क्से. डो-म्हा इत्येतावपि वा स्तः । पक्षे दो-अभृति ॥
तो । तम्हा । ताओ । ताओ तड ॥

किंयदिति ॥ पक्षे हि-स्सि-म्मि-स्था । कस्मिन् काले-काहे । काला । कहभा । १०
कहि । कस्सि । कम्मि । कत्थ ॥ जाहे । जाला । जम्हा [= यस्मिन्] । ताहे ।
ताला । तम्हा ॥ [= तस्मिन्] ॥

ताला जायसि गुणा जाला ते सहिअएहि वेप्पति ।

रविकिरणाणुगहिभाइ होन्ति कमलाइ कमलाइ ॥

[= तदा जायन्ते गुणा यदा ते सखीभिर्गृह्यन्ते । १५

रविकिरणानुगृहीतानि भवन्ति कमलानि कमलानि ॥] ॥५११॥

२४९ स्यादौ तदस्तु एः कापि किमः कस्त्र-तसादिषु ।

स्यादाविदभिः सौ वा पुंस्थयं चेमिआ छियाम् ॥५११५॥

स्यादाविति ॥ क्वापि यथाकथम् ॥ णं पेक्क=तं पश्येत्यर्थः ॥ स्त्रियामपि ॥
हंतु नामिअमुही णं तिअडा = हन्तुं नामितमुखी तं त्रिअडा ॥ गेव्णं मणिअं = तेन २०
भणितम् ॥ णट्=तया । योहि कथं = तै [कृतम्] ॥ याहि कथं = तामिः
[कृतम्] ॥

किमः इति ॥ क्क=कथं । तस्=कथो । कतो । कदो = कृत. ॥ स्यादौ
तु संस्कृतवत् सिद्धम् ॥ को । के । कं ॥

स्यादाविति । इदम्-शब्द इम-रूपमापद्यते स्यादौ परे । इमो । इमा [इमे]= २५
अयम् । इदम् । इवम् ॥

सौ वा इति । इदम् सौ परे पुंलि अयम् इति भावो यः । स्त्रियां तु सौ
इमिआ इत्यादेशो वा स्यात् ॥ अहकार्य कमकओ=अयकार्य कमकार्यः । इमिआ
यथिअधूआ = [इव यथिअधूआ] १ पक्षे—इमो रावो [= इमो रावो] ॥ इमा
वम्हायो [= इवं वाम्हायो] ॥ इमे विट्ठसि [= इमे तिष्ठन्ति] ॥ इमाओ । इमाओ १ ३०
इमाओ अयम्ओ = [इमाः] सुवत्तः ॥ ॥५११५॥

२६० स्वधर्मा सहैदमः क्रीवे स्यादिदं इणमो इणं ।

द्वयोरिमेणं एमिभं शष्टामिस्त्विमेणो च ॥५१६॥

स्त्विति । इमापवादः । इदं वर्ण [= इदं वचनम्] । इणमो राजकुल [इदं राजकुलम्] इणं वरं [= इदं गृहं] चिह्ति वेण्व वा [तिह्ति वेण्व वा] ॥

५ द्वयोस्ति ॥ स्त्रीपुंसयोस्त्वयो इमा सह त्रय एते स्युः ॥ इणं णं इमं वा पेक्व ॥

शल् इति ॥ शसाधन्तस्येदम. इमेणे एतौ स्तः ॥ णं वेण्व । इमे वा खेण कर्भ । इमेण वा योहि कभ । इमेहि वा [= एमि. कृतम् ॥५१६॥

२५१ भिस्सिप्-स्सास्सिषु वा अण्ड-उसाभ्यां वास्य से-सिमौ ।

क्यन्तस्य त्विह न त्यो डेः हिं च नास्येदमेतदोः ॥५१७॥

१० भिसिति ॥ त् इत् । एहि । आहि । पक्षे योहि । इमेहि ॥

कसेति । उसा अमा च सहितस्येदम क्रमात्से-सि इत्यादेशौ स्तः । से गुणा तस्येत्यर्थः ॥ सिं सील = एषामित्यर्थः ॥

केचिदामपि सह से-आदेशमाहुः स्त्रियामपि ॥ पक्षे अस्त् । इमस्त् । इमेसि । इमार्यं ॥

१५ क्यन्तेति । सप्तम्येकवचनान्तस्य इदम इह आदेशो वा स्यात् । इह संस्कृत-समम् । पक्षे इमस्सि ॥

न त्यो इति । इणमो डेः स्थाने केस्तु-स्सि-म्मि-त्य-हि-तल इति प्राप्तः त्यो न स्यात् ॥

हिं चेति । अनयोर्डे स्थाने हिं-आदेशश्च न स्यात् । तेन इदम स्सि-म्मि

२० एव । अस्सि । इमस्सि । इमग्भि । एसु । इमेसु ॥५१७॥

२५६ सिना सहैतदोक्तीवे स्यादिमो इणमो इण ।

तदैतदोश्च वा स्यातां उसाभ्या सह से-सिमौ ॥५१८॥

सिना इति । इणमो राजा [= अयम् राजा] । इण [= अयम्] ।

सैवयोर्वा इति वा डो ॥ एसो । एसो संस्कृतवदेव । एस् इति सिद्धे एसादेशकरण

२५ क्रीणार्थम् । एस् सिर [= एतत् सिर] ॥

स्त्रियामपि । पक्षे आपोमावार्थे च (?) । खवस्त् वि एस् गह्व [सर्वस्यापि एषा गति] । सम्वाण वि पत्थिवाण एस् मही [= सर्वेषामपि पार्थिवानामेषा मही] ॥ पक्षे संस्कृतवत् । एषा चउरिआ [= एषा चतुरिका ॥ एसो पुरिसो [= क्व पुण्वः] । एस् राजल [= एतत् राजकुलम्] ॥

३० तदैतदोस्तस्य खीवकीवे समिति त् नारण्क्वे तदो सः सावन्त्ययोः इति संस्कृतवदेव सिद्धेः ॥ क्रीवे तु सोर्लुका लुसत्वात् सत्त्वं न भविष्यति ।

असि—एए वण्णा [= एते वन्धाः] ॥ एआओ महिलाओ [= एता महिला.] ॥

एवाहं ब्रह्माहं [एतानि ब्रह्मानि ॥

अमि । एदं । एअ एदं । [एतम्] ॥

असि । एए [= एताम्] ॥

दायाम् । किंयत्तदिहमेतद्ब्रह्मोदन्तेभ्यष्टा तु वा ङिना इति ङिना वा ॥

एविणा । एदेण [एतेन] ॥ मिसि-एदेहि । एएहि । [= एभि] ॥ ५

चतुर्व्या षष्ठी ॥

तदेतेति ॥ एतयोराभ्या सह क्रमात् से-सि एतौ वा स्त । सेअ हिअं=एतस्य हितम् इत्यर्थं । पक्षे एअस्स । एएसिं राअणं = एतेषां राज्ञाम् ॥५।१८॥

२५३ वैतदो ङसिना एत्तो एत्ताहे त्थे त-शब्द-लुक् ।

म्मौ त्वेरदीद्वा काले ङेस्त्वेत्ताहे एकतस्त्विआ ॥५।१९॥ १०

वैतदो इति । ङसिना सहैतद् एतावादेशौ वा स्त ॥ [एतस्मात् ग्रामात् =]

एत्तो गामादो ॥ एत्ताहे वा । पक्षे एआओ । एआउ । एआहिन्तो । एआहिं ।

एआ ॥ म्यसि—एअत्तो । एआओ । एआउ । एआहिन्तो । एआहि । एआसुन्तो ॥

षष्ठी तूष्ठा ॥

त्थे इति । ङेस्तु स्ति-म्मि-त्थ-हि-तत इति विहते त्थे परे एतदस्त-शब्दस्य १५ लुक् स्यात् ॥ एतस्मिन् इति एत्थ । एअस्तिं । एअम्मि ।

म्मौ इति ॥ एतद् एकारस्य अत् ईद्वय वा स्तो म्मिशब्दे परे ॥ अअम्मि । ईअम्मि । पक्षे एअम्मि ॥

हिं च नास्येदमतदोः [प्रा च. ५।१७] इति हिं न भवति ॥

काले इति । काले वाच्ये ङ्यन्तस्य एतद् एत्ताहे इत्यादेशो वा निपात्यते ॥ २० एतस्मिन्काले एत्ताहे । पक्षे स्ति-म्मि-त्था ॥

एकेति ॥ एकशब्दात् ङे-इआ-आदेश-स्यात् । एकस्मिन् = एकइआ । पक्षे एअस्तिं । एअम्मि । एअत्थ । एअहिं ॥

[शेषं सर्ववत् ॥५।१९॥

२५४ वादसोह सिना नान्यत् स्यादौ मुम्मोवएअ वा ॥ २५

युष्मदस्तु सिना साकं तु-तुव-त-तुह-तुमं ॥५।२०॥

वादसो इति । सिना सहितस्यादस अह इत्यादेशो वा स्यात् ॥ तत्र च कृते सर्गे तो-डो स्त्रियामाप् । क्लीबे त्वम्-स्वोरिन्धु-किन्धु इति एतन्न भवति ॥

[असौ पुरुषः =] अह पुरिसो । [असौ युवती =] अह जुवई ॥ [अद. वनम् =]

अह वर्या ॥ असौ=अद. ॥ पक्षे ॥

२०

स्यादविति । स्यादौ परे अक्सौ जु. स्यात् । स्याम्-अस्-वस्-लुक्-हि-सुप्-स्वपि

इति दीर्घः ॥ अम् पुरिसो । अम् साला । अम् वषां ॥

शेष गुरुधेनुमधुवत् ।

म्माव इति । कथादेशो म्मिशब्दे परे अदस अम इअ इत्यादेशौ वा स्तः ॥

अमुम्मिन् इति अमम्मि । इअम्मि । पक्षे अमुम्मि । संग्रहश्च ॥

- ५ सौ अह अम् जसि अमुओ अमओ अमुवो
अमवो अमुउ अमूओ । अमुयो अम् ॥
स्त्रिया तु—अम् । अमूउ । अमूओ ॥
अमि-अमु ॥
शसि-अमुयो । अम् ॥

- १० स्त्रियां तु—अमूओ । अमूउ । अम् ॥
टावाम्—अमुणा ।
स्त्रियां तु—अमूअ । अमूआ । अमूए । अमूई । अमूहि । अमूहिँ ॥
हस् टावत् ।
अमूण । अमूणँ ।

- १५ हसिरपि टावत् । पक्षे अमुत्तो । अमूओ । अमूउ । अमूहिन्तो ॥
असि-अमूसुन्तो इत्यधिकम् ।
हस् —अमुणो । अमुस्स । अमूण ।
टि —अमम्मि । इअम्मि । अमुम्मि । अमूसु ॥
युष्मद इति ॥ अस्य एतं पञ्चादेशा स्यु । त तुव तु तुह तुमं

२० दिट्ठो ॥५१२०॥

- २५५ तुम्मे-तुम्हे-तुम्ह-तुम्मे-तुम्भ च भे जसा ।
तुए तुमे-तुमं-तं-तुं-तुव-तुह , भवेदमा ॥५१२१॥
तुज्ज इति । जसा सहितस्य युष्मद एते अष्टौ स्युः । तुज्जे राभाणो । तुम्हे ।
तुम्ह । तुम्मे । तुम्भ । चीनुक्कसमुच्चयार्थः । तेन तुम्हे । ते भे यूयमित्यर्थः ॥

- २५ तुए इति ॥ अमा सहितस्य सप्तैते स्युः ॥ तुए णामि । [= एवा वन्दे]
तुमे तुमं तु तं तुवं तुह त्वामित्यर्थः ॥५१२१॥

- २५६ वो-तुम्भ-तुम्मे-तुम्हे-मे-उम्हे-तुम्मे-तुम्हे-शसा ।
मे-दे-दि-त्ते-तइ-तए-तुमए-तुमाइ कार्यास्तुमे तुमइ

टासहिते तुमं च ॥५१२२॥

- २३० वो इति ॥ शसा सहितस्यैते अष्टौ स्युः । वो पेच्चाभि । युष्मान् पश्यामि ।
तुम्भ-तुम्मे तुम्हे मे उम्मे तुम्हे तुम्हे युष्मान् इत्यर्थः ॥

मे-दे इति । दासहिता एते आदेशाः स्युः ॥ मे मयिषां । दे दि ते तद् तद्
तुमए तुमाइ तुमे तुमइ तुमं त्ववेत्यर्थः ॥५॥२२॥

२५७ तुम्मेहि तुज्जेहि तुम्हेहि तम्हेइयुम्मेहि-उम्हेहि-तुम्भं मिसा ते ।

तइ-तुव-तुम-तुह-तुम्भास्तुज्जस्तुम्हश्च जायतेस्य ङसौ ॥५॥२३॥

तुम्मेहीति । मिसा सहितस्य युष्मदोद्यौ आदेशाः स्युः । तुम्मेहि मन्तिथ । ५
तुज्जेहि । तुम्हेहि । तम्हेहि । उम्मेहि । उम्हेहि । तुम्भं । ते । युष्माभिर्मन्त्रित-
मित्यर्थः ॥

तद् इति । ङसौ परस्य युष्मद ससैते स्युः ॥ ङसेस्तु यथाप्रासाः तो-दो-
प्रभृतय स्युः । पक्षे तद्विज्ञो प्रभृतयश्चत्वारो ङसिना सहितस्य स्युः । तद्तो ।
तद्दो । दन्तलोपे तद्दो । तद्दु । तद्द । तद्दन्तो ॥ १०

नादन्तादेरिति हिलुकोरभाव । एवं तुवादेरपि ङसम् ॥ बलोपे तुम्भतो ।
ङस्यन्तस्यादेशपक्षे तु तद्विज्ञो । तुम्मे । तुज्ज । तुम्ह । त्वदित्यर्थः ॥ ङस्यन्तस्य
आदेशपक्षे तुद्विज्ञो ॥५॥२३॥

२५८ तुम्भस्तुज्जश्च तुम्हश्चेति भ्यसीह चत्वारः ।

प्रागुक्तास्तोदो दु-हि-हिन्तो-मुन्तो भ्यसोपि संयोज्याः ॥५॥२४॥ ३६

तुम्मेति । पञ्चम्या भ्यसि परे युष्मद स्तुम्भादयः स्युः । भ्यसश्च स्थाने तो-दो
प्रभृतय सामान्येनोक्ता आदेशा प्रयोक्तव्या इति सौकर्यार्थं स्मार्थन्ते ॥ तुम्भतो ।
तुज्जतो । तुम्हतो । तुम्हतो ॥ एव दो-द्वादिष्वपि तुम्भादो इत्याद्यदा
हार्थम् ॥५॥२४॥

२५९ ङसा तइ-तु-ते-तुम्ह-तुहं-तुह-तुमे-तुम ।

२०

तुमाइ-तुव-तुम्भो-म्भो-म्ह-तुज्ज-वे-देइए ॥५॥२५॥

ङसा इति । ङसा सहितस्य युष्मद एकीनविंशतिरेते स्युः ॥ [तव धनम् =]
तद् धनम् । तु ते तुम्ह तुहं तुह तुमे तुमे तुमाइ तुव तुम्भ उम्भ उव उम्ह तुज्ज
दि देइए तवेत्यर्थः ॥५॥२५॥

२६० तुम्भाण-तुम्हाण-तुवाण-तुम्भं तुम्हं च तुज्जं तुमाण तुम्भं ।

२५

तुज्जाण-उम्हाण-उहाण-मे-वो तु-तुज्ज-तुम्हाः सहितस्य

आमा ॥५॥२६॥

तुम्भाणेति । आमा सहितस्वैते षोडश स्युः । तुम्भाण कलहो । तुम्हाण
तुवाण तुम्भ तुम्ह तुज्ज तुमाण तुम्भ तुज्जाण उम्हाण उहाण मे वो तु तुज्ज
तुम्ह युष्माकमित्यर्थः ॥

३०

टामोषेस्य इति पक्षे बिन्दु ॥ तुम्माणं । तुम्हाणं । तुवाणं । तुज्जाणं ।

तुमायं अम्हायं तुहायं—एवं प्रयोगितिः स्यात् ॥५१२१॥

२६१ तुमे तुमाइ तुमए तए तइ डिना सह ।

तुम्मे-तुम्हो तुम्मे-तुवो तु-तुमी तुह डी परे ॥५१२७॥

तुमे इति । डिना सहितस्य पञ्चैते स्युः ॥ तुमे डिमं । तुमाइ तुमए तए

५ तइ । त्वचि [स्थितम्] इत्यर्थः ॥

तुम्मेति । युष्मदो डी पर एते सप्त स्युः । केसु यवाप्राप्तं मिम-प्रमृषि ॥

तुम्मेमि । तुम्हमि । तुज्जमि । तुवमि । तुमि । तुममि । तुहमि । पक्षे

तुम्मे इत्यादि ॥५१२७॥

२६२ सुण्येसे तु-तुव-तुम्मे-तुज्ज-तुम्हान्तिमस्य वैत ।

१० सिना सहास्मदोहं मिम अम्म्यमिह अह्वं अहं ॥५१२८॥

तुण्यपि परे एते तुम्मादयः स्युः ॥ एतेषु च परेषु अतः वञ्चितस्योः इत्युक्त-

मेत्वं वा स्यात् । तुम्मादिप्रवाणा त्वन्तस्यात्वं च वा स्यात् ॥ तुम्मेसु । तुम्मेसु

तुम्हसु तुम्हेसु तुज्जसु । तुज्जेसु ॥ आत्वपक्षे तुम्मासु । तुज्जासु । तुम्हासु ॥

तुवासु । तुवसु । तुबेसु ॥ एवं परेषामपि ॥

१५ सिनेति । सिना सहितस्यास्मद् एते षष्ठादेशाः स्युः । हे बम्हणो वम्मि

अम्मि अक्कि मिह अहय अहं ॥५१२८॥

२६३ जसा सह त्वम्ह-अम्हे-अम्हो मे भो वयन्तया ।

ममं मिममहं मं मि णोणं मम्हाम्हम-अम्मवमा ॥५१२९॥

जसेति ॥ जसा सहितस्यैते षट् स्युः । अम्ह मणामो । अम्हे अम्हो मो

२० मे वयं ॥

ममम् इति । अमासहितस्यैते दश जादेशाः स्युः । मम पेच्छ । मिम ।

अहं । मं । मि । खेणं । मम्हा । अम्ह । अम्मि । मामित्यर्थः ॥५१२९॥

२६४ अम्हे-अम्हो-अम्हणो च चरवारः स्युः शसा सह ॥

ममाइ-ममए-मेमि ममं-मइ-मया-इणो ॥५१३०॥

५५ २६५ मए टान्तस्य अम्हेहि अम्हाहाम्हेम्ह-णो भिसा ॥

उत्तो मइ-ममी मउम्महो अम्हममी इयसि ॥५१३१॥

अम्हे इति । अम्हे रक्ख । अम्हो । अम्ह । यो । अस्मान् रणेत्यर्थः ॥

ममाइ इति ॥ टान्तस्यास्मदो नवीते स्युः ॥ ममाइ कर्ज । ममए । मे ।

मि । ममं । मइ । मया । इणो । मइ । मया [कृतम्] इत्यर्थः ॥५१३०॥

२६० अम्हे हीति ॥ भिसा सहितस्य पञ्चैते स्युः । अम्हेहि कर्ज । अम्हाहि ।

अम्हे । अम्हो । अस्मानिः [कृतम्] इत्यर्थः ॥

कसी इति । पञ्चम्येकवचने कसी परे अस्मद् एते चत्वारः स्युः ॥ कसेस्तु यथाप्राप्ताः सौदी प्रभृतयः । महेतो गदो । ममसी । मज्जसो । महेतो ॥ महेतो इत्यर्थः ॥ एवं दोप्रभृतिष्वप्युदाहार्यम् ॥

अहेति ॥ अहसि परे एतौ स्तः ॥ अहस्तु यथाप्राप्ताः ॥ अहेतो । ममसी । एव दो-दु-हिन्तो हि-मुन्तोष्वप्युदाहार्यम् ॥५॥२१॥

२६६ कसाम्हाहंमज्जमज्जं महं मह च मे मह ।

आमा सह त्वम्ह अम्ह अम्हे अम्हो महाण च ॥५॥२२॥

२६७ अम्हाण-मज्जम-मज्जाण-णो च णे च ममाण च ।

डिन्ना सह मए मे मि म माइ मइ पञ्चकम् ॥५॥२३॥

कसा इति । षष्ठ्येकवचनेन सहितस्यास्मद् एते अष्टौ स्युः । चकार उक्तस-
सुखार्थः । तेन मम इत्यपि । अम्ह धण । अम्ह मज्जं मज्जं मह मह मे मइ-
मम [वनम्] इत्यर्थः ॥

आमा इति । अम्ह सुओ [= मम सुतः] ॥ अम्ह अम्हे अम्हो महाण
अम्हाण मज्ज मज्जाण णो णे ममाण [= अस्माकमित्थर्थः] ॥

टामोर्णस्य इति विन्दुपक्षे ममाण ॥

महाहं अम्हाण मज्जाणं एव पञ्चदश रूपाणि ॥

डिनेति ॥ मए ठिअ [= मयि स्थितम्] । मे मि म माइ मइ ममी-
त्यर्थः ॥५॥२२-३॥

२६८ मह मज्ज ममाम्हा डौ सुप्येद्वा म्हास्य अह वा ॥

अन आणः पुंसि वा सौ त्वाद्वा नित्यं तु-जश्-शसोः ॥५॥२४॥ २०

महेति । डौ तु परे अस्मद् एते चत्वारः स्युः । कसेस्तु यथाप्राप्ताः ॥ महम्मि
ठिअ [= मयि स्थितम्] ॥ मज्जमि । मममि । अम्हमि ॥ पञ्चे महे मज्जे ममे
अम्हे ॥

सुप्येद्वेति ॥ सुपि च परे अस्मदो महादयः स्युः । तेषु च कृतेषु अत
एभिस्तुषौ इति प्राप्तमेत्वं च वा स्यात् । महेसु । महसु । मज्जोसु । मज्जसु । २५
ममेसु । ममसु ॥

अहेति ॥ सुपि परे अस्मदादेशस्य अम्ह-शब्दस्य आत्वं च वा स्यात् ॥
अम्हासु । अम्हेसु । अम्हसु ॥

अन इति । अज्जन्तेष्वङ्-शब्दस्य आत्वं इत्यादेशो वा स्यात् । अज्जन्तत्वात्सर्गे
तोडो इत्यादि कार्यार्थः ॥ अज्जन् - अम्हाणो । हे अम्हाण । हे अम्हाणो ॥ असि ३०
अम्हाणो । अम्हाण । अम्हाणो । अम्हाणेण अम्हाणेण । अम्हाणेहि । अम्हाणेहि ।
अम्हाणतो । अम्हाणाओ । अम्हाणाड । अम्हाणाहिन्तो । अम्हाणाहि । अम्हाणा ॥

अवस्थपि-बम्हाणेहिन्तो । बम्हाणोसुन्तो । बम्हाणेहि । एत्वाभावे बम्हाणहिन्तो
इत्यत्रि ॥ बम्हाणस्त । बम्हाणाक । बम्हाणम्मि । बम्हाणो । बम्हाणोसुं बम्हासु ॥
एवं युवन्मववन्धवाद्यः ॥

सुसि किम् । समन् = सम्म । [कर्मन् =] कम्म ॥ आणामावपक्षे ॥

६ सौ इति ॥ अन सौ परे आत्वं वा स्यात् । डोपवाद । सिङोपः ।
वाहा । पठे डो । बम्हो ॥

नित्यमिति ॥ अनयोरण. परयो आत्वं नित्यं स्यात् ॥ बम्हा चिट्ठति ॥ १।१४॥

२६६ जशू शस्-डसि-डसां स्थाने णो वा टायास्तु णा स्मृतः ।

णो-णा-डौ राइ राज्ञो वा अमाम्भ्यां राइण च वा ॥१।१५॥

१० जसिति । एवा स्थाने णो वा स्यात् । आत्वंम् । बम्हाणो चिट्ठन्ति ।
बम्हाणो पेच्छ [= ब्राह्मणा. तिष्ठन्ति । ब्राह्मणान् प्रेक्षस्व] ॥ अमि सिद्धरूपाश्रयेण
बम्हाण । बम्हाणो । बम्हे । बम्हा [= ब्राह्मणम्] ॥

टाया इति ॥ अनन्तात्परस्य टाप्रत्ययस्य णा-आदेश । बम्हाणा । [= ब्रह्मणा] ॥

राजणा [= राज्ञा] ॥ बम्हेहि । बम्हेहि [ब्रह्मभिः ॥ बम्हाणो [= ब्रह्मण] ॥

१५ बम्हत्तो । बम्हाओ । बम्हाउ । बम्हाहिन्तो । बम्हाहि । बम्हा [ब्रह्मण] ॥ अयस्यपि
तद्वत् ॥ बम्हासुन्तो = [ब्रह्मभ्य] ॥ ब्रह्मणो । बम्हाणस्त [= ब्रह्मण] ॥
बम्हाणं [= ब्रह्मणाम्] ॥ बम्हम्मि [= ब्रह्मणि] । बम्हेसु । बम्हेसु [= ब्रह्मसु] ॥

एव जुवा [= युवा] ॥ जुवाणो । जुवाण । [अर्वा =] अम्वा ॥

अम्वायो ॥ डच्छा । डच्छाणो ॥ पूसा । पूसाणो ॥ तक्खा । तक्खाणो । श्वन्-सा ।

२० सायो [= आ । शानः] । सुकम्मा । सुकम्माणो [= सुकर्मा । सुकर्माण] ॥
गावा । गावायो [= प्रावा । प्रावाण] ॥ राजन्-राआयो । ॥ राआण । हे
राआणा । अदन्तत्वाद्गामवद्रूपम् ॥ आणामावपक्षे सौ त्वाद्वा । हे राआ । हे राअ
[= हे राजन्] ॥

जसि—जोणा इति ॥ राज्ञो राइ इत्यादेशो वा स्यात् णो-णा-डिबु परेषु ॥

२५ राइयो । पठे राआणो । राआ ॥

अमामिति ॥ अमा आमा च सहितस्य राज्ञो राष्ट्र्यं इत्यादेशो वा स्यात् ॥

राइया पेच्छ [= राजान प्रेक्षस्व] ॥ पक्षे राअ । जसि राण । राआ ॥ ५।१५॥

२७० रण्ण् णाणोष्टा-डसि-डस्सु राई वा भिस्म्यसाम्-सुपि ॥

आत्मनः स्यादप्प-अत्त टाया वा णइ-आणि आ ॥१।१६॥

३० रणिति । दादिब्रमादेशयोः णाणो इत्येतयोः परतो राज्ञो रण्ण् इत्यन-
देशो वा ॥ रण्णा । रणा । राइणा । रापण । राआणेण = [राज्ञा] ॥

राई इति । भित्तादिषु चतुर्षु परतो राज्ञो राई इत्यादेशो वा स्यात् ॥
 राईहि । राईहि [= राजभिः] ॥ पक्षे राण्हि राण्हि राभाण्हि । राभाण्हि ॥
 चतुर्धा । षष्ठी । [राज्ञो धनम् =] राइणो धनम् । रण्णो । राअस्स ।
 राभाणस्स ॥ आभि-[राज्ञां धनम् =] राइण धण् । राईण । राआण । राभाणाणम् ॥
 राआण ॥

५

कस्यै राइणो । रण्णो । राअओ । रामाड । राभाहिन्तो । राभाहि । राभा ।
 राभाणत्तो इत्याद्यपि । भ्यसि-राइत्तो राईओ । राईड । राईहिन्तो । राइहि ।
 राईसुन्तो । पक्षे राअत्तो । राभाहिन्तो । राभासुन्तो । राण्हिन्तो । राण्सुन्तो ॥
 एव राभाणोसुन्तो राभाणासुन्तो [= राजभ्यः] इत्याद्यप्युह्यम् ॥

षष्ठी तूष्ठा ॥ राजम्मि । राइम्मि ॥ राआणम्मि । राण् । राआणे । राईसु । १०
 राण्सु । राआणेसु [= राजसु] ॥

आत्मेति ॥ आत्मन्-शब्दस्य अप्-अत्त इत्यादेशौ स्याताम् ॥ अप्पा ।
 अप्पो ॥ हे अप्पा । हे अप्प । जस्ति-अप्पाणो । अप्पा । अप्पाण । अप्पाणो ।
 अप्पे । अप्पा । अप्पाणा ॥

टाया इति ॥ आत्मन् परस्य टा इत्यस्यैतौ वा स्तः ॥ अप्पण्डिआ । १५
 अप्पणिआ कअ । पक्षे अप्पणा अप्पाणेण । अप्पेहि । अप्पेहि । अप्पणो । अप्पस्स
 अप्पाण ॥

ढस्यै—अप्पणो । अप्पाओ । अप्पाड । अप्पाहिन्तो । अप्पाहि । अप्पा ॥

भ्यस्यप्येवम् ॥ विशेषस्तु अप्पासुन्तो ॥ हिन्तोसुन्तोहिप्वेत्वविकल्पश्च ॥
 अप्पम्मि । अप्पेसु । अप्पेसु ॥ आणादेशपक्षे तु अप्पाणो । अप्पाणा इत्यादि २०
 रामवत् ।

एव अत्ता । अत्तो अत्ताणो इत्याद्यप्युह्यम् ॥ ५।३६॥

[इति सुबन्तसंज्ञकः पञ्चमः प्रकाशः]

षष्ठः प्रकाशः अथ संख्या-प्रकाशः

अथ संख्या निरूप्यते ॥

- २७१ एकस्मिन्कस्य गत्वद्विर्लोपाः शेषन्तु सर्ववत् ॥
जश्शस्भ्यां सहितस्य द्वे दुवे दो-दोणि-बेणिण वे ॥६॥१॥
एकस्मिन्निति ॥ एगो एको एओ ॥ हे एगो । हे एग । हे एगा । हे एआ ।
हे एको । हे इको ॥
- ५ जसि सख्यादिस्वात्-एगो । एग । एगे । एगा । एगेण । एगेण् । एगेहि ।
एगेहिं ॥ एगस्स ॥
वात्सर्वादेर्हसिम्मा.—एगेसिं । एगाण । एगाण । एगसो । एगाओ ।
एगाड । [एकस्मात्] ॥
शौरसेन्यां तु एगादो । एगादु इत्यादि ।
- १० भ्यस्यप्येवम् ऊह्यम् ॥
एगस्सि । एगस्मि । एगत्थ । एगाह । एगेसुं । एगेसु ॥ एव एक—
एअयोरपि रूपमुन्नेयम् ॥
द्विशब्दे एकवचनाभावः ॥ द्विवचनस्य बहुवचनमेव ॥
जसिति । पञ्चैते स्युः ॥ दो । दोणिण । बेणिण खिट्ठमि पेच्छ वा [= द्वौ द्वे
१५ वा तिष्ठत प्रेक्षस्व वा] ॥
वे सयोगे ह्रस्वता इति ह्रस्वत्वे दुणिण । विणिण ॥ उच्चारणसामर्थ्यादुभयम्
इत्येके । तदेव सप्त रूपाणि ॥६॥१॥
- २७२ तृतीयादौ तु दो-बे द्व्यादेस्त्वामो एह-एहमिष्यते ।
जश्शस्भ्यां सह तिणिण त्रेस्तृतीयादिषु ती स्मृतः ॥६॥२॥
- २० तृतीयेति । मिसादेस्तु यथाप्राप्तमादेशः । दोहि । दोहिं । बेहि । बेहिं
[= द्वाभ्याम्] ॥
द्वेति । द्व्यादे सख्याया परस्यामो एह-एहं इत्यादेशौ स्तः । दोण्ह ।
दोण्हं । बेण्ह । बेण्हं । ह्रस्वत्वपक्षे दुण्हं । दुण्ह । विण्हं विण्ह उभयमपीष्यते ॥
भ्यसि-दोसो-बुत्तो दोओ दोउ ॥
- २५ शौरसेन्यां दोदो । दोदु । दोहिन्तो । दोसुन्तो ॥

पद्यो तूष्णा ॥ दोसुं दोसु ॥ एवं वेत्तो । वित्तो । वेओ । वेड इत्याद्युच्चेयम् ॥
त्रिंशदो बहुवचनान्त एव ॥ जसिंति ॥
तिणि चिट्ठिंति । पेच्छ वा ॥ [= जस किञ्च, जीयि वा तिष्ठन्ति त्रीन् त्रीणि
वा प्रेक्षस्व] ॥

तृतीयेति ॥ मिसो हिः । तीहिं । तीहि ॥ ५
चतुर्थ्याः चतुष्पाद्—आस्—अह—एह हस्व । तिण्ह । तिण्हं ॥
असि-सित्तो । तीथो । तीड ॥
छौरछेन्यां—खीदो । तीडु । तीहिन्तो । तीसुन्तो । पद्यो तूष्णा ॥ तीसुं ।
तीसु ॥ १।२॥

२७३ चतुरशब्दस्य चत्तारि चत्तारो चउरो तथा ॥ १०
दीर्घो वा चतुरोनामि पञ्चादेराशताम्र होत् ॥ ६।३॥
चतुरिति । तथेति जज्ञ-जस्य्यां सहितस्य चतुर एते जय. स्युः ॥ चत्तारि
चिट्ठन्ति पेच्छवा । [= चत्वार चतस्र. चत्वारि तिष्ठन्ति । चतुर. चतस्र चत्वारि
प्रेक्षस्व वा] ॥ भिसादिषु लोपोन्त्यहत् । क र च—इति तत्प्रोप । मिसो हिः ॥
दीर्घेति ॥ आम्-जज्ञेबु श्यादिषु परेषु चतुरोन्त्यस्य दीर्घो वा ॥ चउहिं । १५
चउहि । चउहि । चउहिं ॥ चउहिन्तो । चउहिन्तो । चउसुन्तो । चउसुन्तो ।
चउसु । चउसु ॥ चउसु चउसु ॥

अनामि किम् ॥ चउण्ह । चउण्ह ॥
पञ्चादिषु जज्ञशब्दे. संस्कृतवच्च ॥
पञ्चेति ॥ अत एमिस्सुपो. इति विहितमेव पञ्चादिषु शतपर्यन्तेषु न स्यात् ॥ २०
अनदन्तत्वादेव सिद्धे. पद्-षट्-सप्तसु अनुवादोयम् स्पष्टार्थः ॥ दशदौ तु
विध्यर्थः ॥ पंचहिं । पंचहि ॥ पंचत्तो । पंचाओ । पंचाड । पंचाहिन्तो । पंचा-
सुन्तो ॥ पचयह । पचण्ह ॥ पचसुं । पचसु ॥
षट्शब्दस्य छादेशो अन्त्यलोप । छ चिट्ठन्ति पेच्छ वा [षट् तिष्ठन्ति प्रेक्षस्व
वा] ॥ छण्हं । छण्ह ॥ छत्तो । छओ । छाउ । छासुन्तो ॥ छण्ह । छण्हं । छसु । २५
छसु ॥

सप्त-शब्दस्य युक्ताद्या. इति पलोपे तस्य द्वित्वम् । सप्त चिट्ठन्ति पेच्छ वा +
[= सप्त तिष्ठन्ति प्रेक्षस्व वा] ॥ सप्तहिं । सप्ताओ । सप्ताड । सप्ताहिन्तो ।
सप्तासुन्तो । सप्तण्ह । सप्तण्ह । सप्तसु । सप्तसुं ॥

अष्टनो नलोपे हस्व ड. । अष्टादिषु द्वित्वम् । अष्ट चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ ३०
अष्टहिं । अष्टहि ॥ अष्टण्ह । अष्टण्ह ॥ अष्टसु । अष्टसुं ॥

एव नव ॥६१३॥

२७४ दशनो दह वा प्रायः सख्यादेस्तु रहः स्मृतः ।

द्वेर्धा ते त्रयसः पञ्चपञ्चाशद्विंशति पण्यच ॥६१४॥

दशेति ॥ दह । दस ॥ दसमुहो दहमुहो [= दशमुल] ॥ दहरहो ।

८ [= दशरथ] ॥

दसहिं । दहहिं । दहतो । दहाभो । दहादो दहाउ । दहासुन्तो । दहणह ।

दहणह । दहसु ॥

प्रायोग्रहणात् कश्चिन्न स्यात् ॥ दसमी अवस्था । [= दक्षमी अवस्था] ॥

दससु विसासु [= दक्षसु विष्णु] ॥

१० सख्येति । सख्यापूर्वस्य दशनो रह इत्यादेशः स्यात् ॥ एगारह । एगारह ॥

[= एकादश] ॥

द्वेर्वेति ॥ पूर्वपदस्य द्विशब्दस्य वा इति एवर्गावादेशः स्यात् ॥ बारह

विद्वग्नि वेच्छ वा ॥

पूर्वपदस्येति बाहुलकात्कल्पते ॥

१५ ते इति ॥ पूर्वपदभूतस्य त्रयस् इत्यस्य ते इत्यादेशः स्यात् ॥ तेरह ॥

पञ्चेति । पञ्चन्-शब्दस्य पण्य इत्यादेशः स्यात्पञ्चाशच्छब्दे दशन्-शब्दे च

परे ॥ पण्यरह । पञ्चदशेत्यर्थः ॥६१४॥

२७५ चतुरश्रो-चउ ततो दशनो रहः सोलहः ॥

स्युर्वीसत्तीसचालीसा विशत्यादित्रयः क्रमात् ॥६१५॥

२० चतुरशब्दस्य चो-चउ इत्यादेशौ स्त सख्यायां परपदे ॥ चतुरशब्दात्परस्य

दशन्-शब्दस्य द्विदकारादिर्दह इत्यादेशः स्यात् ॥ चोहह । चउहहे ॥

सोलहेति । षोडशेत्यस्य निपातनमेतत् । दशनो रहानावे दस्य लत्वं

सस्य हत्व षष क्त्वाभावश्च निपातनात्सिद्धम् । सोलह राजानो [षोडश राजानः ॥]

२५ सप्तनः पक्षोप-तद्वित्वे दशनो रहः दशविंश-इत्यात्वं सप्तरह [सप्तदश] ॥

इत्य ङ् । द्वित्वम् । अष्टारह [= अष्टादश] ॥

स्युरिति ॥ विंशतित्रिंशच्छत्वारिंशदित्येषां क्रमात् बीस-तीस चालीस-इत्यादेशाः

स्यु ॥ एगोखबीसा । एगोखबीसा । ऊखबीसा ऊखविंशतेः ॥ बीसा-[विंशतिः] ॥

बाबीसा [= द्वाविंशतिः] । तेबीसा [= त्रयोविंशतिः] ॥ चोबीसा । चोबीसा

३० [= चतुर्विंशतिः] ॥ पंचबीसा [= पञ्चविंशतिः] ॥ छबीसा [= षड्विंशतिः] ॥

युक्तायः इति पक्षोपे शेषादेश इति लक्ष्यं द्वित्वम् । अष्टाबीसा [अष्टाविंशतिः] ॥

एकोनचत्तीसा [= एकोनत्रिंशत्] । ऊनत्रिंशत् ॥ तीसा = [त्रिंशत्] ॥ एकत्तीसा
एकत्तीसा [= एकत्रिंशत्] ॥ ढात्रिंशत् । डेर्वा चीसादेके कृते इत्येके । नत्तीसा ॥
तेत्तीसा [= त्रयस्त्रिंशत्] ॥ चोत्तीसा । चठत्तीसा [= चतुस्त्रिंशत्] ॥
पंचत्तीसा [= पञ्चत्रिंशत्] ॥ छत्तीसा [= षट्त्रिंशत्] ॥ सत्तत्तीसा
[= सप्तत्रिंशत्] ॥ अट्टत्तीसा [= अष्टत्रिंशत्] ॥

५

नत्तीसातिरिक्तेषु पृथक्पदविवक्षया तकारस्य द्वित्वम् न इत्येके ॥ एओण-
चालीसा [= एकोनचत्वारिंशत्] ॥ चालीसा [= चत्वारिंशत्] ॥ एगचालीसा ।
एअचालीसा । चलोपोपीत्येके एगचालीसा [= एकचत्वारिंशत् ॥ ६।५॥

द्विचत्वारिंशे—

२५६ द्विमुखश्च द्विकृत्वश्च द्विवारं द्विविधो द्विपात् ।

१०

द्विमात्रं च द्विवचनं द्विजातिश्च द्विवाचिकः ॥ ६।६॥

२७७ द्वयादिः कलः पदः पादश्चत्वारिंशो गुरुर्लघुः ॥

पञ्चाशत्सप्ततिः षष्टिर्नवतिर्द्विसहस्रपात् ॥ ६।७॥

२७८ सद्विरेफ-द्विजिह्व इस्तादौ-द्वेर्दुरिष्यते ॥

द्विधा-द्वितीय-द्विगुणा-द्विदलेषु तु वा भवेत् । ६।८॥

१५

द्विमुखेति ॥ चलोपः । दुआलीसा [= द्विचत्वारिंशत्] । तेआलीसा
[= त्रिचत्वारिंशत्] । चोआलीसा । चठआलीसा [= चतुश्चत्वारिंशत्] ॥ पंच
आलीसा [= पञ्चचत्वारिंशत्] । छआलीसा [= षट्चत्वारिंशत्] ॥ सत्तआलीसा
[= सप्तचत्वारिंशत्] ॥ अट्टआलीसा [= अष्टचत्वारिंशत्] ॥ अष्टाचत्वारिंशोऽप्येत-
देव ॥ दीर्घइस्वौ समासेत्वाम् इति वचनात् ॥

२०

एकोनपञ्चाशत् । लोप्योऽस्वहल् इति तलोपः । शषो स त्रिज्यामाप् ॥ पञ्चः
पञ्चाशदक्षिण पण्य च इति पण्णादेशः । एओणपण्णासा [= एकोनपञ्चाशत् ।
पण्णासा [= पञ्चाशत्] ॥

२७९ दशविंशे सप्तन आ-पञ्चाशे त्वेकपञ्चनोः ।

सप्ताष्टनोश्च पञ्चो वा पण्णो दीर्घान्तु पस्य वः ॥ ६।९॥

२५

दशेति । सप्तनः अस्व स्याद्दशविंशतिशब्दोऽर्थो परयोः । पञ्चाशदष्टदशे तु परे
एकपञ्चसप्ताष्टानामात्वं स्यात् ॥

पञ्चो इति । पञ्चाशति परे पञ्चशब्दस्य पण्णादेशो वा स्यात् ॥

दीर्घादिति ॥ दीर्घात्परस्य पण्णादेशस्य पस्य वः स्यात् । एआवण्णा ।

एकपण्णासा [= एकपञ्चाशत्] ॥ ६।९॥

३०

पञ्चाशतो वा संख्यादेः शस्य लुक् सप्ततौ रितेः ।

संख्यादेः सप्त तेः सस्य ह्रस्वमिच्छन्ति केचन ॥६॥१८॥

पञ्चाशोति । बावण्णा सा । द्विपञ्चाशतस्तु दुपण्णासा । दुपण्णा ॥

तेवण्णासा । तेवण्णा ॥ चोवण्णासा । चडवण्णासा । चोवण्णा । चडवण्णा ॥

५ पंचावण्णासा । पंचावण्णा । पवणपण्णासा । पणपण्णा ॥ छप्पण्णासा ।

छप्पण्णा ॥ सचावण्णासा । सचावण्णा । अष्टापञ्चाशोप्येवम् ॥ अट्टावण्णासा ।

अट्टावण्णा [= अष्टापञ्चाशत्] ॥

षष छः । छस्य छ् । द्वित्वम् ॥ एओणछट्ठी [= एकोनषष्टि] ॥ छट्ठी

[= षष्टि.] ॥ एक्कछट्ठी [= एकषष्टि] ॥ द्विषष्टि = दुछट्ठी ॥ तेछट्ठी

१० [= त्रिषष्टि.] ॥ चोछट्ठी । चडछट्ठी [= चतुषष्टि.] ॥ पचछट्ठी [= पञ्च-

षष्टि] ॥ पंचछट्ठी [पञ्चषष्टि] ॥ छच्छट्ठी [= षट्षष्टि.] ॥ सत्तछट्ठी

[= सप्तषष्टि.] ॥ अट्टछट्ठी [= अष्टषष्टिः] ॥

एकोनसप्ततौ—सप्तैति । सप्तति-शब्देतिशब्दस्य रि-आदेशः स्यात् ॥

एओणसत्तरी [एकोनसप्तति] ॥ सत्तरी [= सप्तति] ॥ एअसत्तरी

१५ [= एकसप्तति] ॥ दुसत्तरी । बासत्तरी [= द्वासप्तति.] ॥ तेसत्तरी

[= त्रिसप्तति] ॥ चोसत्तरी । चडसत्तरी [= चतुसप्तति] ॥ अट्टसत्तरी

[= अष्टसप्तति] ॥

सख्यादेरिति ॥ तेन एकहचारी [= एकसप्तति.] । बाहचारी [द्वासप्तति]

इत्याद्युदाहरन्ति ॥

२० अशीतेः सत्वे क ग च—इति तलोपे बोद्धव्ये इति नित्यम् इकारयो सम्भौ

सवर्णे एगासी [एकाशीति] । वासी [द्व्यशीति] दीर्घह्रस्वौ समासेचाम् इति

अकारस्य दीर्घः ॥ तिआसी [= त्र्यशीति] । चोआसी । चउआसी [= चतुर-

शीति] ॥ पंचासी [= पञ्चाशीतिः] ॥ छासी [= षडशीति] ॥ सत्तासी

[= सप्ताशीति] ॥ अट्टासी [= अष्टाशीति] ॥

२५ एओणणवई [= एकोननवतिः] ॥ णवई [= नवति.] ॥ नवतेस्तलोपे

अभ्येयां स्वास्-जश्-शस्-लुक् हि सु... इति दीर्घः ॥ दीर्घह्रस्वौ समासेचाम्

इति पूर्वपदान्तस्य दीर्घः ॥ एगाणणवई । एकाणणवई [एकनवति] ॥ बायावई

[द्विनवति] ॥ तेणवई [त्रिणवति] ॥ चोणवई ॥ पंचाणवई [= पञ्चनवतिः] ॥

छाणवई [= षडणवतिः] ॥ सत्ताणवई [= सप्तनवति.] ॥ अट्टाणवई

३० [= अष्टानवति] ॥ एओणसअ [= एकोनशतम्] ॥ सअ [= शतम् ॥

शतस्य तलोपे वनवद्भूपम् ॥ एव सहस्रादेरप्युभयम् ॥६॥१९॥

- २८१ इह सामान्यतः सिद्धा अपि केचिन्निपातितः ॥
 निपातनप्रसिद्धाश्च विशेषेणोपलक्षिताः ॥६।१०॥
- २८२ सकृदुक्तौ मन्दधिया सन्देहो मा स्म भूदिति ॥
 सामान्यतः सिद्धमपि पर्यायेण समुच्चितम् ॥६।११॥
- २८३ निपातनेषु पर्याय-सौकर्यप्रतिपत्तये ॥
 एवमुच्चावचमिह समाधेयं सुधीवरैः ॥६।१५॥
- [इति सख्यासजक षष्ठ प्रकाश]

५

— ० —

**मसमः प्रकाशः
अथ तिङन्ता निरूप्यन्ते**

२८४ धातोर्हलन्तस्यादन्तो लोप्या विकरणाः क्वचित् ।

अद्वा तिङ्यनदन्तेभ्यो गुणः सर्वत्र न क्वचित् ॥७।१॥

धातोरिति । हलन्तस्य धातोरभ्ये अकार प्रयोक्तव्यः । भमइ [= आभ्यति] ॥

उबममइ [= उपशाभ्यति] ॥ रुधइ [= रुणद्धि] ॥ कुणइ [= करोति] ॥

५५ किणइ [= क्रीणाति] ॥ हणइ [= हन्ति] ॥ हलन्तस्य किम् । होइ [= भवति] ॥

जंभाइ [= जृम्भते] ॥

लोप्या इति ॥ सस्कृते सिद्धरूपे प्राकृता शब्दादयो विकरणा निवर्त्या ॥

होइ [= भवति] ॥ रुंधइ [= रुणद्धि] ॥ सुणइ [= शृणोति] ॥ करइ [= करोति] ॥

क्वचिदिति किम् । जयइ [= जयति] ॥

१० अद्वेति । अदन्तमिञ्जानन्तेभ्यो धातुभ्यः अकारागमो वा स्यात्तिङि परे ॥

पाइ । पाअइ [= प्राप्नोति] ॥ धाइ । धाअइ [= धावति] ॥ जभाइ । जभा-

अइ [= जृम्भते] ॥ विक्रेइ । विक्रेअइ [= विक्रीणाति] ॥ होइ । होअइ ।

[= भवति] ॥

अनदन्तेभ्य किम् । हसइ [= हसति] ॥ भमइ [= आभ्यति] ॥

१५ गुण इति सर्वत्र प्रत्ययमात्रेऽङिष्वेपि अजन्तस्य गुण स्यात् । नेइ

[= नयति] । नेभि [= नयन्ति] ॥ नेऊण [= नीत्वा] ॥ जेऊण [जिम्वा] ॥

लोऊण [= सुपित्वा] ॥ मोइस्स [= मोदित्वे] ॥

नेति ॥ नीओ [= नीत] ॥ उङ्गीणो [= उङ्गीन] ॥७।१॥

२८५ ऋतस्त्वरः वृषादीनामरि दीर्घो रुषादिषु ॥

२० चि जि श्रु हु स्तु-लू-पू-धू-भ्यो णो ह्रस्वश्च वा क्वचित् ॥७।२॥

ऋत इति ॥ ऋकारस्य अर् इत्यादेशः स्यात् । तकार उच्चारणार्थः ॥

करइ [= करोति] ॥ धरइ [= धरति] । हरइ [= हरति] ॥ तरइ [= तरति] ॥

वृषेति ॥ वृषादीनामृकारस्य अरि इत्यादेशः स्यात् । वरिमइ [= वर्षति] ॥

मरिसइ [= मर्षति] ॥ हरिसइ [= हृष्यति] ॥

२५ दीर्घ इति ॥ रुसइ [= रूष्यति] ॥ तूसइ [= तुष्यति] ॥ मूसइ

[= सुप्याति] ॥ वृसह [वृष्यति] । वृसह [= वृष्णाति] ॥ इत्यादि-
स्वदशाः कृपादयः ॥

चिजीति ॥ चिञ् अयने इत्यादिभ्यो ण इत्यागमः स्यात् । धातोश्चाचो इस्वः ।
चिणह [= चिनोति] ॥ जिणह [= जिनाति] ॥ सुणह [= शृणोति] ।
हुणह [= जुहोति] ॥ धुणह [= स्तौति] ॥ लुणह [लुनाति] ॥ पुणह ५
[= पुनाति] ॥ धुणह [= धुनोति] ॥

वेति ॥ एषु केषाचित् वा स्यात् ॥ उचिणह । उच्वेह [= उचिनोति] ॥
जयह । जिणह [जयति] ॥ जेऊण । जिणिऊण [= जित्वा] ॥ सोऊण ।
सुणिऊण [श्रुत्वा] ॥ ७।२॥

२८६ औरवः स्याद् धातोस्तु खा-धैकत्वे सृजेः सिरः ॥ १०

द्वित्वमन्त्यस्य शक्-जिम्-लग्-भग्-कुप्-नश् पट्-लट्
त्रुटामटः ॥ ७।३॥

२८७ तुद् नट्-सिजादेश्च प्रादेर्वा मीलेर्वा चल-स्फुटोः ॥

दि दे स्तः प्रथमाद्यस्य वचनस्य कचिस्त्वरे ॥ ७।४॥

ओ इति ॥ धातोस्वर्यस्यावादेशः स्यात् । निहृते [= नहवह] ॥ १५
व्यवते [= चवह] ॥ रौति = रवह ॥ प्रसूते = पसवह ॥

खा-धेति ॥ खाट मङ्गणे । धा गतिशुद्ध्यो । अनयोः । क्रमात् खा धा
इत्यादेशौ स्तः एकवचने परं ॥ खाह [= खादति] । खाउ [= खादतु] ॥
खाहिह [= खादिष्यति] ॥ धाह [= धावति] । धाउ [= धावतु] ।
धाहिह [धास्यति] ॥ २०

एकत्वे किम् । [खादन्ति =] खादति ॥ [धावन्ति =] धावति ॥

बाहुलकात्कचिन्म ॥ धावह ॥

सृजेरिति । सृजधातो सिर इत्यादेशः । निसिरह । विसिरह [= व्यवसृजति] ॥
द्वित्वमिति । सक्कह [= शक्नोति] ॥ जिम्मह [= जेमति] ॥ लग्गह
[= लगति] ॥ २५

प्रादेरिति ॥ पमिल्लाह । पमीलह [= प्रमिलति] ॥

प्रादे किम् । मीलह [= मिलति] ॥

वेति ॥ अनयोरन्त्यस्य वा द्वित्वं वा स्यात् ॥ चल्लह । चलह [= चलति] ॥

फुटह । फुटह । [= स्फुटति] ॥

दिदे इति । तिडा प्रथमपुरुषैकवचनस्य स्थाने दि-दे इत्यादेशौ स्तः । हसह ३०
[हसति] । वेवह [= वेपते] ॥ होह [भवति] ॥ क ग च-इति दलोपः ।
हसण् । वेवण् ॥

दकारोच्चारण शौरसेन्यादौ अवणार्थम् ॥ यथा
चित्ते चिहुट्टदि ण खुट्टदि सा गुणेषु
सेज्जासु लोट्टदि विसट्टदि दिम्मुहेसु ।
बोलम्मि वट्टदि पवट्टदि कव्ववन्धे
प्रायेण तुट्टदि चिर तरुणा तरट्टी ॥

५

क्वचिदिति । प्रथमेकवचनस्य क्वचित् इरे इत्यादेश स्यात् ॥

सूसहरे गामचिक्खल्लो = शुष्यति ग्रामकर्दम ॥७।४॥

२८८ अदन्तादेव देसे स्तः इरे-न्ति-न्ते बहुष्विह ॥

सिसेस्तो मध्यमस्यादेरिस्था हच्च बहुष्विह ॥७।५॥

१० अदन्तेति । योयमुक्तः प्रथमाद्यस्य दे-आदेशो यश्च मध्यमाद्यस्य मे आदेशो
वक्ष्यते तौ द्वावपि अदन्तादेव धातो स्त नान्यत इति नियम्यते ॥ हसप् ॥
हससे ॥

अदन्तादेव किम् । होइ । होसि ॥ ठाइ । ठासि [= तिष्ठति । तिष्ठसि] ॥

इरे इति ॥ प्रथमपुरुष बहुवचनस्यैते त्रय स्युः ॥ दोण्णि वि ण पटुप्पिरे बाहु =

१५ द्वावपि न प्रभवतो बाहु ॥ विष्णुहिरे विष्णुभ्यन्ति इत्यर्थः । होति [= भवन्ति] ॥
वेवति [= वेपन्ते] ॥ गज्जति ॥

गज्जन्ते स्वे मेहा वीहन्ते रक्खत्ताण च ।

उप्पज्जते कइहिअत्ताअरे कव्वरअत्ताइ ॥ =

गज्जन्ति रवे मेघा विध्यन्ते राक्षसाना च ।

२० उत्पद्यन्ते कविहृदयसागरे काव्यरत्नानि ॥

मिसेरिति । म यमपुरुषेकवचनस्य सि से एतौ स्त ॥ हससि । हससे ।

वेवमि । वेवसे ॥ अदन्तादेव दे से स्त इति नियमान्न हसे । होसि । ठासि ॥

इत्येति ॥ इह मध्यमबहुवचनस्येतौ स्त । हमित्था । हसह । वेवित्था ।

वेवह ॥

२५ सूत्रद्वय-सदश-पाठात् इत्या प्रथमैकवचनस्यापीष्यते । ज ज ते रोइत्या =
यद्यस्ते रोचते ।

हचश्चकारो विशेषणार्थ ॥७।५॥

२८९ मि-बिन्दू उत्तमस्यादेः बहुष्वस्य तु मो मुमाः ॥

मौ परे त्वत् आत्व वा इत्वा स्वे मो-मु मेषु वा ॥७।६॥

३० मीति ॥ उत्तमपुरुषैकवचनस्येतौ स्त । होमि । हसामि । वेवामि ।

बहुजाणुअ रुसिउ सकरु शक्नोमि इत्यर्थः । न मर = न म्रिये
इत्यर्थः ॥

वह्निः । अरयोऽपमरय बहुवचनस्य एते स्युः ॥ हसामो । हसामु ।
हसाम । = [हसाम.] ॥ तुवरामो । तुरामु । तुराम = त्वराम* ॥

माविति । उत्तमैकवचनादेशे मि-शब्दे परे आत्वं वा स्यात् । हसमि ।
हसामि ॥ जाणमि । जाणामि [= जानामि] ॥ लटलोटोस्तु पृथ्वमपि वक्ष्यते ॥
हसेमि । जाणेमि ॥ अत किम् । होमि ॥

इत्येति । एषु परेषु अत इत्वमात्रं च वा स्यात् । पक्षे दन्तत्वमौत्सगिकम् ।
भणिसो । मणामो । भणमो ॥ पढसु । पढामु । हसिम । हसाम । हसम ॥

अत इत्येव । होमो । ठामो ॥७॥६॥

२६० लट्-लोट शत्रुषु वा एत्वं कचिच्चात्व कचिच्च न ।

लट्-लिङ्-लोट्-लुट्-लृट् ज्ञ-ज्ञा वा स्तत एच्च तयोरतः ॥७७॥ १०

लटिति । पृषु परेष्वात् एत्वं वा स्यात् । हसइ । हसेइ । हसति । हसमि ।
हसेसि । हसमि । हमेमि । हम्मो । हसेमो । हसामो । हसिसु । हमेसु ।
हसामु ॥ एवं हसेम इत्यादि ॥

लोट्—हसउ । हसेउ ॥ एव सर्वत्र ॥

शत्रु—हसतो । हसेतो ॥

क्वचिदिति ॥ लडादौ अत आस्वमपि क्वचित्स्यात् । सुणाउ । सुणादु भव
[शृणोतु भवान्] । पक्षे सुणेदु । सुणदु ॥

कचिदिति ॥ एवमात्र च क्वचिन्न स्यात् ॥ जअह । जअउ । जअतो ॥

लङ्घिदि ॥ वर्तमानार्थलट विध्याद्यर्थयोश्च लिङ्-लोटोर्भावित्यर्थयोः लुट्-
लुटोश्च स्थाने ज-जा हत्यादेशौ स्तो वा तयोश्च परयोस्त एत्व च स्यात् । २०
हसेजा । सुणेजा । सुणेज । एव सर्वपुरुषेषु सर्ववचनेषु च उदाहार्यम् ॥

पणे हसइ । सुणइ । हमति । हससि । हसिंथा । हममि । हसामि ।
हसिमो । हसामो । हममो । हसिमु । हसमु । हमामु ॥ हसिम । हमम ।
हसाम । इत्यादि प्रागुक्तम् ।

एव लिङादावपि ॥ हसेजा । हवेज्ज । हसेत् । हसतु । हसिता । हसिष्यति २५
इत्यर्थ ॥

अन्ये पुनः अहसत् । अहासीत् । जहास । हस्यात् । अहसिष्यत् ।

इति लट्-लुङ्-लिट्-लिङ्-लृडाभ्यर्थे अविशेषेणादेशा बाहु ॥७७॥

२६१ अजन्तानां तु मध्येपि ज्ज ज्जा वास्तो लडादिषु ॥

लिङ्लोटोरेकवचमां क्रमात् उ सु मु हिश्च सौ ॥७८॥ ३०
अजन्तेति । अजन्तानां धातूनां लङादिषु परेषु ज-जा इत्येतौ विकरणवन्मध्ये

वा स्तः ॥ अपि शब्दालङ्कारादीनां स्थानेषु वा स्तः ॥ लटि— होजह । होजाह । होज । होजा । पक्षे होह । होजसि । होजासि । होज । होजा ॥ पक्षे होसि । होजमि । होजामि । होज । होजा ॥ पक्षे होमि ॥

एवं बहुवचनेऽप्युदाहार्यम् ॥

५. लिङ्लोटो—होजउ । होजाउ । होज्ज । होज्जा । पक्षे होउ । भवतु । भवेदा इत्यर्थः ॥

एवं पुरुषान्तरे वचनान्तरेपि ॥

लुट्-लोटो—होजहिइ । होजाहिइ । होज । होजा । पक्षे होहिइ ॥

भविता भविष्यति वा इत्यर्थः ॥

१०. एव पुरुषान्तरे वचनान्तरेपि ॥

अजन्तानां किम् । हसेज । हसेजा । तुषरेज्ज । तुषरेज्जा ॥

लिटिति ॥ प्रथमपुरुषाद्येकवचनानां क्रमादेत त्रय स्युः ॥ दि-दे-सि-से

मो-मु-मानामपवादः ॥ कगच—इत्यादिना द-लोपः ॥ होउ । हसउ ॥ एव

हसेत् भवत् इत्यर्थः । दकारोच्चारण शौरसेन्याद्यर्थम् ॥ एदु एदु पिअसखी

१५. [= एतु एतु प्रियमर्थाः] ॥ हससु तुम [= हस त्वम्] ॥

इत्वात्वं मो-मु-मे-पु वा ॥ हसिसु । हसामु अह [= अह तमेम्] ॥

हिइचेति ॥ मध्यमकवचनादेशस्य सोर्विषये हि स्यात् । चकारात्सुरपि ॥

होहि । होसु । वंहि । वेसु ॥७८॥

२६२ अतः परस्य सेस्त्विज्जस्विज्जहीज्जेलुकस्तु वा ॥

२०. बहुवचनानां तु वचसां लिङ्लोटोन्तुहमो क्रमात् ॥७९॥

अदन्तात्परस्य मध्यमैकवचनस्य स्थाने इज्जसु-इज्जहि-इज्जे लुक् चादेशः

वा स्युः ॥ तुम हसेज्जसु [= त्व हसे] हसेज्जेहि । हसेज्जे । हसअइए ।

इत्येव पक्षे हससु ॥

अतः किम् । होसु । ठासु ॥

२५. बहुवचनानां लिङ्लोटोर्बहुवचनानां स्थाने क्रमात् न्तु-ह-मो इत्यादेशः स्युः ॥

हसतु । हसह । हसामो । हसिमो । हसेयुः । हसेत । हसेम इत्यर्थः ॥ एव

तुवरतु । तुवरह । तुवरामो । तुवरिमो ॥

लोटोप्येतान्येव रूपाणि ॥ किन्तु लट्-लोट्-शतृषु वा एत्वम् इत्येत्वं

विशेषः ॥ तद्यथा । हसेउ । हसउ । हसेतु । हसतु ॥

३०. मध्यमस्यैकत्वे हसेसु । हससु । हसेहि । हसहि । हसेज्जसु ।

हसेज्जहि । हसेज्जे । हसे ॥

बहुत्वे हसेह । हसह ॥

उत्तमैकत्वे—हसेमु । हसमु ॥

इत्वात्वे मो-मु-मेषु वा इत्यात्वेत्वम् अपि—हसिमु । हसामु । हसेमा । हसिमो । हसमो । हसामो ॥

यदा तु लट्-लिट्-लोट्-लुट्-लृट् उज्ज उजा वा स्त एव तयोरतः इति प्रवर्तते तत्र पक्षे हसेज्ज । हमेज्जा ॥

एव सर्वपुरुषवचनेषु ॥

अजन्तानां तु मध्येपि उजे उजा वा स्तो लडादिषु इति पक्षे होज्जउ । होज्जाउ । होज्ज । होज्जा । होज्ज तु जा-पक्षेपि सयोगे हस्वता इति हस्व ॥ होज्जसु । होज्जासु । होज्जहि । होज्जाहि । होज्ज । होज्जा । होज्जह । होज्जाह । १० होज्ज । होज्जा । होज्जमो । होज्जामो । होज्ज । होज्जा ॥७।६॥

२६३ लिङादेशस्य उजस्याग्रे इकारो वा प्रयुज्यते ॥

स्वरात्लङ् लुङ्-लिट्-सी-ही हीञ् ईञ् हलन्ततः ॥७।१०॥

लिङेति ॥ होज्जइ । होज्ज ॥ भवेदित्यर्थ ॥ एव सर्वपुरुषवचनेषु ॥

स्वरादिति । स्वराद्वातो परेषामेषामैकस्य त्रयः स्युः सर्वपुरुषवचनेषु १५ अविशेषात् ॥ कार्मा । कार्ही । कार्हीअ । अकरोत् ॥ अकार्षीत् । चकार इत्यर्थः । ठार्मा । ठार्ही । ठार्हीअ ॥ होही । होर्हीअ सा तुम अह वा ॥

ईअ इति ॥ हलन्तात् लडादे ईअ इत्यादेश स्यात् । हुवीअ । अमवत् । अभूत् । बभूव इत्यर्थः ।

एव हसीअ । गण्हीअ ॥७।१०॥

२०

२६४ धातोरत इदेश स्याल्लुट्-लृट्-क्त्वा-तव्य तुमुषु च ।

धातोर्हि लृट्-लृटोर्वा तु स्साहास्तोभि ममोमुषु ॥७।११॥

धातोरिति । लुडादिषु पक्षे अत इस्वमस्व च पर्यायेण स्यात् ॥ हसिहिअ । हसेहिअ । हसिऊण । हसेऊण । हसिअण्य । हमेअण्य । हसिउं । हसेउ ॥

अतः किम् । होहिइ । काहिइ । काऊण ॥

२५

धातोर्हीति ॥ लृट्-लृटोर् परयोर्वातो परो हि-विकरण स्यात् । होहिइ । भविता । भविष्यति ॥ होहिति । होहिसि । होहित्या ॥ एव हसिहिइ । हसेहिइ । काहिइ ॥

उत्तमे तु—वा खिति ॥ उत्तमादेशेषु एषु परत स्सा-हा इत्येतौ स्त ॥ पक्षे हिरपि ॥ होस्मामि । होहामि । होस्साम । होहाम । होस्मामो । होहामो । ३० होस्सामु । होहामु ॥ पक्षे होहिमि इत्यादि [= भविष्यामि] ॥७।११॥

२६५ मेः स्सं वा वा कृदो हं वा हिस्सा-हित्या म-मो-मुषु ।

उज्जज्जा लृङः सर्वपुरुषवचनेष्वत एतयोः ॥७१२॥

मेरिति । लुट्लृटोरुत्तमैकवचनादेशस्य मे स्थाने स्सं इत्यादेश स्याद्वा ॥

अह होस्स । हसिस्स । हसेस्स [= हसिष्यामि] ॥ कित्तइस्सं कीर्तयिष्या-
५ मीत्यर्थः । पक्षे होहिमि । होस्सामि । होहामि । कित्तइहिमि ॥

वेति । कृजो दाजश्च परस्य लुट्लृडादेशस्य मे हं इत्यादेश स्याद्वा ।
काहं । दाह । करिष्यामि । दास्यामि इत्यर्थः । पक्षे काहिमि । काहिस्सामि ।
काहामि । दाहिमि । दास्सामि । दाहामि ॥

वा हीति ॥ षष्ठ्यर्थे सप्तमी । लुट्-लृटोरुत्तमपुरुषबहुवचनादेशानामेषा-
१० मंतौ वा स्त । होहिस्सा । होहित्या ॥ पञ्चे होहिम । होस्साम । होहाम ॥ एव
हसिहिस्सा । हसेहिस्सा । हसिहित्या । हसेहित्या ॥

उज्ज-उजादेशपक्षे तु हसेज्ज । हसेज्जा ॥ सो दे तुम तुम्हे । अह अम्हे
वा । एव पठेज्ज पठेज्जा ॥ अजन्तानान्तु होज्जहिइ । होज्जाहिइ । होज्जा ।
होज्ज ॥ पक्षे हसिहिइ । हसेहिइ । होहिइ । इत्यादि ॥

१५ उज्जजेति ॥ लृङः सर्वपुरुषवचनानां स्थाने उज्जज्जा इत्यादेशो स्त ॥ तयोश्च
परयोरत एव वा स्यात् । होज्ज । होज्जा । अभविष्यदित्यर्थः ॥ हसेज्ज ।
हसेज्जा ॥७१२॥

२६६ न्तमाणावपि तस्य स्तोस्तेः स्यादस्थि तिवादिभिः ॥

सिर्वा सि सेभ्या म्हि-म्हो-म्हा वा भिमो सा क्रमान्न मुः ॥७१३॥

२० न्तमाणाति ॥ तस्य लृङ् स्थाने सर्वत्र न्तमाण इत्येतावादेशा स्त ॥ होन्तो ।
होमाणो ॥ अभविष्यत् । अहसिष्यदित्यर्थः ॥

अस्तेरिति ॥ तिवादिभिर्विभक्तिभि सहितस्यास्ते स्थाने अस्थि इत्यादेश
स्यात् ॥ अस्थि सो राआ [= अस्ति स राजा] ॥ अस्थि राआणो [= सन्ति
राजान्] ॥ अस्थि तुम तुम्हे ॥ [= अस्मि त्वम् । स्थ यूयम्] ॥ अह अम्हे वा

२५ [अहम् वयम् वा] ॥

सिर्वेति ॥ मध्यमपुरुषैकवचनादेशाभ्या सि-पेभ्या सहितस्यास्ते स्थाने
सिरादेशो वा स्यात् ॥ णिञ्चितो दाणि मि तुम=निश्चिन्त इदानीमस्ति त्वम् ॥ पक्षे
अस्थि तुम ॥

म्हीति ॥ उत्तमैकवचनादेशेन मिना सहितस्यास्ते म्हि बहुवचनस्यादेशेन
३० मो इत्यनेन सहितस्य म्हो इत्यनेन सहितस्य तु म्ह इत्यादेशो वा स्यात् ॥
एसम्हि ॥ एषास्मि ॥ गअम्हो = गता स्म ॥ अस्थि अह । अस्थि अम्हे ॥

न मुरिति ॥ उक्तमवहुवचनस्य विहितो मु. अस्तेर्न प्रयोक्तव्यः ॥ तथा
नोदाहृतम् ॥

एव लिङ्लोटो लुट् लृट्-लेट्-लृट्त्वपि रूपाणि ज्ञेयानि ॥७१३॥

२६७ लङ्-लुङ् लिङ्भिस्तु सहितस्यास्तेरासि अहेसि च ।

श्रुवः सोऽच्छ गमेर्गच्छ रुदेर्गेच्छ दृशेर्दच्छ ॥७१४॥ ५

२६८ विदेर्वच्छ मुचेर्मोच्छ वचेर्वोच्छ च लुट्-लृटोः ।

छिदेर्छेच्छ भिदेर्भेच्छ भुजेर्भोच्छ हि लुकू च वा ॥७१५॥

लङिति ॥ लिङाद्यन्तस्यास्तेरेतां स्त । आसि सो राआ राआणो तुम तुम्हे
अह अम्हे वा आसीत् ॥ अभूत बभूवेत्यर्थः ॥ एवम् आसम् । आसी । आस्त ।
आमम् । आस्म इत्याद्यर्थेपि योज्यम् ॥

१०

अहेसि सो ते तुम तुम्हे अह अम्हे इत्यादि ॥

शेष लङवत् ॥

शृणोते लटि सुणह । सुणेइ । सुणए । सुणति ॥ सुणते । सुणिरे ।
सुणसि । सुणसि । सुणित्था । सुणह । सुण । सुणेमि । सुणामि । सुणमि ।
सुणिमो । सुणामो । सुणेमो । सुणिमु । सुणमु । सुणेमु । सुणिम । सुणाम । १५
सुणेम ॥

उज उजादेशपक्षे तु सुणेज्ज । सुणेज्जइ । सुणेज्जा ॥

एव सर्वपुरुषवचनेषु । िङि मृणउ सा । लिङ्लोटोरेकवचसा क्रमाद् दु-सु सु
हिश्च सो इति सूत्रेण यात इत्यस्य उ-आदेश ॥ मृणउ सा = शृणुयात्सा
इत्यर्थः ॥

२०

क्वचिदात्वम् मृणाउ । सुणतु । सुणसु । सुणेज्जसु ॥ सुणेज्जहि । सुणेज्जे
सण वा तुम ॥ सुणह तुम्हे । सुणिमु । सुणामो । सुणिमो ॥

लोटोप्येवम् । ए-य विशेष । सुणउ । सुणाउ । सुणेतु सुणतु ॥ इत्यादि ॥

उभयत्र जज-उजादेशपक्षे सुणेज्ज सुणेज्जा इत्यवशिष्टम् ॥ सर्वपुरुष-
वचनेषु । लङ्-लुङ्लिटसु ईअ हलन्तत सुणीअ सो = अशृणोत् । अश्रोषीत् २५
शुश्राव वा ॥ एव सर्वपुरुषवचनेषु ॥

लुट्-लृटोस्तु—सुणिहिइ । सुणिहिमि । सुणिहित्था । सुणिहिइ ।
सुणिहिमि । सुणिस्सं । सुणिस्सामि । सुणिहामि ॥

बहुवचने तु सुणिहिमो । सुणिस्सामो । सुणिहामो । सुणिहिस्सा । सुणिहित्था ॥

दि दे स्त प्रथमाद्यस्य इति सूत्रेण ता इत्यस्य स्थाने दि इत्यादेश । सोच्छिइ ३०
श्रोता इत्यर्थः । एवमुभयोरप्युक्तम् ॥

पृथ्वपक्षे सुगोहिह इत्यादि ॥

उज-ज्जादेश-पक्षे तु सुगेज्ज सुगेज्जा ॥

इत्थेव सर्वत्र । लुक्प्येवम् ॥ न्तमाणयो पक्षे सुखतो । सुणमाखो अखो-
ष्यत् इत्यर्थः ॥

५ लुट्लुटोरपरो विशेषः ॥

श्रुव इति ॥ लुट्लुटो परयो श्रुणोत्यादीना सोच्छादय आदेशा वा स्युः ।
तेषु कृतेषु लुट्लुटोर्हि इति विहितस्य हेर्लोपश्च वा स्यात् ॥ सोच्छिह । सोच्छि-
हिह । सोच्छिति । सोच्छिहिति । सोच्छिसि । सोच्छिहिसि । सोच्छित्था ।
सोच्छिहित्था । सोच्छिह । सोच्छिहिह । सोच्छिमि । सोच्छिहिमि । सोच्छिस्सामि ।
१० सोच्छिहित्था ॥

एवमुभयोरपि ॥ गच्छिह । गच्छिहिह ॥ गच्छिति । गच्छिहिति । गच्छिसि ।
गच्छिहिसि । गच्छित्था । गच्छिहित्था । गच्छिहिह । गच्छिमि । गच्छिहिमि ।
गच्छिस्सामि । गच्छिहामि । गच्छिस्स । बिन्द्वादेशे गच्छ । गच्छिमो । गच्छिहिमो ।
गच्छिस्सामो । गच्छिहामो । गच्छिस्सा । गच्छित्था ॥ एवमुभयोरपि ।

१५ एव रुद्रादीनामप्युज्जेयम् ॥

पक्षे सुणिहि इत्यादि प्रागेवोदाहृतम् ॥ ७ । १५ ॥)

२९६ नामधातुषु तु प्रायः क्यङ्-ऋषोर्वा य-शब्द-लुक् ॥

णोः स्याददेदावभ्रावे न ज्ञादेरेत् कचिच्च नात्र ॥ ७।१६॥

नामेति । अनयोर्थः शब्दलोपः स्यात् । गुरुकायते = गुरुआइ ॥ पक्षे यमा-

२० लोपः । गुरुआअइ ॥ क्यप्—लोहिआइ । लोहिआअइ [=लोहितायते ॥

णेरिति । धाताणि प्रेरण इति विहितस्य णो स्थाने चत्वार एत आदेशा
स्युः ॥ दरिप्पइ । दरिप्पेइ । दरिप्पावइ । दरिप्पावेइ [= दर्शयति] ॥ कारइ ।

कारेइ । करावद् करावेइ । [= कारयति] ॥ सुणइ । सुणेइ । सुणावइ । सुणावेइ ।
[= श्रावयति] ॥ कारति । करेति । करावति । करावेति इत्यादि पूर्वप्रक्रियोन्नेया ॥

२५ नेति । ज्ञा अवबोधने । इत्यादे परस्यणरेत्वं न स्यात् ॥ जाणइ । जाणावइ ।
[= जानाति । ज्ञापयति] ॥

क्वचिदिति ॥ क्वचित् खेराव न स्यात् ॥ पावइ । पावेइ । प्रापयति ।
[प्रापयति] ॥ भावइ । भावेइ [= भावयति] ॥ ७।१६॥

३०० गुर्वर्वादेर्णस्त्वविर्वा स्यात् भ्रमेर्ण्यन्ते भमाड वा ।

१० भावकर्मार्थेषु तिङ्क्षु क्ते च स्यादावि लुक् च णोः ॥ ६।१७॥

गुर्वादेरिति ॥ सोमविअ । सोसिअ = शोषितम् ॥ तोसविअ । तोसिअ =
तोषितम् ॥

अमेरिति ॥ ण्यन्तस्य अमे. स्थाने वा ममाङ् इत्यादेशः स्यात् । ममाङ् ।
ममाङ् । पक्षे मामेङ् । ममाङ् । ममावङ् ॥

मावेति ॥ जे आवि इत्यादेशः स्यात् । पक्षे लुक् । कारीअङ् । करावीअङ् ।
कारिज्जङ् । कराविज्जङ् ॥ हासीअङ् । हसावीअङ् । हासिज्जङ् । हसाविज्जङ् ॥

क्ते—कारिअ । कराविअं [= कारितम्] ॥ खामिअ । खमाविअं [= क्षमा- ५
पितम्] ॥ ६ । १७ ॥

३०१ अत आत्वमदेर्लु आतोच्चावादिषु क्वचित् ।

ईअ-इज्जौ यको वास्तो डीस-वुच्चौ तु दृश्वचोः ॥ ७ । १८ ॥

अत इति ॥ यो स्थाने विहितेषु अत्-एत्-लुक् एषु कृतेषु धातोरत आत्वं
स्यात् ॥ कारङ् । कारेङ् । कारिअ । हासङ् । हासेङ् । हासिअ । मसामङ् । १०
ससामिअं ॥

आतो इति । आध आवे आवि इत्येषु तु परेषु धातोरत आत्वं च स्यात् । क्वचि-
प्रहरणं प्रयोगानुसारार्थम् । तेन अवादेशे नित्यम् ॥ करावङ् । उवसमावङ् ॥ आवे-
आव्योस्तु वेच्छन्ति ॥ करावेङ् । कारावेङ् । कराविअ । काराविअ ॥ हसावङ् ।
हामावङ् । हसाविअ । हसाविअ ॥ सिद्धरूपापेक्षयोपधाकारस्यात्वं विधीयते ॥ १५

आत. किम् । तोसवङ् [= तोषयति] ॥ दूमवङ् [= दूषयति] ॥

ईणुति ॥ भावकर्मणोविहितस्य यक. स्थाने एतावादेशौ वा स्तः ॥ हसीअङ् ।
हसिज्जङ् । हस्यते ॥ करीअङ् । करिज्जङ् ॥

पक्षे मए नवेज्ज न वज्जेज्ज । तेष लहेज्ज । लहेहिज्ज ॥

डीसेति ॥ अनयोरेतौ क्रमास्तः । डित्वात् टिलोपः ॥ दीसङ् [= दृश्यते] । २०
वुच्चङ् [= उच्यते] ॥

ईअ-इज्जयोरपवादः ॥ ७ । १८ ॥

३०२ द्विरुक्तो वो जि-श्रु-हु-स्तु-धू-पू-ल्वा वात्र लुक् यकः ॥

चेठ्ठा म्म ण्वअ खन्हन्योर्मोन्त्यस्य बहुल हनः ॥ ७ । १९ ॥

द्विरुक्तो इति । ज्यादीना द्विरुक्तो वकारोन्त आगमो वा । तत्र च कृते यको २५
लुक् स्यात् । यक्-प्रकरणाद् भावकर्मणोरिति गम्यते ॥ पक्षे यथाप्राप्तौ ईअ-
इज्जौ । जिअङ् । जिणीअङ् । जिणिज्जङ् ॥ [= जीयते] सुअङ् । सुणीअङ् ।
सुणिज्जङ् ॥ [= श्रूयते] ॥ हुअङ् । हुणीअङ् । हुणिज्जङ् ॥ [= हूयते] ॥ धुअङ् ।
धुणीअङ् । धुविज्जङ् ॥ [= स्तूयते] ॥ धुवङ् । धुणीअङ् । धुणिज्जङ् [= धूयते] ॥
पुअङ् । पुणीअङ् । पुणिज्जङ् [= पूयते] ॥ लुअङ् । लुणीअङ् । लुणिज्जङ् ३०
[= लूयते] ॥

लिङ्-लोटो-जिब्बड । जिब्बेड । जिब्बेज्ज । जिब्बेज्जा ॥

लङ्-लृङ्-लिट्-लुक् तु जिब्बीअ ।

लुट्-लोटोस्तु जिब्बिहड । इत्यादि ॥

पुरुषान्तरे वचनान्तरे चोह्यम् ॥

- ५ चेवेति ॥ चिञ् चअने इत्यस्य द्विरुक्तौ मकारवकारावागमौ वा स्तः । तत्र यको लुक् च ॥ चिम्मड । चिब्बड । पक्षे चिणीअड । चिणिज्जड ॥

खञ्जिति । अनयोरन्यस्य द्विरुक्तो मो वा स्यात् यको लुक् च ॥ हम्मड [= हन्यते] ॥ खम्मड [= खन्यत] ॥ पक्षे - हणीअड । हणिज्जड ॥ खणीअड । खणिज्जड ॥ खनिहिड । खणिहिड ॥

- १० बहुलमिति । हन्तेऽर्मान्तादेशो बहुल स्यात् । भावकर्मणोरुक्त ॥ क्वचिक्क-स्यपि ॥ हम्मड । हन्तीत्यर्थ ॥ क्वचिक्क भवति ॥ हतव्व । हतूण हओ ॥७११॥

३०३ दुहेदुम्भ लिहेलिम्भ वहेवुम्भ निपात्यते ।

हस्य ढभः अत उत्त्व च वा वहेर्वा निपात्यते ॥७२०॥

दुहेरिति । भावकर्मणोर्वा यको लुक् इत्याप्रकारणान्तमनुसन्धेयम् । अनेक-

- १५ वर्णादेशादन्यन्नान्यभ्य च इति ॥ दुढमड । दुह्यत इत्यर्थ ॥ पक्षे--दुहिज्जड [दुह्यते ।

लिहरिति । लिढमड । लिहिज्जड [लिह्यते] ॥

वहेरिति ॥ वुढमड । वहिज्जड [उह्यते] ॥७२०॥

३०४ रुधे रुढमाथ समुपानुभयो रुड्मेत्यपीष्यते ॥

- २० वन्धेवज्जम् दहेर्दज्जम् वाहिण्प व्याह्वयः स्मृतः ॥७२१॥

रुधेरिति ॥ रुढमड । रुहिज्जड ॥

अथेति ॥ मरज्जड ॥ उवज्जड । अणुरुज्जड ॥ पक्षे मरुढमड । सरुधि-ज्जड ॥ इत्यादि ॥

बन्धेरिति । वज्जड । बधिज्जड ।

- २५ दहेरिति । डज्जड । डहिज्जड ॥

वाहिण्येति । वाहिण्पड । वाहिज्जड । व्याह्वयत इत्यर्थः ॥७२२॥

३०४ द्विरन्त्यो गम-हस-रुव भण्-लभ्-कथ-मुज्-स्पृशाम् ।

वृ जृ-हृ-कृ-श्रुताभीरः सिण्पः स्निह्-सिचोः स्मृतः । ७.२२॥

द्विरन्त्येति ॥ गमादीनामन्त्यो वर्णौ द्विरुच्यत ॥ वा यको लुक् च ॥ गम्मड ।

- ३० हस्सड ॥

रुवेति कृतवान्तादेशो रुदिर्निदिश्यते ॥ रुव्वड । [= रुयते] भण्णड

[=मण्यते] । लब्धम् [लभ्यते] ॥ कथम् [कथ्यते] ॥ भुज्जम् [=भुज्यते] ॥

छुप्पम् । छिप्पम् [= स्पृश्यते] ॥

पक्षे गमिज्जम् इत्यादि ॥

तु इति । एषामृकारस्य ईर स्याद्वा यको लुक् च ॥ तीरम् । तरिज्जम् ।
[= तीर्यते] ॥ जीरम् । जरिज्जम् [= जीर्यते] ॥ होरम् । हरिज्जम् [=हिर्यते] ॥ ५
कीरम् । करिज्जम् [= क्रियते] ॥

सिप्पम् इति ॥ मिप्पम् । सिन्हाते । सिन्ध्यते वेत्यर्थः ॥ ७ । २२ ॥

३०६ अजेव्विदप्प आदप्प आरभेर्धप्प तु ग्रहेः ।

जानातेर्गान्व-गज्जौ स्तः स्पृशतेः छिप्प इत्यपि ॥७।२३॥

अजेरिति । विदप्पम् । विद्विज्जम् ॥

१०

आदेति आदप्पम् । आदवीअम् ।

आद्विज्जम् ॥

धेप्पेति । धेप्पम् । गेण्हिज्जम् ।

जानेति ॥ णव्वम् । णज्जम् । पक्षे ॥

जाणिज्जम् । मुणिज्जम् । [= ज्ञायते] ॥

१५

स्पृशेति । छिप्पम् । पक्षे छिविज्जम् ॥७।२३॥

इति भाव-कर्मसिद्धिः ।

३०७ इषुगमास्यमा छोन्तः छिद्धिदोस्तु नुमागमः ।

बुधयुधक्रुधसिधमुहां मोन्तस्य स्याद्द्विधोदितः ॥७।२४॥

इच्छिति । एषा च्छान्तादेशः स्यात् । इच्छम् [=इच्छति] । इच्छिहम् ॥ इच्छिडं ॥ २०

गच्छम् [=गच्छति] । गच्छिहम् [गमिष्यति] ॥ जच्छम् [= यच्छति] ॥ आसि

उपवेशने । सयोगे हस्वता ॥ अच्छम् । अच्छिहम् ॥

छिविति । अन्त इत्यधिकार कथेर्वा इति यावत् ॥ छिदम् [= छिनन्ति] ॥

मिदम् [= मिनन्ति] ॥ छिन्दिहम् [= छेत्स्यति] । भिन्दिहम् [= भेत्स्यति] ॥

बुधेति । एषामन्त्यस्य द्विरुक्तो ज्ञः स्यात् । बुज्जम् [= बुध्यते] ॥ जुज्जम् २५

[बुध्यति] ॥ कुज्जम् [= क्रुध्यति] ॥ सिज्जम् [= सिद्ध्यति] ॥ मुज्जम्

[= मुह्यति] ॥ ७ । २४ ॥

३०८ गृधेर्गिज्जम् रुधे रुंध रुब्ध रुज्जाः ढ सद्पतोः ।

वेष्टेर्वेढः समो वेल्ल उत्पूर्वस्य तावुभौ ॥७।२५॥

गृधेरिति । अस्याथ निपात्यते ॥ गिज्जम् ॥

३०

रुधेरिति । रुधम् । रुब्धम् । रुज्जम् । रुंधिहम् ॥

इति । अनयो ङान्तादेशः स्यात् ॥

सडइ [= सीदति] ॥ पडइ [= पतति] ॥

वेष्टेरिति । वेडइ । [= वेष्टयति]

सम्-पूर्वस्य वेष्टेर्वेल्ल स्यात् । सवेल्लइ ॥

५० उदिति । उत्पूर्वस्य वेष्टे वेड—वेल्ल इति द्वावपि स्तः ॥ उदोदलोपे ङोषादेश इति वस्य द्वित्वम् ॥ उव्वेल्लइ । उव्वेडइ ॥ ७।२४॥

३०८ उद्विजेरुच्चिवो व्रजन्तु मदा चो द्विर्व रुदनमोः ।

संपद्यति स्विदादीना द्विरुक्तो जोत्तिमो भवेत् ॥ ७।२६॥

उद्विजेरिति । उच्चिवइ । उच्चेवइ ॥

१० व्रजति ॥ एषा द्विरुक्तश्चोन्तादेशः । वच्चइ । [व्रजति] । वच्चइ [= व्रजति] । णच्चइ [= नृत्यति] ॥ मच्चइ [= माद्यति] ।

व इति । अनयोर्वोन्तादेशः स्यात् । रुवइ [= रोदिति] ॥ णवइ [= नमति] ॥

सपद्येति ॥ संपज्जइ । [= सपद्यते] ॥ सिज्जइ [= स्विद्यति] ॥ सर्वत्र

कवराम् [स्विद्यति] इति वलोप ॥ सव्वंग्गं सिज्जिरीए [= सर्वाङ्गं स्वेद-

१५ शीलाया इत्यर्थः ॥ ७।२६॥

३१० कथेस्तु वज्जरोप्पालपज्जराः पिसुणो वचः ।

बोल्ल सघोच्चुक-जपसीह-साहा भवन्ति वा ॥ ७।२७॥

कथेरेकादेशादेशा वा स्यु ॥ वज्जरइ । उप्पालइ । पज्जरइ । पिसुणइ ।

वचइ । बोल्लइ । संवइ । उच्चुक्कइ । जपइ । सीहइ । सीहइ । साहइ ॥ पचे

२० कहइ । कहइ ॥ ७।२७॥

१११ सिव्वरो दुःखकथने हस्तु जाणमुणौ क्वचित् ॥

दुगुच्छश्च दुगुच्छश्च ज्जुणश्च स्याज्जुगुप्सतेः ॥ ७।२८॥

णिव्वरेति । णिव्वरइ । दु ख कथयति इत्यर्थः ॥

ज्ञ इति । जानातेरेतौ प्रायेण स्तः । जाणइ । मुणइ । [= जानाति] ॥

२५ प्राचोभिधानात् भनजोषा इति णादेशोपि ।

जाणिअ । जाअ [= ज्ञातम्] ॥ जाणिऊण । याऊण [= ज्ञात्वा] ॥

जाणं । णाण [ज्ञानम्] ॥

दु इति । दुगुच्छइ । दुगुच्छइ । ज्जुणइ [ज्जुगुप्सते] ॥ गलोपे—दुउछइ ।

पणे जुगुच्छइ । जुउछइ ॥ ७।२७॥

१० ३१२ बुमुत्ते र्णोरवो बीजे र्वाञ्ज आचार जक्किपः ॥

ध्यागोर्भागौ उदोष्मस्तु घूमा अद्धस्तु सहर्हं ॥ ७।२१॥

बुभुक्षेरिति । गीरवइ । बुभुक्षइ ॥

बीजेरिति । आचारक्किवन्तस्य बीजे बीज्ज इत्यादेश । बीजवदाचरति = बीज्जइ । बीजइ ॥

ध्यागोरिति ॥ ध्यायतेर्गायतेश्च क्रमादेतौ स्तः ॥ अद्वा तिङ्ग्यनदन्तेभ्य इति अकारागमः ॥ झाइ । झाअइ । झाण [= ध्यायति । ध्यानम्] ॥ गाइ । गाअइ ५ [= गायति] । गाणं [गानम्] ॥

उदो इति ॥ उत्पूर्वस्य ध्यायतेर्धूमा इत्यादेश स्यात् । उदधुमाइ । उदधुमा-अइ [उदधुमायते] ॥

अद्द इति । अत्पूर्वस्य धाज सद्धइ इति स्यात् । सद्धइ अद्धाति इत्यर्थं ॥ जीर्भन्ति ण सद्धहिअ । [जीवन्ति न अद्धितम्] । सद्धइमाणो जीवो अद्धधानो १० जीव ॥७।२९॥

३१३ पिबतेः स्युः पिज्ज-डल्ल-पट्ट-घोट्टा विभाषया ॥

उद्वातेर्वसुआओरुम्मा समः स्त्यायतेस्तु खा ॥७।३०॥

पिबेति ॥ पिज्जइ । डल्लइ । पट्टइ । घोट्टइ । पक्षे पिअइ ॥

उद्देति ॥ उत्पूर्वस्य वा गतिगन्धनयोरित्यस्य एतौ स्त । वसुआइ । ओरुम्माइ ॥ १५

सम इति । सम परस्य ध्यै-स्यै-शब्द-संधातयोरित्यस्य खा इत्यादेश ॥

संखाइ [= संधायति] ॥ संखाअ [= सस्यानम् ॥७।३०॥

३१४ निद्रातेरुंध-ओहीरो आइग्धो जिघ्रतेस्तु वा ॥

निरप्प-चिट्ठ-ठाथकाः स्थः उदः कुक्कुरोट्ट च ॥७।३१॥

निर्पूर्वस्य ऋते उव-ओहीर एतौ स्त । उवइ । ओहीरइ ॥

२०

आइ इति ॥ आइग्गइ । आग्धाअइ ॥

निरप्पेति । तिष्ठतेरेते चत्वार स्युः ॥ निरप्पइ ॥ चिट्ठइ । ठाइ । ठाअइ ।

पट्टाविओ = प्रस्थापितः ॥ थक्कइ ॥ बाहुलकात् क्वचिन्मि । थाण [= स्थानम्] ॥

पत्थिओ [= प्रस्थितः] ॥ उत्थिओ [= उत्थित] ॥

[उद इति] । उद. परस्य तिष्ठतेरेतौ स्त । उक्कुक्कुरइ । उट्टइ [= उत्ति- २५ छति] ॥७।३१॥

३१५ वाप-व्वापो म्त्तायते स्तः स्नातेरब्भुत्त इत्यपि ॥

क्षयतेर्भिज्जनिज्जरौ निर्मोनिम्माण शिम्मवौ ॥७।३२॥

वापेति ॥ वाइ । पम्वाअइ ॥ मिलाइ [= म्लायति] ॥

स्नातेरिति ॥ अब्भुत्तइ । गहाइ [= स्नाति] ॥

३०

क्षयेति ॥ शिज्जअइ । शिज्जरइ ।

निर्मो इति । निर्-पूर्वस्य माळ माने इत्यस्य एतौ स्त ॥ जिम्माणइ ।
जिम्मवइ ॥ [निर्भाति] ॥७।३२॥

३१६ छादेर्गुमोवाल-णूम-ढक्क-पण्वाल संणुमाः ।

निवारि-पाण्योर्निहोडो मिश्रेर्वीसालमेलवौ ॥७।३३॥

५ छादेरिति । लृट् अपवारणे इत्यस्य ण्यन्तस्यैतौ षडादेशाः स्युः । णुमइ । उवालइ । णूमइ । ढक्कइ । पण्वालइ । संणुमइ । छाअइ [= छादयति] ॥

निवारीति । निपूर्वस्य वृळ् पतेश्च ण्यन्तयोरय स्यात् । निहोडइ । पक्षे

निवारेइ । पाडेइ [निपातयति । निवारयति] ॥

मिश्रेरिति ॥ वीसालइ । मेलवइ । पक्षे मिस्सेइ । मिश्रयति

१० इहस्तु ॥३३॥

३१७ दूडस्तु दुमो धवलेर्दुमदूमौ विभाषया ।

विहोडाहोडौ तु ताडेस्तुलेरोहाम इत्यपि ॥७।३४॥

दूड इति । दूड व्यथने इत्यस्य दुम इत्यादेशः । दुमेइ । दूयत इत्यर्थः ।

पक्षे दवइ ॥

१५ धवेति । ण्यन्तस्य धवल्यतेरेतौ वा स्त ॥ दुमइ । दूमई । दूमिअ । पक्षे
धवलइ ॥

विहांडेति । विहोडइ । आहोडइ । पञ्च ताडेइ ॥

तुलेति ॥ ओहामइ । तुलइ ॥७।३४॥

३१८ ओलडोल्लुंड-पल्लत्था विरचेश्च स्पृहेः सिहः ।

२० तालिअट-भमाडौ स्तः भमेरुगस्तु उद्घटेः ॥७।३५॥

ओ इति । विपूर्वस्य रिचिर पृथग्भावे इत्यस्य ण्यन्तस्यैतौ स्युः ॥ ओलडइ ।

डल्लंडइ । पल्लत्थइ । पक्षे विरेअइ ॥

स्पृहंरिति । सिहइ । पक्षे फहेइ ॥

तालीति ॥ तालिअटइ । भमाडइ । पक्षे भमाडेइ । भामेइ । समावेइ ॥

२५ उगग इति । उत्पूर्वस्य घटेण्यन्तस्य उगग इत्यादेशो वा स्यात् । उगगइ ।
उगगाडेइ ॥

३१९ विप्पगालः पलावश्च हारवो नासवो नशेः ।

विउडश्च दशोर्दाव दस देक्खव इत्यपि ॥७।३६॥

विप्पेति । ण्यन्तस्य नशे पञ्चैते स्युः ॥ विप्पगालइ । पलावइ । हारवइ ।

३० नासवइ । विउडइ । पक्षे नासइ ॥

दशोर्ण्यन्तस्यैते त्रयः स्युः । दावेइ । दसेइ । देक्खवइ । पक्षे दुरिसइ ॥

३२० उद्भूलेगुंठ आसंघः संभावेयौ अपेर्जवः ॥

उत्सर्गोलाल-उत्पेल-गुलुगुंठाः स्युहममेः ॥७३॥

उद्भू इति । गुंठ इ । पक्षे उद्भूल इ ॥ आसंघ इ । संभाव इ ॥

गौ इति । ज्यन्तस्य अपतेः जव इत्यादेशः । जव इ । पक्षे आवे इ ॥

उत्पूर्वस्य नमेर्ग्यन्तस्यैते चत्वारः स्युः ।

५

उत्सर्ग इ । उत्ताल इ । उत्पेल इ । गुलुगुंठ इ ॥ पक्षे उन्नम इ ॥७३॥

३२१ वोक्ताचुकौ विज्ञपेः प्रस्थापेः पट्टवपेडवौ ।

अप्येरेलिलव-चचुप-पणामाः णिहुवः कमेः ॥७३॥

वोक्क इति । विपूर्वस्य ज्ञा इत्यस्य ज्यन्तस्यैतौ स्त । वोक्क इ । आचुकक इ ।

पक्षे विज्ञाव इ । [= विज्ञापयति] ॥

१०

[प्रस्थापे] पट्टव इ । पेंडव इ । पच पट्टाव इ । [= प्रस्थापयति] ॥

अप्येरेलिल । अलिलव इ । चचुप्य इ । पणाम इ । पक्षे अप्ये इ [= अपयति] ॥

णिहुव इति । स्वार्थे णिङ्गन्तस्य कमे णिहुव इत्यादेशः । णिहुव इ । पक्षे

कामे इ ॥ [= कामयते] ॥७३॥

३२२ लावेरोवाल-पन्वाली कम्पेर्विच्छोल इत्यपि ॥

१५

प्रकाशे गुण्य आरोपे वलः रञ्जेस्तु राव च ॥३७३६॥

लावेरिति ॥ ओवाल इ । पन्वाल इ । पक्षे ललोपे पावे इ ॥

विच्छोल इ । पक्षे कपे इ [= कम्पते] ॥

प्रेति । गुण्य इ । पञ्चास इ ॥ [= प्रकाशयति] ॥

आरो इति ॥ वल इ । आरोवे इ ॥ [= आरोपयति] ॥

२०

रञ्जेरिति । रावे इ । रंज इ ॥ ७३९ ॥

३२३ स्यातामोग्गाल-वग्गोलौ वा रोमन्धयत्तेरपि ।

विकोरोः स्यात्तु पक्खोडः परिवाडो चट्टेरपि ॥७४०॥

स्यातामिति ॥ ओग्गाल इ । वग्गोल इ । रोमन्ध इ ॥

विकोरोरिति ॥ पक्खोड इ । विकोड इ ॥ डमावेयौ नामधात् ॥

२५

परोति । परिवाडे इ ॥ चट्टे [= चटते] ॥७४०॥

३२४ वेष्टेस्तु परिआलः स्यारोले रंखोल इत्यपि ।

कीनः किणुः स्याद्वेर्वा केः भियो भावीह-भीति वा ॥७४१॥

वेष्टेरिति । परिआले इ । वेडे इ ॥ [= वेष्टयति] ॥

दोलेरिति ॥ रंखोल इ । दोल इ [= दोलयति] ॥

३०

कीन इति ॥ किणु इ । किणिणु इ [= कीनीति] ॥

वेरिति । वे० परस्व तु क्रीव० क्वे इत्यादेशो वा वा स्यात् ॥ विक्रवेइ ।
विक्रिणइ । [= विक्रीणाति] ॥

मियो इति ॥ माइ । माइअं । बीहइ । [= बिभ्यति] ॥

बीहिधं । भीह । भीओ ॥७१३॥

५ ३२५ लुक-लिक-लिहक्क गिरिगघ-गिबुक्का गिलीअ च ।

निलीड षड् बिलीडस्तु विरा अल्लीअ आलीड ॥७१४२॥

लुक्केति ॥ निपूर्वस्य लीक श्लेषणे इत्यस्यैते षडादेशा स्युः ॥ लुक्कइ ॥

लिककइ । लिहकइ । गिरिगवइ । गिबुक्कइ । गिलीअइ । पचे गिलिज्जइ ॥

विलीति ॥ वि-पूर्वस्य लीडो विरा इति स्यात् । विराइ ॥ विलिज्जइ ॥

१० अल्लीति ॥ आहपूर्वस्य लीड अल्लीअ इति स्यात् ॥ अल्लीअइ ॥

अल्लीणो । आलिज्जइ ॥७१४२॥

३२६ रुञ्ज-रुण्टौ तु वा रौतेः श्रुवः सुणहणावपि ॥

भवतेर्हो-हुव-हवा उद्भवस्तूभुअः कचित् ॥७१४३॥

रुञ्जेति ॥ रौतेरेते स्युः । रुअइ । रुण्टइ । रवइ ॥

१५ अवेति ॥ अ्रु अवणे इत्यस्य एतौ स्तः ॥ सुणइ । हणइ ॥

अवेति च ॥ अस्यैते त्रयो वा स्युः ॥ होइ । होंति ॥ हुवइ । हुवति ।

हवइ । हवति । पचे भवइ ॥

उदिति ॥ उत्पूर्वस्य भवते । उब्भुअ इत्यप्यादेश स्यात् ॥ उब्भुअइ

भवं ॥७१४३॥

२० ३२७ प्रभौ प्रभवतेर्हुप्पो दिदेर्ध्यामितरत्र हुः ॥

निव्वडः स्यात्पृथक्स्पष्टे कर्त्तरि क्ते तु हरपि ॥७१४४॥

प्रेति ॥ प्रपूर्वस्य भवते हुप्प स्यात्प्रभौ कर्त्तरि ॥ अंगे छिअ ण पडुप्पइ ।

न प्रभवतीत्यर्थः ॥ दोवि या प्रहुप्पिरे वाहु ॥ [= द्वावपि न प्रभवत वाहु] ॥

पचे पव्वेइ ॥

२५ दीति ॥ आभ्यामन्यत्र भवतेर्हुः स्याद्वा ॥ हुंति । होंति ॥ हुवंति ॥ इतरत्र

किम् । होइ । हुवइ । हवइ । भवइ ॥

निव्वेति ॥ पृथग्भूते स्पष्टे वा कर्त्तरि सति भवतेर्निव्वड स्यात् ॥

निव्वडइ = पृथग्भवति स्पष्टो वा भवति ॥

क्ते इति ॥ हुअ । अणुहुअ । पहुअ ॥ पचे अणुभूर्अ ॥७१४४॥

३० ३२८ कुवः कुणो भूतभविष्यत्त्वा-तन्व-तुमज्जसु का ।

काणेक्षिते णिआरोस्य अमेर्वावक्क इत्यपि ॥७१४५॥

कृ इति ॥ करोतेः कृणो वा स्यात् । कृण्वत् । पञ्चे करइ ॥

भूतार्थेषु लङ्-लुङ्-लिट्-लुट् मविष्णुवर्णयोश्च लुट्-लोटोः क्त्वादिषु च परेषु कृञ्. का इत्यादेशः स्याद्वा ॥ कासी । काही । काहीज । अकरोत् । अकार्षीत् । चकार वा ॥ स्वरात् लङ्-लुङ्-लिट्-लुट् ली-ही-हीइ ॥ काहिज । कर्त्ता । कस्मिन्ति ॥

वा धातोर्हि लुट्-लोटोः क्त्वा । काकण । तद्व्य-काद्व्य । गुमुनिति । ५ पाणिनीय-प्रसिद्ध्या गृह्यते । काउ ॥

काणेति ॥ अस्य कृञ्. काणेक्षितविषयस्य णिआर इत्यादेशः स्यात् ॥ णिआरइ ॥ काणेक्षितं करोतीत्यर्थः ॥

अमेरिति ॥ वाक्स्फुट् । अम करोतीत्यर्थः ॥ ७।४५॥

३२६ अवष्टम्भे तु संदाणः निष्टम्भे णिट्ठहः स्मृतः ।

१०

मन्युनौष्ठस्य मालिन्यं तत्र णिब्बोल ईरितः ॥ ७।४६॥

अवेति ॥ सदाणइ । अवष्टम्भ करोति इत्यर्थः ।

नीति ॥ णिट्ठइइ । निष्टम्भं करोति ॥

मन्यु इति । णिब्बोलइ । मन्युनौष्ठं मलिनं करोतीत्यर्थः ॥ ७।४७॥

३३० निष्पातोच्छोटयोर्लीलुङ्गः कम्मः कुरकर्मणी ।

१५

शौथिल्ये लम्बने वापि पयल्लः गुल्ललक्ष्णो ॥ ७।४७॥

निष्पेति । लीलुङ्गइ । निष्पातनमुच्छोटनं वा करोतीत्यर्थः ॥

कम्मति । कुरसाध्ये कर्मणि वर्तमानस्य कृञ्. कम्मः स्यात् । कम्मइ । कुरकर्म करोति ।

शौथिल्येति । पयल्लइ । शौथिल्यं लम्बनं वा करोतीत्यर्थः ॥

२०

गुलेति । चट्ट-चाट्ट प्रिये वाक्ये । तत्र विषये कृजोय स्यात् । गुल्लइ ॥ चाट्ट करोतीत्यर्थः ॥ ७।४७॥

३३१ स्मरतेः स्युर्भूरो भूरो भर-विहार-पद्मराः ॥

भल्लो लट्ठश्च सुमरः पयरश्च सरो दश ॥ ७।४८॥

स्मरेति ॥ भरइ । भरइ । भरइ । बिम्हरइ । पम्हरइ । भल्लइ । लट्ठइ । २५ सुमरइ । पयरइ । सरइ ॥ ७।४८॥

३३२ विस्मरेर्विसरः पम्हुसश्च बिम्हर-वीसरौ ॥

कोकपोकौ ळ्वाहरतेः पञ्चे सोल्लः पउल्ल च ॥ ७।४९॥

विस्रमंति । विपूर्वस्य स्मरतेरेते चत्वारः स्युः ॥ विसरइ । पम्हुसइ । विहारइ । वीसरइ ॥

३०

कोकक इति । कोककइ । पोक्कइ । पञ्चे वाहरइ ॥

- पथेरिति । सोल्लह । पडल्लह । पथे पथह ॥७१८६॥
- ३३३ पथल्लोवेळ्ळो प्रसरेर्गन्वे महमहस्तु वा ।
निःसरेणीहरो णीलो वरहाड्ढ षाड च ॥७१८७॥
पथेति । पथल्लह । उवेळ्ळह । पथे पसरह ॥
- ५ गन्धेति । गन्धविषयस्य प्रसरे महमह इत्यादेशः स्यात् ॥
महमहह माल्ह ॥ पथे पसरह माल्हगंधो ॥ गन्धे किम् । पसरह धूमो ॥
निःसरेति ॥ णीहरह । णीळह । वरहाडह । षाडह ॥ पथे णीसरह ॥७१८८॥
- ३३४ जाग्रेर्जगाः व्याप्रियतेराअड्डः पच्छ पृच्छतेः ।
संवृणोतेस्तु साहड्डः साहरः संवरस्तथा ॥७१८९॥
- १० जाग्रेति ॥ जगह । पथे जागरह ॥
व्याप्रीति ॥ आअड्डह ॥ बापरह ॥
पुच्छेति । पुच्छह ॥
संवृ इति ॥ साहड्डह । साहरह । संवरह ॥७१९०॥
- ३३५ थक्कः फक्कः प्रहरतेः सारः सन्नाम आटक्कः ।
- १५ सिचसिपौ सिञ्जतेअवातरेरारोह-ओरसौ ॥७१९१॥
थक्केति ॥ थक्कह ॥
प्रेति ॥ सारह । पथे पहरह ॥
सन्नेति ॥ सनामह । पथे आदरह ॥
सिञ्जेति । सिचह । सिपह । पथे सेअह [सिञ्जति] ॥
- २० अवेति । ओहह । ओरसह । पथे ओअरह [अवतरति] ॥७१९२॥
- ३३६ शकेअयस्तोरः पारः सक इतीरिताः ॥
त्यजेरपि चयः पारेरपि पारस्तरेस्तरः ॥७१९३॥
शकेरिति ॥ चयह । तीरह ॥ पारह । सकह ॥
त्यजेरिति ॥ एवमेते सामान्यप्रक्रियासिद्धा ज्ञातव्या इति श्रुत्या-
- २५ जन्ते ॥७१९३॥
- ३३७ अलघतेः सलहो गज्जेर्लुक्को ठिक्को वृषारवे ॥
मुञ्जेरच छड्डोवहेडरच मेळ-उसिसक्क-रेअवौ ॥७१९४॥
- ३३८ णिलुंछ-असाड मुअ सप्त दुःखे तु खिन्वतः ॥
वेहवोवेळवो जूरवश्चोमच्छरच वञ्जतेः ॥७१९५॥
- ३० इलाधेति । सलहह । पथे सकाहह ॥
गज्जेरिति ॥ गज्जह । वृषह ॥
ठिक्केति ॥ वृषमगर्जिते ठिक्क इत्यादेशः

किञ्च ॥ वृषभो गज्जति इत्यर्थः ॥

मुञ्जेरिति ॥ छद्म ॥ अवहेद ॥ मेल ॥ उत्सिक्क ॥ रेभव ॥ ॥१५४॥

गिर्लुङ्ग ॥ घंसाव ॥ मुञ्ज ॥

दुःखेति ॥ दुःखविषयस्य मुञ्जते निम्बलः स्यात् ॥ गिम्बल ॥ = दुःखं
मुञ्जतीत्यर्थः ॥

५

वेहेति ॥ वेहव ॥ बेलव ॥ जूरव ॥ उमळ ॥ पक्षे वंच ॥ ॥१५५॥

३३६ रचतेर्विडविडुश्च उगाहश्चावहस्तथा ॥

उवहत्थः सारवश्च समारः केलअस्तथा ॥१५६॥

३४० समारचेर्भवन्त्येते वद्धवर्द्धो वृधेर्वढः ॥

अग्घः छज्जः सहो रीरो रेहो राअश्च राजतेः ॥१५७॥

१०

रवेति । विडविडु ॥ उगाह ॥ अवह ॥ पक्षे रय ॥

उवहत्थेति । उवहत्थ ॥ सारव ॥ केलअ ॥ समार ॥ पक्षे

समारअ ॥

वद्धेरिति । वडु ॥

वृधेरिति । वड ॥

१५

अग्घेति । अग्घ ॥ छज्ज ॥ सह ॥ रेह ॥ रीर ॥ राअ ॥ ॥१५७॥

३४१ मज्जेणिउडु आउडो वुडुः खुप्पश्च मज्जवत् ॥

जीहो लज्जतेः पुञ्जेर्वमालो आरोल इत्यपि ॥१५८॥

मज्जेरिति । गिउडु ॥ आउडु ॥ वुडु ॥ खुप्प ॥ मज्ज ॥

जीहेति । जीह ॥ लज्ज ॥

२०

मुञ्जेरिति । वमाल ॥ आरोल ॥ पुंज ॥ ॥१५८॥

३४२ तिजेरोसुक्क इति च पडिअग्गोप्यनुव्रजेः ॥

मृजेस्तु उग्घुसो लुङ्गः पुंङ्गः पुंसः पुसः फुसः ॥१५९॥

३४३ लुहो हुलश्च रोसाणो मिज्जश्चेति दश स्मृताः ॥

भज्जेस्तु वेमयः सूरः सूडो मूरश्च नीरजः ॥१६०॥

२५

३४४ मुसुमूरः करंजश्च पक्खिरंजो विरस्तथा ॥

अर्जतेर्विढवो जुंज-जुज्ज-जुप्पा युजेः स्मृताः ॥१६१॥

तिजेरिति ॥ ओसुक्क ॥ तेअ ॥

पडीति । पडिअग्ग ॥ अनुव्रज ॥ [= अनुव्रजति] ॥

मृजेरिति ॥ मृजेः एते आदेशा स्युः । उग्घुस ॥ लुंङ्ग ॥ पुस ॥ पुंस ॥ ३०

पुंङ्ग ॥ फुस ॥ लुह ॥ हुल ॥ रोसाण ॥ मिज्ज ॥

भञ्जेरिति । वेमयइ । सूइ । सूइ । मूरइ । नीरजइ । सुसुमूरइ ।
करंजइ । पविरंजइ । बिरइ ॥

भञ्जेरिति ॥ विठवइ । पक्षे भञ्जइ ॥

भुंजेति । जुजइ । जुजइ । जुप्पइ ॥६॥१॥

५. ३४५ भुजोर्भुजो जिमो जेमः समाणः कम्म अणहच ॥

चड्डश्च चमढश्चापि बोपभुज्जेस्तु कम्मवः ॥७॥६२॥

भुजेरिति । भुजइ ॥ जेमइ । जिमइ । समाणइ । कम्मइ । अणहइ । चड्डइ ।

चमढइ ॥

बोपेति । भुजेरिति आगन्तुकेनोकारेण निर्दिशति ॥ उपपूर्वस्य भुजते-

१० कम्मव इत्यादेशः स्याद्वा ॥ कम्मवइ । उवहुजइ ॥७॥३२॥

३४६ घटेर्गढः सपरस्य गलो हासे स्फुटेर्मुखः ।

मण्डेस्तु चिचअश्चिचश्चिचिल्लो रीड इत्यपि ॥७॥६३॥

३४७ टिविडिकश्च मन्येस्तु विरोलो घुसलस्तथा ।

तुडेस्तु तोडस्तुट्टश्च खुट्टश्चापि खुडोकखुडौ ॥७॥६४॥

१५ ३४८ णिल्लुक्कोल्लुक लुक्काश्च उल्लूरश्चापि वा नव ॥

घूर्णघोलो घुलोघुम्मः पहल्लो घुण्ण इत्यपि ॥७॥६५॥

घटेरिति । गढइ । षडइ ॥

समिति । सम-परस्य घटेर्गल स्याद्वा ॥ सगलइ । मंघडइ ॥

हासेति ॥ हासे करणतया विवक्षिते स्फुटेर्मुख इति स्याद्वा ॥ मुरइ । हासेन

२० स्फुटतीत्यर्थः ॥

मण्डेरिति ॥ चिचअइ । चिचइ । चिचिल्लइ ॥ रीडइ । टिविडिकइ ॥

मडइ ॥

मन्येरिति ॥ विरोलइ । घुसलइ । पक्षे मयइ ॥

तुटेरिति ॥ तोडइ । तुट्टइ । खुट्टइ । खुडइ । उक्खुडइ । णिल्लुकइ ।

२५ उल्लुकइ । लुकइ । उल्लूरइ ॥ पक्षे तुडइ ॥

घूर्णेरिति ॥ घूर्णतेरेते चत्वार स्युः ॥ घोलइ । घुलइ । घुम्मइ । पहल्लइ ।

घुण्णइ ॥७॥६५॥

३४९ ढंसस्तु विवृतेरट्टः कढश्च कथतेर्भवेत् ।

अन्येर्गाठोवअच्छो ह्रादे गुमज्जो निषीदतेः ॥७॥६६॥

१० ढसेति । विपूर्वस्य वृत्तेः ढस इति स्यात् ॥ ढसइ । विवट्टइ ॥

अट्ट इति ॥ अट्टइ । कढइ ॥

ग्रन्थेरिति । गंडइ । गंठी ॥

अवेति ॥ अवग्रच्छइ । ह्वावते ह्वावयति च व्यन्ताव्यन्तयोः स्वतन्त्रेण निर्देशात् ॥

णु इति ॥ अत्ता एत्थ णुमज्जइ = [इवधूरञ्च निषीदति] ॥११६६॥

३५० छिदेदुर्द्वाव-णिच्छल्ल-लूर-णिल्लूर-णिन्वराः ॥

णिज्झोडश्चाप्याच्छिदेस्त्वोअंद-उद्दाल इत्यपि ॥७१६७॥

छिदेरिति ॥ दुहावइ । णिच्छल्लइ । लूरइ । णिल्लूरइ । णिन्वरइ । णिज्झोडइ ॥

आच्छिदेरिति । आदपूर्वस्य छिदेरेतौ वा स्त ॥ ओअंदइ । उद्दालइ । पक्षे आच्छिंदइ ॥७१६७॥

३५१ मृदेर्मलो मढो मडुश्चडुः पन्नाड इत्यपि ।

खडुश्च परिहट्टश्च स्पन्देश्चुलुचुलस्तथा ॥७१६८॥

मृदेरिति ॥ मजइ । मडइ । मडुइ । चडुइ । पन्नाडइ । खडुइ । परिहट्टइ । पक्षे । मडुइ ॥

स्पन्देरिति ॥ चुलुचुलइ ॥ फंदइ ॥७१६८॥

३५२ निष्पद्यतेणिन्वलः स्याच्छिदेस्तु ऋडपक्खडौ ।

विसंवदेर्विअट्टः स्याद्विलोट्टः फंस इत्यपि ॥७१६९॥

निष्पेति । णिन्वलइ । णिप्फज्जइ ॥ [शदेरिति । ऋडइ । पक्खडइ] ॥

विसमिति । विअट्टइ । विलोट्टइ । फंसइ । विसवअइ ॥७१६९॥

३५३ खिदेजूर-विसूरौ च आक्रन्देर्णाहरोपि च ॥

क्रुधेस्तु जूरः कुज्झश्च रुधेरुत्थभ इत्यपि ॥७१७०॥

खिदेरिति ॥ जूरइ । विसूरइ ॥

आक्रन्देति ॥ णीहरइ । अक्कदइ ॥

क्रुधेरिति ॥ जूरइ । कुज्झइ ॥ रुधेरिति । उत्थभइ । रुधइ ॥७१७०॥

३५४ हक्को निषेधेर्जाजम्मौ जनेः थिप्पस्तु तृप्यतेः ॥

तनोतेस्तु विरल्लः स्यात्तडस्तडुश्च तडुवः ॥७१७१॥

हक्को इति ॥ हक्कइ । निषहइ ॥

जा इति । जाअइ । जम्मइ ॥

थिप्पेति । थिप्पइ ॥

तनोतेरिति ॥ विरल्लइ । तडइ । तडुइ । तडुवइ । तणइ ॥७१७१॥

३५५ उपसर्पेरल्लिअः स्यात् सन्तपेर्मांख इत्यपि ।

समाप्नोतेः समाणः स्याद् व्यापेस्त्वोअग्ग इत्यपि ॥७१७२॥

उपेति । अल्लिज्झइ ॥ उवसप्पइ ॥

सन्त इति । झल्लइ । संतप्पइ ॥

समा इति ॥ समाज्झइ । समावेइ ॥

ज्वापेरिति ॥ ओज्झगइ । बावेइ ॥ ७।७२॥

५ ३५६ क्षिपेर्गलत्थः सोल्लश्च पेल्लो योल्लश्छुहो दुलः ॥

अडक्खअ परीघत्तः खिव इत्यमी दश ॥ ७।७३॥

क्षिपेरिति ॥ गलत्थइ । सोल्लइ । पेल्लइ । योल्लइ । इस्वत्वपक्षे णुल्लइ ।

छुहइ । दुलइ । अडक्खइ ॥ परीघत्तइ । खिवइ ॥ ७।७३॥

३५७ उत्क्षिपेर्गुल्लगुंछअ उत्थंघोल्लत्थ-हक्खुपाः ।

१० उल्लुत्तअ उल्लिक्खअ उल्लिक्खअेति कीर्तिताः ॥ ७।७४॥

उल्लिपेरिति । गुल्लगुंछइ । उत्थंघवइ । उल्लत्थइ । हक्खुपइ । उल्लुत्तइ ॥

उल्लिक्खइ ॥ उल्लिक्खवइ ॥ ७।७४॥

३५८ स्वपेल्लिसः कमवसो लोट्टः सुव इतीरिताः ॥

वेपेरायंव-आयज्झा आक्षिपेर्णीरवः स्मृतः ॥ ७।७५॥

५ स्वपेरिति ॥ लिसइ । कमवमइ । लोट्टइ । सुवइ ॥

वेपेरिति ॥ आयवइ । आयज्झइ ॥ वेवइ ॥

आक्षीति ॥ णीरवइ ॥ अक्खिवइ ॥ ७।७५॥

३५९ लिपेर्लिपो विलपतेर्भखो बडवडस्तथा ॥

ययन्तोवहः कृपयतेर्गुप्यतेस्तु विरो णडः ॥ ७।७६॥

२० लिपेरिति । लिपइ ॥

विलपेति ॥ भखइ । बडवडइ । विलवड ॥

ययन्तो इति ॥ कृपा शब्दस्य करोम्यर्थविहितस्य ययन्तस्य ययन्त अवह

इत्यादेशः स्यात् ॥ अवहावेइ । कृपां करोतीत्यर्थ ॥

गुप्येति ॥ गुप व्याकुलत्वे इति दैवादिकस्यैतौ स्त । विरइ । णडइ ।

३५ गुप्पइ ॥ ७।७६॥

३६० प्रदीपेस्तेअवः संधुक्कअावमुत्तअ संदुमः ।

लुभेः संभाव इत्युक्तः लुभेः खउर-पड्डुहौ ॥ ७।७७॥

प्रदीपेति । तेअवइ । संधुक्कइ । अमुत्तइ । संदुमइ । पलीवइ । प्रदीप्यते ।

लुभेरिति ॥ संभावइ । लुभइ ॥

३० लुभेरिति । खउरइ । पड्डुहइ । लुभइ ॥ ७।७७॥

३६१ आडो रभे रंभडवौ जम्भेर्जभा च वेस्तु न ।

उपालभेस्तु पञ्चारो मंखो वेस्तव इत्यपि ॥ ७।७८॥

आढः परस्य रमेः रंभ-उव इत्यादेवौ स्तः ॥ आरंभइ । आढवइ । आरइइ =
[आरभते] ॥

जृम्भेरिति । जभाइ । जंभइइ । जंभइ ।

वेरिति । वेरुपसर्गात्परस्य तु जृम्भेर्जभा न स्यात् । विजंभइ मभणो
[= विजृम्भते मदन.] ॥

उपेति ॥ पञ्चारइ । झखइ । वेलवइ । उवालइइ ॥७।७८।

३६२ भाराक्रान्तो विनमतीत्यर्थे स्यात् शिसुढो नमेः ।

छुंद-ओहाव-उत्थार आक्रमेर्विश्रमेणिवा ॥७।७९॥

भारेति । शिसुइइ ।

छुंदेति । छुदइ । ओहावइ । उत्थारइ । अक्कमइ = [आक्रमते] ॥ १०

विश्रमेरिति । शिवइ पक्षे वीसमइ ॥७।८०॥

३६३ भ्रमतेः स्यात् टिरिटिल्लो दुंदुल्लश्चापि ढंढल्लः ।

चक्कम्म-भमड-भमाडा भम्मंढश्चापि तलअट ॥७।८०॥

३६४ हंडो कुपो-भुभ-गुम फुम फुस-दुस-दुसपरीपराः ।

गमेस्त्वई अइच्छश्च अणुवज्जोप्यवज्जसः ॥७।८१॥

३६५ उक्कुसः पच्छडः पच्छंदश्च शिम्महाणीण-णी ॥

णिलुक्कः पदअश्चाप्यवसेहोवहरस्तथा ॥७।८२॥

३६६ परिअल्लः परिअलो रंभो बोल्लस्तथैव च ॥

शिरिणासश्च शिवइ अक्कुसश्चैकविंशतिः ॥७।८३॥

भ्रमतेरिति ॥ टिरिटिल्लइ । दुंदुल्लइ । ढंढल्लइ । चक्कम्मइ । भमडइ । २०

भमाडइ । भम्मडइ । तलअटइ ॥ रंडइ । कुपइ । भुमइ । गुमइ । फुमइ ।

फुसइ । दुसइ । हुसइ । परीइ । परइ ॥

गमेरिति । गमेरेकोनविंशतिरेते स्यु ॥ अईइ । अइच्छइ । अणुवज्जइ ।

अवज्जसइ । उक्कुसइ । पच्छडइ । पच्छदइ । शिम्मइइ । णीणइ । णीड ॥

णोल्लुक्कइ । पदअइ । अवसेहइ । अवहरइ । परिअल्लइ । परिअलइ । रंभइ । २५

बोल्लइ । शिरिणासइ । शिवइइ । अक्कुसइ ॥

आहम्मइ पहम्मइ इत्यादि तु हम्म गतावित्यस्य भविष्यति । पक्षे

गच्छइ ॥७।८३॥

३६७ संगमेस्त्वब्भिडः प्रोक्तः आगमेस्त्वहिपच्छुअः ॥

प्रत्यागमेः पल्लोट्टः स्यादुस्मत्थोभ्यागमेः स्मृतः ॥७।८४॥

संगमेरिति । अभिडइ । संगच्छइ ॥

६

१५

३०

आतमेरिति । अहिपण्डुअइ । आअण्डइ ॥

प्रत्येति । पलोट्टइ । पञ्चागण्डइ ॥

उम्मेति ॥ उम्मत्थइ । अम्माअण्डइ ॥ ७१८४ ॥

३६८ पडिसा-पडिसामश्च शमोः उत्थल्ल उच्छलेः ॥

५ रमेरुम्भावसंखुडु-खेडु-मोट्टाअ कोट्टमाः ॥

णीसरः किलकिंचश्च वेल्लाश्चेत्यष्ट कीर्तिताः ॥ ७१८५ ॥

पडिसेति ॥ पडिसाइ । पडिसामइ । समइ [= शाम्यति] ॥

उच्छेति ॥ उत्थल्लइ ॥ पक्षे ऊमलड ॥

रमेरिति ॥ उम्भावइ । संखुडुइ । खेडुइ । मोट्टाअइ । कोट्टमइ । णीसरइ ।

१० किलकिंचइ । वेल्लइ । समइ ॥ ७१८५ ॥

३६९ पूरेरग्घाड अग्धाव अहिरेमागुमोद्धुमः ॥

त्वरेस्तुवरजअडौ तूरोपि त्यादिशतपु ॥ ७१८६ ॥

पूरेरिति ॥ सन्ध्यकरणमसन्देहार्थम् ।

अग्घाडइ । अग्धावइ । अहिरंमइ । अगुमइ । उद्धुमइ । पूरइ ॥

१५ त्वरेरिति । तुवरइ । जअडइ ॥ त्यादिषु शतरि च तूर इति । तूरड ।

तूरतो ॥ पक्षे प्रागुक्तौ ॥ ७१८६ ॥

३७० तूरोपि स्यात्त्यादिवर्जं विगलेः थिप्पणिट्टुहौ ।

क्षरेर्भरः खिरश्चैव पञ्भरः पञ्चडस्तथा ॥ ७१८७ ॥

३७१ णिञ्चलो णिट्टुअश्चैव दलेर्विसट्ट इत्यपि ॥

२० अशेर्मुल्ल-चुक्क-फुट्ट-फिट्टाः फिड फुडौ तथा ॥ ७१८८ ॥

तूरोपीति । तुरिओ । तुरतो । पक्षे प्रागुक्तौ ॥

विगेति ॥ थिप्पइ । णिट्टुहइ ॥ विगलइ ॥

क्षरेरिति ॥ क्षरइ । खिरइ । पञ्भरइ । पञ्चडइ । णिञ्चलइ ॥ णिट्टुअइ ।

त्वरइ ॥

२५ दलेरिति । विसट्टइ । दलइ ॥

अंशेरिति ॥ मुक्कइ । चुक्कइ । फुट्टइ ॥ फिट्टइ । फिडइ । फुडइ ॥ पक्षे

भंसइ ॥ ७१८८ ॥

३७२ नशेस्तु गिरणासः स्यात् णिवहोवहरस्तथा ।

सेहोवसेहः पडिसा णस्सश्चेति प्रकीर्तिताः ॥ ७१८९ ॥

३० नशेरिति । गिरणासइ ॥ णिवहइ । अवहरइ । सेहइ । अवसेहइ ।

पडिसाइ । णस्सइ ॥ ७१८९ ॥

३७३ अवकासेस्तु ओवासः अप्पाहः संदिशेरपि ।

दशेरिञ्चच्छः पेच्छश्च अवञ्चच्छः सञ्जवस्तथा ॥७।६०॥

३७४ वज्जोवञ्जोओवञ्जो देवञ्जोवञ्जोवञ्जश्च ॥

अवञ्जासश्च पामश्च शिञ्जाव पुलञ्चः पुलो ॥७।६१॥

अवेति । ओवासह ॥

अप्पाह इति । अप्पाहह । मदिसह ॥

दशेरिति । शिञ्चच्छह । पेच्छह । अवञ्चच्छह । सञ्जवह । वज्जह । अवञ्जह ॥

ओवञ्जह । देवञ्जह । अवञ्जह । अवञ्जह ॥ अवञ्जासह । पामह । शिञ्जावह ।

पुलह । पुलोह ॥

गिञ्जावह इति तु निध्यायते ॥७।६१॥

३७५ स्पृशतेः फरिसः पसः फास आलुक्ख आलिहः ।

छिवः छिहश्चेति मषेर्मुक्कः प्रविशते रिञ्चः ॥७।६२॥

स्पृशेति । फरिमह । फंसह । फासह । आलुक्खह । आलिहह । छिवह ।

छिहह ।

मषेरिवि । मुक्कह । मसह ॥

प्रविशतेरिति । रिञ्चह । पविमह ॥७।६२॥

३७६ म्हुसः प्रान्मृषि-मुण्णात्योः अक्षेचोप्पड इत्यपि ।

पिषेस्तु गिरिणासः स्याणिवह चहु एव च ॥७।६३॥

३७७ रौचश्च गिरिणञ्जश्च पञ्च वफो बल्लरपि ॥

कृषेरञ्चोप्यणञ्जश्च आडञ्जश्च अञ्जश्च च ॥७।६४॥

३७८ साञ्जदढ कड्ड इति पट् अक्खोडस्त्वसिकर्षणे ॥

गवेषेर्घत्तदुल्ल-ढढोलाः स्युर्गमेस च ॥७।६५॥

म्हुस इति । पट्टमह । प्रमृशति । प्रमुण्णाति वा ॥

प्राक्किम् । मरिसह । मूसह ॥

अक्षेरिति । चोप्पडह । मक्खह ॥

पिषेरिति ॥ गिरिणासह । गिवहह । चहुह । रोचह । गिरिणञ्जह । पीसह ।

वफो इति । वफह । पक्षे बल्लह ।

कृषेरिति । अचह । अणञ्जह । आडञ्जह । अञ्जञ्जह । साञ्जदह । कड्डह ।

पक्षे करिसह ॥

अक्खोडेति । खड्गविषयाकर्षणवाचिनः कृषेः अक्खोड इति स्यात् ।

अक्खोडह । कोशादसि कर्षतीत्यर्थः ।

- गवेवेरिति ॥ बसह । वुडुलह । वडोलह । गमेसह । गवेसह ॥ ७१९५ ॥
- ३७६ डिलवेः सामग्गावआस-परिअताः सिलेस च ॥
कांसेराहश्चाहिलंघो वंफो वचो महः सिंहः ॥ ७१९६ ॥
- ३८० विलुंपोहिलंखरचैव अंसेडिंभो ल्हस्सतथा ॥
प्रतीक्षेर्विरमालः स्यात् विहीरः सामअस्तथा ॥ ७१९७ ॥
रिलधेरिति ॥ सामग्गाह । अवआसह ॥ परिअंतह । सिलेसह ॥
कांक्षेरिति ॥ आहह । अहिलंघह । वंफह । वचह । महह । सिंहह । विलु-
पह । अहिलखह ।
असेरिति ॥ डिंभह । परिलहसह । पससह ।
- १० प्रतीक्षेरिति ॥ विरमालह । विहीरह ॥ सामअह । पक्षे पडिस्सह ॥ ७१९७ ॥
- ३८१ हसेगुंजः तच्छ चच्छ-रं-रंफास्तक्षतेः ।
विकसेः कोआस-वोसट्टौ वोज-वज्ज-डरास्ससेः ॥ ७१९८ ॥
हसेरिति । गुंजह । हसह ॥
तक्षेति । तच्छह । चच्छह । रं-रंफह ।
- १५ विकसेरिति । कोआसह । वोसट्टह । विकसह ॥
वोज्जेति । वोजह । वज्जह । डरह ॥ ७१९८ ॥
- ३८२ उल्लसेणिल्लसो गुंजोल्लो गुजुल्लश्च ऊसलः ॥
उसुंभः पुलअश्चापि आरोअश्चेति कीर्तिताः ॥ ७१९९ ॥
उल्लसेरिति ॥ णिल्लसह । गुजोल्लह । गुजुल्लह ॥
- २० ऊसलह । पुलअह । आरोअह ॥ ७१९९ ॥
- ३८३ पर्यस्यतेस्तु पल्हत्थः पलोट्टः पलट्टस्तथा ।
णिमो गुमो णिस्स इति न्यस्यतेखय ईरिताः ॥ ७१९०० ॥
पर्येति । पल्हत्थह । पलोट्टह । पल्लट्टह । पक्षे पज्जसह ॥
णिम इति ॥ णिमह । गुमह । णिस्सह । न्यस्यतीत्यर्थः ॥ ७१९०० ॥
- २५ ३८४ निश्वसेर्णीससो मंखो मिसो भासेअसेर्विसः ।
अवात्तुगाहतेर्वाहो वलग्गाश्चड आरुहेः ॥ ७१९०१ ॥
निश्वसेरिति । णीससह । मंखह ।
मिसो इति । मिसह । माखह [भासते] ॥
असेरिति । विसह । गसह ॥
- ३० अवेति । ओवाहह । ओगाहह । [= अवगाहते] ॥
वलेति । वलग्गाह । चडह । आरुहह [= आरोहति] ॥ ७१९०१ ॥

३८५ मुहेर्गुम्भ-गुम्भौ दहेरालुखोहिऊल च ।
महेः पंगो बलो गेण्हो निरुवारो हरस्तथा ॥७।१०१॥

३८६ अहिपकचुअ हत्येते ॥
वचेस्तु वोदथान्त्यस्य तकारो रुदमुजमुचाम् ॥७।१०२॥

मुहेरिति । गुम्भइ । गुम्भइ । पचे मुजइ ॥

दहेरिति । आलुखइ । अहिऊलइ । पचे उइ ।

महेरिति ॥ पंगइ । बलइ । गेण्हइ । निरुवारइ । हरइ । अहिपकचु-
अइ ॥७।१०३॥

[इति तिङन्तप्रकाशः ॥]

अष्टमः प्रकाशः अथ कृदन्तप्रकाशः

१८७ क्त्वातुमुनव्ययेषु घेद्ग्रहेर्वचेस्तु वोत् ।

अथान्तस्य तकारो रुद्-भुज्-मुचाम् ॥८१॥

क्त्वा इति ॥ क्त्वादिषु परेषु ग्रहेर्वत् इत्यादेश स्यात् । वोत्तूण ।

वोत्तूभाण ॥

॥ क्विप्प - रोणिह्व ।

तुम्—घेतु ॥

वचेरिति ॥ क्त्वादिषु वचेर्वत् स्यात् । वोत्तूण । वोत्तूभाण [=वक्तुम्] ॥

वोत्तू [= वक्तुम्] ॥ वोत्तूण्य [वक्तव्यम्] ॥

अथेति । एषामन्त्यस्य तः स्यात् क्त्वादौ प्रत्यये परे ॥ रोत्तूण [रुदित्वा] ।

१० रोत्तूण्वं ॥

रोत्तूण [=भुक्त्वा] ॥ रोत्तू [=भोक्तुम्] । रोत्तूण्वं [=भोक्तव्यम्] ॥

भोक्तूण [=भुक्त्वा] रोत्तू ॥ रोत्तूण्वं ॥८१॥

३८८ दृशोः क्त्वादितकारेण सह दट्ठ इतीष्यते ॥

क्त्वायाः स्युरत्तु तु-तूण तु-आणोत्ता यथागमम् ॥८२॥

१५ दृशेरिति । दट्ठण । दट्ठभाण । [= दृष्ट्वा] । दट्ठु [=दृष्टुम्] । दट्ठ्वं
[= दृष्टव्यम्] ॥ भूतमविष्यत्-क्त्वातव्यतुम्सु का इति कृज् कादेश । काऊण ।

काअण्वं । काऊ [= कृत्वा । कर्तव्यम् । कर्तुम्] । धातोस्त इदेव स्याल्लुट्कृट्-

क्त्वा-तव्य-तुम्सु तु इतीत्वमेत्वं च ॥ हसिऊण । हसेऊण ॥ हसिअण्व । हसे-

अण्व ॥ हसिडं । हसेडं ॥ [=हसित्वा । हसितव्यम् । हसितुम्] ॥

२० अतः किम् । काऊण । होऊण ॥ [= कृत्वा । भूत्वा] ।

क्त्वाया इति । क्त्वा-प्रत्ययस्यैते षडादेशा यथाप्रयोग स्यु । अत्-अमित्वा=

अमिअ । रमिअ ॥ वदित्वा= वन्दित्वा । तुम्-वन्दितु । [दृष्टुम् =] दट्ठुं ॥ भोत्तू

[=भोक्तुम्] ॥ तूण—घेतूण [गृहीत्वा] । काऊण [=कृत्वा] । तुभाण-भोत्तूभाण

[भुक्त्वा] । सोडभाण ॥ इत्ता-वदित्वा । ममिप्ता [= अमित्वा] ॥ कत्तू इति

३५ त्वाण्वं ॥ ॥८२॥

३८६ कृद्यस्य जो द्विरुक्तो वा आशिर्जं वा अशीधरः ।

शत्रानशोस्तु न्तमाणी ई च पक्षे स्त्रियान्तयोः ॥८॥३॥

कृद्यस्येति । कृद्यप्रत्ययस्य सर्वन्विनी चकारस्व द्विभूतो ज्ञ इत्यादेशः स्यात् ।
येया=येजा ॥ पेया ॥ सेजा । मेजा ॥

अशीति । भावकर्मणोरनीयर् बिहितस्तस्य अणिज्ज इत्यादेशः स्यात् । ५
करणिजं । करणोअं [= करणीयम्] ॥ सभररिजं । संभरणीअं [= संभरणीयम्] ।

शत्रेति ॥ अनयोरेतौ प्रत्येक स्वः ॥ हसन्तो । हसमाणो [=हसन्] ॥
वेवन्तो । वेपमाणो [=वेपमान] ॥

ई चेति । स्त्रियां वर्तमानयो शत्रानशो स्थाने पक्षे ईत्वं च स्यात् । पक्षे
न्त-माणी च ॥ हसई । हसन्ती । हसमाणी । [=हसन्ती] ॥ वेवई । वेवन्ती । १०
वेवमाणी [=वेपमाना] ॥

आर्वापौ बहुम् ॥ इतीप् ॥८॥३॥

३८० तुनर्थप्रत्ययस्येरः क्ते तु स्यादत इत् कचित् ।

क्तान्तेषु दत्तादिषु तु दिगणाद्याः स्युनिपातनात् ॥८॥४॥

तृनेति । तच्छील तद्धर्म-तत्साधुकारिषु तृन् बिहितः । तत्समानार्थानां १५
प्रत्ययानामिरः स्यात् ॥ हसनशील हसिरो । [लज्जाशील] लज्जिरो ॥ जम्पिरो
[=जम्बपक] । [नन्न] = गमिरो । [कन्न] = [कमिरो] ॥

क्ते इति ॥ हसिअं । पठिअ । लविअं ।

हासिअ । पाठिअ ॥

कचित् किम् । गअ [= गतम्] । गअ [= नतम्] ॥

२०

अत किम् । झाअ [= ध्यातम्] ॥ लूअं । भूअ ॥ क्ते तु हूरपि । अणुहूअ
[अनुभूतम्] ॥

क्तान्तेषु इति । दत्तं दिण्णं । छीणं । क्षीणं [= क्षीणम्] । रुदितम् =
रुण्णं । जीण्यम् = जिण्ण ॥८॥५॥

तथाहि

२५

३८१ आक्रान्तेस्त्वप्पुण्णो बोलीणोतिक्रान्तः स्फुटं फुडं ॥

स्यादुत्कृष्टन्तु उक्कोस्स निमुट्ठं त निपातितम् ॥८॥५॥

३८२ स्याद् बोसट्ट विकसितं बिढत्तं त्वज्जितं स्मृतम् ॥

पम्हुट्ठोपि प्रमृष्टे स्यात् स्थापितं णिमिअं स्मृतम् ॥८॥६॥

३८३ आस्वादितं चक्खिअं स्यात् हेपे हीसमणं मतम् ।

३०

स्यात्पल्लत्थं पर्यस्त पल्लोट्टं च तथाविधम् ॥८॥७॥

३६४ जडं त्यक्तं क्षुब्धं सूक्ष्ममित्यायूषं प्रयोगतः ॥

अनेकाध्यासु चातुर्णां बोद्ध्या अर्थान्तरेष्वपि ॥२८॥

आक्रान्तेत्यादि स्पष्टम् । अष्टपुणो = आक्रान्तः ॥

अनेकेति । यथा कलिः संख्याने पठितः । कलहः शापनेपि वर्तते ॥ रिगिर्मलौ

५. प्रवेशेपि वर्तते ॥ काशेर्बक आदेशः स्वादनेपि वर्तते ॥ इत्यादि ॥८१८॥

॥ इति कृदन्तप्रकाशः ॥

[इति अष्टमः प्रकाशः]

अथ विविध-भाषा-संज्ञकः

नवमः प्रकाशः

३६५ सैषा भाषातिमृद्वङ्गी महाराष्ट्राश्रया मया ।

लक्षिता सर्वभाषाणां बीजं शृङ्गारजीवितम् ॥६१॥

३६६ शौरसेन्यामयुक्तस्य तस्य दोनादिवर्तिनः ॥

क्वचिद्योगनिमित्तस्यापि वा त्वादेरपि तावति ॥६२॥

[शौरिति] शौरसेन्यां भाषायामसंयुक्तस्यानादेस्त्वत्त्वं वा स्यात् ॥ क ग ख इति ५
लोपापवादः ॥ तयोः पूरिदपदिभ्येण मारुदिना मंतिदो एदु एदु भवं [= तत्
पूरितप्रतिज्ञेन मारुतिना मन्त्रित आगच्छतु आगच्छतु भवान्] ॥

अयुक्तस्य किम् । इला सडंतले [=शकुन्तले] ॥ संतावेह [=सन्तापयति] ॥

अनादे किम् । तेष्वा तथा भजिअ = [तेन तथा भजितम्] ॥

क्वचिदिति । संयोगान्तिमस्यापि तस्य क्वचिद्वत्त्वं स्यात् शौरसेन्यामित्या- १०
प्रकरणान्तमनुसन्धेयम् ॥ महंदो । जिखिंदो । अदेउरं [= महान्तः । निश्चितः ।
अन्तःपुरम्] ।

वा त्वादेरिति ॥ तावच्छब्दे त्वादेरपि तस्य दत्व वा स्यात् ॥ दाव । ताव
[= तावत्] ॥९१॥

३६७ भगवद्भवदादीनां सौ नकारस्य मो भवेत् ॥

१५

धौ तु वा मो न-मात्रस्य नेन्नन्तस्य आ तु वा ॥६३॥

भवेति । एदु भव [आगच्छतु भवान्] । भभव कुसुमाउहो [= भगवान्
कुसुमायुधः] । भभव पागसासनो [भववा पाकसासन] ॥

धौ इति । संबुद्धिरूपे सौ तु परे भवदाद्यन्यसम्बन्धिभ्योपि नकारस्य मो
स्यात् । मो राजं [मो राजन्] । मो बम्हं [=मो ब्रह्मन्] । सुकम्मं [=सुकर्मन्] । २०
मभवं हुतवह [भगवन् हुतवह] ॥

पञ्चे लोपोन्त्यस्य हळ इति न-लोपः ॥ मो राज । मो बम्ह । भभव
हुदवह । इत्यादि ॥

ने इति । इन्नन्ते नकारस्य मो न स्यात् आत्वं तु वा स्यात् धौ परे ॥
मो कंचुइआ । मो तवस्तिआ । पक्षे मो कंचुइ । मो तवस्ति [= मो कम्पु किन्] २५
तपस्विन् ॥९३॥

न प्रा० ५०

३८८ यस्य य्यो वा यस्य यो वा हस्यापीह ह्याः सवा ।

भवतेह्यभो भो वा स्यात् पूर्वस्य पुरवापि वा । ८। ॥

यस्येति । अय्यर्था इति योगस्य ज उक्तस्तस्यापवादः ॥ पक्षे यस्य य्यो विधीयते शौरसंज्ञाया ॥ अय्यउक्त पञ्चाडलोकादम्ह [= आर्यपुत्र पर्वकुली-
१ कृत्वास्मि] ॥ सुय्यो [= सूर्यः] । कय्यपरवयो [= कार्यपरवत्तः] ॥ पक्षे अज्जउक्त पञ्जाकुलीकदम्हि ॥ इत्यादि ॥

यस्येति । कयेहि । कहेहि । [= कय्य] ॥ नायो । नाहो [= नाथः] ॥

रायपयो । राजपतो [राजपथः] ॥

अनादावित्येव । यामो [स्थामन्] । थेओ [स्थेयः] ॥

१० हस्येति । इह लब्धे कोणमध्यमपुरुषबहुवचनादेशे हचि च स्थितस्य हस्य
भो वा स्यात् ॥ इय । होय । [इह । भव ॥ परित्तामज । पत्रे इह । होह ।
हरित्तामज [= परित्रायध्वम्] ॥

भवतेरिति । भवतोहोहुवहवाः दिदेश्चामितरत्र हुः इत्यप्रवृत्तादेशसम्ब-
न्धिनो हस्य भो वा स्यात् ॥ होदि । भोदि । हुवदि । भुवदि । हवदि । भवदि ॥

१५ पर्वेति ॥ अपुरवं जाडलं [= अपूर्वं नाटकम्] । पत्रे अपुडवं । ७। ॥

३९९ कन्वायास्तु हस्यदणौ वा कृत्वा मोर्डकुश्रः स्मृतः ।

भविष्यदर्थविहिते प्रत्यये स्मिर्न हिमस्त्रहाः ॥ ८। ॥

कन्वाया इति । भविभ । भोदूय । हविभ । होडूय । [भत्वा] । रमिभ ।

रंतूण । पक्षे रंतूण । रंतूण [रमित्वा] इत्यादि ॥

१० कृलिति । डिक्वाटिलोप । कडुय [= कृत्वा] ॥ गडुय [= गत्वा] ॥

पक्षे करिभ । करिदूण ॥ गच्छिभ । गच्छिदूण [= गत्वा] ॥

भविष्येति ॥ भविस्सिद्धि । करिस्मिदि ॥ [भविष्यति । करिष्यति ॥ ९। ५ ॥

४०० इदेतोः परयोर्मस्य वा एकारागमो भवेत् ।

इदानीमित्यस्य दाणी तस्मादित्यस्य ता स्मृतः ॥ ९। ६ ॥

१५ इदिति । दाणि करेभिह ।

तस्मादिति ॥ ता सलि सज्जसु करणिज्जं [तस्मात् सलि शय्यासु
करणीयम्] ॥ १॥ १॥

अथ निपाताः

४०१ पवार्ये वजेव हीमाणहे इत्याश्चर्यखेदयोः ।

१० यं नन्वर्थम्महे हर्षं हो ही विदूषकोक्तिषु ॥ ९। ७ ॥

एवेति ॥ मम ज्ञेय बन्धवस्तु [= ममैव बन्धवस्तु] । सो ज्ञेय एवेति [= स एव एवः] ॥

हीमाणहे । हीमाणहे जीवन्तवच्छा मे मण्णी [= ह्यस्य जीवन्तवच्छा मे मण्णी] ॥ हीमाणहे पुत्रोवि पुत्रोइत्सं [= भावार्थं पुनरपि प्रलोकयिष्यामि ।] ॥

ममिति । मं मण्णि [= मनु मणामि] ॥ मं मं मे मण्णो मण्णि [= मनु मणम् ममाग्रतःकलति] ॥

ममेति ॥ ममहे एदाए सुम्मिलाए सुपल्लिगदिशे मं ।

हीति । निष्पत्त्य वाक्येषु ह्येवोत्ये हीहीति निपातः । ही ही मो संपन्ना मणोरथा पिबन्तस्तस्त [= संपन्ना मनोरथा पिबन्तस्तस्त ॥११८॥

४०२ शेषं प्राकृतवज्रं ज्ञेयं मागध्यां तु निरूप्यते ॥ १०

रस्य ज्ञः सस्य शो मीधमे संयोगाद्योः सयोस्तु सः ॥११८॥

शेषमिति ॥ शीरसेभ्यामनुक्तविषयेषु महाराट्प्रयोगेषु प्राकृतवदेव काव्यं दृष्टव्यम् । यथा अन्तावेदो [= अन्तर्वेदि] । सामिदी [= समुद्रिः] ॥ वट्टदि [= वर्तते] ॥

मागध्यामिति ॥ रस्येति ॥ नरः = नले ॥ करः = कले ॥

१५

सस्येति । हंसः = हंसे ॥ पुरुषः = पुल्लिङ्गे ॥

अमीधमिति ॥ मीधमशब्दादस्य सयोगादिसंयोगोः सकारणकारयोः सः स्यात् ।

कृष्णलोपाद्यपवादः ॥ पस्तकदि [= प्रस्तकलति] ॥ बहुरादी [= बहुरस्यतिः]

मस्कली [= मस्करी] ॥ श्रुतं [= श्रुतम्] ॥ कस्तं [= कष्टम्] ॥

विस्तकं [= विस्तकम्] ॥ अनुस्तर्हं [= अनुत्पन्नम्] ॥

२०

मीधमे तु गिगृहाले [= मीधमकाले] ॥ ११८॥

४०३ दृष्टयोः स्तः स्वर्ययोः स्तो जगयां यः न यस्य जः ।

न्यस्य-ज्ञ-ज्ञां न्यो ब्रजेश्च जस्य अज्ञस्य नादितः ॥११९॥

द्विकृतस्य टस्य द्वित्वस्य च स्त इति स्यात् । पस्ते = स्पष्टः ॥ अस्तिणी

महिणी ॥ सुप्तं कृतम् = सुप्तं कर्म । [कोडागारः] = कोडागाडं ॥

२५

स्थेति ॥ स्थ—[उस्थितः =] उवगिते ॥ [सुस्थितः =] सुस्थिते ॥

ध—[अर्थपतिः =] अस्तवदी ॥ [अर्थवाहः =] अस्तवाहे ॥

जयेति । ज—[जायति =] जाणादि । [जनपदे =] जनवदे ॥

[जजुनः =] जजुणे ॥ [गजति =] गजवदि ॥

य—[मयम् =] मयम् ॥ [यय किल विद्याधर आगतः =] यय किल १०

विद्याहले आगते ॥

येति ॥ आदेशो नः इति विहितो जो मागध्या न स्यात् ॥ यदि । यथा
[= यथा] । बाण [= वानम्] । यवणो [= यवनः] ॥

म्येति । यथा द्विरुक्तो नकारः स्यात् । अज्यदेशे = [अज्यदेशः ॥ अहिमज्य
[= अहिमज्यः] । कज्यका [= कज्यका] ॥

५" प्य-पुज्य [= पुज्यम्] ॥ पुज्यवते [= पुज्यवन्तः] ॥ अज्यमज्यं
[= अज्यमज्यम्] ॥

ज-पज्यवते [= प्रजावन्तः] ॥ शज्यज्ये = [सर्वज्ञः] । अवज्या
[= अवज्ञा] ॥

अज्यली [= अज्यलि] ॥ अज्यज्य [= अज्यज्य] । पज्यले [= पज्यले] ॥
१० अज्येरिति ॥ अज्य स्यात् । अज्यदि [= अज्यति] ॥ अज्य इति ॥ गज्य
[= गज्य] ॥ पिज्यले [= पिज्यले] । तिरश्चि पेज्यदि [= तिरश्चि पेज्यते] ॥
आदीति ॥ आदी स्थितस्य छस्य ओ न स्यात् ॥ छाले [= क्षारः] । छिदह
[= छिनत्ति] ॥ १॥१॥

४०४ क्षस्य षकः प्रेक्षित्याचक्षयोः स्कः म्यान्विचक्षुस्तु तिष्ठतेः ।

१५ शेषं तु शौरसेनीयत् स्यादि-कार्यं पुरोदितम् ॥ १॥१०॥

क्षस्येति ॥ यक्ष = यक्षे ॥ लक्ष्मणः = लक्ष्मणे ॥

नादित इत्येव । तयजलहला [= क्षयजलधराः] ॥

प्रेक्षीति ॥ पेक्षदि [= प्रेक्षते] । आचक्षदि [= आचक्षते] ॥

चिष्ठदि ॥ चिष्ठह [= तिष्ठति] ॥

२० शेषमिति । मागध्या यद्विशिष्य न लक्षितं तत् शौरसेनीयत् ज्ञेयम् । यथा
तस्य इः । एदे राउले [एतत् राजकुलम्] । भो लाशं [= भो राजन्] । मो
कक्षुकिआ [= मो कक्षुकिन्] ॥ इत्यादि ॥

तन्नाविशेषं प्राकृतवदनुवर्तत एव ॥

स्यादिति ।

२५ स्यादिषु विशेषकार्यं स्यादिप्रकरण एवोक्तम् इति अत्र न निरूपणीयम्
अवशिष्यत इत्यर्थः ॥ १॥१०॥

मागध्यामत एत्वं सौ पुंसि ङाहस्तु वा डसः ।

आमो वा ठाहँ नासिक्यः स्यादहं-वयमोर्हगे ॥

४१५ पैशाचिकेपि ओ व्यः स्याद् राजस्तु क्षस्य वा चिबः ।

३० न्यएययोर्व्यः गाम्य नः तस्तु तदयोः टोस्तु वात्र तुः ॥ १॥११॥

पैशाचीति । मागध्यापुनः पैशाच्यामपि स्यादित्यर्थः ॥ पञा [= प्रजा] ।

सज्या [= संज्ञा] ॥ ज्ञायां [= ज्ञानम्] ॥

राज्ञ इति । राञ्जिना लुपितं [= राज्ञा लुपितम्] रञ्ज्या वा ॥ राञ्जिनी धनं
[= राज्ञो धनम्] रञ्ज्यो वा ॥

शस्त्र किम् । राजा ॥

न्येति । कञ्ज का [= कञ्जका] ॥ अभिमञ्जू [= अभिमन्युः । पुञ्जकम्भो
[= पुण्यकर्मा] ॥ पुञ्जाह [= पुण्याहः] ॥ णस्येति । गुनगनयुक्तो [= गुणगणयुक्तः] ॥ ५

तस्त्विति । भगवती पञ्चती [= भगवती पार्वती] । दस्य — मतनो [= मदनः] ।
सत्तनं [= सदनम्] ॥ सोतरो [सोदरः] । होतु [= होदु] ॥ रमतु [रमदु =
रमताम्] ॥ तकारस्य तकारविधानं विकारवाचनार्थम् ॥ तेन पताका वेतसो
पतिपक्षो इत्यादौ इत्यादि न भवति ॥

दोरिति । पैशाण्या दुशब्दस्य तु-शब्दो वा स्यात् । कुटुम्बकम् = १०
कुतुम्बकं ॥०११॥

४५६ हृदये यस्य पः प्रोक्तो यादृशादौ दृशस्तिसः ।

क्त्वायास्तु तूनः प्याया ट्टून-त्थून इताड्यते ॥९१२॥

४१७ रियो र्यस्य सिनः स्नस्य सटः छस्य कचित्तु न ।

यक इत्यः क्त्वो डीरः देशोरेय्यो भविष्यति ॥९१३॥ १५

हृदये इत । हितपक । हितय [= हृदयकम् । हृदयम्] ॥

याच्छेति । यातिसो । तातिसो । भवातिसो भग्नातिसो [यादृशस्तद्वतो
भवादृश भग्नादृश] ॥

क्त्वाया इति ॥ गत्तुन । रत्तुन । हभित्तुन [= गत्त्वा । रमि त्वा । हसित्वा]

प्याया इति । क्त्वाप्रत्ययसम्बन्धिन प्याशब्दस्यैतौ स्त । तूनस्यापवादः ॥ २०

नष्टा = नट्टून । नत्थून ॥९१२॥

रिय इति । र्यशब्दस्य रिय इत्यादेशः । आर्या = भारिया ॥

सीति । [स्नानम् =] सिनान ।

सेति । कष्टम् = कसटं ॥

क्वेति ॥ सुजो [= सूर्यः] । सुनुसा [= स्नुषा] । तिष्ठो [= दृष्टः] ॥ २५

यक इति । शय्यते = सिध्यते । दीयते = दिध्यते । रमिध्यते = रम्यते ।

[पठ्यते =] पठिध्यते ॥

कृ इति । कृञ परस्य यको डीरः स्यात् । पुष्टुमतंसने सम्बन्धे व्येव
सम्मानं कीरद् [= प्रथमशंसने सर्वस्वैव सम्मानं क्रियते] ॥

दे इति ॥ भविष्यति काके विहितयो दिदे इत्येतयोः पृथ्य इत्यादेशः ॥ ३०
हुवेध्य भविष्यति इत्यर्थः ॥९१३॥

४१८ न कणादिप्रकाशोक्तं न वे ह ह-ठ-वाद्यः ॥

नानीय-तीय-हृदोक्तं सप्तलावपि तेन रिः ॥९१४॥

मेति ॥ कणा-स्याद्युक्तं लं पादि पैशाच्या न स्वात् ॥ मकरकेतु [-मकर-
केतुः] ॥ विजयमेनो [- विजयमेनः] ॥ सत्तं [- सत्तम्] । पार्श्व [-पार्श्वम्]
१ धत्त इत्थं न [आयुधम् =] आयुधं ॥ दो डो न । नटो । भटो ॥ दो न नटो सटो
इत्यादि ॥

ना इति । अणिउजं वा अनीयर. तीयस्य हज्जं वा कृशरय को द्विकृती वा
इत्यादि कार्त्तं पैशाच्या न स्वात् ॥ करणीभं [-करणोयम्] विद्ध्यं [-द्वितीयम्]
वेधा [- वेया] ॥

१० [सत्तेरिति ।] सत्तती = सत्तति. १११५॥

४१९ चूलिकापैशाचिके तु रम्य लत्थं त्रिभायथा ॥

तृतीयतुर्ययोस्तथाद्वितीयौ वादिवर्तिनोः ॥९१५॥

चूलोति ॥ नरो । नली [- नरः] ॥ पुरिमो । पुलिसो [- पुरुषः] ॥

तृतीयेति ॥ वर्ययोरेतयोरेतौ ब्रूतः । नगरं नकर [-नगरम्] ॥ मार्गणः =

१५ मकङ्गो ॥ मेघ = मेखो । व्याघ्र. = बक्खो । राजा = राचा । निर्मरः = निम्नरो ।
तडाग = तटाकं ॥ दामोदरः = दामोतरो ॥ मधुरम् = मधुरं ॥ दाढा ।
दाढा [- दंढा] ॥

वादीति । एदादौ धितयोरेतयोरेतौ वास्त ॥ गिरिटं । किरिट । [चर्मः =]

धम्मो । धम्मो ॥ धूर्त्ता । धूर्त्ता ॥ बालको = पालकः । [जीमूतः =] जीमूतो

१० जीमूतो ॥९१५॥

४२० शेषं तु पैचाचिकवत् शौरसेनीयवच्च तत् ॥

चूलिकापैशाचिके यदनुक्तं तत्पैशाचीवदुन्नेयम् ॥९१६॥

शौरेति ॥ पैशाचिकेपि यदनुक्तं तच्छौरसनायवदुन्नेयम् ॥९१६॥

४२१ तदेवं प्राकृतं प्रायो लक्षितं लक्ष्यसम्भवम् ॥

११ आर्षं तु स्वल्पभेदत्वाद् बहुलोक्त्यैव लक्षितम् ॥९१७॥

४२२ अपभ्रंशस्तु यो भेदः षष्ठः सोऽत्र न लक्ष्यते ।

देशभाषादितुल्यत्वाद्भाटकादावदर्शनान् ॥९१८॥

४२३ अनत्यन्तोपयोगाच्चातिप्रसंगभयादपि ।

एवमन्येपि ये भेदा लक्षिताः पूर्वसूरभिः ॥९१९॥

१० ४२४ नेहोक्ताः किन्तु नाम्नैव कीर्त्यन्ते स्पष्टबुद्धये ।

सप्तविंशत्यपभ्रंशा वैडालादिप्रभेदतः ॥९२०॥

- ४२४ काञ्चीदेशीय पाण्डवे च पाञ्चाल मौडसागधम् ।
 प्राचङ्गं दक्षिणात्यं च शौरसेनं च कैकयम् ॥६॥२१॥
- ४२५ शाङ्गं द्राविडं चैव एकादशं पिशाचजाः ।
 एवमार्यभनार्यं च सकीर्णं चोपजायते ॥६॥२२॥
- ४२६ देवानां भूपतीनां च सचिवानां पुरोधसाम् ।
 अमात्यवणिजादीनां पाठ्यामिच्छन्ति संस्कृतम् ॥६॥२३॥
- ४२७ संस्कृतेनैव केप्याहुः प्राकृतेनैव केचने ।
 साधारण्यादिभिः केपि केचन स्लेच्छभाषया ॥६॥२४॥
- ४२८ न स्लेच्छितव्यं यज्ञादौ स्त्रीषु ना प्राकृतं पठेत् ॥
 सङ्कीर्णं नाभिजातेषु न प्रबुद्धेषु संस्कृतम् ॥६॥२५॥ १०
- ४२९ पवित्राण्यमुनिविप्राणां संस्कृतान्नान्यदिष्यते ॥
 अन्येषामुत्तमानां च प्रतीपं कापि दृश्यते ॥६॥२६॥
- ४३० बालस्त्रीवृद्धवैश्यानां कितवाप्सरसां तथा ॥
 वैदग्ध्यार्थं प्रदातव्यं संस्कृतं चान्तरा ॥६॥२७॥
- ४३१ ऐश्वर्यादिप्रमत्तस्य दारिद्र्योप्लुतस्य च ॥
 वृत्तमस्यापि पठतः प्राकृतं नैव दुष्यति ॥६॥२८॥ ११
- ४३२ क्रीडार्थं नृपतेरिष्टं प्राकृतं च द्विजन्मनाम् ।
 भरतेनोदितं प्राहमबाधितमिदं वचः ॥६॥२९॥
 विशेषमाह भरद्वाजः —
- ४३३ गाथासु तु महाराष्ट्री अन्या नाट्याश्रया मता ।
 बालस्त्रीवृद्धभिक्षूणां श्रावक्याजलिङ्गिनाम् ॥६॥३०॥ १०
- ४३४ प्रहोपसृष्टमत्तानां प्राकृतं खण्डरूपिच ।
 नायिकानां सखीनां च शौरसेन्यविरोधिनी ॥६॥३१॥
- ४३५ प्राच्यां विदूषकादीनां धूर्तानामप्यवन्तिका ॥
 मागधी राजसादीनामन्तःपुरनिवासिनाम् ॥६॥३२॥ ११
- ४३६ चेटानां राजपुत्राणां श्रेष्ठिनां चार्द्रमागधी ॥
 शकाराणां तु शाकारी बाह्लीकादिन्यभाविनाम् ॥६॥३३॥
- ४३७ योधानां भारिशादीनां शाङ्गरी च प्रशस्यते ॥
 द्राविडी द्रविडादीनामोडो खनकरक्षसाम् ॥६॥३४॥
- ४३८ काव्ये बैतालिकादीनां बैतालादीनां मुभाषितम् ॥
 किरातवर्बराजदानां न भाषा नैव लक्षणम् ॥६॥३५॥ १०

४४० तदिमां पदचन्द्रिकानुजाता
 प्रगुणां प्राकृतचन्द्रिकां विदग्धाः ॥
 परिशिल्पचिरादपास्ततापाः
 कविगोष्ठीषुविहारमातनुष्वम् ॥६॥३६॥

५

४४१ इति कृतिपरितोषप्रार्थनालम्पटेन
 प्रकटितपरभागाशेषकृष्णेन सेयम् ॥
 रचयतु गुरुतोषं शेषवंशावतंस
 गुरुमिह नरसिंहं प्रापिता तत्पदाब्जे ॥६॥३७॥

१०

इति श्रीकृष्णपण्डितविरचिता
 प्राकृतचन्द्रिका समाप्ता ॥

... अङ्कतचन्द्रिकास्तःपाति-
विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

अकुल	१६	अ इ वच्चामि	४८
अकोल्लो	१६	अइसरिय	३८
अकोल्लतेल्ल	१६, ४१	अईइ	९७
अंगअगम्मि	४४	अए	५
अंगमगम्मि	४४	अककदइ	९५
अगुअ	३३	अककमइ	९७
अगुमइ	९८	अककुसइ	९७
अचइ	९९	अकको	१०, १२
अतग्गअ	२६	अकिल्लवइ	९६
अतप्पाओ	८	अकखोडइ	९९
अतरइ	३	अगणी	२८
अतव्वास	२६	अगिणी	२८
अताउरिआ	६	अगिगहि	५३
अतेआरो	२६	अगगी	२८
अतेउरं	२६	अगगीहि	५३
अंतो	२६	अगघइ	९३
अदेउर	१०५	अगघाडइ	९८
अंधआर विअ	४५	अगघावइ	९८
अधलो	४२	अघाणा	४७
अबं	२६	अच्छअरं	२६
असू	७	अच्छइ	८५
अहियुगे	२	अच्छरसा	६
अअं	५	अच्छरा	६, २३
अअछइ	९९	अच्छरिअ	५, २६
अअम्मि	६१, ६२	अच्छरिज्ज	२६
अईउत्तओ	१९	अच्छरोअ	२६
अईउत्तओ	१९	अच्छि	५४, २४
अइच्छइ	९७	अच्छिहइ	८५
अइ वीहराई	५५	अच्छी	४
अइमुत्तओ	१९	अच्छीइ	४

अच्छेरं	२६	अङ्घो	२५, २६
अज्ज	५, १५, १०७	अण	३६
अज्जइ	९४	अणछइ	९९
अज्जमा	८	अणचित्तिअं	४६
अज्जा	२१, ३३	अणित्तअो	१९
अज्जु	३३	अणित्तुअ	७
अज्जो	८	अणुअ	९०
अज्जली	१०८	अणुरुज्जइ	८४
अज्जदेसे	१०८	अणुवज्जइ	९७
अटइ	१३	अणुहअ	९०, १०३
अट्टइ	९४	अणुहोमि	४८
अट्टु	६९	अण्णण	३८
अट्टालीसा	७१	अणत्तो	४१, ५८
अट्टल्लु	७२	अणत्थ	४२, ५८
अट्टण्ह	६६	अणदो	४१
अट्टण्ह	६९	अण्णम्म	५८
अट्टलीसा	७१	अण्णस्सि	५८
अट्टसत्तरी	७२	अण्ह	३२, ४२
अट्टसु	६९	अण्हि	५८
अट्टसु	६९	अण्हि	४२
अट्टहि	६९	अण्णा	२१
अट्टहि	६९	अण्णाअ-	७
अट्टाणवई	७२	अण्णारिसो	३६
अट्टावण्णा	७२	अण्णुण	३८
अट्टावण्णासा	७२	अण्णे	४७, ५८
अट्टावीसा	७०	अण्णोसि	५८
अट्टारह	७०	अण्णो	७, २१, ४७
अट्टासी	७२	अण्णोण	३८
अट्टी	२५	अण्हइ	९४
अट्टो	२५	अत्तमाणो	२२
अट्टवसाइ	९६	अत्ताणो	६७
अट्टं	२६	अत्तो	६७

अत्यवक	४४	अप्पाहि	६७
अत्थि	८०	अप्पाहिन्तो	६७
अत्थिओ	४२	अप्पिअ	३२
अत्थो	२५	अप्पुणो	१०४
अदसण	४५	अप्पुल्ल	४२
अहं	२८	अप्पे	६७
अनया	५६	अप्पेइ	८९
अनुवच्चइ	९३	अप्पेसु	६७
अन्तरप्या	६	अप्पेसु	६७
अन्तावेदी	१०७	अप्पेहि	६७
अन्तावेई	४	अप्पेहि	६७
अन्तेउरम्मि	३	अप्पो	६७
अपारिआअ	१०	अफसो	३१
अपुव्व	१०६	अबुद्धवइल्लाण	४३
अपुरव	१०६	अकबम्हअ	१०९
अप्प-	७	अकमाअच्छइ	९८
अप्पइ	३२	अकमाण	८
अप्पणइआ	६७	अग्निभडइ	९७
अप्पणओ	४१	अब्भुत्तइ	८७, ९६
अप्पणा	६७	अमओ	६२
अप्पणिआ	६७	अमच्चो	२३
अप्पणो	४७, ६७	अमरिसो	२८
अप्पम्मि	६७	अमवो	६२
अप्पम्स	६७	अम	६२
अप्पा	१३, ६७	अमु वण	६२
अप्पाउ	६७	अमुउ	६२
अप्पाओ	६७	अमुओ	६२
अप्पाण	६७	अमुणा	६२
अप्पाणा	६७	अमुणो	६२
अप्पाणेण	६७	अमुत्तो	६२
अप्पाणो	६७	अमुद्ध	१०
अप्पाहइ	९९	अमुम्मि	६२

असुवो	६२	अम्ह भणामो	६५
असुस्स	६२	अम्ह सुवो	६५
असू	६२	अम्हाण	३५, ६५
असूअ	६२	अम्हाण	६५
असूआ	६२	अम्हातिमो	१०९
असूइ	६२	अम्हारिसो	२७, ३६
असूउ	६२	अम्हासु	६५
असूए	६२	अम्हाह	५२
असूओ	६२	अम्हाहि	६४
असूण	६२	अम्हे	६४, ६५
असूण	६२	अम्हेच्चय	४०, ४१
असू पुरिसो	६२	अम्हे रक्ख	६४
असू साला	६२	अम्हेसु	६५
असूसु	६२	अम्हेहि	४६
असूसुनो	६२	अम्हेहि कअ	६४
असूहिं	६२	अम्हो घम्मो	६४, ६५
असूहि	६२	अयि मअणिए	३०
असूहिनतो	६२	अय्युणे	१०७
अम्मो	४७, ५५	अरिहइ	२८
अम्महे	१०७	अरिहो	२८
अम्मि	६४	अलकिआ	३
अम्ह	६५	अलचउर	२९
अम्ह	६४	अलाऊ	३२
अम्हकेर	११	अलाऊ	३२
अम्हकेरो	४०	अलावू	१४
अम्हक्केर	११	अलाहि	४५
अम्हम्मि	४०	अलिअ	३४
अम्हम्मि	६५	अलीअ	३४
अम्हसु	६५	अल्ल	२८, ४४
अम्हणे	६४	अल्लिअइ	८९
अम्हत्तो	६५	अल्लीअइ	९०, ९६
अम्ह वण	६५	अल्लीणो	९०

अवयवकक्षइ	९९	असोअस्स	४२
अवअच्छइ	९५, ९९	असी	६१
अवअज्जइ	९९	अस्तबदी	१०७
अवअरइ	४०	अस्तवाहे	१०७
अवआसइ	९९, १००	अस्स	६०
अवअस्सइ	९९	अरिस	६०
अवगअ	४०	अस्सो	७
अवज्जसइ	९७	अह	६४
अवञ्जा	१०८	अह	६१
अवट्ठिअ-	७	अह जुवई	६१
अविणीद	४७	अहय	६४
अवमिच्चू	४०	अहव	३२
अवम्हइ	४०	अह वण	६१
अवम्हारो	४०, ४३	अहवा	३२
अवरण्हो	२७	अहवाय	५९
अवरद्धस्स	२१	अहिआई	३१
अवराजिओ	४०	अहिऊलइ	१०१
अवरि	७, ३५	अहिज्जो	२१
अवसद्दो	४०	अहिणू	२१
अवसरइ	४०	अहिपच्चुअइ	९८, १०१
अवसाओ	४०	अहिमज्जू	१९
अवसारित-	७	अहिमञ्जू	१०८, १०९
अवसेहइ	९७, ९८	अहिमणू	२०
अवहं	३०	अहिरेमई	९८
अवहइ	९३	अहिलखइ	१००
अवइरइ	९७, ९८	अहिलघइ	१००
अवहावेइ	९६	अहिवज्जू	१९
अवहेढइ	९३	अहिवञ्जू	१९
अव्वा	६६	अहिवणू	१९
अव्वाणो	६६	आहिवसामि	३
अव्वो	४८	अहेसि	८१
असी	७२	अहि	६४

आविर	२६	आफसो	३१
आवसो	२७	आम	४५
आमओ	२२	आमेडो	२०
आमच्छइ	९८	आमेलो	२०
आमच्छति	५५	आयवइ	९६
आमइइ	९२	आयज्जइ	९६
आममणू	२१	आयासं	४६
आमरसिओ	११	आयुषो	११०
आमरिओ	२७, २९	आरमइ	९७
आमासओ	२९	आरद्धो	३०
आइलइ	९९	आरहइ	९७
आइगइ	८७	आरुहइ	१००
आइरिओ	२७	आरोखइ	१००
आउज्ज	३८	आरोलइ	९३
आउइइ	९३	आरोवेइ	८९
आओ	२२	आर्ष	१
आकासओ	२९	आलक्खिमो	५
आगओ	१२, ५१	आलिज्जइ	९०
आगरिसओ	२९	आलिइठो	२६
आग्गामइ	८७	आलिहइ	९९
आचस्कदि	१०८	आलुसइ	९९, १०१
आच्छिइ	९५	आलेट्टु	४३
आद्धसो	३०	आलेट्टुअ	४३
आढप्पइ	८५	आलेट्टु	४३
आढवइ	९७	आलेट्टुअ	४३
आढविज्जइ	८५	आवज्ज	३८
आढवीमइ	८५	आवत्तआ	२४
आढिओ	३६	आवत्तण	२४
आणत्ता	५	आवत्तमाणो	२२
आणा	१०	आनुक्कइ	८९
आणाल	२९	आवेडो	२०
आप्पइ	९२	आवेलो	२०

आसंघइ	८८	इद वणं	६०
आसि	८१	इदी	२६
आसीसा	४४	इय	१०६
आसो	११	इम	४५
आहइ	१००	इमम्मि	६०
आम्मइ	९७	इमस्त	६०
आहि	६०	इमस्सि	६०
आहिआई	३१	इमा	५९
आहोडेइ	८८	इमाउ	५९
		इमाओ	५९
इवहणू	१५	इमाण	६०
इघ	२६	इमाडु	५६
इअ	२०, ३१	इमा बम्हणी	५९
इअम्मि	६२	इमिआ	५९
इअरह	३२	इमिणा	५५
इअरहा	४८	इमीए	५६
इअरे	५८	इमे चिट्ठन्ति	५९
इआणि	४०	इमेण	५८
इएण	४६	इमेण कअ	६०
इक्खइ	४६	इमेसि	५८, ६०
इक्खू	२४	इमेसु	६०
इच्छइ	८५	इमेहि कअ	६०
इच्छिउ	८५	इमेहि	६०
इच्छिहइ	८५	इमो	५९
इट्ठा	२५	इमो राओ	५९
इट्ठो	२५	इसी	३६
इड्डी	२५, २६	इस्सालु	४२
इण	६०	इह	१०६
इणमो राअकुल	६०	इहरा	४७
इणमो राअ	६०		
इणे	६४	ईअम्मि	६१
इतिक	४२	ईअरो	१०

ईति	३०	उच्छाहो	२३, २६
उगधइ	८७	उच्छिचइ	३३
उंबरो	२२	उच्छुओ	२३
उभ	४५	उच्छ	२४
उभगच्छइ	४०	उच्छेअओ	३३
उभागओ	३	उज्ज	३६
उउंबरो	२२	उज्जलं	४४
उऊ	३६, ३७	उज्जू	१०
उऊहल	४०	उज्जोओ	२८
उक्कठा	७	उज्जाओ	२७
उक्का	९	उट्टो	२५
उक्कुक्कुरइ	८७	उट्ठइ	८७
उक्कुसइ	९७	उट्ठ	१४
उक्खअ	३२	उट्ठीणो	७४
उक्खल	३९, ४०	उण	४७
उक्खाअ	३२	उणअ	६
उक्खिवइ	९६	उण्हो	२७
उक्कुठइ	९४	उसा	१०
उगअ	६	उसारिज्ज	२०
उगइ	८८	उसारीअ	२०
उग्वाडेइ	८८	उसिम	३१
उग्बुसइ	९३	उत्थवइ	८९
उच्चअ	३८	उत्थववइ	९६
उच्चिणइ	७५	उत्थमइ	९५
उच्चिवइ	८६	उत्थल्लइ	९८
उच्चुक्कइ	८९	उत्थारइ	९७
उच्चेइ	७५	उत्थारो	२६
उच्चेवइ	८६	उत्थिओ	८७
उच्छओ	२३	उट्ठ	३६
उच्छा	६६	उट्ठालइ	९५
उच्छाणो	६६	उट्ठिणो	९
		उट्ठिणो	९

विशिष्टसंज्ञानुक्रमणिका

१२१

उद्य	२६	उल्लूख	२४
उद्युमाइ	१८	उवजोओ	२८
उद्युमाइ	८७	उवज्जमाओ	२८
उद्युमाइ	८७	उवणिम	३४
उद्युलइ	८९	उवणीम	३४
उन्नमइ	८९	उवरि	३५
उपकुभ	४०	उवरुज्जइ	८४
उप्पल	९	उववई	४०
उप्पव	१	उवसप्पइ	९६
उप्पाओ	९	उवसमड	७४
उप्पालइ	८६	उवसमवाइ	८३
उप्पेलइ	८९	उवस्तिदे	१०७
उप्फे	६२	उवह	३०
उब	६३	उवहत्यइ	९३
उब्भ	२६	उवहसिओ	४०
उब्भ	६३	उवहुजइ	९४
उब्भभावइ	९८	उवालइ	८८
उब्भुअइ	९०	उवालहइ	९७
उब्भुत्तइ	९६	उवेत्तलइ	९२
उब्भेहि	६३	उव्वहइ	४३
उमच्छइ	९३	उव्विण्णो	९
उम्मत्थइ	९८	उव्वीढ	३५
उम्ह	६३	उव्वूढ	३५
उम्हा	२७	उव्वेढइ	८६
उम्हाणं	६४	उव्वेत्तलइ	८६
उम्हाण	६३	उसहो	३५, ३६
उम्मेहि	६३	उसिक्कइ	९६
उर	१०	उसिक्कइ	९३
उल्लुहल	४०	उहअ	३०
उल्लडइ	८८	उहाण	६३
उल्लत्यइ	९६	ऊम हइ	९३
उल्लालइ	८९	ऊणवीसा	७०
उल्लुक्कइ	९४		

अस्यो	११, २३	एए	४, ५८, ६१
अस्यलइ	९८, १००	एए वण्णा	६०
अस्यसइ	११	एएसि	६१
अस्तारिओ	२३	एएहि	६१
अस्तारो	३३	एओ	४३, ६८
अस्तासो	११	एओणचालीसा	७१
असित्तो	११	एओणछट्ठी	७२
असिचइ	३३	एओणणवई	७२
असुओ	२३	एओणत्तीसा	७१
असेवओ	३३	एओणपञ्चासा	७१
अहसिओ	४०	एओणवीसा	७०
एअं	४, ४७, ६१	एओणसअ	७२
एअ	६८	एओणसत्तारी	७२
एअगुणा	५	एकअ	३३
एअगुणा	५	एकइ	३३
एअचालीसा	७१	एकत्तीसा	७१
एअत्तो	६१	एकमेक्क	४४
एअम्मि	६१	एकहत्तरी	७२
एअसत्तारी	७२	एक्क	६८
एअस्स	६१	एक्कइआ	४२, ६१
एअस्सि	६१	एक्कछट्ठी	७२
एआ	६१	एक्कत्तीसा	७१
एआई वणाइ	६१	एक्कत्तो	४१
एआउ	६१	एक्कत्थ	६१
एआओ	६१	एक्कमेक्केण	४४
एआओ महिलाओ	६०	एक्कम्मि	६१
एआरह	७०	एक्कल्लो	४३
एआवण्णा	७१	एक्कसरिअं	४७
एआसुन्तो	६१	एक्कस्सि	४२, ६१
एआहि	६१	एक्कहि	६१
एआहि	६१	एक्काणणवई	७२
एआहिस्तो	६१	एक्कारो	३९

एककावणासा	७१	एगो	६८
एकके	५८	एगोणबीसा	७०
एकको	४३, ६८	एणिह	३, ५०
एगं	६८	एत्ताहे	४५, ६१
एगबालीसा	७१	एत्तिअ	२६
एगइआ	४२	एत्तो	६१
एगबालीसा	७१	एत्थ	६१
एगत्तो	६८	एदं	४७, ६१
एगत्थ	६८	एदिणा	५८, ५१
एगदो	४१	एदु	७८
एगम्मि	६८	एदे	४९, १०८
एगस्स	६८	एदेण	६१
एगस्सि	६८	एदेण	५८
एगा	६८	एदेहि	६१
एगाउ	६८	एइह	२६, ४२
एगाओ	६८	एइहमेत्तत्थणिआ	२६
एगाण	६८	एमेव	२२
एगाण	६८	एरिसो	३४, ३६
एगाणणवई	७२	एवमेव	२२
एगादु	६८	एशे पुल्लिसे	५२
एगादो	६८	एस	४
एगारह	७०	एस गई	६०
एगासी	७२	एस मही	६०
एगाह	६८	एसम्हि	८०
एगे	६८	एस राउल	६०
एगेण	६८	एस रामो	५०
एगेण	६८	एम सिर	६०
एगेसि	६८	एमा	४, ४७, ५५
एगेसु	६८	एस। अउरिआ	६०
एगेसु	६८	एसु	६०
एगेहि	६८	एसो	३, ७, ३', ४७
एगेहि	६८	एसो पुरिसो	६०

एहि	६०	ओहामइ	८८
		ओहावइ	८७
ओवाकइ	८९	ओहीरइ	८७
ओ	४७		
ओअंदइ	९५	कं	५८, ५९
ओअक्सइ	९९	कचुअ	७
ओअग्गइ	९६	कचुओ	३५
ओअरइ	४०, ९२	कथा	१५
ओणछइ	४०	कदो	२१
ओगाहइ	१००	कदोट	१
ओगालइ	८९	कपइ	७
ओजजोओ	२८	कपेइ	८९
ओज्जाओ	२८	कमरो	२६
ओतुणमुहि	२१	कभारो	२६
ओह	२८	कम	३५, ४८, ४९
ओपाइ	३२	कअवो	१९
ओपाअ	३२	कअकजो	५९
ओभाल	३०	कअणू	२१
ओरसइ	९२	कअत्यअ	४८
ओरम्माइ	८७	कअरे	५८
ओलइ	८८	कअल	३९
ओली	३३	कइ	२५, ५६
ओल्ल	२८	कइअव	२०
ओवासइ	९९	कइआ	५९
ओवाहइ	१००	कइमो	३१
ओसठ	१६	कइवाह	२०
ओसरइ	४०	कई	१३, ४९
ओसह	१६	कईण	४९
ओसाओ	४०	कईण	४९
ओसुक्कइ	९३	कईदु	४९
ओहइ	९२	कईदो	४९
ओहसिओ	४०	कईसु	४९

कइहिन्यो	४९	कत्तारा	५६, ५७
कउरवो	३९	कत्ताराउं	५६
कउहल्ल	३४	कत्ताराउ	५६
कउहा	६	कत्ताराओ	५६
कउहो	१८	कत्ताराओ	५६
कओ	५९	कत्ताराणं	५६
ककुष	४४	कत्तारासुन्तो	५६
कउअं	८	कत्ताराहि	५६
कउजे	४५	कत्ताराहिन्तो	५६
कञ्जुअं	७	कत्तारे	५६
कञ्ज का	१०८, १०९	कत्तारेणं	५६
कडुअ	१०६	कत्तारेण	५६
कडेल्ल	४१	कत्तारेसुं	५६
कड्ढइ	९९	कत्तारेसु	५६
कडइ	९४	कत्तारेसुन्तो	५६
कणअ	१३	कत्तारेहिं	५६
कणवीरो	२०	कत्तारेहि	५६
कणिआरो	४०	कत्तारेहि	५६
कणीरो	४०	कत्तारेहिन्तो	५६
कणेऊ	२९	कत्तारो	५६, ५७
कणेरो	४०	कत्तुणा	५७
कण्णिआरो	४०	कत्तुणा	५७
कण्णेरो	४०	कत्तुत्तो	५७
कण्हो	२७, २८	कत्तुदु	५७
कत्ताउ	५७	कत्तुम्मि	५७
कत्ताओ	५७	कत्तुस्स	५७
कत्तवो	५७	कत्तू	५७, १०२
कत्ता	५६, ५७	कत्तूर्णं	५७
कत्तार	५६, ५७	कत्तूण	५७
कत्तारत्तो	५६	कत्तूदो	५७
कत्तारम्मि	५६	कत्तूयुं	५७
कत्तारस्स	५६	कत्तूयु	५७

कसूहि	५७	करावइ	८२, ८३
कसूहि	५७	कराविअं	८३
कसूहि	५७	कराविज्जइ	८३
कसूहिनतो	५७	करावेति	८२
कसो	५९	करावेइ	८२, ८३
कस्यइ	४३, ८५	करिअ	१०६
कस्य	५९	करिज्जइ	८३, ८५
कदो	५९	करिदूण	१०६
कदुहं	२६	करिसइ	९९
कप्फल	९	करिस्सदि	१०६
कमघो	१९	करीअइ	८३
कमल	४५	करीसो	३४
कमलवण	४५	करेति	८२
कमलाइ	४७, ५९	करेसि	४६
कमवसइ	९६	करोमि	४८
कमिरो	१०३	कलवो	१९
कम्पइ	७, १३	कनओ	३२
कम्म	६६	कलारो	९३
कम्मइ	९१ ९४	कले	१०७
कम्मवइ	९४	कल्ल	४६
कम्मि	५९	कलहारो	२७
कम्मो	३	कवइत्तो	४२
कम्हा	५९	कवट्ठिओ	२०
कयघो	१९	कवट्ठिदो	२०
कया	५६	कवड्डओ	२५
कय्यपरवसो	१०६	कव्व	९
करजइ	९४	कसट	१०९
करइ	७४, ९१	कमण फणी	१४
करणिज्ज	४७, १०३, १०६	कसणो	२८
करणीअ	१०३, ११०	कसिणो	२८
करसी	४४	कस्ट	१०७
करावन्ति	८२	कस्स	५२, ५८

कस्सि	५९	कालो	१२
कहं	४७	कास	५८, ५९
कहइ	८६	कासइ	११
कहावणो	२६	कासओ	११
कहि	५९	कासवो	११
कहेइ	८६	कासा	३६
काँउओ	१९	कासी	७९, ९१
काअठव	१०२	काह	५२, ८०
काउं	९१	काहलो	१८
काऊ	१०२	काहामि	८०
काऊण	९१, १०२	काहावणो	२६
काए	५८	काहिइ	५, ७९, ९१
काण	४८, ५९	काहिमि	८०
कादव्य	९१	काहिस्सामि	८०
कादो	५९	कही	५, ७९, ९१
कामाओ	२१	काहीअ	४६, ७९, ९१
कामेइ	८९	काहे	५९
कामो	२१	कि ख	४७
कारति	८२	कि ति	३०
कारइ	८२, ८३	कि पि	३०
काराविअ	८३	किआ	२८
कारावीअइ	८३	किच्छ	३७
कारावेइ	८३	किणइ	७४, ८९
कारिअ	८३	किणा	५८
कारिज्जइ	८३	किणिअइ	८९
कारीअइ	८३	किणो	४८, ५८, ५९
कारेइ	८२, ८३	कित्तइस्स	८०
कालओ	३२	कित्तइहिमि	८०
काला	५९	कित्तिमो	३३
कालाअसं	२२	कित्तिल	४२
कालास	२२	कित्ती	२४
कालेण	३	किमवि	३०

किमिषं	४८	कुप्पल	८
किर	४६	कुप्पासो	३३
किराज	१५	कुप्पिसो	३३
किरिआ	२८	कुमरी	३२
किलंतो	२८	कुमरो	३२
किलकिवइ	९८	कुमारी	३२
किलरां	३६	कुमारो	३२
किलिरां	३६	कुमुअमिव	४५
किलिराकुसुमोवहा३सु	३६	कुम्हाणो	२७
किवा	३७	कुरुचरा	५६
किविणो	३१	कुरुचरी	५६
किसर	३५	कुल	३
किसल	२२	कुलाइ	३
किसलअ	२०	कुलो	३
किसा	३६	कुल्ला	९
किसुअं	३३	कुसुमप्पअरेण	५२
किस्सा	५८	कुसुमप्पअरो	१०
कीअ	५६	कुसुमीरो	२६
कीए	५८	कूरपिक्का	३०
कीरइ	८५, १०९	के	५८, ५९
कीस	५९	केढवो	१६
कुअआरो	५	केण	३०, ५८
कुआरो	५	केणपि	३०
कुऊहल	३४	केत्तिय	२६
कुच्छी	४	केत्तिअ	४२
कुञ्जअ	१५	केद्दह	४२
कुञ्जइ	८५, ९५	केरिसो	३४, ३६
कुड्ड	९	केल	३९
कुडारो	१३	केलअइ	९३
कुणइ	७४, ९१	केलासो	३८
कुतुबक	१०९	केवट्टो	२४
कुवो	५०	केसरं	२५

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१२६

केसवासो	३	खट्टा	१३
केसि	५८, ५९	खडरइ	९६
केसुअ	३३	खड्डइ	९५
केहि	५८	खणमेत्त	२६
कैअव	२	खणिज्जइ	८४
को	४७, ५८, ५९	खणिहिइ	८४
कोआसइ	१००	खणीअइ	८४
कोउहल	१०, ३४	खण्डिओ	३१
कोऊहल्ल	३४	खण्णू	११
कोक्कइ	९१	खत्तिआण	४६
कोट्टमइ	९८	खत्तिओ	१५
कोड्ड	३४	खनिहिइ	८४
कोण्ड	१३	खप्पर	१५
कोत्थुह	१०	खमा	२२
कोत्थुहो	३८	खम्मइ	८४
कोप्पर	३५	खमाविअ	८३
कोमुइ	३८	खयजलहला	१०८
कोरवो	३९	खरइ	९८
कोवि	४७	खराहिअओ	४६
कोस्टागाल	१०७	खलवुघर	५५
कोहडी	२७	खलवुणा	५५
कोहल्ल	३४	खलवुणो	५५
कोहली	२७	खल्लिडो	२८
क्खदो	२१	खसिअ	१५
		खाइ	७५
खघो	८	खाइर	३२
खभो	१०, २१	खाउ	७५
खइओ	१६	खानू	११, २१
खओ	८	खामिअ	८३
खइर	३२	खासिअ	१५
खग्गो	९, १३	खाहिइ	७५
खज्जए	८	खित्त	४०

खिरह	९८	गगगरो	१७
खिवह	९६	गकळ	८२
खीण	८	गकळइ	८५, ९७
खोर	२४	गच्छति	८२
खीलओ	१५	गच्छिअ	१०६
खीलो	१४	गच्छिइ	८२
खु	४६, ७५	गच्छित्था	८२
खुजो	१५	गच्छिदूण	१०६
खुट्टइ	९४	गच्छिमि	८२
खुट्टि	७६	गच्छिमो	८२
खुडइ	९४	गच्छिसि	८२
खुडिओ	३१	गच्छिस्म	८२
खुडडओ	४४	गच्छिस्ता	८२
खुप्पह	९३	गच्छिस्सामि	८२
खुम्मइ	९६	गच्छिस्सामो	८२
खेडइ	४४	गच्छिहइ	८५
खेडइ	९८	गच्छिहामि	८२
		गच्छिहामो	८२
गगाधरस्स	२	गच्छिहि	८२
गठइ	९५	गच्छिहिइ	८२
गठी	९५	गच्छिहित्था	८२
गंतून	१०९	गच्छिहिमि	८२
गभीरिअ	२९	गच्छिहिमि	८२
गअ	१०३	गच्छिहिमो	८२
गअण	१०	गच्छिहिसि	८२
गअणअ	४३	गच्छिहिह	८२
गअम्हो	८०	गज्जति	७६
गइए	४५	गज्जते	७६
गईए	४५	गज्जइ	९२
गउआ	३१, ३२, ३९	गहुअ	१०६
गउओ	३१, ३९	गहुअहो	२५
गउअ	३९	गद्धा	२५

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

१३१

गड्ढो	२५	गामणिकुल	५५
गड्ड	९४	गामणिणा	५५
गण्ठी	४	गामणिणो	५५
गह्गो	२५	गामीके	४९
गविमणी	१७	गामोजो	४९
गमेसइ	१००	गामादु	४९
गम्मइ	८४	गामादो	४९, ६१
गयण	१३	गामालू	४२
गव्यदि	१०७	गामालो	४२
गरिमा	४	गामासुन्तो	४९
गरुई	३४	गामाहि	४९
गरुओ	३५	गामाहिन्तो	४९
गरुलो	१३	गामिलिआ	४२
गरू	३५	गामिल्लो	४२
गलत्थइ	९६	गामेसुन्तो	४९
गलोई	३४	गामे	३
गवयी	३१ ३२	गामेहि	४९
गवेसइ	१००	गामेहिन्तो	४९
गविवरो	४२	गामो	५२
गव्वो	१२	गारव	३९
गसइ	१००	गावा	६६
गह्वई	२३	गावाणो	६६
-गहिंर	७	गावी	४३
गहीरिअ	२९	गावीओ	४३
गहो	९	गावो	३९
गाअइ	८७	गिज्झइ	८५
गाइ	८७	गिम्हकाले	१०७
गाई	३९, ४३	गिम्हो	२७
गाईओ	४३	गिरा	६
गाढमालिट्ठो	४७	गिरिआ	४३
गार्णो	८७	गिरी	४३
गार्मणि	५५	गिळो	५३

गुछो	२८	गुरूहि	५०
गुजइ	१००	गुललइ	९१
गुजुल्लइ	१००	गुलुगुछइ	८९, ९६
गुजोल्लइ	१००	गुलो	१३
गुंठइ	८९	गुहइ	१४
गुज्झ	८, ३१	गूढोअर	५
गुणा	५९	गेण्हइ	१०१
गुणाइ	४	गेण्हअ	१०२
गुणो	४	गेण्हज्जइ	८५
गुत्तो	९	गेण्हीअ	७९
गुनगनयुत्तो	१०९	गोछो	२८
गु० पइ	९६	गोट्ठी	८
गुमइ	१४	गोडो	१४
गुमइ	९७	गोणा	४३
गुम्फइ	१४	गोणी	४३
गुम्मडइ	१०१	गोरिह	४
गुम्मइ	१०१	गोरीआ	५५
गुट्ठ	३१	गोरीहर	४
गुरु	५३	गोला	४४
गुरुआअइ	८२		
गुरुआइ	८२	घटा	१३
गुरुओ	३५	घंसाडइ	९३
गुरुणा	५३	घअ	३५
गुरुणो	५३	घटेइ	८९
गुरुम्मि	५०	घडइ	९४
गुरुस्स	५०, ५३	घत्तइ	१००
गुरुहि	५३	घर	२६
गुरू	५२, ५३	घरे	४३
गुरूजणवक्को	३५	घरेण	३
गुरूण	५३	घरो	२२
गुरूण	५३	घिसइ	१००
गुरूहि	५०, ५३	घुण्णइ	९४

धुम्मइ	९४	धउसु	६९
धुलइ	९४	धउसुन्तो	६९
धुसलइ	९४	धउहि	६९
धुसुमरो	२९	धउहिन्तो	६९
धेत्तु	१०२	धऊसुं	६९
धेत्तुआण	१०२	धऊसु	६९
धेत्तूण	१०२	धऊसुन्तो	६९
धेप्पति	५९	धऊहि	६९
धेप्पइ	८५	धऊहि	६९
धोट्टइ	८७	धऊहिन्तो	६९
धोलइ	४९	धक्क	९
		धक्कमइ	९७
धदं	१०	धक्काओ	५
धदिमा	१५	धक्खू	४
धदो	७, ९, १८, ४३, ४५	धक्खुइ	४
धइत्तं	२३	धच्चिक	४३
धउआसी	७२	धच्चुप्पइ	८९
धउछट्ठी	७२	धच्छइ	१००
धउट्ठी	२५	धहओ	२८
धउण्ह	६९	धडइ	१००
धउण्ह	६९	धह	३३
धउत्तीसा	७१	धड्डइ	९४-९६
धउत्थो	३९	धतुत्थो	२५
धउइह	७०	धत्तारि	४९
धउरत	३१	धन्दओ	४३
धउग्गढी	३१	धन्दो	७
धउवण्णा	७२	धन्द्रो	९
धउवीस	३	धमढइ	९४
धउवीसा	७०	धमरो	३२
धउव्वारो	४०	धयइ	९२
धउसत्तरी	७२	धलइ	७५
धउसु	६९		

चलणे	४५	चुविमाह	३०
चलणो	१४	चुकह	९८
चल्लइ	७५	चुच्छ	१७
चवइ	७५	चुलुचुलइ	९५
चाउण्डा	१९	चेअ	४५, ४७
चाउरेत	३१	चेअइ	२८
चाउरदी	३१	चेओ	३
चाओ	२८, ३३	चोआलीसा	७१
चाहु	३३	चोआसी	७२
चाओरो	३२	चोग्गुणो	३९, ४०
चाइ	१	चोछट्ठी	६३
चालीसा	७१	चोणवई	७२
चिअइ	९४	चोसीसा	७१
चिअइ	९४	चोत्थो	३९
चिअव्व	३०	चोइह	७०
चिअिल्लइ	९४	चोपडइ	९९
चिअ	२६	चोरस्स	२
चिट्ठइ	१३, ८७	चोरिअ	४, २९
चिट्ठिदि	५३	चोरिआ	४
चिट्ठन्ति	४९, ५५	चोरेण	३
चिणइ	७५	चोरो	१२
चिणिज्जइ	८४	चोवणा	७२
चिणीअइ	८४	चोवण्णसा	७२
चिण्ह	२६	चोवीसा	७०
चिन्तइ	२	चोव्वारा	३९, ४०
चिम्मइ	८४	चोसत्तारी	७२
चिलाओ	१५		
चिव्वइ	८४		
चिष्ठइ	१०८	छ	६९
चिष्ठुदि	७६	छआलीसा	७१
चिहुरो	१५	छअं	२४
चोमूत्तो	११०	छच्छट्ठी	७२

विशिष्टाक्षरानुक्रमिका

१३५

छज्जइ	९३	छाही	५६
छज्जो	९	छिछई	३५
छट्टी	८, ७२	छिदइ	१०८
छट्टो	२३	छिदिहिइ	८५
छट्टइ	९३	छिक्को	३०
छडी	२५	छि छि	४६
छण्ह	६९	छिप्पइ	८५
छण्ह	६९	छिवइ	९९
छसवण्णो	३१	छिविज्जइ	८५
छसिवण्णो	३१	छिहइ	९९
छत्तीसा	७१	छीअ	३५
छत्तो	६९	छीण	८, १०३
छप्पओ	९, २३	छुदइ	९७
छप्पण्णा	७२	छुच्छ	१७
छप्पण्णासा	७२	छुत्तो	३०
छब्बीसा	७०	छुप्पइ	८५
छमा	२३	छुरो	२४
छमी	२३	छुहइ	९६
छम्मुहो	२३	छुहा	६, २३, २४
छम्मु	६९	छूढ	४०
छसु	६९		
छाअइ	८८	छाँउणा	१९
छाउ	६९	ज	२१, ४५
छाओ	६९	जपइ	८६
छाणवई	७२	जपेइ	५
छाली	१६	जमइ	९७
छाले	१०८	जम्मइ	९७
छालो	१६	जमाअइ	७४
छावो	२३	जसाइ	७४, ९७
छासी	७२	जमतो	७७
छासुन्तो	६९	जमइ	७७
छाहा	५६	जअउ	७७

जवढइ	९८	जा	२२
जइआ	५९	जाअति	५९
जउणजल	४	जाअइ	९५
जउणाजल	४	जाआ	५६
जगइ	९२	जाइ	५६
जज्जइ	८५	जाउ	५९
जज्जो	८	जाए	५८
जढालो	४२	जाओ	५८
जडिलो	१६	जागरइ	९२
जणवदे	१०७	जाणं	२१, ८६
जणो	४६	जाण	५८
जणहवी	२७	जाणइ	८२, ८६
जइह	२६	जाणमि	७७
जतथ	४२	जाणावइ	८२
जप्प	४३	जाणिऊण	८६
जमो	१५	जाणिज्जइ	८५
जम्पिरो	१०३	जाणेमि	७७
जम्मइ	९५	जामइत्लो	४१
जम्मण	४४	जामाअरो	५७
जम्मो	३, ८	जामाआ	५७
जम्हा	५८	जामाउणो	५७
जयइ	७४, ७५	जामाउहर	३७
जया	५६	जामि	३
जरिज्जइ	८५	जारिसो	३६
जल	६, ५२	जारो	१२
जवइ	८९	जाला	५९
जसो	३, ५, १५	जाव	२२
जस्स	५८	जावेइ	८९
जह	३२, ४२	जास	५८
जहण	१४	जाहे	५९
जहा	३२	जिअइ	३४
जहि	४२	जिअउ	३४

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१३७

जिभइ	७५	जुग	८
जिभवरा	३	जुजइ	९४
जिभा	५८	जुजइ	८५
जिभिरुण	७५	जुणो	३४
जिभिरुजइ	८३	जुप्पइ	९४
जिभीभइ	८३	जुम्म	८
जिर्णं	१०३	जुवइ-	२१
जिणो	३४	जुवइओ	५९
जितिर्व	४२	जुवइजणो	४
जितिल	४२	जुवा	६६
जिमइ	९४	जुवाण	६६
जिम्मइ	७५	जुवाणो	६६
जिव्वइ	८३	जुहिहुलो	२७
जिव्वउ	८४	जुहुहुलो	२७
जिव्विहइ	८४	जूरइ	९५
जिव्वीअ	८४	जूरवइ	९३
जिव्वेउ	८४	जे	४८, ५८
जिव्वेज	८४	जेउण	७५
जिव्वेज्जा	८४	जेऊण	७४
जीअ	२२, ४८	जेण	४५, ५८
जीअ	५६	जेतिअ	२६, ४२
जीअइ	३४	जेद्दइ	४२
जीअन्ति	८७	जेमइ	९४
जीआ	२९	जेसि	५८
जीए	५८	जेहि	५८
जीमूतो	११०	जोणहालो	४२
जीरइ	८५	जोव्वण	१०, ३८
जीविअ	२२	जुजुणइ	८६
जीहइ	९३	ज्जेव	१०७
जुजइ	९४		
जुउच्छइ	८६		
जुगुच्छइ	२३, ८६	झलइ	२, ९६, ९७, १००

कओ	२५	ठासि	७६
कडइ	९५	ठासी	७९
कडिलो	१६	ठासु	७८
कडरइ	९१, ९८	ठाही	७९
काअ	१०३	ठाहीअ	७९
काअइ	८७	ठिण	२५
काइ	८७	ठीण	२५
काण	८७	ठेरो	१३, २७
किजइ	८७		
कीण	८, १०३	डडो	१८
कुणी	३१	डकको	१८, २३
कुपइ	९७	डउकइ	८४
कूरइ	९८	डट्ठो	१८, २३
		डड्ठो	१८
ऊअण	१०१	डरइ	१००
		डरो	१८
टकको	१३	डल्लइ	८७
टगरो	१७	डसइ	१८
टसरो	१७	डहइ	१८, १०१
टिरिटिल्लइ	९७	डहिणजइ	८४
टिविडिकइ	९४	डाहो	१८
ट्वरो	१७	डिभइ	१००
-ट्वअ-	२१	डिम्भो	१३
ठभिज्जइ	२१	ठडल्लइ	९७
ठभो	२१	ठडोलइ	१००
ठड्डो	२५	ठसइ	९४
ठविओ	३२	ठकइ	८८
ठाअइ	८७	ठिकइ	९३
ठाइ	७६, ८७	ठुडुल्लइ	९७, १००
ठामो	७७		
ठाविओ	३२	ण	५९, १०७

विशिष्टशब्दावुक्रमणिका

१३३

अगल	१९	अगगो	९
अंगूलं	१९	अञ्चह	८, ८६
अ पेच्छ	५९, ६०	अ जुसाति	३०
अ	४७	अज्जइ	८५
अअ	१०३	अइह	९६
अअअसुहं	४८	अणदा	५६
अअणा	४	अत्तिओ	३६
अअणाइ	४, १२	—अइ	७
अअर	१२, १३	अम	४७
अइ	५५	अमह	७
अइगामो	१०	अमिमो	१५
अइगामो	१०	अमिरो	१०३
अइस्ति	३०	अरो	१३
अइसोत्त	४	अवइ	८६
अई	१३, ४५, ५५	अवई	७२
अईअ	५६	अवरं	४६
अईआ	५६	अवर	४६, ४७
अईइ	५६	अवरि	४६
अईउ	५५	अवि	४५
अईए	५६	अव्वइ	८५
अईओ	५५	अस्सइ	९८
अईण	५६	अह	३, ५, १०, १५
अईम्मि	५६	अहुअले	४७
अईसोत्त	४	अइ	४६
अउण	३२	अऊण	८६
अउणा	३२	अण	२१, ८६
अउणाइ	३२	अओ	१०६
अउणो	३२	अहल	१९
अए	५९	अहि कअ	५९
अओ	४५	अही	१४, १०६
अअस्स	१०	अअच्छइ	९९
		अअओ	१४

निआरइ	९१	निरुविअ	२५
निआवइ	९९	निलिज्जइ	९०
निउवइ	९३	निलीअइ	९०
निकत्त	३६	निलुंछइ	९३
निच्चं	८, २१	निलुक्कइ	९४
निच्चलइ	९८	निल्लज्जो	४७
निच्चलणिकफदा	४५	निल्लसइ	१००
निच्चलो	८, २३	निल्लूरइ	९५
निच्चिदो	१०५	निवहइ	९७, ९८, ९९
निक्कल्लइ	९५	निवाइ	९७
निक्करइ	८७	निवासी	५२
निक्काअइ	९९	निबुक्कइ	९०
निक्कोडइ	९५	निवुत्त	३६
निट्ठअइ	९८	निवेज्ज	२
निट्ठइ	९१	निव्वरइ	९५
निप्पहो	८	निव्वलइ	९३, ९५
निप्फदो	८	निव्वाइ	४७
निप्फज्जइ	९५	निव्वोलइ	९१
निप्फेवो	८	निसाअरो	३३
निमइ	१००	निसासुसासा	५
निम्बो	२०	निसिअरो	३३
निम्मवइ	८८	निस्फल	१०७
निम्महइ	९७	निस्सइ	१००
निम्माणइ	८८	निस्सह	६
निम्मोओ	४५	निहिओ	१०
निरतर	६	निहित्तो	१०
निरणासइ	९८	निही	४
निरप्पइ	८७	निहुवइ	८९
निरवआस	६	णीइ	९७
निरिअइ	९०	णीओ	७४
निरिणज्जइ	९९	णीड	३३
निरिणसइ	९७, ९९	णीणइ	९७

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१४१

भीमो	२०	जेहि कज	५९
भीरेवइ	८७, ९६	जेहि	६०
भीरसाण	४७	जेहो	८, २८
भीलइ	९२	जो	२१, ६५
भीलुछइ	९१	जोमालिआ	३९
भीलुकइ	९७	जोल्लइ	९६
भीलुपलमाला इव	४५	जोहलिआ	३९
भीवो	२०	ज्हाइ	६७
भीसरइ	९२, ६८	ज्हाओ	२७
भीससइ	१००		
भीसह	६	त	४५, ५९, ६२
भीसहो	११	तपि	३०
भीसासो	१०	तब	२६
भीसो	११	तबिर	२६
भीहरइ	९२, ९५	तबो	८
भुगगहिआई	५९	तबुल	३५
भुमइ	१००	तबोल	३५
भुमजइ	३४, ९५	तआ	३३
भुमणो	३४	तइ	३३, ६३, ६४
भुल्लइ	९६	तइआ	५९
भुवइ	८९	तइत्तो	६३
भुसणो	३९	तइ धण	६३
भूमइ	८८	तईउ	६३
भूमइ	८८	तईओ	६३
भे	६४, ६५	तईदु	६३
भेउर	३५	तईदो	६३
भेड्ड	३३	तईहिन्तो	६३
भेण	५९, ६०	तउ	५९
भेलच्छो	४४	तए	६३, ६४
भेवच्छ	८	तकसा	६६
भेहभरिआण	४७	तकसाणो	६६
भेहालू	४२	सगुणा	३

तग्गुणा	५	तलवेष्ट	३२
तच्छइ	१००	तलवोष्ट	३२
तटाक	११०	तलाबो	२८
तट्ट	४०	तविओ	२८
तडइ	९५	तस्स	४६, ५८
तड्डइ	९५	तह	३२, ४२
तड्डवइ	९५	तहा	३२
तढाओ	२८	तहि	४२
तडी	१४	तहितो	६३
तण	३५	तहेत्ति	३०
तणइ	९५	ताबूल	३५
तणो	२८	ता	२२
तत्थ	४०	ताइ	५६
तत्थ	४२, ४८	ताए	५८
तद्दह	२६	ताओ	५९
तमवि	३०	ताडेइ	८८
तमो	३, ५	ताण	५८
तम्बोल्	४५	तातिसो	१०६
तम्मअ	८	तामरसानुसारिणी	५
तम्मि	२१	तारिसो	३६
तम्हा	५९	तालवेष्ट	३२
तम्हेहि	६३	तालवोष्ट	३२
तया	५६	ताला	५९
तरइ	७४	तालिअटइ	८८
तरणी	३	ताव	२२, २०५
तरिज्जइ	८५	तास	५८, ५९
तरीउ	४७	ताहे	५९
तरुच्छाहा	१९	तिगिच्छ	४४
तरुच्छाही	१९	तिवडा	५९
तरुणीआ	५५	तिअसीसो	५
तरू	१२	तिआसी	७२
तलअटइ	९७	तिक्ख	२१

तिग्ग	८	तीहि	६९
तिष्ठो	१०९	तीहि	६९
तिणा	५८	तीहिन्तो	६९
तिणि	६९	तुं	६२
तिण्ह	२१, २७, ६९	तुग	७
तिण्ह	६९	तु	६३
तित्तिअ	४२	तुम	६३
तित्तिरो	३३	तुअत्तो	६३
तित्तिरु	४२	तुए	६२
तित्तो	६९	तुच्छ	१७
तित्थ	२६	तुज्झ	६३
-तित्थ-	५२	तुज्झ	६३
तिप्प	३७	तुज्झत्तो	६३
तिम्म	८	तुज्झम्मि	६४
तिरिअ	१०८	तुज्झसु	६४
तिरिआ	३०	तुज्झाण	६३
तिलेत्तु	४१	तुज्झाण	६३
तिसु	३	तुज्झासु	६४
तीअ	५८	तुज्झे	६२
तीआ	५८	तुज्झेसु	६४
तीइ	५८	तुज्झेहि	६३
तीउ	६९	तुट्ठ	९४
तीए	५, ५६, ५८	तुट्ठदि	७६
तीओ	६९	तुडइ	९४
तीदु	६९	तुण्हओ	११
तीदो	६९	तुण्हक्को	१२
तीरइ	८५, ९२	तुम	६३
तीसा	७१	तुम	६२, ६३
तीसु	६९	तुमत्तो	६३
तीसु	६९	तुमम्मि	६४
तीसुन्तो	६९	तुमसु	६४
तीसे	५८	तुममाण	६३

तुम्भाष	६३	तुराम	७७
तुम्भासु	६४	तुरामु	७७
तुम्भे	६२, ६३, ६४	तुल्लह	८८
तुम्भेसु	६४	तुव	६२
तुम्भेहि	६३	तुव	६३
तुम्हत्तो	६३	तुवम्मि	६४
तुम	६२, ६३	तुवरतु	७८
तुमह	६३	तुवरह	९८
तुमए	६३, ६४	तुवरह	७८
तुमम्मि	६४	तुवरामो	७७, ६८
तुमाह	६३, ६४	तुवरिमो	७८
तुमाण	६४	तुवरेज	७८
तुमाण	६३	तुवरेज्जा	७८
तुमातु	५२	तुवसु	६४
तुमातो	५२	तुवाण	६३
तुमे	६२, ६३, ६४	तुवाण	६३
तुम्मि	६४	तुवासु	६४
तुम्ह	५३	तुवेसु	६४
तुम्ह	६२, ६३	तुह	६२, ६३
तुम्हकेरो	४०	तुह	४५, ६२, ६३
तुम्हत्तो	६३	तुहम्मि	६५
तुम्हम्मि	६४	तुहाण	६४
तुम्हसु	६४	तुहित्तो	६५
तुम्हाण	६३	तुर	२७
तुम्हाण	५५, ६३	तुरतो	९८
तुम्हासु	६४	तुरह	९८
तुम्हाह	५२	तुरसइ	७४
तुम्हे	६२	ते	५८, ५९, ६३
तुम्हेच्चय	४०, ४१	तेजइ	९३
तुम्हेसु	६४	तेजवइ	९६
तुम्हेहि	६३	तेजालीसा	७१
तुम्हे	६२	तेण	३

तेग	२१, ४६, ५८	यामो	१०६
तेणवई	७२	यिण	२५
ते बिअ	४६	यि णं	११
ते ऋवेअ	४६	यिप्पइ	९५
तेछट्ठी	७३	यीण	११, २५
तेत्तिअं	२६, ४२	थुइ	८
तेत्तीसा	७१	थुई	१०
तेरह	७०	थुणइ	७५
तेल्लं	१०	थुवओ	३३
तेल्लोक	१०	थुविज्जइ	८३
तेल्लोक्कं	१०	थुवीअइ	८३
ते ण्णा	७२	थुव्वइ	८३
तेवण्णासा	७२	थू	४७
तेवीसा	७०	थूगा	३५
तेसत्तरी	७२	थूणो	३५
तेसि	५९	थूली	११०
तेनु	३	थेओ	१०६
तेहिं	५८	थेणी	३५
तेहि	५८	थेरिअ	२९
तो	५९	थेरो	२७
तोइइ	९४	थोअ	२९
तोण	३५	थोक्क	२९
तोसवइ	८३	थोणी	३५
तोसविअं	८२	थोर	२०, २९
तोसिअ	८२	थोल्ल	१०
त्ता	६२	थोव	२९
थओ	२१	दं गाम	४८
थक्कइ	८७	दडो	१८
थम्मो	११०	दसण	१०, २९
थाण	८७	दसणीअ	२९
थाणू	२१	दंसिओ	२६

दंसेइ	८८	दवगगी	३३
दइण्णो	३८	दसहुत्तं	४१
दइण्णं	३८	दस	७०
दइव	११	दसमुहो	७०
दक्खिणो	२१	दससिरो	४७
दट्ठव	१०२	दसहि	७०
दट्ठु	१०२	दसारो	९
दट्ठुआण	१०२	दह	७०
दट्ठूण	४९	दहण्ह	७०
दट्ठूण	४९, १०२	दहण्ह	७०
दट्ठो	२३	दहतो	७०
दट्ठो	२५	दहमुहो	७०
दणुअवहो	२२	दहरहो	७०
दणुइदो	५	दहसु	७०
दणुरामो	२२	दहहि	७०
दणुअवहो	२२	दहाउ	७०
दत्तं	३१	दहाओ	७०
दप्पुल्लो	४२	दहादो	७०
दयालू	४२	दहासुन्तो	७०
दरिअसिहेण	३६	दहिं	५४
दरिओ	३६	दहि	५३, ५४
दरदल्लिअकेसराई	१८	दहिणा	५४
दरिसइ	८२, ८८	दहिणो	५४
दरिसण	२९	दहित्तो	५४
दरिसणीअ	२९	दहिम्मि	५४
दरिसावइ	८२	दहिस्स	५४
दरिसावेइ	८२	दहीई	५४
दरिसिओ	२९	दहीइ	५४
दरिसेइ	८२	दहीउ	५४
दरिसो	२८	दहीओ	५४
दल्लि	४८	दहीणं	५४
दल्लइ	९८	दहीणि	५४

दहीदु	५४	दिट्टो	२५, ४६
दहीदो	५४	दिण्णं	३१, १०३
दहीसुं	५४	दिय्यते	१०९
दहीसु	५४	दिसा	६
दहीहि	५४	दिहागज	३४
दहीहि	५४	दिही	२४
दहीहिन्तो	५४	दीओ	९, १३
दहो	२९	दीसति	५५
दाओ	१८	दीसइ	८३
दाठा	११०	दीहं	४३
दाढा	२९, ११०	दीहर	४३
-दाण-	५२	दीहरो	४२
दाणि	१०६	दीहाउसो	६
दामोतरो	११२	दीहाऊ	६
दारं	९, २९	दीहो	४२
दारुणो	१२	दुअल्ल	३५
दालिम	१३	दुआइ	९
दाव	१०५	दुआर	२९
दावगी	३३	दुआलोसा	७१
दावेइ	८८	दुउछइ	८६
दासत्तण	४१	दुऊल्ल	३५
दासो	४७	दुक्कर	८
दास्सामि	८०	दुक्ख	८, २६
दाहं	८०	दुक्खाइ	४
दाहामि	८०	दुक्खिओ	६
दाहिणो	२६	दुक्खो	४
दाहिमि	८०	दुगुछइ	८६
दि	६३	दुगुछइ	८६
दिअरो	३५	दुगुल्ल	३५
दिअहो	२०	दुग्गाई	२२
दिट्ठन्ति	३०	दुग्गादेवी	२२
दिट्ठिआ	२८	दुग्गावी	२२

दुलही	७२	दूहओ	१६
दुणिण	६८	दे	४६, ६३
दुण्ह	६८	देइए	६३
दुण्ह	६८	देउल	२२
दुत्तो	६८	देमसइ	९९
दुय	९, १०	देमसवइ	८८
दुपण्णा	७२	देण	१५
दुपण्णासा	७२	देमि	२७
दुमइ	८४	देर	२९
दुमओ	१६	देव	११
दुमइ	८८	देवर	४६
दुमेइ	८८	देवस्स	२
दुरवगाहं	६	देवाअ	२
दुत्तर	६	देवाण	४९
दुवारिओ	२९	देवाण	४९
दुमइ	९७	देवेण	४९
दुत्तरी	७२	देवेण	४९
दुस्सइ	६	देव	११
दुह	२६	देवेण	४८
दुहा	३४	देवेम्	४९
दुहाइअं	३४	देवेमु	४९
दुहाकिज्जइ	३४	देवेहि	४९
दुहावइ	९५	देवेहि	४९
दुहावेसो	३४	देशी	१
दुहिआ	२९, ५६	देसु	७८
दुहिओ	६	देहि	७८
दुहिज्जइ	८४	दो	६८
दूमई	८८	दोउ	६८
दूमिअं	८८	दोओ	६८
दूसइ	७५	दोणिण	६८
दूसवइ	८३	दोहं	६८
दूसइ	६, १०	दोह	६८

दोत्तो	६८	घरइ	७४
दोदु	६८	घराई	५२
दोदो	६८	घवलइ	८८
दोलइ	८९	घाजइ	७४
दोसु	६९	घाइ	७४, ७५
दोसु	६९	घाइहि	७५
दोमुन्तो	६८	घाई	९
दोहा	३४	घाउ	७५
दोहाइज	३४	घाडइ	९२
दोहाकिजइ	३४	घायणो	४४
दोहि	६८	घारी	९
दोहि	६८	घावइ	९५
दोहिन्तो	६८	घाह	४६
		घिई	२४
घओ	२५	घिकि	४६
घटो	२८	घिज	२७
घण	५३	घिटुजुणो	४०
घणजयो	४६	घिटो	२८
घणञ्जए	१०८	घिरत्यु	४६
घणमणो	४२	घोर	२७
घणव.तो	४२	घोरिअ	२९
घगरस	२	घोवले	५२
घणी	४२	धुगइ	७५
घणुखइ	१०३	धुणिजइ	८३
घणू	६	धुगीअइ	८३
घण्ण	४६	धुत्तिमा	४
घरथो	९	धुत्तो	२४
घनुहो	६	धुरा	६
घम्मिअ	१५	धुवसि	४८
घम्मिल्ल	३३	धुवइ	८३
घम्मेत्त	३३	धूआ	२९
घम्भो	११०	धूयो	४७

खेणू	५४	नलो	११०
खेणुम्मि	५५	न व	३२
खेणू	५४	नव	७०
खेणूअ	५४	नवत्तो	४३
खेणूआ	५४	नवो	४३
खेणूइ	५४	नाए	५२
खेणूउ	५४	नाओ	१३
खेणूए	५४	नाण	३२
खेणूओ	५४	नाणा	३२
खेणूणं	५५	नामिअमुहो	५६
खेणूसुं	५५	नाराओ	३२
खेणूसु	५५	नाली	१३
खेणूहि	५४	नावा	३९
खेणूहि	५४	नवाए	३९
		नासइ	८८
न	४५	नासवइ	८८
नई	१३	निउर	३५
नकरं	११०	निच्छिहो	२३
नक्खरं	१५	निज्जिअ	४२
नख	१०	निज्झरो	११०
नटो	११०	निणहवइ	७५
नट्टई	२४	निप्पहो	२३
नट्ठून	१०९	निम्मल	३०
नडी	१३	निरुवारइ	१०१
नट्ठून	१०९	निलेहण	४३
नमोक्कारो	३१	नित्रइ	३४
नम्मो	३	निवत्तमाणो	२४
नराओ	३२	निवारेइ	८८
नरो	१३, ११०	निविढं	१४
नलं	१३	निबो	३७
नली	१४	निव्वत्तमाणो	२४
वळे	१०७	निस्सीहो	१८

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

१५१

निसडो	१८	पचहि	६९
निसण्णो	३९	पचाउ	६९
निसिरइ	७५	पंचाओ	६९
निसीडो	१८	पचाणवई	७६
निसेहइ	९५	पचावण्णा	७२
निहसो	१५	पचावण्णासा	७२
निहोडइ	८८	पचासी	७२
नीचअ	३८	पंचासुन्तो	६९
मीड	१०, ३३	पचाहिन्तो	६९
मीमी	२०	पडरा	५५
मीरजइ	९४	पती	७
मीवी	२०	पअअ	३६, ३७
मुमो	१	पअइ	९२
नूउर	३५	पअट्ट	२४
नेइ	७४	पअट्टो	३४
नेऊण	७४	पअड	३१
नेइड	१०	पअरो	३३
नेन कअ	५२	पआइ	३०
नेन्ति	७४	पआरो	३३
		पआसइ	८९
पगइ	१०१	पइट्ठा	१७
पगुरण	२१	पइट्ठाण	१७
पचआलीसा	७१	पइट्ठिआ	१७
पचछट्ठी	७२	पइणा	१७
पचण्ह	१९	पइसअअ	१७
पचण्ह	६९	पइहर	४
पचत्तीसा	७१	पई	५
पचत्तो	६९	पईव	१७
पंचवीसा	७०	पईहरं	४
पचसु	६९	पउअ	३६, ३७
पचसु	६९	पउट्ठो	३८
पंचहि	६९	पउत्तं	२४

पउत्तो	२४, ३७	पट्टावह	८९
पउरिसं	३५	पट्टाविओ	८७
पउरो	३९	पठिअं	१०३
पउल्लह	९२	पठिम्यते	१०९
पओ	३	पठेज्ज	८०
पक्कं	९, २७	पठेज्जा	८०
पक्कलो	४४	पडसुओ	३३
पक्कडह	९५	पडह	८६
पक्कवो	२४	पठम	२९
पक्कलोडह	८९	पडाआ	१७
पक्कओ	८३	पडायाण	२०
पक्कडह	९७, ९८,	पडिअगगह	९३
पक्कवागक्कह	९८	पडिअलो	१७
पक्कूओ	२३	पडिक्खह	१००
पक्कूहो	२३	पडिक्कदी	३१
पक्कं	८, २३	पडिमा	१७
पक्कडह	९७	पडिवआ	६, १७, ३१
पक्कठा	२३	पडिमाइ	९८
पक्किमं	२३	पडिसामह	९७
पज्जओ	२६	पडिसिदी	३१, ४४
पज्जरह	८६	पडिहारो	१७
पज्जलह	४७	पड्डुह	९६
पज्जसह	१००	पड्डिओ	१८
पज्जरह	९८	पठइ	१३
पञ्चओ	२	पठमु	७७
पञ्चारह	९७	पठमो	१८
पञ्चले	१०८	पठामु	७७
पञ्चवते	१०८	पठुओ	१८
पञ्चा	१०८	पणामह	८९
पट्टह	८७	पण्डिओ	४४
पट्टण	२८	पणपण्णा	७२
पट्टवह	८९	पणपण्णासा	७२

पणरह	७०	पपीमुटो	३७
पणसा	७१	परिअंतइ	१००
पणो	२१	परिअलइ	९७
पणुओ	२७	परिअल्लइ	९७
पण्हो	४, २७	परिआलेइ	८९
पत्तं	४२	परिट्ठिआ	१७
पत्तलं	४२	परित्ताअह	१०६
पत्थरो	१५	परित्थसइ	१००
पत्थवो	२७	परिवाडेइ	८९
पत्थाओ	२७	परिसण्ह	७
पत्थिओ	८७	परिहट्टइ	९५
पत्थिवाण	६०	परीइ	९७
पदअइ	९७	परीइवत्ताइ	९६
पन्ती	७	परेवओ	३२
पन्नाडइ	९५	परोप्पर	३१
पन्हा	४	परोहो	३१
पओ	८	पलअषणो	१५
पमिल्लाइ	७५	पलक्खो	२४
पम्हलच्छी	२७	पलावइ	८८
पम्हरइ	९१	पलिअ	१८
पम्हलो	२७	पलिअको	२६
पम्हुसइ	९१, ९९	पलिल	१८
पय	४७	पलीवइ	९६
पयल्लइ	९२	पलोएसि	४६
पयरइ	९१	पलोएसु	४५
पय्याकुलिओ	१०६	पलोट्टइ	९८, १००
परमुहो	७	पल्लट्टइ	१००
परइ	९७	पल्लट्टो	२६
परकेर	३१	पल्लत्थइ	८८
परमत्थ	७	पल्लत्थो	२६
परम्मुहो	७	पल्लवित्थेण	४२
पणमरिसो	२८	पल्लाणं	३०

पम्हत्त्वह	१००	पहावो	२७
पम्हावो	२७	पहिजो	४१
पववणं	३१	पहीणपरिखणा	३४
पवट्टवि	७६	पहुडि	१७
पवट्टो	३८	पहुप्पइ	९०
पवसमानो	२४	पहुप्पिरे	७६, ९०
पवरसेणविरइजे	३१	पहूअ	९०
पवहो	३३	पहो	१४, ३३
पवासु	३१, ३४	पाअअ	३६, ३७
पवाहो	३३	पाअइ	७, ३१
पविरंअइ	९४	पाअवअण	२२
पविसइ	९९	पाअवीअ	२२
पव्वसी	१०९	पाआरो	२२, ४१
पव्वापइ	८७	पाइक्को	३०
पव्वालइ	८८, ८९	पाउअ	३६, ३७
पव्हो	८	पाउरण	२१
पक्कालहु	२	पाउसो	३, ६, ३७
पससइ	१००	पाओ	३३
पसरइ	९२	पाडलिपुत्तो	२१
पसवइ	७५	पाडिएक्क	४७
पसार्अता	२१	पाडिक्क	४७
पसिअ	४६	पाडिप्फडी	८, ४१
पसिडी	३१	पाडिवआ	३१
पसुरो	३१	पाडिसिडी	३१, ४४
पस्सलवि	१०७	पाडेइ	८८
पस्से	१०७	पाडिअ	१०३
पहुम्मइ	९७	पाणिअ	३४
पहुरइ	९२	पाणीअ	३४, ४६
पहुरो	३३	पाणिनीअ	४१
पहुत्तइ	९४	पापं	११०
पहुवो	२७	पारइ	९२
पहुवो	३३	पारओ	२२

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

१४३

पारकरं	३१, ४१	पिमारो	५७
पारकक	३१, ४१	पितृच्छा	३०
पारदी	१०	पितृणी	५७
पारावओ	३३	पितृल्लओ	४३
पारिककं	४१	पितृवण	६७
पारेवओ	३२, ३३	पितृमिआ	३०
पारो	२२	पितृहर	३७
पारोहो	३१	पिओत्ति	३०
पालको	११०	पिकक	२७
पावअण	३१	पिच्छी	३७
पावइ	८२	पिज्जइ	८७
पावडण	२२	पिटुस्स	३
पाव रण	२१	पिट्ठी	४
पावारओ	२२	पिठरो	१६
पावासू	३१	पिण्ड	३३
पावीढ	२२	पिम्मो	३
पावेइ	८९	पिवि	४७
पावेदु	८२	पिअिले	१०८
पासइ	११, ९९	पिसल्लो	१६
पासाओ	२०, ३५	पिसाओ	१९
पासिदी	३१	पिसुणइ	८६
पासुत्तो	३१	पीअ	१७
पाट्टडो	१७	पीअल	१७
पिअ	२१	पीडिअ	१४
पिअअण	४८	पीढ	४३
पिअइ	८७	पीणआ	४१
पिअर	५६, ५७	पीणना	४१
पिअरा	५६, ५७	पीणत्ता	४१
पिअरो	५६, ५७	पीणत्तण	४१
पिअवअसो	४६	पीणिमा	४१
पिअसहि	४६	पीसइ	१२
पिअहुत्त	४१	पुछइ	५३
पिआ	५६, ५७		

पुञ्ज	९३	पुञ्जगृहो	२७, ३३
पुञ्ज	९३	पुञ्जगृहो	३२
पुञ्ज	९२	पुञ्जो	२७
पुञ्जो	३७	पुञ्ज	९३
पुञ्जान्मो	१०९	पुञ्जो	३, १८
पुञ्ज हं	१०९	पुञ्जो	५
पुञ्ज	४	पुञ्जो	५२
पुञ्जो	४, ५५	पुञ्ज	९८
पुञ्जो	१८	पुञ्ज	७५
पुञ्जो	१८	पुञ्ज	६६
पुञ्ज	७५	पुञ्जो	६६
पुञ्जजई	८३	पुञ्ज	८९
पुञ्जो	८३	पुञ्ज	१०३, ११०
पुञ्जगाइ	१६	पुञ्जो	३४
पुञ्जमन्तो	४२	पुञ्ज	५०, ५३
पुञ्जो	१६	पुञ्जामि	४८
पुञ्ज मणो	४२	पुञ्ज	४७, ४९, ५५
पुञ्ज	८, १४	पुञ्ज	९९
पुञ्ज	६, ४२	पुञ्जसि	४६
पुञ्जो	२७	पुञ्जो	१०३
पुञ्जल्ल	४२	पुञ्ज	३४
पुञ्जसं	१३	पुञ्ज	३३
पुञ्जसे	४३	पुञ्ज	१०, ५३
पुञ्जो १२, ३५, ४६, ६१, ११०		पुञ्जो	२६
पुञ्जोति	३०	पुञ्ज	९६
पुञ्जो	३, ४२	पुञ्जवि	१०८
पुञ्ज	१००	पुञ्जदि	१०८
पुञ्ज	९९	पुञ्जदि	९१
पुञ्जसे	१०७	पुञ्जल्ल	३९
पुञ्जो	११०	पुञ्जल्लो	३९
पुञ्जो	९९	पुञ्ज	२९
पुञ्ज	८३	पुञ्जराजो	२९

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

१५७

पोरो	३९	बत्तीसा	७१
		बप्फो	२६
फंदइ	९५	बम्मि	६४
फंसइ	९५, ९९	बम्हावरिअ	२६
फसो	२९	बम्हवेर	२६
फणी	४१	बम्हणस्स	६६
फरिसइ	९९	बम्हणा	६६
फरिसो	२९	बम्हणेण	६५
फल्ही	४४	बम्हणो	२७, ३२, ६६
फलिहो	१६	बम्हत्तो	६६
फहेइ	८८	बम्हम्मि	६६
फाडेइ	१८	बम्हा	२७, ६६
फालिहो	१६	बम्हाउ	६६
फालेइ	१८	बम्हाओ	६६
फासइ	९९	बम्हाण	६५, ६६
फाओ	१०	बम्हाणत्तो	६५
फिट्टइ	९८	बम्हाणम्मि	६६
फिडइ	९८	बम्हाणस्स	६६
फुट्टइ	९८	बम्हाणा	६५
फुडइ	९८	बम्हाणाउ	६५
फुमइ	९७	बम्हाणाओ	६५
फुसइ	९३, ९७	बम्हाणाण	६६
		बम्हाणाहि	६५
बंक	१०	बम्हाणाहिन्तो	६५, ६६
बजरो	२७	बम्हाणेण	६५
बधिजइ	८४	बम्हाणेसु	६६
बफइ	९९, १००	बम्हाणेसु	६६
बज्जइ	१००	बम्हाणेसुन्तो	६५
बज्जइ	८४	बम्हाणेहि	६५
बडबडइ	९६	बम्हाणेहि	६५, ६६
बणफई	२६	बम्हाणेहिन्तो	६६
बणस्सई	२६	बम्हाणो	६५, ६६

बम्हासुन्तो	६६	बालाओ	५५
बम्हाहि	६६	बालाण	५६
बम्हाहिन्तो	६६	बालाण	५६
बम्हे	६६	बावड	१७
बम्हेसु	६६	बावण्णासा	७२
बम्हेसु	६६	बावीसा	७०
बम्हेहि	६६	बासत्तरी	७२
बम्हेहि	६६	बासी	७२
बम्हो	६६	बाहत्तरी	७२
बरिसइ	७४	बाहुओ	११
बलइ	९९, १०१	बाहुत्तो	११
बहस्पदी	१०७	बाहो	२६
बहस्सई	२६	बिह्दी	२५
बहिणी	२९	बिह्दो	२५
बहिसो	३०	बिणिण	६८
बहुअरो	१२	बिण्ह	६८
बहुजाणुअ	२१	बिण्ह	६८
बहुजाणुणफुड	२१	बित्तो	६९
बहुजाणुओ	२१	बिहीणो	३४
बहुत्त	१०	बिहूणो	३४
बहुदरो	१२	बीजइ	८७
बहुअअं	४३	बीहइ	२, ३, ९०
बहेडओ	१७	बीहिअ	९०
बाणवई	७२	बुक्कइ	९२
बाम्हणो	३२	बुज्झइ	८५
बारं	९	बुड्दी	२५
बारह	७०	बुड्दो	२५
बाल	५५	बुद्धि	५४
बालको	११०	बुद्धित्तो	५५
बालम्म	५६	बुद्धिम्मि	५५
बाळा	५५, ५६	बुढी	५४
बाळास	५५	बुढीअ	५४

विशिष्टाध्यानुक्रमिका

१५३

बुद्धीभा	५४	भइणी	२९
बुद्धीह कबं	५४	भइरव	३८
बुद्धीउ	५४, ५५	भटो	११०
बुद्धीए	५४	भट्टिओ	४४
बुद्धीओ	५४, ५५	भडो	१३
बुद्धीणं	५५	भड्डइ	९५
बुद्धीपु	५५	भणप्फई	२६
बुद्धीदो	५५	भणमो	७७
बुद्धीसुं	५५	भणस्सई	२६
बुद्धीसु	५५	भणामि	५५
बुद्धीसुन्तो	५५	भणामो	७७
बुद्धीहिं	५४	भणिअं	४६, १०५
बुद्धीहि	५४	भणिए	५५
बुद्धीहिनतो	५५	भणिदि	४५
बुधुक्खइ	८७	भणिमो	७७
बेउ	६९	भणिरी	४५
बेओ	६९	भणइ	८४
बेण्हं	६८	भत्तार-	५६
बेण्ह	६८	भत्तिवत्तो	४२
बेसो	६९	भट्ठो	९
बेली	२६	भट्रो	९
बेलु	१७	भभया	३५
बेलु	१७	भम	१५
बेल्लइ	९८	भमइ	७४
बेहि	६८	भमडइ	९७
बेहि	६८	भमरएअ	४५
बोण्णइ	८७, १००	भमस्सई	२६
बोल्हइ	८६, ९७	भमाडइ	८८, ९७
बोसट्टइ	१००	भमाडेइ	८३, ८८
		भमावइ	८३
बंसइ	९८	भमावेइ	८८
बण्ण	१०५	भमिअ	१०२

भमिसा	१०२	भावइ	६२
भम्मइइ	९७	भावेइ	६२
भयप्पई	२६	बासइ	१००
भयप्फई	२६	भिडिपालो	२७
भरइ	९१	भिमइ	८५
भरहो	३८	भितडी	३५
भलइ	९१	भिन्दिहिइ	८५
भवं	१०५	भिप्फो	२६
भवतो	४४	भिम्भलो	२६
भवइ	९०	भिसइ	१००
भवदि	१०६	भिसओ	६
भवातिसो	१०९	भिसिणी	१९
भविअं	२८	भीइ	९०
भविअ	१०६	भीओ	९०
<u>भविस्साइ</u>	१०६	भुजइ	९४
भव्व	२८	भुअगो	१८
भव्वो	२६	भुअअन्त	४
भसइ	९९	भुअणाणि	४६
भस्तिणी	१०७	भुआअन्त	४
भस्तो	२६	भुइ	३७
भाअण	२२	भुक्कइ	९९
भाअरो	५७	भुज्जइ	८५
भाआ	५७	भुत्त	८, १०
भाइ	९०	भुभया	३५
भाइअ	९०	भुमइ	१७
भाइणी	१६	भुल्लइ	९८
भाउणी	५७	भुवदि	१०६
भाणं	२२	भुवं	१०३
भामिनी	१६	भुअल	१२
भामेइ	८३, ८८	भे	६२, ६३
भारिआ	२९	भे भनिअं	६३
भारिया	१०९	भेडो	२०

भोवणमत्तो	३४	मइ	६४, ६५
भो कञ्जुइया	१०५	मइजो	३१
भो कचुकिया	१०८	मइतो गदो	६५
भो तवस्ति	१०५	मइल	३०
भो तवस्तिबा	१०५	मईप्र	४१
भोत्तव्व	१०२	मउअ	३६
भोत्तु	१०२	मउओ	३१
भोत्तुआण	१०२	मउत्तण	३६
भोत्तूण	१०२	मउत्तणइल्ल	४२
भोदि	१०६	मउरो	३५, ३९
भोदूण	१०६	मउली	३९
भो बम्ह	१०५	मउलो	३५
भो ब्रह्म	१०५	मउहो	३९
भो राज	१०५	मए	६४
भो राज	१०५	मए ठिअ	६५
भो लाअ	१०८	मओ	२८
		मकरकेतु	११०
म	६४	मक्कनो	११०
मजरो	२७	मक्खइ	९९
मजारो	२७	मगहो	३२
मडइ	९४	मग्गुरो	९
मडुक्को	१०	मग्गो	१०
मतिदो	१०५	मघव	१०५
मथइ	९४	मघदा	४४
—मदाल—	२	मघोणो	४४
मस	७	मक्खइ	८६
मसलो	७	मक्खू	३६
मसुल्लो	४२	मच्छलो	२३
म	६५	मज्जं	८
मअको	३६	मज्जइ	९३
मअगलो	१५	मज्झ	६५
मअणो	१	मज्झ	६५

मणमस्तो	६५	ममम्मि	६५
मणममि	६५	ममसु	६५
मणमसु	६५	ममाइ कय	६५
मणकाण	६५	ममाणं	६५
मणकाण	६५	ममाण	६५
मणिकमो	१०	ममातु	५२
मणोसु	६५	ममातो	५२
मट्टिआ	२४	ममेसु	६५
मठो	११०	मम्मण	८
महडइ	९५	मम्हा	६४
महड्डिओ	२५	महं	६५
महइ	९५	महंती	४४
महो	१३	महदो	१०५
मणंसिणी	३१	मह	२, ४२, ६५
मणसिला	७	महइ	१००
मणसी	३१	महणपुरओ	१०
मणब	४२	महत्तो	६२
मणहर	३८	महमहइ	९२
मणा	४२	महरट्टो	२७
मणिअं	२१, ४२	महसु	६५
- मणुक्कं	२१	महाकव्वे	३१
मणूसो	११	महाण	६५
मणे	४७	महाण	६५
मणोज्जं	२१	महीईसरो	४
मणोण्ण	२१	महीवट्ठ	२५
मणोहरं	३८	महीसरो	४
मतनो	१०९	महु	५३
मथुरं	११०	महु	५४
मन्तिअ	६३	महुअ	३५
ममं	६४	महुमहण	७
ममए	६४	महुमहणो	१०
ममत्तो	६२	महुमहो	९

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१६३

महुरव्व	४१	माइहरं	३७
महुरा	४१	माई	५७
महूअ	३५	माईए	५७
महूणि	५४	माईण	५७
महूहिं	५४	माउअ	११
महूहि	५४	माउक्क	११, ३६
महेसु	६५	माउच्छा	३०
मया	६४	माउत्तणं	३६
मय्यं	१०७	माउसिया	३०
मरं	७६	माउहर	३७
मरगअ	१५	माऊ	५७
मरघमा	४३	माऊए	५७
मरणं	४५	माऊण	५७
मरहट्ठो	२७	मागहो	३३
मरिसइ	७४, ९९	माणसिणी	७, ३१
मलइ	९५	माणसी	३१
मल्ल	९	माणइत्तो	४२
मसण	३६	माणिओ	४५
मसाण	४४	माणिणी	१३
मसिण	३६	मामि	४६, ४७
मस्कली	१९७	मारिओ	१५
माअ	५७	मास	७
माअरं	५७	मासलो	७
माअराण	५७	माहुल्लिग	१८
माआ	५७	माहो	१४
माआउ	५७	मि	६४, ६५
माआओ	५७	मिअको	३६
माआरा	५७	मिअगो	२८
माइ	४६	—मिअ—	२
माइ	६५	मिइ गो	२८
माइगणो	५७	मिओ	२८
माइसेवो	५७	मिक्कु	३६

मिच्छा	२३	मुषा	४६
मिच्छइ	९३	मुरइ	९४
मिठ्ठं	३७	मुरले	४६
मिमं	६४	मुखलो	२८
मिरिअं	३१	मुल्लं	३५
मिलाइ	८७	मुव्वहइ	४३
मिलाण	२८	मुसइ	९९
मिलिच्छो	२८	मुसल	३५
मिस्सेइ	८८	मुसा	२४
मिहुण	१४	मुसावाओ	२४
मीलइ	७५	मुसुमूरइ	९४
मीसं	११, ४२	मुहच्छाआ	१९
मीसालिअं	४२	मूओ	११
मुषा	७	मूरइ	९४
मुअंगो	२८	मूसइ	७४
मुअइ	९३	मूसओ	३३
मुइगो	८२	मूसल	३५
मुक्को	११, २३	मूसावाओ	२४
मुक्खो	२८	मे	६४, ६५
मुच्चइ	४७	मेढी	१८
मुज्झइ	८५, १०१	मेत्त	२६
मुज्जाअणो	३९	मेरवो	११०
मुट्ठी	२५	मेरा	३३
मुड्ढा	२५, २६	मेलवइ	८८
मुणइ	८६	मेल्लइ	९३
मुणसि	१७	मेसो	७
मुणिज्जइ	८५	मेहला	१४
मुत्त	९	मेहो	१४, ४७
मुत्ताहल	१४	मो	६४
मुत्तो	२३	मोगगरो	९
मुद्धं	९	मोट्टाअइ	९८
मुद्धाए	५	मोण्ड	१३

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१६५

मोक्षध्वं	१०२	रञ्ज्या	१०९
मोक्षु	१०२	रञ्ज्यो धनं	१०९
मोरउल्ला	४६	रण्य	३२
मौरो	३९	रण्या	६६
मोली	३९	रत्ति	३
मोर्ल्ल	३५	रत्ती	९
मोसा	२४	रत्तो	२३
मोसाबाओ	२४	रमइ	९८
मोहो	३९	रमणिज्ज	४३
म्हि	६४	रमतु	१०९
—यंबाल	२	रमतु	१०९
यवणो	१०८	रमिअ	१०२, १०६
यष्के	१०८	रमिअ्यते	१०९
याण	१०८	रम्ही	४
याणादि	१०७	रयण	२८
यातिसो	१०९	रवइ	७५, ९०
युग्गं	९	रविकिरणा--	५९
रखोलइ	८९	रसालो	४२
रअइ	८९	रस्सी	२७
रतुआण	१०६	रहुवइणो	४६
रतूण	१०६	राअ	६६
रतून	१०९	रामइ	९३
रदूण	१०६	राअओ	६७
रपइ	१००	राअकेर	४१
रफइ	१००	राअकुल	२२
रअइ	९७	राअक्क	४१
—रअणाओ	२१	राअण	६१
रअणीअरो	५	राअणा	६६
रणइ	९३	राअतो	६७
रणो	२३	राअम्मि	६७
रळ्ळा	८	राआ	३, १२, ६६, ६७
		राआउ	६७

राआण	६७	राईहिन्तो	६७
राआण	६७	राउळ	२२
राआणसो	६७	राए	६६, ६७
राआणम्मि	६७	राएण	६६
राआणण	६७	राएसु	६७
राआणासुन्तो	६७	राएसुन्तो	६७
राआणे	६७	राएहि	६७
राआणेण	६६	राएहि	६७
राआणसु	६७	राएहिन्	६७
राआणेहि	६७	राओ	३३
राआणेहि	६७	राआ	११०
राआणो	६६, ७०	राचिआ	१०९
राआणोसुन्तो	६७	राचिओ वन	१०९
राआसुन्तो	६७	राजपहो	१०६
राआहि	६७	राजसिरि-	३१
राआहिन्तो	६७	राजा	१०९
राइक्क	४१	राणा	६६
राइत्तो	६७	राधपधो	१०६
राइण पेळ्ळ	६६	राम	५०
राइणा	६६	रामचन्द्रो	९
राइणो	६६, ६७	रामत्तो	५१
राइम्मि	६७	रामभदो	१५
राइहि	६७	रामम्मि	५०, ५१
राई	९	रामस्म	५०
राईउ	६७	रामा	५०, ५१
राईओ	६७	रामाअ	५०
राईण	६७	रामाउ	५१
राईव	१३	रामाओ	५१
राईसु	६७	रामाण	५०
राईसुन्तो	६७	रामाण	५०
राईहि	६७	रामाडु	५१
राइहि	६७	रामादो	५१

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१६७

रामासुन्तो	५१	रुण्टइ	९०
रामाहि	५१	रुणं	१७, १०३
रामाहिन्तो	५१	रुहो	९
रामे	५०, ५१	रुद्रो	९
रामेण	५०	रुप्पिणी	८
रामेसु	५१	रुम्भइ	८४, ८५
रामेसु	५१	रुवइ	८६
रामेसुन्तो	५१	रुव्वइ	८४
रामेहि	५०	रुहिज्जइ	८४
रामेहि	५०, ५१	रुसइ	७४
रामेहिन्तो	५१	रुसिड	२१
रामो	५०	रेअवइ	९३
रावणवहे	३१	रेभो	१४
रावेइ	८९	रेहइ	९३
रिअइ	९९	रोचइ	९९
रिऊ	१२, १३	रोइत्या	७६
रिक्खो	२३	रोत्तव्व	१०२
रिक्खो	३५	रोत्तूण	१०२
रिदू	३६	रोमयइ	८९
रिद्धी	३५	रोस	४६
रिसहो	३६	रोसमरिअ ण	४७
रिसी	३६	रोसाणइ	९३
रीडइ	९४	रोहिरो	४२
रीरइ	९३		
रु ढइ	९७	लगल	१९
रुधइ	७४, ८५, ९५	लगूल	१९
रु धिहिइ	८५	लअण	३९
रुक्खाइ	४	लक्खणं	८
रुक्खो	४, २४	लगगइ	७५
रुग्गो	२२	-लघुअ-	७
रुज्झइ	८५	लन्ठिविरहिअ	१०
रुज्जइ	९०	लच्छी	२४

लज्जइ	९३	लुणिज्जइ	८३
लज्जाकुडणी	४४	लुणीअइ	८३
लज्जालू	४२	लुद्धो	२
लज्जिरो	१०३	लुम्भइ	९६
लट्ठी	१९	लुब्धइ	८३
लहइ	९१	लुहइ	९३
लएअं	८	लूअं	१०३
लम्भइ	८५	लूरइ	९५
लविअ	१०३	लेहेण	४६
लष्कणे	१०८	लोअण	१२, १३
लह्व-	२	लोअणाण	४५
लहुअ	२९	लोओ	१२, ४७
लहेउअ	८३	लोट्टइ	९-
लहेहिज्ज	८३	लोट्टिदि	७६
लाअण्णं	१२	लोण	३९
-लाइअ	२	लोहिआअइ	८२
लाऊं	३२	लोहिआइ	८२
लाऊ	३२	ल्लिक्कइ	९०
लाहलं	१९		
लिपइ	९६	अक	७
लिबो	२०	वच्चई	९३
लिक्कइ	९०	वंदामि	५
लिज्जइ	२३	वदारओ	३६
लिम्भइ	८४	वदिअ	१०२
लिसइ	९६	वदितु	१०२
लिहइ	१४	वदिता	१०२
लिहिज्जइ	८४	वदे	२
लुछइ	९३	वब्भणो	२७
लुक्कइ	९०, ९४	वंसपत्ताई	५५
लुक्को	२२	व	३२
लुग्गो	१४	वअ	३
लुणइ	७५	अइण्णाणिओ	२१

विशिष्टशब्दानुक्रमणिका

१६३

वहरै	२८	वणा	५४
वहल्लो	४३	वणाई	५४
वक्कळ	९	वणाई	५४
वक्खो	११०	वणाउ	५४
वग्गो	१२	वणाओ	५४
वग्गोलइ	८९	वणार्ण	५४
वच्चइ	८६	वणाण	५४
वक्खइ	८६, १००	वणामि	५४
वच्छाओ	५	वणाडु	५४
वच्छो	२४	वणादो	५४
वज्ज	२८	वणालो	४५
वज्जइ	९९	वणासुन्तो	५४
वज्जरइ	८६	वणाहि	५४
वज्जेज्ज	८३	वणाहिन्तो	५४
वञ्जदि	१०८	वणिअवुआ	५९
वट्ट	२४	वणो	४५, ४७, ५४
वट्टइ	१३	वणेण	५४
वट्टदि	७६, १०७	वणेण	५४
वट्टी	२४	वणेतुं	५४
वट्टुल	२४	वणेतु	५४
वट्टो	२४	वणेतुन्तो	५४
वडो	४४	वणेहि	५४
वडअर	४४	वणेहि	४४
वड्ढडो	४४	वणेहि	५४
वड्ढइ	९३	वणेहिन्तो	५४
वडइ	९३	वणडो	३१
वण	५४	वणसम	३१
वण	६, १२, ५३, ५४	वणही	२७
वणमि	६	वमालइ	९३
वणत्तो	५४	वम्म	३
वणम्मि	६, ५४	वम्महसरा	२०
वणस्स	५४	वम्महो	२०

बम्हलो	४३	बहूअ	५६
बम्महसिण्णे	४७	बहूआ	५६
बयं	६४	बहूइ	५६
बरहाडइ	९२	बहूउ	५५
वरिओ	२९	बहूए	५६
वरिस	२९	बहूओ	५५
वरिसा	२९	बहूणं	५६
वलआ	१३, ३२	बहूणं	५६
वलइ	८९	बहूमुह	४
वलरगइ	१००	वा	३२
वलाआ	३२	वाअरण	२२
वलिम	१३	वाइ	८७
वली	४	वाउलो	१०, ३५
वले	४६	वाउल्लो	१०
वले सोहो	४६	वाणसअ	३१
-वषण-	२	वाणारसी	२९
वसते	१६	वार	२९
वसई	१८	वारण	२२
वसही	१८	वाराणसिअ	४१
वसहो	३५, ३६	वारिमइ	४
वसुआइ	८७	वारिमई	४
वहप्पई	२६	वावम्फइ	९१
वहप्फई	२६	वावरेइ	९२
वहला	४५	वावेइ	९६
वहसि	४६	वास	२९
वहिज्जइ	८४	वासइसी	४
वहिरो	१५	वासा	११, २९
वहु	५५	-वासिआण	२६
वहुअं	४३	वासुल्लो	४३
वहुमुह	४	वासिसी	४
वहुम्मि	५६	वाह	३०
वहु	५५	वाहरइ	९१

वाहुरिज्जइ	८४	विक्कओ	९
वाहिं	३०	विक्केअइ	७४
वाहिप्पइ	८४	विक्केइ	७४, ९०
वाहिर	३०	विच्छही	२५
विहो	७, ८	विच्छिओ	२७
विट	२४	विच्छुहिरे	७६
विट्ठ	३	विच्छोलइ	८९
विट्ठइ	३	विज्जा	१०
वि	३	विज्जाहले	१०७
विअमइ	९७	विज्जुओ	३
विअइल्ल	१०, ३९	विज्जुणा	४
विअट्ठइ	९५	विज्जू	४, ६
विअइडी	२५	विज्जूए	४
विअइढो	२५	विज्जुओ	२७
विअण	३१	विअओ	७
विअणा	३६	विट्ठ	३६
विअत्थि	४७	विट्ठी	३६
-विअलिअ-	२	विडविट्ठइ	९३
विअसति	४७	विइडा	१०
विआल्लो	४२	विइढ-	९५
विइज्ज	४१	विइढी	३७
विइण्हो	३७	विट्ठप्पइ	८५
विईअ	११०	विट्ठवइ	९४
विउडइ	८८	विट्ठविज्जइ	८५
विउणो	९	विण्हदे	२१
विउद्धो	१२	विण्णवइ	८९
विउसग्गवाक्	४३	विण्णाण	२१
विउसग्गो	४३	विण्णाणगुणमहग्गे	४३
विकसइ	१००	विण्णो	१०, २१
विकासरो	११	विण्हू	२७
विकोशइ	८९	वित्थअ	७
विकिणइ	९०	विदुरो	१२

विमलो	२६	विसढो	१९
विष्णुगालइ	८८	विसतसुपेलवाण	१९
विम्हओ	२७	विसमइओ	३१
विम्हूरइ	९१	विसमउओ	३१
विरइ	९४, ९६	विसमो	१९
विरएमि	४७	विसरइ	९१
विरमालइ	१००	विसी	३७
विरल्लइ	९५	विसुं	३१
विराइ	९०	विसूरइ	९५
विरेअइ	८८	विसेसो	४७
विरोलइ	९४	वीइओ	५
विलया	२९	वीओ	५, ९
विलवइ	९६	वीरिअ	२९
विलिअं	३१	वीलघिणेष	२
विलिज्जइ	९०	वीस	११
विलुंणइ	१००	वीसमो	२६
विलोट्टइ	९५	वीसत्थो	१५
विल्ल	३३	वीसमइ	९७
विवट्टइ	९४	वीसरइ	९१
विहत्थी	१८	वीसलइ	८८
विहृप्पइ	२६	वीसा	७०
विहृप्फइ	२६	वीसाणो	११
विहलो	१०, २६	वीसामो	११
विहस्सई	२६	वीसासो	११
विहिअ	५६	वीसेसरो	९
विही	४	वीहत्ते	७६
विहीरइ	१००	वुदाराओ	३६
विहोडेइ	८८	वुक्कइ	८३
विसठुल	२५	बुट्ठ	३६
विसंणइ	९५	बुट्ठी	३६
विसट्टि	७६	बुड्डइ	९३
विष्णुइ	९८	बुण्डो	३१

विशिष्टशब्दानुक्रमशिका

१७३

वृत्त	२४	वेव्व	४६
वृत्तो	२४	वेव्वे	४६
वृग्मइ	८४	वेसुमं	२९
वृत्तस्सई	२६	वेसो	९
वृहस्पई	२६	वेहवइ	९३
वेटं	२४	वोट	२४
वेअणा	३६	वो	६२, ६३
वेअसो	१७	वोक्कइ	८९
वेइल्ल	३९	वोढालु	४३
वेकुठो	१३	वोढालो	४३
वेउजो	३-	वोत्तव्य	१०२
वेडिसो	१७	वोत्तु	१०२
वेढइ	८६	वोत्तुआण	१०२
वेढेइ	८९	वोत्तूण	१०२
वेण्णि	६८	वोर	३९
वेमयइ	९४	वोरी	३९
वेहलिअ	२९	वोसिरइ	७५
वेलवइ	९३, ९७	वोसिरण	४३
वेलुवणं	४		
वेलुवण	४	शअल	२
वेल्ल	३३	शक्काल	५२
वेवत्ति	७६	शणिअ	४३
वेवइ	३, ७५, ९६	शयणाह	५२
वेवई	१०३	शट्ठञ्जे	१०८
वेवए	३, ७५	शिरोविअणा	३८
वेवन्ती	१०३	-शिल-	२
वेवन्तो	१०३	शिविलो	१४
वेवमाणी	१०३	-शुल-	२
वेवमाणो	१०३		
वेवह	७६	सकरो	१२
वेवामि	७६	सल्लसुत्तिअ	१७
वेविइया	७६	सल्लायं	८७

सखाइ	८७	समङ्को	२५
सखुङ्कइ	९८	संरुज्झइ	४
सखो	१५	सरुधिज्जइ	८४
सर्ग	३६	सरुम्भइ	८४
सगच्छइ	९७	सवच्छलो	२३
सगमो	१२	सवत्तामाणो	२४
सगलइ	९४	सवरइ	९२
सगहिआ	४७	सवेल्लइ	८६
सघइ	८६	ससामइ	८३
सघडइ	९४	संसाभिअ	८३
सघारो	१८	समारो	२१
सघो	१५	सस्मारिअ	२७
सज्जमो	१५	सअ	४७, ७२
संजोओ	१५	सअह	१२
संक्का	८	सअहो	१६
सठविओ	३२	सअहत्ता	४१
संठाविओ	३२	सइ	३३
सणुमइ	८८	सइणिओ	३८
सतप्पइ	९६	सइण्ण	३५
सतावेइ	१०५	सडर	३८
सदट्टो	२५	सई	११
संदाणइ	९१	सउण	१३
संदिसइ	९९	सउणिए	४७
सदुमइ	९६	सउम	२९
सधुकइ	९६	सउन्तले	१०५
सनामइ	९२	सक्क	२१, ७६
सपआ	६	सक्कइ	७५, ९२
सपइ	१७	सक्कालो	१४
सपज्जइ	८६	सक्को	२३
सभरणिज्जं	१०३	सक्खिणो	४४
सभरणीअं	१०३	सग्ग	१०
सभावइ	८९, ९६	सच्च	३३

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

१७५

सञ्चलीलेन	४५	सत्तासी	७२
सञ्जणो	५, २९	सत्तासुम्तो	६९
सञ्जणो	५	सत्ताहिम्तो	६६
सञ्ज	८	सत्तो	२३
सञ्जस्ता	८	सत्थि	८
सञ्जो	३१	सद्दहमाणो	८७
सञ्जा	१०८	सद्दल्लो	४२
सठो	११०	सद्दहइ	८७
सठइ	८९	सद्दहिअ	६, ८७
सड्ढा	२५	सद्धा	६
सढा	१६	सपङ्क	२
सडिल	१८	सपिवासो	१०
सणिच्छरो	३५	सप्पिवासो	१०
सणेहो	२८	सफल	१४
सण्ह	२७	सबहो	१३
सत्त	११०	सब्बदो	४१
सत्ताआलीसा	७१	सभरी	१४
सत्ताछट्ठी	७२	समइ	९८
सत्तण्ह	६९	समएण	३
सत्ताण्ह	६९	समत्तो	८
सत्तती	११०	समरो	१९
सत्तत्तीसा	७१	समलो	१९
सत्तरी	७२	समवाओ	१२
सत्तासु	६९	समाणइ	९४, ९६
सत्त सु	६९	समारअइ	९३
सत्ताहि	६९	समावेइ	९६
सत्ताउ	६९	समिद्धी	३१
सत्ताओ	६६	समिणो	२०
सत्ताणवई	७२	समुद्धो	९
सत्ता रह	७०	समुद्धो	९
सत्तावण्णा	७२	सम्बुओ	१४
सत्तावण्णासा	७२	सम्म	३, ९, ६६

सग्दो	३१	सव्वस्सि	५८
सरह	१९	सव्वह	३२
सरओ	३, ६	सव्वहा	३२
सररहं	३८	सव्वहि	५८
सरसाण	४७	सव्वाओ	४८
सरि	३६	सव्वाण	५८, ६०
सरिआ	६	सव्वे	५८
सरिआहं	५२	सव्वेण	५८
सरिच्छं	३१	सव्वेसि	५८
सरिदेवानं	३६	सव्वेहिं	५८
सरिरूपो	३६	सव्वो	५८
सरिसक्खराणा	४७	ससा	५६
सरिसो	३६	ससो	७
सरो	९, २७	सहइ	९३
सरोरहं	३८	सहरी	१४
सलहइ	९२	सहल	१४
सलाहइ	९२	सहा	१४
सलाहा	२८	सहाओ	४७
सवरो	१९	सहावो	१५
सवलो	१४, १९	सहि	४७
सव्वं	९	महिअएहि	५९
सव्वगिओ	४१	सहीआ	४५
सव्वआ	३३	सा	३१, ३२, ४५, ६६
सव्वइ	३३	साअड्डइ	९९
सव्वओ	४१, ५०	साअरो	४५
सव्वजओ	२१	साणो	३१, ३२, ६६
सव्वणू	२१	सामअड	१००
सव्वत्तो	४१, ५८	सामओ	३३
सव्वत्थ	५८	सामगइ	१००
सव्वम्मि	५८	सामच्छ	२३
सव्ववइ	९९	सामत्थं	२३
सव्वस्स	५८, ६०	सामिणी	४३

विशिष्टशाब्दानुक्रमिका

१७७

साबो	१३	सिद्धिलं	१८
सामिद्धी	३१, १०७	सिद्धिलो	१४, १८
सारं	२१	सिन्नेहो	२८
सारंयं	२८	सिष्णं	३५
सारइ	६२	सिष्णो	२७
सारबइ	९३	सिनानं	१०९
सारिक्खं	२४	सिन्धवं	३५
सारिक्ख	३१	सिप्पइ	८५
सालबाहुणो	१७	सिप्पी	३०
सालाहुणो	५, १७	सिभा	१४
सासं	११	सिम्यते	१०९
साहइ	८६	सिरं	३, ५
साहट्टइ	९२	सिरविअणा	३८
साहणा	५६	गिरी	२८
साहणी	५६	सिलिट्ठो	२८
साहरइ	९२	सिलेसइ	१००
साहुली	४४	सिवणिए	४६
साहू	१५	सिविणो	२०
सिग	३६	मिहइ	८८, १००
सिधदत्तो	३५	सीस	१०
सिधराओ	३५	सीसे	५५
सिधो	१८, ३५	सीसो	११
सिन्धइ	९२	सीहइ	८६
सिप्पुर	३३	सीहो	३५
सिपइ	९२	सुंग	२३
सि सील	६०	सुडीरं	२७
सिहो	१८	सुद्धरिअ	१०, २७, २९
सि	८०	सुद्धेरं	१०, २७
सिआ	३०	सुउमालं	३९
सिज्जइ	४५, ८६	सुउरिसा	४६
सिज्जइ	८५	सुउरिसो	५
सिद्धिरो	१८	सुए कअ	२९

सुकम्म	१०५	सुणिम	८१
सुकम्मा	६६	सुणिमु	८१
सुकम्माणो	६६	सुणिमो	८१
सुक्क	८, २१, २३	सुजिरे	८१
सुक्को	९	सुणिस्सं	८१
सुक्ख	२१	सुणिस्सामि	८१
सुज्जो	८, ४५, १०९	सुणिहामि	८१
सुण	८१	सुणिहामो	८१
सुणति	८१	सुणिहिति	८१
सुणतु	८१	सुणिहि	८२
सुणते	८१	सुणिहिइ	८१
सुणतो	८२	सुणिहित्था	८१
सुण	८१	सुणिहिमि	८१
सुणइ ७४, ७५, ७७, ८१, ८२, ९०		सुणिहिसि	८१
सुणउ	८१	सुणिहिस्सा	८१
सुणए	८१	सुणीअ	८१
सुणदु	७७	सुणीअइ	८३
सुणमाणो	८२	सुणेतु	८१
सुणमि	८१	सुणेइ	८१, ८२
सुणमु	८१	सुणेज्ज	७७, ८१, ८२
सुणसि	८१	सुणेज्जहि	८१
सुणह	८१	सुणेज्जा	७७, ८१, ८२
सुणहो	१५	सुणेज्जे	८
सुणाउ	७७, ८१	सुणेदु	७७
सुणाम	८१	सुणेम	८१
सुणामि	८१	सुणेमि	८१
सुणामो	८१	सुणेमु	८१
सुणावइ	८२	सुणेमो	८१
सुणावेइ	८२	सुणिसि	८१
सुणिऊण	७५	सुणेहिइ	८२
सुणिज्जइ	८३	सुण्डो	३९
सुणित्था	८१	सुणह	२७

सुग्हा	२०, ३३	सूरिसो	५
सुत्ती	३०	सूरो	४७
सुत्ती	९	सूसइरे	७६
सुनुसा	१०९	सूसासो	३९
सुमण	३	सूहओ	१६
सुप्पजलो	३३	सेदूरं	३३
सुप्पणहा	५६	सेअ	३
सुप्पणही	५६	सेअइ	९२
सुप्पिजलो	३३	सेअ हिअं	६१
सुमरइ	९१	सेआ	१०३
सुमरामि	१०	से गुणा	६०
सुम्हा	२७	सेजजा	२६, १०३
सुय्यो	१०६	सेण	३५
सुरट्ठो	६९	सेप्फो	२६
सुरवहसत्थो	३४	सेभालिआ	१४
सुवइ	३७, ९६	सेलिम्हो	२६
सुबिउ	३२	सेलो	३८
सुवे जणा	२९	सेवा	१०
सुव्व	९	सेव्वा	१०
सुव्वइ	८३	सेसस्स	४५
सुसा	२०	सेहइ	९८
सुत्कं	१०७	सेहालिआ	१४
सुत्ठु	१०७	सो	१५, ४५, ५९
सुस्तिदे	१०७	सोअइ	३२
सुह	१४	सोअमल्ल	२७
सुहुअरो	१२	सोइर	४६
सुहुओ	१६	सोउआण	१०२
सुहुकरो	१२	सोऊग	७५
सुनुम	२७	सोच्छित्ति	८२
सुडइ	९४	सोच्छिइ	८१, ८२
सूरइ	९४	सोच्छिन्था	८२
सूरिओ	२९	सोच्छिमि	८२

सोच्छिसि	८२	हृइ	२१
सोच्छिस्सामि	८२	हृओ	८४
सोच्छिहृ	८२	हृक्कइ	९५
सोच्छिहृति	८२	हृक्खुपइ	९६
सोच्छिहृइ	८२	हृगे	५२
सोच्छिहृत्था	८२	हृणई	७४, ९०
सोच्छिहृमि	८२	हृणिज्जइ	८४
सोच्छिहृसि	८२	हृणीअइ	८४
सोच्छिहृम	८२	हृणूमन्तो	४२
सोतरो	१०९	हृणूमा	४२
सोसं	१०	हृत्थुल्लो	४३
सो हेवो	५०	हृनूमन्तो	३५
सोमपा पेक्ख	५२	हृत्थो	८
सोमाल	३९	हृम्मइ	८४
सोलहृ	७०	हर	१५
सोल्लइ	९२, ९६	हरति	४८
सोविउ	३२	हरइ	७४, १०१
सोसविअ	८२	हरउ	५३
सोसिअ	८२	हरए	५०
सोहइ	१५	हरज्जपक्कभार	१०
सोहिल्लो	४१	हरओ	५२
सोअरिअ	२	हरवो	५३
		हरि	४१
हतव्व	३३	हरिअदो	९
हतु	५९	हरिआलो	२९
हतूण	८४	हरिउ	५३
हंद	४५	हरिओ	४९, ५२
हदि	४५	हरिज्जइ	८५
हसे	१०७	हरित्तो	५३
हसो	४५	हरिणा	५३
ह	३२	हरिणो	४९, ५३
हआसस्स	४७	हरिम्मि	५०, ५३

हरिबो	५२, ५४	हवति	९०
हरिसह	७४	हवइ	९०
हरिसो	२८	हवाधि	१०६
हस्ति	५०, ५३	हविअ	१०६
हरी	५२, ५३	हसंति	७७
हरीउ	५३	हसंतु	७८
हरीओ	५३	हसती	७७ १०३
हरीणं	५३	हसअइए	७८
हरीण	५३	हसइ ३, ४७, ७४, ७५, ७७, १००	
हरीडु	५३	हसई	१०३
हरीदो	५३	हसउ	७७, ७८
हरीसु	५३	हसए	३, ७५, ७६
हरीसु	५३	हसन्ती	१०३
हरीसुन्तो	५३	हसन्तीआ	५५
हरीहि	५०	हसम	७७
हरीहि	५०	हसमाणा	५६
हरीहिन्तो	५३	हसमाणी	५६, १०३
हरे बहुवल्लह	४७	हसमाणी	१०३
हरे गिल्लज	४७	हसमि	७७
हरो	२७	हसमु	७७
हल	१	हसमो	७७, ७९
हलइ	५६	हमसि	७६, ७७
हलही	१४, ५६	हमसु	७८
हलहो	३२	हससे	७६
हला	४७	हसह	७६, ७८, ७९
हलिआरो	२९	हसहि	७८
हलिओ	३२	हसाम	७७
हलिदी	१४	हसामि	७६, ७७
हलुअ	२९	हसामु	७७, ७८, ७९
हले	४७	हसामो	७७, ७८, ७९
हल्को	१	हसावइ	८३
		हसाविज्जइ	८३

हसावीअइ	८३	हसेमि	७७
हसिअ	१०३	हसेमु	७७
हसिअव्वं	७९, १०२	हसेमो	७७, ७८
हसिउं	७९, १०२	हसेसि	७७
हसिऊण	७९, १०२	हसेसु	७८
हसिज्जइ	८३	हसेस्स	८०
हसितून	१०९	हसेह	७९
हमित्था	७६, ७७	हसेहि	७८
हसिम	७७	हसेहिअ	७९
हसिमु	७७, ७८, ७९	हसेहिइ	७९
हसिमो	७७, ७८, ७९	हसेहित्था	८०
हसिरो	१०३	हसेहिस्सा	८०
हसिस्स	८०	हस्सइ	८४
हसिहिअ	७९	हा	३२, ४५, ६६
हसिहिइ	७९	हारवइ	८८
हसिहित्था	८०	हालहो	३२
हसिहिस्सा	८०	हालिओ	३२
हसीअ	७९	हारो	१७
हसीअइ	८३	हासइ	८३
हसेंतु	७८	हासावइ	८३
हसेंतो	७७	हासाविओ	८३
हसे	७८	हासिअ	८३
हसेअव्व	७९, १०२	हासिज्जइ	८३
हसेइ	७७	हासीअ	८३
हसेउ	७९, १०२	हासेइ	८३
हसेउ	७७, ७८	हाहत्तो	५३
हसेऊण	७९, १०२	हाहम्मि	५१
हसेज्ज	७७, ७९, ८०	हाहस्स	५१
हसेज्जसु	७८	हाहा	५१, ५२
हसेज्जहि	७८	हाहाउ	५१
हसेज्जा	७७, ७८, ७९, ८०	हाहाओ	५१
हसेम	७७, ७८	हाहाण	५१

विशिष्टराज्यानुक्रमणिका

१८३

हाहाण	५०, ५१	हुवइ	९०
हाहादु	५१	हुवोअ	७९
हाहादो	५१	हुव्वइ	८३
हाहासु	५१	हुलइ	९३, ९६
हाहासु	५१	हुवदि	१०६
हाहासुन्तो	५१	हुवेय्य	१०९
हाहाहि	५१	हुसइ	९७
हाहाहि	५१	हुअ	६०
हाहाहिन्तो	५१	हे अत्ता	५५
हिअ	२२	हे अण	६७
हिहअ	२२, ३७ ४८	हे अप्पा	६७
हिअअ-	२४	हे इक्को	६८
हिअअ	४७	हे एआ	६८
हितयें	१०९	हे एकको	६८
हितपक	१०९	हे एग	६८
हितथ	४०	हे एगा	६८
हिर	४६	हे कत्त	५७
हिरी	२८	हे कत्तार	५७
हीरओ	२७	हे खलपु	५५
हीरइ	८५	हे गामणि	५५
हीमाणहे	१०७	हे गुरु	५०
ही ही भो	१०७	हे गुरू	५०
हुं	४८	हेट्ठ	३०
हुंति	९०	हेट्ठिल	४२
हु	४८, ५७	हे णइ	५५
हुअ	११	हे दहि	५२, ५३, ५४
हुज्ज	४५	हे दाअ	५७
हुणइ	७५	हे दाआर	५७
हुणिज्जइ	८३	हे षण	५३
हुणीअइ	८३	हे षेणु	५४
हुत्त	११	हे षेणू	५४
हुवन्ति	९०	हे पिअ	५७

हे पिअर	५७	होड	७८
हे पिअर	५७	होऊण	१०२, १०६
हे पिअरा	५७	होच्चा	४३
हे पिअच्छा	५५	होज्ज	७९
हे बम्हणो	६४	होज्ज	७८, ७९, ८०
हे बम्हाण	६५	होज्जइ	७८, ७९
हे बम्हाणा	६५	होज्जउ	७८, ७९
हे बाला	५५	होज्जमि	७८
हे बाले	५५	होज्जमो	७९
हे भाअ	५७	होज्जसि	७८
हे भाअर	५७	होज्जसु	७९
हे महु	५२, ५३	होज्जह	७९
हे माअच्छा	५५	होज्जहि	७९
हे राअ	६६	होज्जा	७८, ७९, ८०
हे राआ	६६	होज्जाइ	७८
हे राआण	६६	होज्जाउ	७८, ७९
हे राआणा	६६	होज्जामि	७८
हे राम	५०	होज्जामो	७९
हे रामा	५०	होज्जासि	७८
हे रामो	५०	होज्जासु	७९
हे लच्छि	५५	होज्जाह	७९
हे वण	५३, ५४	होज्जाहि	७९
हे वहु	५५	होज्जाहिइ	८०
हे सव्व	५८	होतु	१०९
हे सव्वा	५८	होदि	१०६
हे सव्वो	५८	होष	१०६
हे हरि	५०	होन्ति	५९
हे हरी	५०	होन्तो	८९
होति	७६, ९०	होमाणो	८०
होअइ	७४	होमि	७६
होइ	५, ४७, ७६, ७५, ७६, ७८, ९०	होमु	७९
		होमो	८७

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

१८५

होसि	७६, ७८	होहिति	१९
होसु	७८	होहि	४५, ७८
होस्स	८०	होहिद्	७८, ७९
होस्साम	७९, ८०	होहित्या	७९, ८०
होस्सामि	७९, ८०	होहिम	८०
होम्सामु	७९	होहिमि	७९, ८०
होस्सामो	७९	होहिसि	७९
होह	१०६	होहिस्सा	८०
होहाम	७९, ८०	होही	७९
होहामि	७९, ८०	होहीअ	७९
होहामो	७९		

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठे	पंक्तौ	अशुद्धिः	शुद्धिः
१	२	देवें	देव
२	३१	इत्यथ	इत्यर्थ
॥	॥	चोरस्स	चोरस्स
३	१७	अय	अये
४	९	प्रत्यय	प्रत्यय
४	१२	एष बलि	एषा बलि
४	३०	पदयोर्द्वयो	पदयोर्द्वयो
६	२४	अप्सर.	अप्सर
६	२५	स्त्रीत्वात्	स्त्रीत्वात्
७	१	० तुग	० तुग ।
७	१२	पराङ्मुख	पराङ्मुख
७	१७	-मूढं तु	मूढं तु
७	१८	इमश्च	इमश्च
७	२१	द्वितीया	द्वितीयात्
७	२८	अतिमुक्तकम्	अविमुक्तकम्
८	२	पुष्फ	पुष्फ
८	३	बाहुलकात्	बाहुलकात्
८	१९	इमस्य	इमस्य
८	३१	मुक्तम् ।	मुक्तम्
९	९	मक राणा	मकाराणा
९	१५	विउणो	विउणो
९	२५	समुद्रा	समुद्रो
१०	१	मधुमथन	मधुमथन
१०	५	० चन्द्र	० चन्द्र
११	९	विष्वक्	विष्वक्

(क)

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धिः	शुद्धि
१२	१३	लाअण्ण	लाअण्णं
१५	१४	वर्ग्योधि	वर्ग्योधि
१४	२५	पवर्गीयस्य	पवर्गीयस्य
१६	१८	पिसाओ	पिसाओ
१६	२६	दक्षेरिच्छो	० दक्षे रिच्छो
२५	१८	विछड्डो	विछड्डी
२७	७	मजरिइति	Delete
२८	११	मुक्खो	मुक्खो
२९	२४	हत्तिआरो	हलिआरो
३०	२१	०शवृत्य	शब्दस्य
३१	३	वासमृद्धि-	वा समृद्धि-
३१	२१	सय्हो	सय्हो
३२	२३	बोहर वाते	बोत्ताते
३५	१७	सिहदत्त	सिहदत्त
३६	१८	दरिअसिहेण	दरिअसिहेण
३९	२१	पोत्फल	पोप्फल
४०	३१	अस्माके म्हेच्चय	अस्माके म्हेच्चय
४१	१	हत्थुल्लो	हत्थुल्लो
४३	३	बाहुलकात्	बाहुलकात्
४३	४	आलेट्ठअ	आलेट्ठअ
४७	१७	हरे	हरे
५०	२६	Add after रामस्य	रामस्स
५१	२६	हाहाह्मिन्तो	हाहाह्मिन्तो
५७	२४	डेसिम्-	डेसिम्
५८	५	सर्वस्मिन्	सर्वेषाम्
"	"	अन्यस्मिन्	अन्येषाम्
"	"	यस्मिन्	येषा
"	१०	कस्मिन्	केषा
"	"	सर्वस्याम्	सर्वासाम्
"	"	अन्यस्याम्	अन्येषाम्

(क)

पृष्ठे	पंक्तौ	अशुद्धिः	शुद्धिः
६१	१५	विहते	विहिते
६२	२४	चोनुक-	चोनुक्त
६४	३०	होति	हीति
६६	११	ब्राह्मणा	ब्रह्मण
"	"	ब्राह्मणान्	ब्रह्मण
"	"	ब्राह्मणम्	ब्रह्माणम्
६८	२२	दोण्ह	दोण्ह
७०	२१	चउद्दे	चउद्दे
७	२२	सा	वावण्णासो
७२	२१	Add after सवण	असी ।
७७	१९	भविष्यद्-	भविष्यद्
८१	२५	हलन्तत	हलन्तत
८२	२०	लोहिआइ	लोहिआइ
८५	२	छुप्पइ	छुप्पइ
१२०	२०	होऊण	होऊण

वीर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

काल न० २४.०१ भा —
लेखक मा श्री प्रभाकर
शीर्षक प्राकृत चान्द्रिका
खण्ड ४ क्रम संख्या ४८७५
